

شام۔ ڏس! وري اهي ئي مڌائي ڳالهائون. جڏهن ته،
ڪنڊو ٿي ۽ يار، مان وڌي الجهن ۾ آهيان.

چندو۔ سڪر ڪر يار (شام ڪم ۾ سويستي ڳالهه، ڪري
ٻڌائي). اس ڳالهه به ايتري، هل ته مان ڪو ٿو ڪم ڪريون
ملائي ڏيان.

شام۔ اهو وري ڪهڻ؟

چندو۔ تون هل ته، ڪم ڪري ٻڙهڻ لاءِ هوشيار مهراج جي
ضرورت آهي.

شام ۽ چندر ڪار ۾، چندر جي هڪ شير سڌي براهه ۾
ومت ويا، چندر ڪيس اڳري ئي سڄي ڳالهه، ٻڌائي ته چلمون ٿيون
ملن. اوهان هڪ وڏو شاهي ۱۰۰ سالن جو آڻيو ڪڍي آيو، شام
۽ سولا چون وري ڪم ڪريون ٿا، چلمون اوار نه ٿيون ملن؛
سولا جو چلم جو صبح جو ۱۰-۰۰ بجي، مهراج سوچي سوچي
ٻڌڻ ان کي صبح جي دوران رات جا ۱۰-۰۰ جا ڪري وري
چلي لاهي ته، ڪوئن جي ٽوڙين (ٻڌڻ) ٻڌائي وڃي ۽ چلمون
ٻهڪي آيون، ملي وڃن، لوڪ ڇڻ ٿي آيو مهراج جي منهن
تي مٿس اچي ويهي، چمڪين هي وڏو، شام ٻاڙو ٽوهان جي
شادي سولا ڏويءَ سان ٺهڪي آئي.

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

مون تمام ٿوريون ڪهاڻيون لکيون آهن، جن مان ”ٺيٺي“
ان ٺيٺي ڪهاڻي مونکي پنهنجي بهترين ڪهاڻي لکي ٿي،
ڇو ته ان ۾ چلمن (ڪم ڪريون) ملائڻ جي رسم تي سٺي طرز
ڪمي آئي. منهنجو هڪو وڏو واس آهي ته چلمون ڪهڙي ڀاڱي
ٺوڪاڙو ٻاڙو ٿي ٺاهين ٿا، منهنجي آهي صبح جو
(ڪم ڪندي رات وڃي) ٿيون ڏيکارين. اهڙين چلمن ملائڻ
سان وڏا اُٺ ٿي سگهن ٿا.

— چوٽي ڪيسواڻي ”ٺيٺي“

ويٺو آهي، اهو گهر آخر ڪنهنجو آهي، ڪنهنڪي ٿو ڏسي،
 ڪيڏانهن هلندو، سندس دوست گرهه ڪهڙا آهن، دشمن گرهه ڪهڙا
 آهن، اهي ڪٿي وڃندا آهن، ڇو نه گرهه هميشه ٻيا جنگ جون
 تياريون ڪن ۽ هڪ ٻي جي ماڻهن کي ٻيا مارين ۽ بچائين.
 انهن عسارين ڪتابن جي چڪر ۾ ڇا اسانجو پيارو... (کيس اڌ
 ۾ ڪمپندي) اهو سڀ مونکي خبر آهي، جي گرهه نه ملن ها
 نه، تون منهنجي قريب ڪيئن آهين هاڻ! چوي! گرهه ملن ٿا،
 هي نه، فقط ٻه ٽيئيءَ کي بوهه ۾ هي وڙهان پڌرو آهي، نه چوڪري
 پاڳڙالي آهي، هن گهر ۾ سندس پير سڌرو ٿيندو، وغيره
 وغيره، بس ٻه ٽيئيءَ - مهيءَ - جو منهن ٿڙي پوندو ۽ هو پاڻ
 منهنجي پسنديءَ کي داد ڏيندا، تون ڏس ويٺي.

سولا شام کي جنم پتري ڏياري موڪلي، شام پهرين ته يڪدم
 چلي نوڪر جي هٿان گهر موڪلي ڏيڻ جو ويچار ڪيو، پر نه،
 ڇاڻ جو ان دم ئي کيس ٻيو خيال آيو ته چونڊ پهرين مان ئي
 ڪنهن - چيائل بندت کي سولا ۾ پنهنجي جنم پتري ڏيکارين
 ۽ هو ان ويچار سان هڪ واقف بوهه وٽ وڃي پهتو، نمسڪار
 ڪري زمين سان کيس پئي چليون پيٽڻ لاءِ عرض ڪيائين.
 مهراج جهولا ٽڙا ڪڍي، حساب ڪتاب ڪوڙ لڳو، نيٺ ڏکي
 ٿي افسوس ظاهر ڪيائين ته هي پئي جي پاڻ ۾ شادي ڪندا
 ته هڪ سال جي اندر يا نه چوڪرو گذاري ويندو يا چوڪري
 راهه رهاڻي وٺي هلندي. شام اڏاس ٿي، مهراج جي چوڻن ۾
 ڀيٽا رکي واپس آيو. جنم پتري ملي يا نه، ماڻهو ڇمي يا موي،
 مهراجن جي ڏکڻا نه ڪڙي آهي.

شام سوچ ۾ پڌل هئو ته دروازي تي ٻيل لڳو، شام اندران
 ئي آواز ڏنو، ڪير آهي؟ مهراڻي ڪري آندو آڇو.

شام - چندر، اڄ چندر، اڄ (چندر شام جو ٻيڄن جو دوست)
 پوري وقت تي آيو آهين يار، مونکي پنهنجي ئي ضرورت هئي.
 چندر - ڇو، يار، مس مس اُميو جو غريب ۾ ڪم پيو آهي.

آهين ته تهنديجي ماءُ ساڙي ۽ جـو مئچ (Match) بلائوز ۾
 ٻي ئي گهڻا ڏينهن لڳائيندي آهي؟ گهڻو پيئڙول ساڙيندي
 آهي؟ هيءُ ته شاديءَ جو معاملو آهي!

شام - ٻو ٻ ٻڌي، مان به ته توهان جو چوند جو وقت گهٽ
 ڪرڻ چاهيان ٿو.

ٻ ٻڌي - ٻٽ، مون سمجهيو ڪونه. ڇا هڪ ئي وقت سڀني
 مڃين مائٽن ڪرڻ وارن سوشل ورڪرن ۽ برهمڻن کي گهراڻي
 وقت جي حد مقرر ڪريون يا جيڪي مائٽيون انهن ٻڌايون آهن،
 انهن چوڪرين ۽ سندن مائٽن کي گهراڻي سويچر ڇڏايون
 (هاهاها.....)

شام - نه ٻ ٻڌي. ايتري ضرورت ڪانهي، سرلا انهن سڀني
 چوڪرين کان سروس آهي، توهان کي ۴ مهينن کي ضرور پسند
 پوندي.

ٻ ٻڌي - سرلا! ڪهڙي سرلا؟

شام - ٻ ٻڌي سرلا منهنجي هم ڪلاس آهي. مون سان گڏ
 اُي اڳين سال هن B.Sc پاس ڪئي آهي، اسين ٻئي هڪ
 ٻئي کي دل و جان سان پيار ڪندا آهيون. ٻ ٻڌي، اسين
 شادي ڪري هڪ ٿي وڃڻ چاهيون ٿا پليز!

ٻ ٻڌي - (ڪجهه دير سانت رهي) ٻٽ! سرلا جي پتا جو
 ڪاروبار ذات پات، آڪهر، وغيره؟

شام - ٻ ٻڌي! اهي اوچ - نيچ، آميريءَ - غريبيءَ، ذات - پات
 ڳوٺ، پاسي وغيره جون ديارون نه ڪڙيون ڪريو ته وڏي مهرباني.
 ٻ ٻڌي - ليڪ آهي، مان ته ڪٿي ڪجهه به نه ڄاڻ، پر
 ڇا تهنديجي ماءُ ائين پنهنجي لائقيءَ، ڪلهو ڪلهي سان ملائڻ

واري سڀني گهر کانسواءِ، ٻئي هنڌ مائٽي ٿيڻ ڏيندي؟
 شام - ٻ ٻڌي! توهان اگر چاهيندا ته سڀ ٿي سگهندو ڇا
 مهينن کي توهين نٿا ياد ڏياري سگهو ته توهان جي ڀاءُ جي

“ٽيٽي - اڻ ٽيٽي”

ڇو هڙ ڪيسواڻي “لعل”

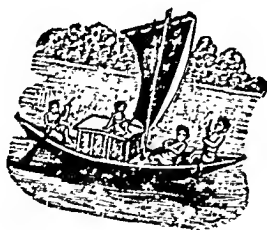
شام، شام لعل ساڪ مل جو منهنجيڪ بارتار پنهني اثر
ڪنديشن آفوس ۾ آداس وينو هئو. سندس من جي ساڪو ۾
هڪڙا ويچار آيا لهرن هيان آيا ئي پئي نه اها مقان وار وانگر
ٽڪڙو ٽڪڙو اڳيان وڌي پئي ويا. شام سوچ ۾ پئجي ويا ته
ڇا سندس پيار ملط آندو شواس ۽ ريتن رسمن جي چڪيءَ ۾
پنهني ويندو، “نه، نه، ائين هونءِ نه ايندو” ائين چئي شام
وري آفيسن جي فائيلن ۾ منهن وڌو ۽ آڪائولٽ چيڪ ڪرڻ
جي ڪوشش ڪرڻ لڳو، پر سندس دماغ، دماغ مقان رکيل
وار ڪم ڪم ڪرڻ ڏئي ڇو آيو؟ وري سندس بهال ڪم
وٺي وڃي پئي پسي چڪي ويا.

شام سوچڻ لڳو ته ڪيئن ۽ ڪهڙي نه سمجھ ڪڍ ڪري،
په ڇاو دفعا آئيني اڳيان پئي رهڻ لڳو ڪارڻ، موقعو
پاڻي، جڏهن ڪالهه صبح جو ٿيڻ لڳو ته سندس ڏاڍي سٺي
مود ۾ آئي ته شام آخر پنهني پتا کي ڇڏو “بابا، هي مٽي
مانهن وارا روز روز جو آ آهن.”

پتا - “پنهني مانئيءَ لاءِ، سو وري هتي ڪنهن جي لاءِ
ايندا؟ مونکي اهو به ڪو پتا آهي ڇا؟”

شام - پر ڏاڍي آڃاڻو ٿا اوهان پنهني وقت اڀرڻ ڪريو،
پتا - اهي ڳالهيون ته اينديون آهن، هرڪو ڪم جهڻڪي
سان آئي ائين ته هرڪو چاهيندو آهي، پر ائين ٿيندو ڪونهي،
سٺي چوند ۽ سٺي چورڙي لاءِ وقت نه لڳندو نه ٿي سگهندو ڪونه.

۱۷۷
 هيءَ ملههجي بهرون ڪهاڙي ڇو آهي؟
 جيون جي ڪن گهٽيانن ۽ جيون - اُنڙو جي آڌار تي ڪي
 ڪهاڙيون لکيون اُٿن، جن ۾ ئي خط بهترين ڪهاڙي آهي.
 منهنجي مڃال ۾، جڏهن ڪهاڙي ۽ ۾ بئارت ڪي آدرش جو
 سهارو ملي ٿو ۽ ٻارن جي اُٿل - آتما اُڻڻ جو اظهار ڪري
 ٿي، اها ئي ڪهاڙي بهترين ڪهاڙي بڻجن ٿي. ڇوڪر آهي.
 هن ڪهاڙي ۽ ۾ استري ٻارو پنهنجي سوارت جو نياڻو ڪيو آهي.
 — لکشمي گوپ سنڌو

استویء هی اکین ہ اھا شکتی سہائی آھی ہو چاہی اہ
دایب کی دیوتا بٹائی سگھی لی، ہر سوار لی کامنان وس
دیوتا کی نہ دلپب بٹائی سگھی لی؟

اچتی ہی لی او: ”استوی حائیء مٹان لبندڑ اچاچارن
لاء ہواندار خود استویون آہن، ہی پندھتی سک ہی سانگی
ہی جی ہندی کی آک لگا ہندی نہ وارم لہون کن.“

لیکے جی مڑ لی ویاچارن منھدی سرار ہ سوسوات ہیدا
کری چڈو آھی، لگہ ڈکن لہا، ہر لڑکن نا، مغز چکر
کائی او... ہ دل دک دک ٹی کری، وریک وید او وھی
ہ اکہون ہچااپ جا ہورہا لون ہار ان.

اچڑ! موکی معاف کرو. منھدی خط لندھتی آہائیء جہر
کارٹ بٹچی رہو آھی، منھدی لی ہاد اوکی اراد کری
رہی آھی! الکری وساری چڈ اوہ سان کیل اچامن کی ہ
ہاد رک ان اہلا کی جیکا ہسٹ منھدی ہناری ہٹی آھی.
ہاٹ اتھی سموری ذہوراری او مٹان آھی. ہی اڈوری تلہر
ورای اٹس نہ. لون اتھو ہور او کرائی سگھن لو. جی ابوہو.
آھی نہ لون انکی ہوجہ ڈہٹی سگھن لو. ہی ہراچن ویاچارن
ہی وس آھی نہ. لون کبس اڈونک ڈاران ہا ڈس ڈہٹی
سگھن لو ہ اہن کرٹ سان جہون جو ہور ورس ہرابست کری
سگھن لو.

ناہی رھس مان! اتھی لون چنتا نہ کرو. ہا منھدی تصور
ہا دلی فرام جکڑی الہ ان کی مٹان مون لاء کلن آھی.
ہر... ہر ان تصور سان تعلق تھوٹ لاء ہک اوآر ہست موکلہان
ہی... ”راکی“.

ہٹ انتہا.

ٿي ويندا ۽ انجي جاء ٿي ايندا سونهري ستارا جي منهنجي
اونداهيءَ آئينده کي روشن ڪري ڇڏيندا. نچو! خوشيءَ اهڙو
مخمر ڪيو اٿم جو ڪاليج جي وقت پوڄي اچڻ جي به سمڪ
نه رهي اٿم، انڪري خط اڌ به ڇڏي ڪاليج ۾ وڃان ٿي.

ڪاليج پهتس ته اتي به اهو ئي حال، منهن تي مرڪ ۽
اکين ۾ لڙڪ. اسٽاف روم ۾ گهڙنديئي ساهيڙي انڌرا منهن
۾ گڏي. چئي ڏنائين... ”واه! اڄ نه اس ۾ بوساڻ ٿي وسي.“
پر انڌر چيم: ”شايد تنهنجي جيون جي بهار ڪنهنجو سهڻو
ٿي ڪسي!“ اوچتو اها جهنڊڙي پيم جنهن سن ڪوي ڇڏيم،
جيئن ئي هوش سنڀاليم ته انڌرا جي همت ۾ هڪ ڪتاب
ڏنم... ”ناري ڪوٽو.“ اڪيون ڇمڪي انيون... ڪتاب انڌرا
کان ٿوري ڀاڱ پڙهڻ وينس.

ڪتاب جي سماوچن ۾ اهو سار سمايل هو، جنهن ناري
جيون جي هر هڪ پهلو تي نه صرف روشني وڌي، پر حق ۽
فرض جي اها ڄاڻ ئي ڏني جنهن تي جي استريون عمل ڪن
ته هوند سماج ۾ ٿيندڙ انيڪ انياءَ نگهوسار ٿي وڃن. ان وقت
ئي منهنجي انڌر ۾ آند مانڌ شروع ٿي. ائين چئجي ته هڪ
طوفان ڪڙو ٿي ويو. ڪتاب ڪٽي آيس، يڪساهيءَ پڙهي پورو
ڪيم. انهن ئي سمجهان ڄڻ ڪتاب جي رچنا ڪئي ئي مون
لاءِ ويهي آهي. هر هڪ سٺ... نه... نه... هر هڪ لفظ ڄڻ مون
تي نٿولي ڪوي رهيو آهي. مون جهڙين ’سوار ٿي‘ استريون ڪي
ڌڪاريندي ليڪ لکي ٿو... سماج جي گراوت جي گهٽي
ڏمياري استريون ئي آهي. انهن ٻاٻو آهي ته پورش هڪ طرح
استريءَ جي عزت ۽ عصمت جي رکشا ڪندڙ آهي نه، ٻئي
طرف لائيندڙ. هڪ ئي وقت ديوتا جو روپ اٿس ته ٻئي وقت
ڊائيٽ جو. پر ان لاءِ ڏوهاري ڪير؟ استري يا پورش؟ قدر

۴ هر حکم کي ار چشم ڪوٽا. پھرينء رامت ئي مون سائس اندر
اورار آهي ۽ کيس اشارو ڏنو اٿم ته دادا ۽ پايء ٺهندو سڏو
ٻنھجي مرضي مطابق ڪيو آهي، انڪري لوڪي انهن وقت ئي
رھڻو پوندو ۴ مان...

منھنجي انوکي الو! جي ٺهندو مون نمان ڏندھ رھڻ ناممڪن
آهي ته منھنجو به او نمان سائر دماغ انسان ئي ڄڻڻ مھڪل
آهي. مائٽ جيڪي اولاد هي لڄا کي اورانگهي ڪڙڻ ڪلسن
کي پورير جي بائيء کان وانجهڻ لڳا، سي به سبق سکن ۽ پوراون
ڄاڻون، هي ڏيئي لڄي ۽ بي لالچ وس ئي ولن لڳا، پل ان کي
به ڏندکي ۽ پو پوٽا ٻاٻندا رھن. انهن آيتن سان نه صرف ڏيئي
اچي ڏيندڙن جا ڪھاڻ ڪلندا، پو ولندڙن جا وامت به هميشه
لاء بند رھندا.

هاڻي فقط ارور صبر ڪر.

مان ٺهندو هوس، آھيان ۽ عواميشه ٺهندو ئي رھندس،
دانا هي ڪار، شڪتي مونکي لوکان جدا رکي ڪونه سگھندي،
مان ڪو اھڙو دستور سوچي رھيو آھيان جيئن اسن پئي
هميشه لاء ھڪ ئي رھون.

ٺهندو نھو.

—

بالدرا، بمبئي.

۷ جولاء ۱۲.

منھنجا نھو.

خط پھتو، ٺهندو خط نه منھنجي سڏ جو پوازو آهي. پڙھيم.
پڙھندي عوشيء جا لڙڪ لڙي آبا اٿم، جن ٺهندجي پورير پتو
کي به اساني ڇڏيو آهي... روتاري ڇڏيو آهي. سمجهان ئي
نه پيا ٿا، روپي آڪاش مان نا اھديء جا ڪارا بادل جلد دور

منهنجو ڀلو ۽ ڪجهه سوچي نه سگهيس. دادا ۽ پاي پنهني
 کي ٻارن ۽ ڇوڪرن مان نه مان ٺوهانجو ساڳيو نونجهن آهيان.
 مان صرف نوانجي عڪر جي دير آهي.

عڪر جي دير شاديءَ ۾ دير نه وڌي. سٺاءِ اڳڙي سنڀل
 هئا، رڳو انهيءَ عملي جامو بهرائڻو هو.

اسان پنهني پاءُ ڀيٽ جي شادي هڪ ئي هفتي ۾ ئي گذري
 مونکي مليل ويهن هزارن مان ئي آشا جو اڪلاءُ ڪيو ويو.
 منهنجي قتل ٿيڻ لاءِ ڪنهن کي ڏوهه ڏيان؟ منهنجي جيون
 جو ڀڃڻو اهڙو نه ٿيڻو آهي جو سمجهي نٿو سگهان
 ته ڪهڙيءَ راءِ ٺهاريان. ٻاپ ٻچ جو ٻڌو ٿو ويو. منهنجي
 اندر دُرض ۽ محبت جو مرض جدوجهد ڪري رهيا آهن.

اڄ شاديءَ کي پورا پنج هفتا گذري چڪا آهن، پر منهنجي
 نيتن ۾ نمڊ ڪانهي. ڏڪار اثر منهنجي ڪمزوريءَ تي ۽
 انسوس اثر ماڻهن جي ڏاڍائي تي جن منهنجي آڻينده جي
 ڪار، پرواهه نه ڪئي. جڏهن هڪ رات به ٻيون ۾ پوريءَ طرح
 پاڻي ڪريڻ ڪيو ويو ٿو... جڏهن منهنجي انگن جا لٽا به
 پوريءَ ماپ تي سڀايا وڃن ٿا ۽ ٿوري گهٽ وڌائي ڏسي
 ائين ڇيو وڃي ٿو ته ٽنگهه پوري ناهي، اهو ڪپڙو سرپور تي
 سهڻو نه لڳندو ته پوءِ... پوءِ منهنجي رڳ، رڳ ۾ سمايل اٿو،
 منهنجن ماڻهن ائين ڇو نه سمجهيو ته تون ئي منهنجي ڄيس
 آهين. ائين به نه سوچيائون ته تو بنا منهنجو آڻينده اونڌاهو
 رهندو، جو تون ئي منهنجي جيون جي جوت آهين.

منهنجي بدلي آڻي ڏنائون. هڪ اڌوري تعليم پانست...
 ها ۾ ها ملائيڏڙ... جا پراچين پڌارن ۾ وشواس رکڻ کي ئي
 پور ڌرم ٿي سمجهي. اهائي ڄاڻ اٿس ته پنهني پنهني جي
 داسي آهي ۽ ان جو دُرض آهي پنهني جي هر ادا تي خدا ٿيڻ

پڌو آهي. سوچيان ٿو ته تهنديچن ڏنل ڏورائين مان هڪ هڪ
 ڪهڙي آهي. غط جو هر هڪ لفظ تهنديچي آتما کي ڏنگي رهيو
 آهي ۽ تهنديچو پاڻ اڪيلو هوندي به ڪنڌ جهڪي ٿو وڃي.
 سچ نه توکي منهن ڏيکارڻ جي به لائق نه رهيو آهيان، اڌڪري
 ئي اڀرڻ ڪاٿيچ به استيڻا ڏياري موڪليم.

اڙو! اعتبار اچيئي يا نه، دوشي هوندي به مان زردوش
 آهيان وٽڪيشن به گهر آيس. اچڻ سان گهر جي وايو منڊل
 مونکي سٽس ڏئي... ”بابا! هاڻ خدا ڪو غير ڪوئي.“ تهنديچي
 مان جي سماءُ بابت توکي اڳري گهڻو ڪجهه ٻڌايو هوم. هاڻ
 ته پايي اڳي کان به، رتيون وڌيڪ ڏسڻ به آيو. ايمان ٻارو،
 سو ته اڳري ٻوڏين. پاڻو پيئڻ جي رهيا ئي تهنديچي چاٻا به،
 سي به سندن پڪش پائي. باقي مان رهيس اڪيلو ۽ رهي
 تهنديچي من جي موهل اڙو، اندر به.

دادا ڏينهن به ڏهه ٻهراڻي سيرانڌيءَ کان سڏ ڪري ائين
 چوي: ”نرنجن! اڃا گهڻا ڏينهن پايهين کي ستائيندين؟ آشا
 جي عمر به هاڻ وڏي ٿي ويئي آهي. مائٽيون ته گهڻي آهن،
 پر توکي سمجهائي ڪير. سڪ... جيئن وٽيئي نئين ڪر،
 ڪٿي نياڻيءَ ۽ ڇو ٻارو!“ ائين چئي ٿوري ڪنگهڪار ڪندي
 ساڻو ٿيو وڃي ۽ پوءِ ڏسڻ ها پاييءَ جو طوفان... رنڌڻي مان
 ويلڻ سميت اچي اتي سهڙندي هئي ۽ ڇوڙدي هئي: ”چڏي
 ڏيوس... پيو بيڪار مغز ماري ڪري رهيا آهيون... مون کي
 نپ غبرون ملي چڪيون آهن. نرنجن ڪي ڪنهن ڪاٿيچي
 ڪوڙج وس ڪيو ٿو ڏسجي. بهيئي ۽ ٻئي گڏجي ڪلايو ڪلايو
 ائين پيا گهمڻ چڻ ته پڪون پڪيون ٿي چڪيون اٿن ۽ صرف
 ويڏيءَ تي وهڻ جي ڏار اٿن“

ڏسي ڏسي نيڪ هڪ ڏينهن پاييءَ چئي ڏنو: ”هٿ! سچ

نعی سگهان نه او امن چو ڪهون؟ او ئي نه چيو هئو نه ڏيئي
 آهتي هڪ رواجي ڳالهه آهي، ماڻهن کي سمجهائي سڏي، راد
 آي آهي سگهندس، پنهنجي نعلاب ۽ پير لاءِ اها ڏيئي آهتي ۽ آهتي ۽
 پاڻ ڇڏو ڪو جهون ساڻي ڳولهي وٺندس ۽... ۽ ڏاڏا کي ثابت
 ڪري ڏيکاريندس ته پڙهيل پڙهيل نوجوان ڪهڻن ڏيئي آهتي ۽
 هي لالچ ڇڏي، لائق جهون ساڻي ڳولهي سگهن ٿا. ٻڌاءِ ته
 اهو اعليٰ سڀ آلسا ڪيڏانهن اڏامي ويا... ٻڌاءِ ته ڪهڻن ۽
 چو مولڪي ڪجهه اطلاع ڏيڻ کانسواءِ آي او اُڏو ٽڪڙو قدم
 ڪيو؟ اوکي ڪڙو اڏڪار عثر منهنجي اُڙال جوانيءَ سان
 آنڪڙولي ڪوڙ ڇري؟ جي ٺهين هو ٿاڻو ٺاهڻ لٿي آهي، ته
 پوءِ انهنن هي اڙ ۽ ٻار هي چار چو ويچار؟ تون ئي ٻڌاءِ ته
 هاڻ منهنجي حالت ڪهڙي آهي؟ مان ته پاڻ کي امن آي
 سمجهان هون ٿاڙي مان ٿل ٿل ڪنهن ڪنهن اها ڇڏي
 چڪا آهن... جهون کي ڇڪو ڏسي ڇڪو ٿڌو ٺوڪڙو ٺوڪڙو
 ٿوس ڪاٺي.

ڇا او اها منهنجو ڏاڏو رهڻ ممڪن آهي؟ من ڏک ۾
 ايترو واپاڪل ٿي ويا آهي چو ڪجهه نه اهو ٺوڪڙو ٺوڪڙو ٺوڪڙو
 وڌيڪ.....

انهن

—

بنارس

۲ جولاءِ ۱۹۶۲

منهنجي اُڙ

خط لکيو آهي يا هڪ امڪ! او مون کي اوروڻسو اولڻ
 ڪڏهن کان سڏڻ شروع ڪيو؟ مان ته منهنجو ساڳيو ”اڏو“
 آهيان، منهنجي خط ته منهنجو رهيو ڪهڻو آرام حرام ڪري

تي خط

— لکشمي گوپ سداوا

باندرا، بمبئي.

۲۱ جون، ۶۲.

پروفيسر نولجن،

ڪلهه ڪاليج ڪل-و... اليڪ آمېدون اڏو ۾ ساليدي هميشه
کان ڪي قدر اڳواٽ ڪاليج جي حاڪمي اندر داخل ٿيس.
اڪيون هون ڳوڙي هڪ ڪمن کان پوءِ ڪنڊ ٺاهين اوکي ڳولهي
وهون همون... ڀر آرن عدم ٻه... ڪاليج جو ڪنهن وڏو...

سڀ پروفيسر ۽ ايڪٽوار پنهنجي پنهنجي ڪلاس ۾ هليا
ويا. مولڪي ۾ ڇوڪرو ئي پنهنجي ڪلاس ۾ وڃڻ لڳو، ۽
ايڪٽور جو سلسلو اهو طرح سان وڪي ڪانه سگهيس. اوچتو
سيٽي جو آواز آيو... پوءِ اڏو شوڪارو... ۽ پوءِ ڪنهن ڇوڪرو
وڃاري ڪنهن ۾ سمجهه ۾ ڪوٺ آيو، اهو ڪو اڏو ۾ ئي ڇڏي
هيٺ لهي اسٽاف روم ۾ وڃڻ لڳو. ڪنهن اواز ۾ ڪن هن-
سائين ڪي ڀڄ ڀڄ ڪندو ٻڌم... ڪن ئي ٻولڻ لڳو... پروفيسر
نولجن اهڙو هٿو ۽ ڪوٺ! اڃا انهن لفظن تي سرچڻ شروع ٿي
ڪن ڪم ۾ پنهنجي ساهڙي اندر ڇڏي گذريل ڇوڪرو
جي چاڻ هئي، انهن پٺيان ايندي ڪلهي ٿي هڪ رڪي
آهستي ڇوڪرو... ”انتي! مولڪي سڄي ٻيچ تمام گهڻو ڊڪ آهي...
ڪنهن ئي سمجهو ٿا، پروفيسر نولجن اوکي اڪرائي ڪنهن
ٻيءَ سان لاٿون لهندو... اهي لفظ ٻڌم ۽ اواز ٻڌم... ڀو ڪن
اعتماد ڪوٺ کان انڪار ڪيو... مگر سمجهڻ کان آنا ڪائي

گروپ وارو ڦيڏي رست دان ڪوٺ لاءِ ٽرس آفيس ۾ موڪلڻ لاءِ هدايت ڪئي. ٽرس فون ڪوٺ وٺي.

وارد اراءِ ولسن چيو: ڊاڪٽر صاحب! ڪمليش انجان جيڪو هاسپيٽل ۾ وارد اراءِ آهي ان جو رست ساڳئي گروپ جو آهي. ڊاڪٽر ٽرس ولسن کي، انجان کي ڪوئي اچڻ جي هدايت ڪئي.

ٽرس ئي ولسن انجان سان گڏ حاضر ٿي وارو ڊاڪٽر انجان کان سندس الڊ گروپ پڇيو. ۽ کيس چيو ته ”هن وقت هي مريض مؤن جي قروب ۾ پڄي چڪو آهي. مون رست دان ڪري هن جي حياتي بچائي سگهين ٿو. انسانيت جي نالي توکي رست دان ڪوٺ گهرجي.“

انجان چيو: سڙا توهين ته اسان کي آرڊر ڪري سگهو ٿا. مان اڃا آهيان.

۽ ائين چئي هو ٻار واري ٻلنگ، ٽي سمهي ٻڌو. ڊاڪٽر سڌو لٽيءَ وسيلي هن جي ٽس مان رامڊاس جي ٽس ۾ رست جو وهڪرو ڇالو ڪري ڇڏيو.

راحوه ڏٺو ته هن جي خلاف ”رڌرويشن“ جي سوال کي ڪٿي هنن شهر ۾ آندوان هلايو هئو، شهر کي اجمار بڻايو هئو انهن انسانن مان ئي، هڪ انسان اوجھسيءَ ۾ هن جي پيءُ جي جان بچائڻ لاءِ پنهنجي جان اڀاڻ ڪري رهيو هئو. جن شخصن جي خلاف هو گهڻين ۾ لڙي رهيا هئا، اڪا ٽاڙي رهيا هئا، ڇلائي رهيا هئا انهن مان ئي هڪ انسان هن اوچ ڏاٽ واري انسان لاءِ پنهنجو رست دان ڏئي چئي رهيو هئو. ته ”رست گهڻن ۾ وهائڻ لاءِ نه پر انساني جان بچائڻ لاءِ آهي.“

جتي سيمڪ رامڊاس جو خود جو رست، پيءُ جي حياتي بچائڻ ۾ انورٽ هئو اتي ڌارو رست (؟) هنجي پيءُ جي جان

راجو ڊاڪٽر طرف وڌيو. ”ڊاڪٽر صاحب!“

- ٻت! رت جي سخت ضرورت آهي. زخمن مان رت
ڪافي وهي چڪو آهي.

- ڪٿان به بندوبست ڪريو. پئسن جي ڪا به چٽا نه ڪريو.

- سڄو شهر ڪوفيو جي گرفت ۾ آهي. بلڊ بئنڪ ۾ ان

گروپ جو رت خلاص ٿي ويو آهي. پئسن تي رت وڪڻندڙ
انسانن کي هن حالت ۾ ڳولهن - وٺي اچڻ مهڪن به نه ڪونهي.

- ڊاڪٽر صاحب! مان رت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. ٻت جي

رنگن ۾ ٻي ڳالهه جو ئي نه رت هوندو آهي.

- نرس! راجوءَ جو بلڊ ٽيسٽ ڪري وٺ.

- ”اچهو سو!“ چئي نرس ڪم کي لڳي ويئي. راجوءَ جي

آڱر کي ڪجهه سان صاف ڪري سٺي هڻي هن هڪ ٺٽي ۾
رت ڀريو ۽ چڪاس لاءِ آزمائشي رور طرف ڪٽي ويئي.

ڊاڪٽر گلوڪوس ڊرپ شروع ڪئي. نرس اچي ٻڌايو ته

”رت آر ايڇ او پازيٽو گروپ جو آهي.“

”ڊاڪٽر!“ راجوءَ وراڻيو.

- آءِ ايم ساري راجو!

راجوءَ مهيه ڊاڪٽر کي - آزون نيزاريون ڪيون. ٻتيءَ

جي جان بچائڻ لاءِ هن سڀ ڪجهه قربان ڪرڻ جي آڇ ڏني.

سينٽ جو سندور بچائڻ لاءِ پنهنجي جان ڏيڻ جي آفر ڪئي.

ڊاڪٽر چيو: توهين اڃا به ايتريون ڳالهائون ڪري رهيا

آهيو. توهان کان وڌيڪ مون کي مريض جو خيال آهي مريض کي

بچائڻ ڊاڪٽر جو فرض آهي. جيڪي به هنجي هت ۾ آهي

اهو هو ضرور ڪندو.

ڊاڪٽر نرس کي چيل ۾ فون ڪري چيلز کي آر ايڇ نيوگيو

حورگتن - گذار و این سان اسالچو کوبه واسطو کونهی. اسالچی
لیډون کی چڙو وڃی. هو بیگناه آهن.

سرکار آسماجک آتون ۽ مخالفتون جی مڃسا هیٺ گرفتاری
کئی. لشکر جون وڌیک بغالڊون آنداون وڃون. زندہ. شهر
لاش بچي فری اوستیء جی چتائی پرم آهڊو رهيو. اچالک
ماحول ۾ شاعی قائم لی وئی. اخبارن-ریڊو صلاح-شاعی-لاڙ
روزمره حی جیوت حاسماچار ٻڌایا. هڙنال چالو رهئی.
اهڻڪ کارگذارون جدا جدا اراضین ۾ آهڊاون رهون.

عوام شاعیء حو دم پتو. شهر ۾ هڙچل مڃی رهی. واپار
ڏنڌو شروع لی وارو. کولہو آهستی آهستی هلاڪر کیو وارو.
لشکر هڙائی، پولیس پتروئلنگ جاری رکی وئی.

پار اچالک لاڙ حی رکه همدان آهستی آهستی ڏکندڙ چڙنگ.
پنہٺ جو روپ اعتبار کھو ۽ ڏسندی ڏسندی سڄو شهر
جوالامکی بچي وارو.

کیتون بی گمان جانڊون وڃاون. لڊوش لسان ملڪیتون
لڏاون. کیترا لسان اچل جو شکار بڻیا. راجوء جو بیء سمیت
رامداس پڻ انهن مان هڪ هئو. عڙنالن کی، راجوء کی، سون
سمجھ ۾ نہ پئی آو نہ اچالک هی ڇا ئی وارو؟ کهن لہو؟
جو لہو؟

”رمت خلاص لی ویو“ لوس جی آواز لی راجوء چرک وارو.
ڊاکٽر چورو بلڊ بئڪ مان گهرائی وٺ. اڃا پنج - چھ
شہشا گهریا.

- سر آر ایچ لڳیتو ڳروپ حو هڪ ۾ ٻاڏو بئڪ ۾ کونهی.
صرف چار ئی ٻاڏا هئا هڪی هنن ڏیاری موکلیا.
- هائی ڇا آهڊو؟ رمت کانسواء مریض... چئی ڊاکٽر
گھتن ۾ اچی وارو.

- توهان ٻاڪل ٺيڪ سوچيو آهي. سڀاڻي جو توهانجو ڪهڙو پروگرام آهي؟

- سڀاڻي اسين انيلاءَ جي ٻوٽي جي ڪاٺي ڪٽي جالوس ڪڍنداسين ۽ لال دروازي تي ساڙي، سڀا پوئنداسين.

- ويڙهي ڪڍا هروز ان نهوني توهين پروگرام رٿي. آندولن کي تھوڪ ۾ رکندا ايندا ته ضرور ڪامياب ويندا. منهنجي توهان کي پورن پٺيڙائي آهي.

- شڪر. پر توهان اسان کي هتي گھرائڻ جو مقصد ته ٻڌايو ڪونه؟

- توهانجي همٿ افزائي ڪرڻ لاءِ ئي مان توهان کي هتي وٺي آيس. مان چاڻان ٿو ته توهانجون گھرجون واجب آهن. توهان کي نياڻ پلڻ پوڻ گھرجي. توهان کي ڪنهن به قسم جي مدد ڏوڪڻ صلاح وغيره جي ضرورت پوي ته توهين چڻا اصل نه ڪجو. مان توهان کي هر ممڪن مدد ڪندس. صرف توهين انيلاءَ خلاف آواز اٿاريندا رهو ۽ پنهنجي لڙت چالو رکندا اچو جيستائين توهان کي حق پلڻ پوي.

- مهرباني ڊاڪٽر صاحب! چئي سيني موڪلايو هئو. ان بعد هر رات هو ڊاڪٽر جي گھر گڏ ڪندا هئا ۽ پروگرام رٿيندا هئا.

تھوڪ چالو ٿي رهيو. شهر بد زير ۽ پياڻڪ بڻجندو رهيو. ڌرم گرن، سنڌين، ليڊرن شانتِيءَ لاءِ اپيلون ڪيون. ستاڏارين پنهنجو پڪش اخبارن ريڊيو دواران ظاهر ڪري، شاگردن مٿان ڌوڙيو وسايو. گرفتاريون ڪيون. گوليباري ڪئي. هڙتالين بار بار چلايو.

اسانجو آندولن اهنسڪ آهي. غير قانوني ۽ غير انساني

جي ڪي بهشي طرف ٺهاري رهي آهي، جڏهن مان رست ٽپ-
پ ٺڪري، هن جي پتيءَ جي ٿن ۾ وڃي رهيو آهي. هن
و پتي زندگيءَ ۽ موت جي همدور ۾ جهولي رهيو آهي.
ڊاڪٽر- نرسون آڪ-ڇهن- گلوڪوس ۽ رست هٿن ۾ جهلي
ٻڙن ۾ ٻيٺل آهن. راجو ٻاهر ٿاور طرف گهوري رهيو آهي.
شهر ۽ پتيءَ جي حالتن تي غور ڪري رهيو آهي. تازو گهٽيل
گهٽتائون سلسلو وار هن جي ذهن ۾ آيون ٿيون.

سورگس جي سماپتيءَ بعد هو پتي ڏينهن جو ٻروڪرام رڻ
لاءِ سائين سان گڏ ريسٽارنٽ ۾ ويٺو هئو. هن ٻڌو ته شهر
کوڙ شور شروع ٿي وڃي، پتو پاڙي گولڊ شروع ٿي وڃي
آهي. ٻڌڻ سان هڪڙو هنن کي وسواس ٿي ٿئي آيو. انهن
ڪمڻن ٿي سگهي؟ ڇا ڪوڊن جي رڙي ته سالتڪي لهواري
سماپت آهي هئي. هنن ڪوڊ سالتڪي لهواري هاڻوڪو
ڪي آڙي پڪڙي ويٺي ٿي هئي. ٻيوءَ طوفان- کوڙ ڪڏهن
ڪيو؟ ٻو ڪو هنن ٻڌو هئو آيو سچ هئو. حقيقت هئي.
هو حالتن تي نظر ٿاڻي ڪرڻ لاءِ ۽ شهر جو جائزو وٺڻ لاءِ
ريسٽارنٽ کان ٻاهر نڪتا. سامهون هڪ ڪار بيلي هئي. ڪار
واري راجو کي اها ڪري پاڻ طرف گهرايو. ۽ ٻيو ته راجو
ماڻا ٿون ٿي آهين؟ ۽ راجو ڪنڊ ڏوڙي ”ها“ ڪئي. هن
ڪم ٻڌايو هو ته ”مان ڊاڪٽر ڪار ٺاهيا آهن. اوسان ۽ لهندڙي
سائين سان ڪجهه ڳالهائڻو آهي. راجو بنا هڪڪي جي ها ڪري
سائين سمجهن هن جي ڪار ۾ هن جي بنگلي ٿي ويو هئو.
بنگلي ٿي هنن کي ٿاڻو آدرستڪار ٿي وڃي ۽ خاطر دار
ڪئي وئي.

ڊاڪٽر ٻڌو: آلدولن بابب ٺوهان ڇا سوچيو آهي؟
- آلدولن آهين چالو رهندو، جيستائين اسان
گهرو ٻڌو ته ٿي وڃي.

احساس اڀريو آهي. هاڻي کاپي اُڪ. به ٿڌو ڪٿڻ شروع ڪيو آهي. هن جي ذهن ۾ قسمن قسمن خيال اڀرن ٿا. اڃانڪه در تي ٺڪ ٺڪ جو آواز ٻڌي هوءَ تيزيءَ سان در طرف ڊوڙي ٿي. در کليل سان هڪ اُڻ واقف شخص ٻڃي ٿو:

- سيٺ رامداس جو گهر هيءُ ئي آهي؟
- ها، هيءُ ئي آهي. ٻاڻ ڪٿي آهن؟ مميءَ ڀڪساهيءَ

ٻڃيو.

- سيٺ رامداس سول اسپتال ۾ آهي. کيس گولي لڳي آهي. توهين توب اسپتال هلو. ممي ٻڌندي ئي ٿاڙ جي صوفا تي ڪري پئي.

اُڻ ڄاتل شخص پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻي، هن کي سرجيٽ ڪيو. ۽ سيٺ رامداس جي حادثي جي سربستي ڳالهه ٻڌائي.

ممي اسپتال وڃڻ لاءِ تيار ٿئي ٿي. بالڪنيءَ مان راجو ٽپ ڏئي ڇورن وانگر لڪندو- لڪندو اندر گهڙي ٿو. آواز تي ممي، منهن موڙي ٿي ۽ ڊوڙي وڃي راجوءَ کي پاڪو ۾ ڀري اوچنگارون ۾ ڇڏي ٿي. راجو سوالي نگاهن سان اجنبيءَ طرف نهاري ٿو. اجنبِي هن کي سڀ ڪجهه سمجهائي ٿو. راجو ماءُ کي آڻت ڏئي، اسپتال پهچي ٿو.

اسپتال جي امرجنسي وارڊ ۾ راجوءَ جو ڊنڊي ليٽيل آهي. سڄي سرير، مٿي ۽ منهن تي پٽيون ٻڌل اٿس. رت جي ڊرپ چالو آهي.

ممي، ڊنڊيءَ جي حالت ڏسي اوچنگارن ۾ اچي چٽڪي ٿي ۽ پٽيءَ سان لپڄي پوي ٿي. ڊاڪٽر نوسون هن کي ڪمري کان ٻاهر وٺي وڃن ٿا. ڊاڪٽر ٻڌايو آهي ته،

”رامداس جي حالت نازڪ آهي. رات ڪيڏيائين ته نيڪ نه ته،...“ راجو چيٽائين ۾ ماءُ جي ڀر ۾ ويٺو آهي. ممي ڀڪ ٺڪ

ويهندو. يا ڪا ضرورت محسوس نٿيس ته ايندو. روح الداران
جي بئنگ ڪٽي اچ. مولڪي د وڪان اي داري نٿي.
معيءَ بئنگ آئي ٻيڙيءَ کي ڏسي. ٻيڙي بئنگ ڪٽي
ڪان ڏانهن روانو ٿيو.

آچانک رښې و تان انا اونس آهه. طوفان وړې زور بگړو
 "شهر خون حالتون زار ک بډون آهن. د وکان جلا با ويا آهن. پټو باری.
 آهي. کټ وړون کي. شهر کي ضابطو رکړ لاء لښکر گهواړو وړو
 کولپاړی چارو آهي. شهر کي ان رښه اړ چا ټاټل مدې نا اړين شهر
 آهي. زړه عمل و اچي ان رښه کډوړن، چاوه لاهه نه پډوړن
 سان کولپه لاځو کړ وړو آهي. ژورل کډوړن، چاوه لاهه نه پډوړن
 کي کولپه لاځو کړ وړو آهي. ژورل کډوړن، چاوه لاهه نه پډوړن
 کي کولپه لاځو کړ وړو آهي. ژورل کډوړن، چاوه لاهه نه پډوړن

۱. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۲. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۳. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۴. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۵. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۶. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۷. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۸. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۹. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي. ۱۰. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪو ڪو وڏو آهي.

هي هتي. ٺهاري پندي - ٺهاري پندي سادا نو وڳي چڪا آهن. سامهون
ٺار جي گهڙيال به هڪ زور سان لڪاء هنيو. ممي ڇوڪ ٻاري
گهڙيال طرف ٺهاري ٿي. واپس ٻي ۽ اڃا نه موٽيو آهي. سند
ممي ٻالڪي ۽ مان هتي، صوفائي اچي وهي ٿي. سند
آڪون در طرف ڪٽل آهن. هن جي من ۾ آڻ لکي ٻپ

وڻجھي آئين ڏوڙ وڃي ٻاء... اڄ کان وٺي هن گهر ۾ تهندي
لاءِ ڪا به جاءِ ڪانهي... هليو وڃ.. نڪري وڃ...
رامداس غصي ۾ چوندو هليو وڃي ٿو.

* * *

”پنج ڏينهن ٿي ويا آهن راجو اڃا گهر نه موٽيو آهي؟“
مميءَ چيو.

”ٻاڻهي ڏڪا ڪائي واپس موٽندو“ ٻه ٻڌيءَ غڻي ٿي چيو.
”شهر ۾ لاڳو آهي. اخبارن ۾ شاعريءَ جا سماچار اچي رهيا
آهن. دوڪان، مارڪيٽ به چالو ٿي ويا آهن. واپار به ڌوري
ڌوري نيمائو شروع ٿي رهيو آهي.“
”ها، ڳالهه برابر آهي. ڪالهه کان بيسيون به شروع ٿي
ويئون آهن.“

”پوءِ راجو ڪي به گهر موٽڻ گهرو هئو. جوان پٽ جي نه.
چندا ٿا ڪرو نه ئي وري ڪا سار سنڀال ٿا لهو.“
”ننڍو ٻار نه آهي ڪونه جو آڱر کان پڪڙي هلايانس. جوان
آهي، بالغ آهي. پنهنجو ڀلو ٻرو خود سمجهي سگهي ٿو. پوءِ
ڪهڙي ضرورت آهي، هن کي صلاح ڏيڻ جي. ٽون چندا
نه ڪر.“

”آءُ به اولاد آهي سار سنڀال لهڻ وري به ماڻهن جو فرض
آهي. جوان ٿيو نه ڇا ٿيو. اڃا جوابداريون نه مٿان ڪونه هيون
اٿس؟“

ڪاليج يونين جون ئي گهڻيون جوابداريون اٿس. پوءِ ٻيلا گهر
جي جوابداري ڇو نٿا هجي؟
”نه به.....“

”جڏهن گهر جي ماڻهن جي راءِ سنڀالينديس، ٻاڻهي

آهي تهوڪ واپس ورتو وڃي. نه ته ته شهر ۾ الائي ڇا ٿي ويندو. توهين اهڙين حالتن ۾ سوڪار ۽ چنتا کي پنهنجي پاڪ هجڻ جو ثبوت نه ڏيئي سگهندا. سموري ڇوايداري توهان مٿان مڙهي ويندي. رامداس ايندڙ خطري لاءِ آگاهه ڪري ويو آهي. سڀاڻو اهو آهي جيڪو وقت جي ڀرڪ ڪري خطرن کان ساوڌان رهي. اڄ کان وٺي تون هن آندولن جي اڳواڻي ڇڏي ڏي. تهوڪ واپس وٺي ڪاليج ڪولائي صلاح شاعتيءَ سان تعليم جو ڪارڊ ڪر." ٻنهيءَ ڪم ڏيندي چيو.

"مان انهن نهو ڪري سگهان. مان پنهنجي ۽ شاگرد جي عزت هروڙ وڃائي نهو سگهان. مان اهڙو وشواس گهاٽ نه ڪندس."

"خاندان جي عزت ليلام ڪري سگهين ٿو. پر عقل کان ڪم نٿو وٺي سگهين؟" ٻنهيءَ ڪاوڙندي چيو.

"ٻنهيءَ آندولن سانتيڪو ۽ آهنيڪ هلندو اهڙو وشواس ڏياري سگهان ٿو." راجوءَ وشواس سان چيو.

"لوڪي استيعفا ڏيئي ٻولندي. لوڪي جيڪو نه ڄاڻي ٿو جو مرض لڳو آهي، مان ان کي پاڙ کان پٽڻ ٿو چاهيان."

"ٻنهيءَ مان استيعفا ڏيئي پاڻ کي ڪلڻ هٿ نه ڪندس. مان اڳتي وڌايل قدم، پنتي هروڙ هوڙ نه هٿائيندس" راجوءَ هڪم تي چيو.

"مان لوڪي هڪم ٿو ڏيان. هيءَ حالت ۾ پنهنجو ڪاليج ٻڙهڻ بند."

"ٻنهيءَ مان توهان جو هڪم قبولي ٿو سگهان."

"اهو نتيجو لاءِ ڇوايداري تون رهندي. اسان وٽان هن گهر مان لوڪي هاڻي ڪا به مدد ۽ همدردي نه ملندي. جيئن

ڏهون آهن. اسان هر ممڪن ڪوشش ڪئي آهي. پر هنن
ڪن لاءِ ڪو به ڇڏي آهي. لاچار عوام جو ڏسان ڇڪتاڻ
لاءِ ۽ پنهنجي اندر ڪ لاءِ همدردي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان ڪالھ
سرگس ڪڍي ۽ ڪاليجن ۾ اُن ڇاڻايل عرصي تائين هڙتال جو
اعلان ڪيو آهي.

”او ٻڙهي آهي اڄوڪي اُعبار؟... هن نموني پٿر بازي،
گواڻي بازيءَ سان عوام جي همدردي حاصل ڪندا؟ قومي
ملڪيتن جو زبان ڪري سرڪار جي ڪن تي ٻرلاءِ آڻيندا...
بند ڪريو هيءُ سڀ شيطاني ڪارروايون“ ٻنڌي وڌيڪ
ڪڙڪ ٿيندي چيو.

”ٻنڌي اسان جو آندولن سانتيڪي نموني جو آهي،
انهيءَ آهي. اسان مؤن سرگس ڪڍي هئي. اسان هڪ ٻي
نعرو نه هڻيو آهي.“ راجو ٻيو چيو.

”مؤن ورت!! منهن بند، پر هٿ پير چالو. ٻٽ! باهين،
پٿر بازيءَ لاءِ منهن بند ئي رکيو آهي. صرف هٿ ۽ پير هر ڪا
ڪرت ڪندا آهن.“

”ٻنڌي، پر هيءُ واقعا سرگس پوري ٿيڻ کانپوءِ ٿيا آهن.
ان ڪم ۾ اسان جو ڪوبه هٿ ڪونهي. هيءُ ڪم نه ڪونڊن
جا آهن.“

”نه صرف ڪونڊن جا پر مخالفتين ۽ موقعي پرستن جا جيڪي
هميشه سڄو وانگر لامارا ڏسئي آندولن جي مڙهه ڪڍي ڳوليندا
رهندا آهن ۽ جئين ئي هنن کي ڪنهن به هلچل جي پوءِ ايندي
آهي ان مٿان پنهنجن چنڊن سان ٽٽي پوندا آهن.“ ٻنڌي
چيو.

”ٻنڌي، ان ۾ ڀلا اسان ڇا ٿا ڪري سگهون؟
”ٻٽ، ٽوهين چاهيندي به ڪجهه نٿا ڪري سگهون. بهتر

”راڄو، ڪانسٽيبل آيو هئو.“ ٻ ٺٻي ۽ چيو.

ڪانسٽيبل رامداس حوالو ٻڌي راڄو ۽ پنهنجون نظرون هٿ
ڊهڪائي ڇڏيون.

”راڄو، رامداس جيڪي ڪجهه چئي ويو آهي ڇا اهو سڀ
سچ آهي؟“ ٻ ٺٻي ڪڙڪ آواز ۾ پڇيو.

”جي...“ صرف راڄو جي منهن مان نڪتو.
”اُح اخبار ۾ دولت پيچ تي ڇپيل ٺٻي ۾ رٿي ۽ هي اڳواڻي
۽ اُن ڪري رهيو آهيون نه؟“

”ها ٻ ٺٻي.....“ راڄو ڪجهه وڌيڪ چوڻ چاهيو پر چئي
نه سگهيو.

”نيٽاڱري ڪرڻ سياسي ماڻهن جو ڪم آهي. اسين واپاري
آهيون“ ٻ ٺٻي سمجهائيندي چيو.

”ٻ ٺٻي هتي نيٽاڱريءَ جو سوال گواهي. اسان بي انصافيءَ
۽ اسان جا خلاف ٽٽرڪ هلايو آهي“ راڄو هٿ ڪڍي چيو.

”اسان لوڪي ڪاليج ۾ پڙهڻ لاءِ موڪليو آهي. ڪجهه
نظريو لاءِ نه ڪن ريس آوارا ڪري ڪرڻ لاءِ. هن ريس اڃا اڻ
ڳالهين ۾ پنهنجو وقت برباد ڪري، پنهنجي زندگي برباد ڪرڻ
جو لوڪي ڪهڙو حق آهي؟“

”ٻ ٺٻي، شاگردن کڏجي ڪراءِ موڪلي يونين جو بزم
چونڊيو آهي.“

”اوھ... اُن ڄاڻين ٿو ان جو نتيجو؟“
”اسان جون گهرجون قبول ڪيون وينديون! اسان کي انصاف
ضرور ملندو.“

”گهرجون هن ريس رستن ۽ گهٽين ۾ منظور نه ٿينديون آهن.“
”ٻ ٺٻي، اسان گذريل هفتي کان وٺي سائيٽيڪي ۽ اهنسڪ
ٽٽرڪ هلائي، ڪاليج پوليسٽال ۽ سرڪار کان واجب گهرون

“پوست مارٽر”

— جيئرو لاواڻي

صبح جا سٺ وڳا آهن. هو بالڪٽيءَ ۾ ويهي ڇانءِ جون رڪيون ڀريندي سگريٽ جا لنبا لنبا ڪش هڻي، هٿ ۾ خٻار جهلي پڙهي رهيو آهي. هن جي نظر فوٽ پيچ تي پھل ٺوڻي تي ڪٽل آهي. ٺوڻي مٿان ”شهر ۾ آندوان اکر وپ اختيار ڪيو“ وڏن اکرن ۾ ڇهيل آهي. ٺوڻي جي ڇٽان ’اڄ رليف روڊ تان شاگردن رٽلي ڪڍي‘ ننڍن اکرن ۾ ڪيل آهي. هو سگريٽ مان ٽڪڙا ٽڪڙا ڪش هڻي مضا ڪي وٺين سان پري ڇڏي ٿو. ٺوڻي تان نظر هٽائي اخبار ۾ شايع ٿيل سماچار پڙهي ٿو.

”پوليس سرڪس تي لٽبازي ڪئي، هڙتالين کي ڇڙو ڇڙو ڪرڻ لاءِ نوي ٽيمز گئس جا سيل ڇوڙيا ۽ نورالوند گوليباري ڪئي. پوليس جي گوليباري ڪري چار ماڻهو اڻت مري ويا ۽ ستوهن گهاٽل ٿيا، جن کي سول هاسپيٽل ۾ علاج لاءِ وڪليو ويو. ان جي حالت ڪنهيرو ٻڌائي وڃي ٿي.“

هو جئن جئن سماچار پڙهي رهيو آهي تئن تئن هن جي جن تي مشڪ نري اچي ٿي.

”راجو، هيڏانهن نه اچ“ سڏ ٿئي ٿو.

راجو اخبار پاسيري رکي، باقي پھيل سگريٽ ڇو ڪش هڻي سگريٽ ٽٽي ڪري روم طرف وڌي ٿو.

”ڇيو ٻڌي؟“ راجو پنهنجي پيءُ رامداس سان مخاطب ٿئي ٿو.

هيءَ ملهائجي ٻوٽن ڪوٺي ڇو آهي؟

سال ۱۹۸۷ ۾ مون پنهنجي لکڻاڻ لکڻ جا چاليهه سال پورا ڪيا ۽ ٽن ٽي سئو ڪهاڻي ۽ جي صنف ۾ منهنجو پنهنجو ٻوٽن ڇڏڻ سون جو اٽڪ لنگهي چڪو آهي. هاڻ پنهنجون ڪهاڻيون ڳڻپ ڇڏي ٽنهن ٽنهن ۾ واسندو نرمل (سمادڪ) مون سان زيادتي تو ڪري ڇڏهن مون کان پنهنجي بهترين ڪهاڻي ٽيپ جي تقاضا تو ڪري. وڃناڪار خود نه ڳالهائي ته بهتر آهي. ”نه همدو- نه مسلم“ فڪر جي سلسلي ۾ لکيل اُمور لعل هي ”آدو عبدالرحمان“ رام پنهنجي ڪهاڻي جي ”محمد گادي وارو“ ڪيرت ٺاهڻي ۽ هي ”محمد رام“ هي قطار ۾ مان پنهنجي ڪهاڻي ”رام-دين“ بهاري تو ڇڏيان.

— موهن ڪلهيڏا

اگر ڦير داخل نٿو ٿئي ته اها هڪ دوست سان ويساهه گهاتي آهي ۽ جنهن الزام جو بار منهنجو پورو وجود کڻي نه سگهندو. اگر مان ظاهر ڪندس ته هو مسلمان آهي ته شڪ جي فضا قائم ٿيندي ته اگر هو مسلمان هئو ته کيس پنهنجو دين لکانڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ڪير به مون تي وشواس نه ڪندو ته هو هڪ اهو سنڌي هئو، جو پنهنجي ڌرتيءَ کي مسلمان ٿيندو ڏسي اها ڌرتي ئي ڇڏي آيو ته مان پنهنجي هموطنين جي جلاوطنيءَ جو درد پوکيندس ۽ ڪنهن کي پتو پوڻ نه ٿو ڏيندس ته مون لاءِ ڪجهه عظيم آهي، جو بچائڻو آهي ۽ انلاءِ هن گهر، مائٽ، وطن ڇڏيو. انڪري مون کي ڪو حق ڪونهي ته مان ظاهر ڪريان ته هو مسلمان آهي. ماڻهو شايد لائين به چون ته رامدين ڪو پاڪستاني جاسوس يا ڪجهه ان ريت هئو جو مون لاءِ برداشت ڪرڻ ممڪن نه هئو، ۽ مان سندس موت جو صدمو برداشت ڪرڻ جي حالت ۾ نه آهيان.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مورڻ بعد ڪنهنڪي پورجي يا جلاڻجي ته ان سان مورڻ واري کي ڪو فرق نٿو پوي. مگر جيئون کي ته دستور نڀاهڻا آهن.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مان اڀو ٿي چيلهم کي سڌو ٿو ڪريان ۽ هٿ سان چيلهم کي زور ٿو ڏيان ۽ رام - دين ڏانهن هلاڻ ٿو لڳان.

مان هلندي هلندي فيصلو ٿو ڪريان ته مان رام دين کي

ڦير داخل نه ڪندس ۽ کيس مسابڙ ۾ ڇڏا ٿي رکي باهه ڏيندس.

مان ڄاڻان ٿو ته مان پنهنجي دوست ۽ سندس دين سان

بي انصافي ٿو ڪريان. مگر مان اها بي انصافي دور ڪرڻ لاءِ

وحيت ڪندس ته جڏهن منهنجو موت ٿئي تڏهن مون ڪي

شمشان پوميءَ ۾ جلايو نه وڃي، قبرستان ۾ دفن ڪيو وڃي.

سال آيا يا اُلتھه. سالن سان ڪو فرق نٿو پوي. فرق فقط
عمران ۽ طرمان جو ٿيندو آهي.

هن رٿيو جي سرانديگهت ۽ پوءِ راشن ڪارڊ تي نالو لکايو.
رام ڊيڊيند سنڌائي.

اسان پنهني کي تن گهٽين ۾ الڳ الڳ بلاڪ ملڻا.
منهنجو مڱڻو ٿيو ته مون هن اڳيان سندس شاديءَ جو
سوال رکيو.

”شادي ڪندس ته ماڻه سمجهندا ته گنههن هئدو ۽ ڇوڪريءَ
جي عشق ۾ انڊيا آيو آهيان.“
”مگر اهو ته سچ ڪو آهي.“
هن مشڪو. رام جي مشڪ ٽٽڻ جي آخري.

هن هڪ وٽس ٽي ڪم ڪيا. ڪمائيءَ لاءِ هومبوزنيءَ جو
دڪان کوليائين. هڪ لئجروي کوليائين ته ماڻهو ڪتابن سان
دوستي رکن ۽ سنڌي لئجروي ۾ هورو وٺڻ شروع ڪيائين.
سنڌين جا ڪلچرل ۽ سياسي مسئلا حل ڪرڻ لاءِ ”دلچا جا
سنڌي“ هڪ ٽيم جو اڀارڻ لڳايائين. وقتي ڪائونسلن ۾
سمجهيدارن ۾ ويندو ۽ واپس موٽي مون کي ڳالهائون ٻڌائيندو.
گهو بادستور خط لکندو ۽ هڪ دفعو بدلايل نالي سان اٿان تي
به آيو. اُورا سال آيا ته والد ۽ والده گذاري ويس. آهستي
آهستي سندس چاهه به ڇڏي ٿي ويئي ۽ رات جو هميشه
لاءِ ڊرڪي پيو.

مون لاءِ اهو سوال ته مان هن جي لاش جو ڇا ڪريان. شهر
ڄاڻي ٿو ته هو هڪ هئدو آهي ۽ فقط مان ٿو چاڻان ته هو مسلمان
آهي. قبرستان آلهاسنگر ۾ ڪونهي. ڪاٺياڙ ۾ آهي. مگر اتي
وڃڻ لاءِ ٻه چار ماڻهو ڪنهن ۾ آهي پڇيندا ته جڏهن هو هئدو
تڏهن ڇو داخل ٿيو ڪو وڃي؟ هڪ سچو مسلمان

اگر قبر داخل نٿو ٿئي ته اها هڪ دوست سان ويساهه گهاتي آهي؛ جنهن الزام جو بار منهنجو پورو وجود کڻي نه سگهندو. اڳو مان ظاهر ڪندس ته هو مسلمان آهي ته شڪ جي فضا قائم ٿيندي ته اڳو هو مسلمان هئو ته کيس پنهنجو دين لڪائڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ڪير به مون تي وشواس نه ڪندو ته هو هڪ اهو سنڌي هئو جو پنهنجي ڌرتيءَ کي مسلمان ٿيندو ڏسي اها ڌرتي ئي ڇڏي آيو ته مان پنهنجي هموطنين جي جلاوطنيءَ جو درد پوڳيندس ۽ ڪنهن کي پتو پوڻ نه ڏيندس ته مون لاءِ ڪجهه عظيم آهي جو بچائڻو آهي ۽ انلاءِ هن گهر، مائٽ، وطن ڇڏيو. انڪري مون کي ڪو حق ڪونهي ته مان ظاهر ڪريان ته هو مسلمان آهي. ماڻهو شايد ائين به چون ته رآمدن ڪو پاڪستاني جاسوس يا ڪجهه ان ريت هئو جو مون لاءِ برداشت ڪرڻ ممڪن نه هئو ۽ مان سندس موت جو صدمو برداشت ڪرڻ جي حالت ۾ نه آهيان.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

موت بعد ڪنهنڪي پورجي يا جلاڻجي ته ان سان موڙ واري کي ڪو فرق نٿو پوي. مگر جيئون کي ته دستور نجاهڻا آهن.

مان ڇا ڪريان - ڇا نه ڪريان؟

مان اڳو ٿي چيلهم کي سڌو ٿو ڪريان ۽ هڪ سان چيلهم کي زور ٿو ڏيان ۽ رام - دين ڏانهن هلڻ ٿو لڳان.

مان هلندي هلندي فيصلو ٿو ڪريان ته مان رام دين کي قبر داخل نه ڪندس ۽ کيس مسافر ۾ ڇڏا ٿي رکي باهه ڏيندس. مان ڄاڻان ٿو ته مان پنهنجي دوست ۽ سندس دين سان بي انصافي ٿو ڪريان. مگر مان اها بي انصافي دور ڪرڻ لاءِ وصيت ڪندس ته جڏهن منهنجو موت ٿئي تڏهن مون کي شمشان پوريءَ ۾ جلايو نه وڃي، قبرستان ۾ دفن ڪيو وڃي.

هڪ ٽيڻهن مهاڀرون ڪراچيءَ ۾ ساد ڪيا. رامدين سانئڪل
 ڪٽي اسانهي گهر آيو. باڻ سان هڪ هاڪي ۾ آزدي هٿائين.
 چيائين ته. مهاڀرون کي پهرين منهنجي لاش مٿان لڳهڻو پوندو.
 اُمان چيس، ”رامدين! تون ماءُ پيءُ کي هڪ ئي پٽ آهين.
 تون هليو وڃ.“

”اُمان مان ننڍو ٿي وڌيون ڳالهون ڪريان.“ رامدين چيو،
 ”من ٿر ٿيءَ ئي ڪجهه عظيم آهي جهڙن کي مان پڇاڻ ٿو
 ڇاهيان.“

هليو ڪندڙ مهاڀر نهو الا ئي ڪيڏانهن ويا مگر اسانجي گهر
 ڪونه آيا. شهر ۾ ڪونهو لڳي وڃو ۽ شوت - اٽل - سائيت جا
 آرڊر لکيا. اُهي حڪم نه لڳا ٿيا ته هندن جا قافلا هندستان
 وڃڻ لڳا. اسان ۾ ٽهڙ ڪٽي اٽل گاڏيءَ ۾ ڪيا ۽ ڪراچي بندر
 روانا ٿيا - جن.

بندر تي ٽنن نه بئج ڪريو رامدين بيٺو آهي.
 ”رامدين تون ڪيڏانهن؟“ مون جهڙن مان پڇيو.
 ”مان نه هندستان هليدس.“
 ”مگر تون ته مسلمان آهين؟“

”هاڻ مان مسلمان آهيان. سڄو مسلمان. اسلام حق هي ڳالھ.
 ٿو ڪري ۽ حق جي ڳالھ اها آهي ته سنڌ ماڻڪ انڙا آدي
 رهواسي، ان کي لاهڻ چوڻ ٿو وارا اهي سنڌي آهن، جن کي
 هندو بڻائي پنهنجي ٿر ٿيءَ تان اوڌيو وڃي ٿو. مان انهي
 احتجاج ۾ هن ملڪ ۾ نه رهندس ۽ پنهنجو رهڻو هندستان
 هليدس.“

”مگر پنهنجا ننڍڙا ماءُ - پيءُ؟“
 ”ان لاءِ حڪومت پاڪستان وٺي آهي!“
 سخت ٿي چڱو وائس، ”هٽ، تون هندستان نه هليدين.“

ٽون هائين تہ مان نہ ويندس۔ مان امي ۽ اباخان وٽ رهندس۔
مان موندس مگر پنهنجي ڌرتيءَ تان هٽ نہ ڪٽندس۔ مڙ لاءِ
مون کي بہ ڪو سبب ملي سگهي ٿو۔“

مڙ لفظ ٻڌي هن پنهنجو هٿ وڌائي منهنجي واس تي
وڌيو۔ ڪجهه چيائين ڪونه۔ اکين ۾ پاڻي آيس۔ ر رنائين
ڪونه۔ هن اشڪ کڻي ۽ واپس وڃڻ لڳو۔ هو واپس هليو ويو۔
بيٺو ڪونه۔ پٺيان ڪنڌ ورائي مون کي ڪونه ڏنائين۔

مان ماڻهن سان جهاز تي چڙهيس۔ جهاز ڌيري ڌيري هلڻ
لڳو ۽ وڏي ٻار سان وطن جي زمين کان دور ٿيڻ لڳو۔ ماڻهو
جهاز جي ڏيک تي بيٺا هئا۔ چڻ ڪنهن ڇتر ۾ چڙيل ماڻهو۔
انهن ۾ ڪا به هاجل، ڪا به حرڪت نہ هئي۔ چڻ هو پنهنجا لاش
ٻاڻ ڏي وٺي رهيا هئا۔ ڪن شايد خاموشيءَ ۾ رڻو هونديو۔ اُن
ڏينهن سمنڊ ۾ پاڻي ڪجهه وڌيڪ نظر آيو۔ مون کي اُنجو
رنگ نورو گهٽ ڳاڙهو وڌيڪ نظر آيو۔ يا شايد منهنجون
اڪيون ڳاڙهيون ٿيون، انگري سمنڊ ۾ تازي رت جو وهندڙ
درياءُ ڏسڻ جو وهڻ جاڳير۔

آهستي آهستي وطن جو ڪنارو نظرن کان دور ٿيڻ لڳو۔
دور ٿيندو ويو ۽ دور ٿي ويو۔ هاڻ هيٺ پاڻي ۽ مٿي آڪاش
۽ وچ ۾ لاشن ڀريل جهاز هئو۔

منهنجي اکين جي ڪنڊن ۾ ڪا گرم پاڻياٺ وطن سان ڪڍ
رام ڏين لاءِ بہ جمع ٿيڻ لڳي۔ مگر هو ڪمبخت ڏسان تہ۔
منهنجي پاسي ۾ بيٺو آهي ۽ مشڪي رهيو آهي۔

* * *

رام ڏين رات مري ويو۔ ڪڏهن ڪنهن کي نہ ٻڌايائين تہ
هو مسلمان آهي ۽ هڪ اعتراض ۾ هندستان آيو آهي۔ چاليهه

هڪ ئي پنهنجي مهاڃون ڪراچي ۾ نساد ڪيا. رام دین سائيڪل
کڻي اسانهي گهر آيو. پاڻ سان هڪ هاڪي نه آندې هئائين.
چئائين ته مهاڃون کي پھرين منهنجي لاش مٿان ٺيڳهڻو پوندو.
آمان چيس، ”رام دین! تون ماءُ پيءُ کي هڪ ئي ٻيٽ آھين.
تون هاءِ روح.“

”آمان مان نٿو ٿي وڃيون ڳالھون ڪريان.“ رام دین چيو،
”هن ٽرنيءَ تي ڪجهه عطر آهي جنهن کي مان پچائڻ ٿو
چاهيان.“

حملو ڪندڙ مهاڃو اهو الاڻي ڪهڙائين ويٺا مگر اسانجي گهر
ڪونه آيا. شهر ۾ ڪوڙيو لڳي ويو ۽ شوت - اٽل سائيت ها
آرڊر لکيا. اهي حڪم ڏلا آيا ته هندن جا قافلا هندستان
وڃڻ لڳا. اسان به ٽيڙ کڻي اٺ گاڏيءَ ۾ ڪچا ۽ ڪراچي بندر
رواڻا ٿيا-جن.

بندر تي ٽن سان ته بئڪ ڪيو رام دین بيٺو آهي.
”رام دین تون ڪهڙائين؟“ مون حورب مان پڇيو.
”مان نه هندستان هليدس.“
”مگر تون نه مسلمان آھين؟“

”هاڻ مان مسلمان آهيان. سڄو مسلمان. اسلام حق جي ڳالھ
ٿو ڪري ۽ حق جي ڳالھ اها آهي ته سنڌ ماڻڪ انڙا آڏو
رهواسي، ان کي ٺاهڻ جوڙڻ وارا آهي سنڌي آهن، جن کي
هندو بڻائي پنهنجي ٽرنيءَ تان لوڏيو وڃي ٿو. مان انڙ
آحتجاج ۾ هن ماڻڪ ۾ نه رهندس ۽ پناهگير بڻهي هندس-
هليدس.“

”مگر ٽيڙها ٻيڙا ماءُ - پيءُ؟“
”نٿا حڪومت پاڪستان وٺي آهي؟“
”خست ٿي ڇووانس،“ رڌ، تون هندستان نه هليد ٻن

مان اتي اهاڻي لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءَ ڪالائڻ تہ شهيد ٿيو آهي. شهيد ئي دُشُر ڪيو آهي، مائٽر نہ.“

هن مٿس ڪيو اکين ۾ پاڻي بہ آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاڏ بہ نہ ڪڍين ڳالهائين. مان پنهنجي نيتي ئي قائم آهيان. هيءَ جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٿڌن اکين نہ سوچيو هئو تہ ڪير هئو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

عوتيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو تہ هو ماني نہ کائيندو ۽ منهنجو اهو تہ ماني ٿڌن کائيندس ڇڏهن هو کائيندو.

مون ڳوڙن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. لونڊيون ڪڍجي اتي ٽهليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي ايندڙ ٿلهي ڄمڻو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏان چيو، ”موهن، تون ماني ڪاڏ. توکي ڀڳوان رام جو سر.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چوري ئي ٽهلي وٺي ڳوڙي اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏان، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٿورن سالن ۾ چا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نہ ڏنو. مون غلط اهو ٿو تہ اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ڊگريون وٺي ٻاهر نڪتاسين تہ خبر پيئي تہ هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هئو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هئو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آسمن بڻي ڪو اچي ۽ ۾ ٽولس روپ ٿي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ واند يون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄين واري سورهن يا اٺجي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهن فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هالچل جي جلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، حرورق، ڪيس ڪتاب پڙهڻ، هو منهنجي گهر اچي ۽ مان ڪيس راڳ، ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ٿا. لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ مقرر وڌندو هوس ۽ ڪيس چونڊو هوس ٿا. لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چونڊو، ڇمڪو سنڌي لطيف ٿيو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ خرچي ملي ٿا. هي ڇڻا ٽوليئر روپ واري رينڊو هوٽل ۾ وڃون ۽ انهن آلي ۾ بڻي ڇڻا ٻه ڪري ڪارون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني ٿا ڪاڏي. ڀڄيومانس، ”او جو؟“

”اڄ مائرم جو ڏينهن آهي.“

”مائرم جو ڏينهن جو آهي؟“

”اڄ انگريزن هجڻو ڪالائيءَ کي ٿاڻي آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا ٿا ڪان، جو ٿا. هڪ دوست ماني نه ڪائي ته بڻي هي گلي مان ڪاڏو ڳههڻو ڪولڻ، ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولھڻ لڳس ته ڇهين ڪيس ماني کان لاء مڃايان.

ڇيومانس، ”رام-دين! ٻو ٽون ته مسلمان آهين.“

”ٽرئي منهنجو دين آهي.“ هن ٻه گهر ساھ ڪٽي ڇيو، ”هن ٽرئيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

مان پٽن اهاڻي لاءِ سوچڻا لڳس.

”رام، ڇوڪرو ڪالائڻ نه، شهيد ٿيو آهي. شهيد ٿي وڃڻو ڪيو آهي، مائٽر نه.“

هن منهنجو اکين ۾ پاڻي نه آيس. ڇهائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاڏي جو صحيح ڳالهائڻو آهي. مان پنهنجي وڃڻي تي قائم آهيان. هيءُ جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

عزائيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٽيبل تي رکيون. لولائيون ڪهڙي آئي ٿوليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي ايندڙ لاهي ڇڏيو ڪاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏان چيو، ”موهن، تون ماني ڪاڏي. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس ڇهري تي ٿولائي ويل ڪهري اداسي ڏسي ڇير، ”تون ئي منهنجو ڏاڏو، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇڏيو، ان ڏانهن مون ڏيان نه ڏنو. مون فطرت اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻڌڻيون وٺي ٻاهر وڪٽاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ئي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آسهن ٻئي ڪو اچي ۽ ۾ اونس روپ ٿي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄين واري سورهن يا اٺي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهن فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزادِيءَ جي هائيل جي چلو سن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، حو شوق، کيس ڪتاب پڙهڻ هو. هو منهنجي گهر اچي ۽ مان کيس راڳ ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ۽ لطيف جي شاعري، اردوءَ ۽ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ دستور وٺندو هوس ۽ کيس چوندو هوس ۽ لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چوندو، جهڪو سنڌي لطيف ٺٽو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهن. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ شروعاتي ماني ۽ ٻئي جڳا ڊويزن روپ واري وٺندو هو ٽيل ۾ وڃون ۽ آسهن آلي ۾ ٻئي جڳا ڏي ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هو ٽيل ۾ ماني ۽ ڪاڏي. ٻيو مائلس، ”پر

ڇو؟“

”اُح مائلس هو ڏينهن آهي.“

”مائلس هو ڏينهن ڇو آهي؟“

”اڄ انگريزن ههه ڪالائيءَ کي ٿاسي ڏي آهي ا“

منهنجي اڳيان سوال اٿندو ۽ مان ماني کان يا نه کان، ڇو

نه. هڪ دوست ماني نه ڪائي ۽ ٻئي جي کلي مان ڪاڏو

ڳڻندو ڪو به ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولڻ لڳس ۽ جهڻ

کيس ماني ڪاٺ لاءِ مڃايان.

ٻيو مائلس، ”رام - دين ا ٻو ٽون ۽ مسلمان آهن.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ جهڻ ڊگهو ساھ ڪٽي ڇڏي

”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا

هندو.“

مان ٻئي بهاني لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءُ ڪالائي ته، شهيد ٿيو آهي. شهيد آي دُور ڪيو آهي، مائرنه.“

هن مشڪيو اکين ۾ پاڻي به آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهايو آئي. مان پنهنجي ذميداري تي قائم آهيان. هيءُ جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

هوٽيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. نونڊيون ڪشجي اتي ٽهليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٿلهي جمڊو کاڌي واري ڏانهن لهارڻ لڳس.

رام ڏين چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چهري تي ٽهلاجي ويل گهري اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏين، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇا ٿيو، اُن ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون فقط اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا ويناسين. اسان جا ڪلها موڪرا ٿيندا ويا. اسان جون چاٽيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻگڙيون وٺي ٻاهر وڪٽاسين ته خبر پئجي ته هاڻ ڪو پاڪستان ٺهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آهن بهي ڪراچيءَ ۾ اونس روپ ٿي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڀني واري سورهن يا اٺهي ارد گرد. ڪڏهن ڪڏهي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلائڻ جي جلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، حرورق، ڪيس ڪتاب پڙهڻ جو، هو منهنجي گهر اچي ته مان ڪيس راڳ، ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ فخر وٺندو هوس ۽ ڪيس چوندو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چوندو، ڪيس سنڌي لطيف ٿيو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ غريبي ملي ته، نئي چٽا ڦوٽر روپ واري ڀنڊو هڻيل ۾ وڃون ۽ آهن آلي ۾ پئي چٽا ڀڄ ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هٽيل ۾ ماني نه ڪاڏي. ڇهه وائس، ”پر ڇو؟“

”اُڃ مائرم هو ڏينهن آهي.“

”مائرم هو ڏينهن ڇو آهي؟“

”اُڃ انگريزن ههه ڪالائيءَ کي ڦاسي ڏي آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا نه کان، ڇو ته هڪ دوست ماني نه ڪاڏي ته پئي جي گلي مان ڪاڏو ڳڻهندو ڪول، ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولهي لڳس ته جهڻ ڪيس ماني ڪاٺ لاءِ مڃايان.

ڇهه وائس، ”رام - دين! پر تون ته مسلمان آهين.“

”ڏراي منهنجو دين آهي.“ هن ٻه گهر ساھه کڻي ڇڏيو.

”هن ڏرايءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

مان ٻڌڻ بهاني لاءِ سوچڻ لڳس.

”رام، هيءو ڪالائي ته شهيد ٿيو آهي. شهيد ٿي مٿس ڪير آهي، مان نه.“

هن مٿس ڪير اڪين ۾ ٻاڻي نه آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاڏ جو صحيح ڳالهائڻ آهي. مان پنهنجي نيتي تي قائم آهيان. هيءو جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٿڌن اکين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن ڇا مسئلا عشا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

عرويل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو نه ماني ٿڌن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون ڳوڙن جهڙي ٻي ٻانهون ٿيل ٿي رکيون. ٿورڙيون ڪهڙي اتي ٿيليون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٿلهي ڄمڻو گاڏي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏهن ڇيڙو، ”موهن، تون ماني ڪاڏ. توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نه وڃان.“ مگر سندس چهر تي ٿلهي ويل گهري اداسي ڏسي ڇير، ”تون ئي منهنجو ڏهن، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٿورن سالن ۾ ڇا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون فقط اهو ڏٺو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وڃاسين. اسان ڇا ڪلها موڪلا ٿيندا ويا. اسان جون چاٿيون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻڌڻيون وٺي ٻاهر نڪتاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

اُسن ٻئي ڪراچيءَ ۾ نونس روڊ تي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڀني واري سورهن يا اٺي ارد گرد. ڪڏهين ڪڏجي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلچل جي حلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ ڳائڻ جو شوق، ڪمس ڪتاب پڙهڻ جو. هو منهنجي گهر اچي ته مان ڪمس راڳ ٻڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ ٻڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ مضبوط ٿيڻ جو هوس ۽ ڪمس جوڻڻ جو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ ٻڌاء. هو ڪلندو ۽ چوندو، ڄمڪو سنڌي لطيف ٺٽو پڙهي ان کي مان سنڌي مڃي ڪان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ ڪوچي ملي ته، يعني ڄڻا نراثر روڊ واري رينڊو هوٽل ۾ وڃون ۽ ائين آئي ۾ يعني ڄڻا ٻه ڪرڻ ڪاڻون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني نه ڪاڏي. ڇيو مانس، ”او

چو؟“

”اُڃ مائرم هو ڏينهن آهي.“

”مائرم چو ڏينهن چو آهي؟“

”اُڃ انگريزن هيو ڪلاٽيءَ کي ڦاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال آيو ته مان ماني ڪان يا نه ڪان، چو ته. هڪ دوست ماني نه ڪائي ته يعني گلي مان ڪاڏو ڳم ٿيڻ ڪونهي ان ڪري مان ڪو بهائو ڳولڻ لڳس ته ڄمڪن ڪيس ماني ڪاٽڻ لاءِ مڃايان.

ڇيو مانس، ”رام - دين! اوئون ته مسلمان آهن.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ هن ڊگهو ساھ کڻي چيو،

”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا

هندو.“

مان اتي بهاني لاء سوچڻ لڳس.

”رام، هيءو ڪالائي ٿو. شهيد ٿيو آهي. شهيد ئي دختر ڪيو آهي، مائر نه.“

هن مشڪيو اکين ۾ پاڻي نه آيس. چيائين، ”تون حق ٿو ڳالهائين. تون ماني ڪاغذ جو صحيح ڳالهائو اٿي. مان منهنجي فيصلي تي قائم آهيان. هيءو جي شهادت کي منهنجي ڳوڙهن جي ضرورت آهي.“

ٽڏهن ائين نه سوچيو هئو ته ڪير هندو ۽ ڪير مسلمان آهي. اهي وڏن جا مسئلا هئا ۽ اسين ننڍا هئاسين.

هوٽيل ۾ اسان جو ضد. هن جو اهو ته هو ماني نه کائيندو ۽ منهنجو اهو ته ماني ٽڏهن کائيندس جڏهن هو کائيندو.

مون گردن جهڪائي ٻئي ٻانهون ٿيل تي رکيون. لولائيون ڪڍجي اتي ٿلهيون ۽ مان خالي نگاهن سان ٻاهر رستي تي بيٺل ٿلهي ڄمندو کاڌي واري ڏانهن نهارڻ لڳس.

رام ڏين چيو، ”موهن، تون ماني ڪاغذ توکي ڀڳوان رام جو قسم.“

”مان ڪنهن ڀڳوان کي نٿو مڃان.“ مگر سندس چهري تي ٿلهجي ويل گهري اداسي ڏسي چيم، ”تون ئي منهنجو ڏين، تون ئي منهنجو رام، تون ئي منهنجو ڀڳوان آهين؛ جيئن تون چاهين.“

ٽورن سالن ۾ ڇا ٿيو، ان ڏانهن مون ڌيان نه ڏنو. مون غلط اهو ٿو ته اسين قد ۾ ٿورا وڏا ٿيندا وياسين. اسان جا ڪلها موڪلا ٿيندا ويا. اسان جون چائون ٻيٽيون ٿيون ۽ ڪاليج مان ٻڌڻيون وٺي ٻاهر نڪتاسين ته خبر پيئي ته هاڻ ڪو پاڪستان لهي ويو آهي ۽ سنڌي هاڻ هندو ۽ مسلمان ٿي ويا آهن. جي هندو ٿي ويا آهن، تن اهو چوڻ شروع ڪيو آهي، هلو هندستان.

آسین نئي ڪراچيءَ ۾ نونس روڊ تي رهندا هئاسين. اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ۽ رانديون ڪندا هئاسين. عمر اها ئي سڄي واري سورهن يا اٺي ارد گرد ڪڏهين ڪڏهي فلمن تي وڃون، ڪڏهن آزاديءَ جي هلچل جي حلوسن ۾ شريڪ ٿيون. مون کي راڳ، ڳائڻ، حو شوق، کيس ڪتاب پڙهڻ هو. هو منهنجي گهر اچي ته مان ڪمس راڳ، نڌايان ۽ مان هن جي گهر وڃان ته لطيف جي شاعري، اردوءَ ۾ نڌائي. مان اردو ڳالهائڻ ۾ فخر وٺندو هوس ۽ کيس چونڌو هوس ته لطيف جي شاعري اردوءَ ۾ نڌاءُ. هو ڪلندو ۽ چونڌو، ۽ هڪو سنڌي لطيف ٺهڻ پڙهي ان کي مان سنڌي مڃڻ کان انڪاري آهيان. ڪڏهن گهر مان هن کي يا مون کي وڌيڪ شروعات ملي ته ٻئي جڳا ٽريٽر روڊ واري رينڊو هوٽل ۾ وڃون ۽ اٺين آلي ۾ ٻئي جڳا ٻه ڪري ڪاٺون.

هڪ ڏينهن هن هوٽل ۾ ماني نه ڪاڏي. ڇهه ماڻس، ”ڇو؟“

”اڄ مائرم هو ڏينهن آهي.“

”مائرم هو ڏينهن هو آهي؟“

”اڄ انگريزن هههه ڪالائيءَ کي ڦاسي ڏني آهي!“

منهنجي اڳيان سوال اٿيو ته مان ماني کان يا نه ڪان، ڇو نه. هڪ دوست ماني نه ڪائي ته ٻئي جي گلي مان ڪاڏو ڳم ڪندو ڪول؛ ان ڪري مان ڪو بهانو ڳولھڻ لڳس ته جڏهن کيس ماني ڪاٺڻ لاءِ مڃايان.

ڇهه ماڻس، ”رام - دين! پر تون ته مسلمان آهين.“

”ڌرتي منهنجو دين آهي.“ هن ڊگھو ساھه کڻي چيو، ”هن ڌرتيءَ جا رهواسي پهرين سنڌي آهن ۽ پوءِ مسلمان يا هندو.“

رام - دين

— موهن ڪلپنا

ڪالهه، رام مري ويو. رات پنهنجي گهر، اڪيلو اڀياس ڪوئيءَ ۾ سمهيو ته سمهيوئي رهيو ۽ اٿيو ڪونه.

صبح جو مون کي هندي موت جو سماچار مليو ته لائين لڳو ته منهنجي اکين جون پٽليون هن هينڪ ڪري پيون ۽ ڪي لمها مان ڪجهه ڏسي ۽ سوچي نه سگهيس. ان بعد مون کي لڳو ته هو منهنجي سامهون بيٺو هئو. اوچتو سندس ٻيون هيٺان زمين ڪسڪي ويئي ۽ هينڪ ڪونڊو ويو. مون کي لڳو هو هينڪ ۽ هينڪ ڪري رهيو آهي ۽ مون کي پڪاري رهيو آهي ۽ مگر مون لاءِ اهو ممڪن نه آهي ته ڪنهن به ريت مان کيس ٻڌائي سگهان. ان خال ۾ پهرين ڪجهه روشني، پوءِ ڪجهه ڌنڌ ۽ ان بعد فقط اونداهه هئي. اٿان ايندڙ آواز جڻ ٻين آوازن کي کائي ويو. پوءِ اهو آواز ٿي هڪ ڇيخ ۾ تبديل ٿي بند ٿي ويو. روز جنهن ٻهاڙ ڏانهن اک کڻي نهاريندو هوس اهو هينڪ ڏيڄڻ لڳو ۽ زمين ۾ هڪ وڏو خال بڻائي خود ان جي گهرائين ۾ گر ٿي ويو. منهنجي اڳيان هڪ سياهه ڌنڌ - موت جي وادي ٺهي پيئي.

هن جو ڪير نه هئو ۽ نه ڪنهن کي خبر پيئي ته مٿو ڪير هئو. سڄي شهر ۾ شايد مان ئي هن جو دوست هوس. مان منجهي پيس ته مان ڇا ڪريان؟ سندس لاش کي نيڪال ڪرڻ جي جوابداري منهنجي هئي. مگر مان شهر ۾ هن جي لاش جو نيڪال ڪري سگهان، اهو مون لاءِ ممڪن نه هئو.

”گاڙي ڏاڍو وقت اچي ڪڙي ٿي. ٽوليءَ جي ٻين ساٿين سان ڀيڙ ڪري ڇڏي، سڌو گاڙي مان لهي ويئي ليڪن مونکي اڃا تائين اها لمبي لڇوڙي وڏين اکين واري واڳڻائي ڇوڪريءَ هنجي ڪمال جي ٽوڙ. ڪلا باد آهي.“
ايترو چئي رات خاموش ٿي ويو.

— Flat 9, 3rd Floor, VAIKUNTH, Mount Mary Road Bandra, Bombay- 400 050

هيءَ منجهڙي بهارين ڪهاڻي ڇو آهي؟

”ڪوشن ٽڪري“ ڪهاڻي ۲۸ سال اڳ لکيل آهي منهنجي ڏهههين بهترو ڪهاڻين مان هڪ آهي، جنهن ۾ ان وقت جو ماحول ۽ زندگيءَ جي هوبهو تصور آهي. ان وقت وطن جو وڇوڙو، روزگار جي تلاش، آسان سنڌين جو مڪيه ڏک هئو. آسان ان دؤر مان لڏڪهڙي رهيا هئاسين، جڏهن آسان ڪي ڇهه لاءِ جدو جهڊ ڪرڻي ٿي پئجي. مون ٽي ٻه سؤ کن ڪهاڻيون لکيون آهن، هي ڪيترن ئي سالن ۽ مڙن ۾ ڇپيل آهن. انهن مان ڪيترن ئي ڪافي سٺيون آهن، جي ان وقت سنڌي ساهت مند جي هٿن وار ڪڏهن به ڏاڍو حاصل ڪري چڪيون آهن. ٻالڪن ٿي وڌيڪ چئي سگهن ٿا ته هيءَ ڪهاڻي اڄ هي حالتن سان به ڪي قدر ٺهڪي اچي ٿي يا نه. ان وقت جا مزدور ڪيئن نه قدرتي نظارن ۽ پڪڪ ۾ پنهنجا سڀ ڏک ۽ غم ڀرتي، انهن ۾ ڳاڻن ٿا. هيءَ ڪهاڻي محسوس ڪرائي ٿي ته زندگيءَ جو مقصد خوشي حاصل ڪرڻ آهي. ٽڪري هيءَ ڪهاڻي منهنجي ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾، مون کي وڌيڪ پسند آهي.

— گوپند پنڊت

— موهن ڪلپنا

ڪالهه، رام مري ويو. رات پنهنجي گهر، اڪيلو اڀياس ڪوئي ۽ سمهيو نه سمهيوئي رهيو ۽ اٿيو ڪونه.

صبح جو مون کي هنجي موت جو سماچار مليو ته لائين لڳو ته منهنجي اکين جون پٽليون هيٺ ڪري ڇڏيون ۽ ڪي امهه مان ڪجهه ڏسي ۽ سوچي نه سگهيس. ان بعد مون کي لڳو ته هو منهنجي سامهون بيٺو هئو. اوچتو سندس ڀرون هيٺان زمين ڪسڪي ويئي ۽ هيٺ ڪرندو ويو. مون کي لڳو هو هيٺ ۽ هيٺ ڪري رهيو آهي ۽ مون کي ڀڪاري رهيو آهي ۽ مگر مون لاءِ اهو ممڪن نه آهي ته ڪنهن نه ريت مان کيس بچائي سگهان. ان خال ۾ ٻهريان ڪجهه روشني پوءِ ڪجهه ڌنڌ ۽ ان بعد فقط اونداهه هئي. اتان ايندڙ آواز ڄڻ ٻين آوازن کي کائي ويو. پوءِ اهو آواز ٿئي هڪ ڇيخ ۾ تبديل ٿي بند ٿي ويو. روز جنهن ٻهاڙ ڏانهن اک کڻي ٺهاري ڇڏي هوس اهو هيٺ ڊٻڄڻ لڳو ۽ زمين ۾ هڪ وڏو خال بڻائي خود ان جي گهواڻن ۾ گر ٿي ويو. منهنجي اڳيان هڪ سياهه ڌنڌ - موت جي وادي ٺهي پيئي.

هن جو ڪير نه هئو ۽ نه ڪنهن کي خبر پيئي ته مٿو ڪير هئو. سڄي شهر ۾ شايد مان ئي هن جو دوست هوس. مان منجهي پيس ته مان ڇا ڪريان؟ سندس لاش کي نڪال ڪرڻ جي جوابداري منهنجي هئي. مگر مان شهر ۾ هن جي لاش جو نڪال ڪري سگهان، اهو مون لاءِ ممڪن نه هئو.

”گاڙي ڏاڊو وٽ اچي ڪڙي ٿي. ٽوليءَ جي ٻن ساٿين سان ٻيڙي ۾ چوريندي سنڌو ڪاڙي مان لهي وائي ليڪن مونکي اڃا ٽائين اها لنگي لنگوٽي وڏين اکين واري واڳڻائي چوڪري ۽ هنجي ڪمال جي ٺوٺو ڪلا ياد آهي.“
انٿرو پيشي راءِ خاموش ٿي ويا.

— Flat 9, 3rd Floor, VAIKUNTH, Mount Mary Road Bandra, Bombay- 400 050

هيءُ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

”ڪوشن نگري“ ڪهاڻي ۲۸ سال اڳ لکيل آهي. منهنجيون ڪهاڻيون بهتر ڪهاڻين مان هڪ آهي، جنهن ۾ ان وقت جو ماحول ۽ زندگيءَ جي هوبهو تصوير آهي. ان وقت وطن جو وچوڙو، روزگار جي تلاش، آسان سنڌين جو مکيه دڪ هئو. آسان ان دور مان لنگهي رهيا هئاسين، جڏهن آسان ڪي جيڪي لاءِ جدو جهد ڪرڻي ٿي پئي. مون ٽي ٻه سو کن ڪهاڻيون لکيون آهن، جي ڪيترن ئي رسالن ۽ مجزين ۾ ڇپيل آهن. انهن مان ڪيتريون ڪافي سٺيون آهن، جي ان وقت سنڌي ساهت منڊل جي هئٿوار گڏجاڻين ۾ ڏاڍو حاصل ڪري چڪيون آهن. پالڪي وڌيڪ چڱي سگهن ٿا. هيءُ ڪهاڻي اڄ جي حالتن سان به ڪي قدر لهڪي اچي ٿي يا نه. ان وقت جا مزدور ڪيئن به قدرتي نظارن ۽ ٻڪڪن ۾ پنهنجا سڀ دڪ ۽ غر ٻاجي، ٺڄن ۽ ڳاڻن ٿا. هيءُ ڪهاڻي متسوس ڪرائي ٿي ته زندگيءَ جو مقصد خوشي حاصل ڪرڻ آهي. انڪري هيءُ ڪهاڻي منهنجي ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾ مون کي وڌيڪ پسند آهي.

— گوپند ٻاجاڻي

اڙڻ واسطي اڀار ٻڌي رهي. ان ظلم خلاف جنگ جي چتر ڇٽڻ
 ۾ هن جو ناچ ڪيو اهو اڃا به نه ٿو وسريم. بسري ۽ ڊولڪ
 جي ٿان ئي تن جي وچتر ناچ ٿوليءَ جي ماڻهن کي ٻڌو جي
 مورس بڻائي ٻڌايو. جڏهن ناچ ٿيو ته سڀني جي اکين ۾ هڪ
 عجيب قسم جي چهڪ هئي. ڇڻ ته سڀيئي ظلم خلاف انصاف
 حاصل ڪرڻ لاءِ، اڙڻ لاءِ تيار ٿي ويا هئا. سڀني جي لهر ۾
 گرم جوش جي لهر ٻوڙي چڪي هئي.

ان کانپوءِ ڊال روٽيءَ جو بازي ٻوڙڻ ٿيو.

هام جي وقت جڏهن اُسيڻ واپس اچي رهيا هئاسين ته
 ساڳي واڳڻائي چوڪري گاڏي ۾ منهنجي ڀوسان اينجڻ تي اچي
 ويئي. مون کان رهيو نه ٿيو. ڇهه ماڻس ”ٿو نه آڄ ڪمال ڪري
 ٿيڪاريو. واڌ جي ٿر ڪلا جي ماهر آهين.“

”زرت ڪلا جي سيڪڙا آهيان، سو به گهر ۾ هڪ سهيليءَ
 کان سکندي آهيان. ٻوڙ ٿو ٻڌندڙو نالو نه ڪونه ٻڌايو؟“

”ٿو وري ڪو ٻڌايو. ٻه ٻائيون ٿون ٻڌاء؟“

”منهنجو نالو آهي سنڌو.“

”سنڌو! سنڌو (نڌي) نه اسانجي وطن جي جان هئي.“

”ٻه ٻڌندڙو نالو؟“

”منهنجو نالو آهي رام.“

”رام..... ٻه سڀتا جي رام. ڇا ٻڌندڙي اندر ۾ سڀتا کانسواءِ

اڪيلائي محسوس نه ٿي ٿئي.“

”ٿئي ٿي، ٻوڙ ڇا ڪريان، سڀتا نه ٿيڻ ۾ بند آهي، جنهن

جي چوڻڪاري جو ڪو اهڃاڻ نٿو نظر اچي. خير شادي نه.

ٿي وڃي ٻوڙ روزگار جو غم، اهڙي ڳالهه ڪرڻ کان روڪي ٿو.

سوال آهي ڇانورن جو. ڇانورن کانسواءِ عشق يا ٻار ۾ جو اٿو نه

ٿو ٿئي، ليڪن روز جي تلاش سان گڏ ان سماج لاءِ ٻڌ ڪوشش

ڪري رهيو آهيان، جنهن ۾ اهڙيون بي انصافيون اصل نه.

هونديون، نه هونديون غم روزگار جو ۽ نه اجهي ٿئي جو غم.“

ڪو باهه. ڏکائڻ وٺڻو ته ڪنهن اٿو ڪڍي ٿالهه ۾ وڌو. مان پاڻي ڀرڻ هليو ويس.

هڪ غفا جي ٿانڪيءَ مان، مان جيئن بالٽي وجهي پاڻي ڪڍي رهيو هوس ته غفا اندران اوچتو هڪ آدمي نڪري آيو. مان ٿورو ڊڄي ويس.

”بس هن ئي ٿانڪيءَ جو پاڻي صاف سٿرو آهي.“ ان آدميءَ چيو.

”تون ڪير آهين. اندر ڇا پئي ڪيٺ؟“

”ڇو تون ڊڄين وٺين ڇا؟ سهڪين پيو. واقعي ڊپ جي ڳالهه، نه آهي. هن غفا ۾ ڪڏهن ڪڏهن شينهن اچي وهندو آهي. مان هت ننڍي هوندي کان ايندو آهيان. مونکي هن ڪرشن ننگريءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ جي خبر آهي.“

”ڪرشن ننگري؟ هي ته ڪنھري آهي.“

”ها ڪنھري، پر ڪرشن ننگريءَ جو بد ايل بگڙيل نالو. هيءُ ٻوڏي! سچ، نه مونکي انهن لاءِ نفرت آهي. ڪجهه ته انهن هن ڪرشن ننگريءَ کي بگاڙيو، باقي رهيو ڪهيو ٻين ڪيو. نه ته اصل ۾ هيءُ ڪرشن ننگري آهي. ٻوڏين، آهڻسا وادين ته اسان جي ڀارت جي ستيا ناس ڪئي.“

”اهو ڪيئن؟“ مان بالٽي ڪڍي هڻڻ لڳس ته هو به مونسان ساٿ هليو آيو.

”ڪرشن ۽ رام، چوندا آهن ته، ڀڳوان جا اوتار هئا. توکي خبر آهي ته انهن حق ۽ انصاف خاطر ڪيئن نه هٿيار کنيا هئا، ليڪن ستيا ناس ٿئي انهن آهڻسا وادين جي، جن پنهنجي غلط فلاسافيءَ سان انهن عظيم الشان انسانن کي لولو لنگڙو بڻائي ڇڏيو آهي. اهي انسان جن کي رام ڪرشن پنهنجي حق لاءِ لڙڻ خاطر تلوار ڪٽڻ سيکاري هئي، اڄ اهي انسان پنهنجي

جا جوان ويهي رهيا. ٻهاڙ جي آوي ۾ ۽ وڏا بورڊ لڳل هئا
جنهن ۾ ڪنھري جو مختصر انھاس ڏنل هئو. انھنجي اڳيان
هڪ ٽيبل ۽ هڪ ٽيبل پڻ هئا.

”ٽيبل کي ٽنل ڪميس ۽ لڪوٽ ٻه ريل هئو. سندس ڇهري
آي اڃا ڪارا داغ هئا، پر هن جو چهرو ٻڌ ڳوٺ وانگر لڳو
ڇوڙو هئو. هو ٻاٺ ۾ ڦٽل هئو. پوڙهي ٽيبل پڻ آي
لڳي هئي. هنجي وصال ڇهري تي پڻ اڃا ڪارا داغ هئا. هو
سائين ۾ صرف ايندڙ ويندڙ اڳيان هڪ ٽيبل پڻ رهيا هئا.“

”ٽوليءَ ٻهاڙ تي ڇوڙو شروع ڪيو. نور و آي مٿي ڇوڙو سامهون
۾ هڪ ٻيا مورتيءَ واري غشا نظر آئي، پر امام سهڻي لاهل
هئي. ان کالھوءَ هڪ وڏو هال نظر آيو، جنھنجي ٻنهي ڀتين
۾ هزارين مورتيون اڪريل هيون. سڀ کان وڏيون ۽ تصويرون
ٻڌ ڳوٺ جون هيون. هر ڪا اٽڪل ۲۵ فوٽ لمبي هئي. انهن
هي اڳيان ٻن ڇوڙن جي تصوير هئي. اهي شايد ان وقت جي
ٻارن جي مرد عورتن جا لڳا ڦٽل وار ۽ جسم هئا، جڏهن ٻارن
ڪنھن جو غلام نه ٿيو هئو ۽ نه وري اڄ وانگر ”آزاد“ هئو.
ان وقت شايد ڪنھن جون ننڍيون ويڏيون هجن، ڇاڪاڻ ته اڃا
آوازي عورتن جون جا جسم چمڪي پڙ ۾ اڪريل هئا، شايد
انڪري پيدا ٿيا هوندا. وري جسم کي ٻڪڻ جو رواج به
شايد ڇهين ٽالين محدود هئو. اهو چوڪندو هال به امام جو تصور
ٻن سان سهڻا ريل هئو. جهڙوڪ اهي ڇوڙ هجندو آهي آوي
رهيا هئا. مٿي ڇوڙ سان ڪيتريون ننڍيون ننڍيون غشائون
نظر آيون. هر غشا جي کائي طرف اوسار جي ٻاٿيءَ جي پٿريلي
ٽانڪي لاهل هئي جنھن ۾ هر وقت پاڻي موجود هئو.

ٽوليءَ جا سڀ آدمي مٿي ڇوڙ لڳا. هڪ اٺاھن صاف
ڇڪهه ٿي پھچي سڀ آدمي پنھنجي پنھنجي ڪم کي لڳي ويا.

”سوال ته اُسيار وڌيڪ نه آهي. منهنجي پورهڪا قيد ۾ آهي. يعني هن کي پنهنجن مائٽن قيد ڪري رکيو آهي. هو نٿا پڇائن ته پنهنجي لڏلي ڌيءَ کي مون جهڙي غطوناڪ ڇو وڌو؟“ آدميءَ سان شادي ڪرائين.“

”تون... غطوناڪ! تون ته ٻارو انسان ٿو اڳين.“ هن پنهنجا ٻه واڳڻائي سنهرا چپ کوليا ۽ بند ڪيا.
”واڻي!“

”ان ۾ به ڪو شڪ آهي؟ تنهنجو هي گول گول سفيد ڇهرو...“
”چڏ اهڙيون ڳالهائون. تون ٻڌاءِ.....“

”مان پڇا ٻڌايان... اڍائي سال ٿيا جڏهن منهنجي شادي ٿي هئي. ٻه سال ٿيا جو منهنجو مڙس سلهه ۾ گذاري ويو. هن جي بيماري صرف ٻه مهينا هلي. ٻاڪڙر ڇيو ته هنکي پنڇڳني ڪڍائي وڃو، پر ايترو پيسا ڪٿي هئا. هو جوانيءَ ۾ ئي سڀ آرمان ڪڍي هلي ويو.“

”اُف..... دردناڪ ڪهاڻي... پر تون ته آزاد خيال جي ٿي ڏسجن. تو وري شادي ڪانه ڪئي؟“

”گهر ۾ ئي سهاري ٻڌي سس آيم. ڪمانڊ وارو ٻيو ڪونهي. مون شاديءَ کان اڳ ۾ مئٽرڪ پاس ڪئي هئي. ڪوشش سان نوڪري ملي وڃي. اڄ ڪلهه جڏهن ڪندوان چوڪوان کي گهٽ ملڻ ٿو ٿو آهي، تڏهن مون وڌو سان ڪير شادي ڪندو. وڌو مان آهيان ڪاري.“

”تون ڪاري ته نه آهين پر ٿڪي شام رنگه جي حسين لڻي سنهڙي چوڪري.“

”حسين.. مان؟ هم... هم... هن وڏو ٿهڪ ٿو.“
”آهين ٿوليءَ نائين پهچي ويا هئاسين. هيٺئر ٿولي ڪنھري ٻاهر جي ٿري وٽ اچي پهتي هئي. ٿورو اڳتي وڌي ٿوليءَ

”ڇٽي ٽون وڃين ٿو نه، ان کي آڳاٽي زماني ۾ ڪوشن نڪري
ڇوڻدا هئا. اڄ ڪلهه، توهان لوڪن جو نه آهي، ان جو ڇا ٿاڻو
رکيو آهي.“

”لوڪي ڇا ٿيو آهي امان؟“

”ٻڌي ٿي ويئي آهيان. دم اُٿر. ٿو مونکي امان ڪونهو؟
پر مان آ، ٻيلاڻي آهيان ۽ ٽون...؟“ ”مان انهنجو ٻٽ آهيان.
مون کي نه ڪٿي ٻيل سمجهه!“

”ٻاڻي ٻي سڀ اٿاڻا ٿيا هئا. هيٺو ٿي قدم ڪٽندا اڳتي
وڌندا رهيا. اڃا به مڃل ٻڌ ڪرڻو هئو.“

”ٻڌي ۽ جون ڳالهون ٻڌي من ۾ ڪوڙ ۽ رحم جو ڇڏو
ڪڏو ڪڏ ٻڌا ٿيو هئو. ٽولي ۽ ها آدمي اڳتي اڳتي هلندا آي
هليا، من ڇڏهن ڪنهن گهرو ڪمال ۾ ٻڌل ٻولندو آهي، سڙو
هي ڪوڪب ٺاهي ٿي ويندي آهي. منهنجي رفتار گهٽجي
وئي. اڪن مان ٽولي ۽ کان گهڻو دور نه هوس. ٽولي ۽ جو
هڪ آدمي ڪو دلي ڳاڙو ڳاڙي وهيو هئو پر منهنجو ڪمال ان
جهوڙي هي ٻارن ۽ ٻڌي ۽ جي سوح ۾ غلطان هئو.“

”ٽون ڇو ٻڌتي پئجي وئين؟“ هن لسي لنگواريءَ جهڙن
ڇوڪريءَ منهنجي اڳيان اچي سوال ڪيو. ”ڪجهه، سوچيم
پئي.“ ”ڇا ڪهڻيءَ ياد ڪريءَ ستاڙو هوءَ؟ هن سسٽان ان ۾
واقعي ڪيتراون ٻراڻيون ڳالهون ياد اچيو رهن.“

سندن چهره تي ئي عروشي هئي. ان واڳلائي چوڪري انهن ٻارن کان مراليءَ ۾ ٻاڻي ملڻ جي ڀڄا ڪئي. ٻهريائين ته ٻارن هيٺون آدمين کي جهوٻڙيءَ وٽ کڙو ٿيل ڏسي سهمجي ويا ٻو. ٻو ٻاڻي لاءِ ها ڪيائون ۽ اسين به ٿي ٿي، ٿي واري سر ان ڪڪاهين جهوٻڙيءَ ۾ ٻاڻي ٻيٺڻ وياسون.

مان ڪڏهن جهوٻڙيءَ ۾ اندر گهڙيس، ڏٺو ته گهر ۾ سواءِ هڪ ٻڍيءَ جي ٻيو ڪير ڪونه هو. اها ٻڍي ٻڻ جهوٻڙيءَ جي هڪ طرف هڪ چٽل ٿڌي تي ڦاٿل ساڙهي اوڍي ٻيٺي هئي. هن ڪڏهن ڪڏهن ڪنجهيو هئي. جهوٻڙيءَ جي هڪ ڪنڊ ۾ هڪ وڏو ڪارو مڙڪو ٻاڻيءَ سان ٻريل رکيو هئو. ان جي ڀرسان ٻڌل هئو هڪ ٻراڻو ڪٽيل ننڍو ٽين جو دٻو. سڀني آهه ۽ ٻه ٻه ٽي ٽي ٻاڻي ٿي ٻيٺو. هٿ گلاس ڌوڻڻ صاف ڪرڻ يا ٻاڻي چولي ٿيڻ جو سوال ئي نه ٿي پيدا ٿيو. ٻاڻي ٻي مان ٻڍيءَ وٽ ويس. ٻه ٻه ٻه هڪ ٻي ٿي ٻو ٻڄيومانس.

”گهر ۾ ٻيو ڪير ڪونهي؟“

”ٿي ٻار ٻاهر کڙا آهن. اهي ٿيئي ٻوڙا آهن. ٻه ۽ نونهن ڪاٺيون ڪٽي ويا آهن ٻوري وٺي ۽ ڪٽڻ ۽ راشن وٺي ايندا.“

”راشن اُتان وٺي ايندا تڏهن ميلن تان؟“

”ها پنجن ميلن ۾ ڪوٺ راشن جو دڪان نه آهي... پنهنجو اُناج سرڪار ڪٽي ويندي آهي... راشن وٺڻ لاءِ ٻوري وٺي وڃڻو پوندو آهي.“

”ڇا اوهان کي پنهنجي زمين ٻڻ آهي؟“

”ڪرشن نگرِيءَ ۾ پنهنجي زمين ڪنهن کي ڪانهي سڀ شاعوڪار جي زمين ڪيڙيندا آهن.“ ٻڍيءَ سهڪندي چيو.

”ڪرشن نگرِي؟“

واڳ ڳائڻ شروع ڪيو. مون کي واڳ ٻڌڻ سان اندر ۾ امنڪر ضرور ڄاڳڻو ۾ ان جو مطلب گهٽ سمجهي سگهيس. آخر ۾ هڪ دوست ان واڳ جو مطلب سمجهايو: ”اسين ڪامگار (مزدور) محنتي آدمي، سڄي دنيا جا معمار آهيون. دنيا جي هر ڇيز تي اسانجي خون پئجي واري معص جو اٽلڪر نشان ڇڏيل آهي. اسن هٿ يا دماغ جي پورهئي وارا مزدور دنيا جي هر ڇيز کي هلايون ٿا پوءِ ريل هجي، سا ڪارخانو، جهاز هجي يا هوائي جهاز. اسن ان ٿا اڀايون، اسن وستر ٿا لاهيون، اسن سون موت اونهيءَ ڪاڻ ۾ وڃي ڪوٺلا ۽ لوڻ ٿا ڪڍي اچون. ليڪن اسانجي سڄي اڳڀال دولت کي لٽرا لٽي وڃن ٿا. اسن پوسيءَ سان ٽسندا رهجي وڃن ٿا، ۾ هميشه اسن نهوس نه آهيون. اسان جو سنگهڻ ۾ سنگهوش آهن لٽرون جو خالو اٿسندو.“

”واھ واھ! ڳالهه نه منهنجي من جي ڪئي اٿو.“

”واقعاً! ڇا تون ۾ مزدور هلاچل جو حامی آهين؟“

”مان خود امروزگار مزدور آهيان، منهنجا ۹۵ في صدي

وطن واسي مزدور آهن. لکين ڏوراسي چن کي اوهان شولار ٿي چٽو ٿا، اهي شولار ٿي نه آهن بلڪ اهي امروزگار مزدور آهن، جنکي چند خود مطالعين بي وطن، بي اجهي ۽ امروزگار اڻڻاڻو آهي.“

”اسانجي ٽولي اڳتي وڌي، ڀريان هڪ جهوڙي نظر آئي،

ٽي مهل پنڌ ڪرڻ کانپوءِ هڪو اڃايل هندو سيني کي ٻاٿي ملڻ جي آشا ڀڳي ٿي. اسن جلدي جلدي جهوڙيءَ ڏانهن وڌياسين. جهوڙيءَ جي ٻاهران بلڪل صاف لنگا ٿي لندا پار پاڻ ۾ راند کيڏي رهيا هئا. تنهنجي جي چوڙي اس ۾ ننگورهن سان بلڪل ڪاري ٿي چڪي هئي. آهن جا بدن سڪل ۾

روان هيون. مان داد ر واري ٿولي جي پٺيان هوس. اها چوڪري
 وٽس اوتس پٺيان ٺهاري رهي هئي، هيٺو کيس پڪ ٿي ته
 مان به ڪنهن جي جو ٻاٽري هوس، ليڪن مونسان ٿيلهي يا ٿيلهو
 سان نه هئو. هن پنهنجي ساٿين سان ڪن سن ۾ ڪجهه ڳالهايو.
 انهنجي رفتار ڪجهه ڊيڙي ٿي. مان انهنجي نزديڪ پهتي ويس.
 هڪ نوجوان منهنجي اڳيان وڌي آيو. پڇيائين، ”تون به ڪنهن
 تو ويٺين؟“

”ها.“

”اڪهلاو!“

”چو ڪو ٻڙ آهي ڇا؟“

”نه نه، پر اڪهلائيءَ ۾ اتي ڪهڙو مزدو ايندو؟ اڄ اسان
 سان گڏجي هل.“

”وڏي مهرباني. اوهان سان گڏجي هليا ۾ مونکي ڏاڍي
 خوشي ٿيندي.“

”ڪنهن جي دٻو تائين هو مون کان بي معدي سوال پڇندا
 رهيا، مون به ڪاٺين پٽا پڇيا. هو سڀ ريلوي جا ملازم هئا.
 ملازم جي ٻولين جا مڃڻ هئا. انهن ۾ ريلوي مزدور، فٽر ۽
 ٻارو پٽ هئا. هو گهڻو ڪري سڀ آزاد خيال ماڻهو هئا. اها
 لسبي لئبوري واڳڻائي چوڪري ريلوي جي هڪ دفتر ۾ ڪلارڪ
 هئي. رستي جي ارد گرد سمنسان جهنگل هئو. ڪٿي ڪٿي
 رستي کي ويڪرو بڻائي موٽرن لاءِ لنگهه، لاهڻ لاءِ ڪي ايڪڙ
 ايڪڙ مزدور ڪم ڪري رهيا هئا. ان وچ ۾ ٿوليءَ جي ساٿين
 مان هڪ بنسريءَ مان ملو سر آلايو، اُهي ڏولڪ تي هڪ
 هلائڻ شروع ڪيو. بنسري وڃائيندڙ واقعي جهنگل ۾ منگل
 ڪري ڏيکاريو. سچ ته ان وقت ان بنسري جي سر جي ٿلهن
 تي دل ٽپ ڪوٺ ٿي چاهيو، سو سڀني ساٿين مڙهيءَ ۾ گڏجي

روان هيون. مان داد ر واري ٿولي جي پٺيان هوس. اها چوڪري
 وقتس اوقتس پٺيان نهاري رهي هئي، هيٺس ڪيس ٻڪ ٿي ته
 مان به ڪنهن جي جو پاڙي هوس، اهوڪن مونسان ٿيلهي يا ٿيلهو
 سان نه هئو. هن پنهنجي ساٿين سان ڪن سن ۾ ڪجهه ڳالهايو.
 انهنجي رفتار ڪجهه ڊالي ٿي. مان انهنجي نڙ ڏيڪ پهچي ويس.
 هڪ نوجوان منهنجي اڳيان وڌي آيو. پڇيائين، ”تون به ڪهنري
 تو وڃين؟“

”ها.“

”اڪيلو؟“

”چو ڪو پڙ آهي ڇا؟“

”نه نه، پر اڪيلائيءَ ۾ اتي ڪهڙو مزدو ايندو؟ اڄ اسان
 سان گڏجي هل.“

”وڏي مهرباني. اوهان سان گڏجي هلڻ ۾ مونکي ڏاڍي
 دشواري ٿيندي.“

”ڪيتري دير تائين هو مون کان بي معذرتي سوال پڇندا
 رهيا، مون به ڪاٺن پٽا پڇيا. هو سڀ ريلوي جا ملازم هئا.
 ملازمن جي يونين جا ميمبر هئا. انهن ۾ ريلوي مزدور، فئري
 باو پٽ هئا. هو گهڻو ڪري سڀ آزاد خيال ماڻهو هئا. اها
 لمبي لمبوترائي واڳڻائي چوڪري ريلوي جي هڪ دفتر ۾ ڪلارڪ
 هئي. رستي جي ارد گرد سمنسان جهنگل هئو. ڪٿي ڪٿي
 رستي کي ويڪرو بڻائي موٽرن لاءِ لنگهه، لاهڻ لاءِ ڪي ايڪڙ
 ايڪڙ مزدور ڪم ڪري رهيا هئا. ان وچ ۾ ٿوليءَ جي ساٿين
 مان هڪ بنسريءَ مان منو سر آلايو ته، ٻئي ڏيولڪ ٿي هٿ
 هلائڻ شروع ڪيو. بنسري وڃائيندڙ واقعي جهنگل ۾ منگل
 ڪري ڏيکاريو. سچ ته ان وقت ان بنسري جي سر جي لهنون
 ٿي دل زنج ڪرڻ ٿي چاهيو، سو سهڻي ساٿين مڙائيءَ ۾ گڏجي

۾ اها لالڻ ڪٿي جا آخ کان پنج ورهه اڳ، موجود هئي. اها
اجي پناه ورتي انهن مڱريءَ جي ديس ’مڱي‘ ۾. رام
چوندو هليو.

”جيئوئيڪ ان چوڪريءَ جا چپ اپ اسٽڪ سان سبل مهر
آبل هئا، پر سندس اکين ڇيو نه ٿي وڃيو، سندس نظر گهمي ڦري
مولڏانهن ٿي نهاريو. ڪڏهن هڪدي نظرن ۾ گهرو سوج ويچار
سمائل هئو، ڪڏهن هڪدي نظرن مشڪيو پئي. ان شام رنگ
جي لمبي سنهڙي مهاراشٽرين عورت جي سهاڇڙي جهري ٿي
اپ اسٽڪ ڌرا کڻي نه ٿي، ليڪن پاڻي وڌيڪ وڌندڙ پٺاڻ
لاءِ انهن ڪرڻ، سندس ويچار ۾ شايد لازمي هئو.“

”دماغ ۾ ڪجهه ڏٺا وڃار آيا ۽ ويٺا، ان وچ ۾ ريل
وڃي نوري ولي پهتي. هيٺ لهڻ سان نظر آيو ته اها لمبي
لمبواڙي چوڪري دادر مان چڙهيل هڪ ٽوليءَ سان گڏ ڪنهي
وڃي رهي هئي. ٽوليءَ جي هر هڪ ههراڻي کي ڪلهي تي
ڪپڙي جي پراڻو ٽپاهي لٽڪي رهي هئي. هڪڙي کي ڊوڪ
هئي ته ٻئي کي بانسري. اهي سڀ پڙهيل لکيل وچولي درجي
جا نوجوان ۽ نوجوانڙيون هيون. انهن ۾ ڪي رستي جا واقف
هئا ۽ ٻل پار ڪري اوڀر طرف مارح شروع ڪيائون.“ رام بنا
ساهه ڪٽڻ جي چوندو هليو.

”مان رستي جو غير واقف، سو انهيءَ پٺيان پٺيان ڪجهه
مفاصلي تي وڃي رهيو هوس. نوري ولي شهر جو ڪچو پاسو
پورو ٿيو ته نيشنل پارڪ شروع ٿيو. جنهن اُڪر جو نالو نيشنل
پارڪ رکيو ويو آهي، اُتي ڪو پارڪ ڪونه هئو، صرف هڪ
هڪ ڪٿي ڪٿي ٺاهه، ٻي ٺاهه سان جهڙيل هئو. ڪٿي ڪٿي
گل به هئا. هڪ مڇري پاڻيءَ جي نالي وهي رهي هئي. ڪيترا
پاڙي ان پارڪ ۾ ويهي رهيا. جدا جدا ٽوايون ڪنهي طرف

صبح جو اوڏانهن وڃڻ لاءِ مان پنهنجي اسٽيشن تان گاڏيءَ ۾ چڙهي خالي جاءِ هٿ ڪري دريءَ ڀرسان ويهي رهيس. دادر اسٽيشن تان گهڻا آدمي چڙهيا، خالي ٽيل بئڙيون ڀرجي پڪيون هڻيون، ڪي ماڻهو ٻيلا پڻ هئا. مان پنهنجي ويچارن ۾ مڱن هوس ۽ دريءَ کان ٻاهر ٻي نهاريم. پر ڪڏهن ڪڏهن نگاهه گاڏي ۾ ايندڙ ماڻهن تي نه وڃي ٿي ٻيئي. ليڪن مون انهن بابت ڪجهه نه ٿي سوچيو. ڪجهه دير کانپوءِ محسوس ڪيم ته ڪو مونڏانهن نھاري ٻيو. واقعي دادر کان چڙهيل وڏي انٽر ۾ هڪ ڇوڪري رڪي رڪي مونڏانهن نھاري رهي هئي. مون سمجهيو شايد کيس وهڻ جي جاءِ گهرايل هوندي، پر ڇاڪاڻ ته منهنجي ويچار ۾ هيٺو زالن کي مردن سان هڪجهڙائيءَ جا حق تسليم ٿيل آهن، انڪري مون پنهنجي جاءِ هٽائي نه آئي. وري نه پنهنجي ويچارن ۾ مڱن هوس. مون سوچيو ٻي پنهنجي آئيندي بابت، جو هرڏيرو روشن ٿئي نظر آيو. پر ڏٺم ته هو ڇوڪري منهنجي شڪل کي جاچي رهي هئي. مون توکي خبر آهي ته ننڍي هوندي ڪو هونڪي کڻي ”سهڻا“ سڏيندو هئو اچي باهه ٿي ويندو هوس. ظاهري کيس چٽي نه سگهندو هوس پر دل ٿي دل ۾ به ٿي ڪاريون ڏيئي پنهنجي من کي خوش ڪندو هوس. ويچاريندو هوس ته اهڙا آدمي هڪ بدمعاش آهن. پر وڏي ٿيڻ تي سهڻيون چيزون پاڻ کي جڏهن وڻندڙ پاسن ٿيون تڏهن اهو خيال ويندو رهيم، ڇاڪاڻ ته سونهن کي هر ڪو پيار ڪندو آهي. سونهن کي پيار ڪرڻ وارا هرڏيرو سڀ بدمعاش ڪونه ٿيندا آهن. ليڪن هيٺو ته مان سهڻو نه رهيو آهيان. هلندڙ ريل جي کليل کڙڪيءَ مان ايندڙ هوا ۾ اڌ گندجي مٿي تي پچيل وار ڪٽاڪليءَ ناچ ٽچي رهيا هئا. جهري تان ڏاڙهي هچ دستور موجب غائب هئي، ليڪن ڳال

ڪرشن نگري

— گوبند پنڄاڻي

”ان ڏينهن توکي ڪيترو ڇهر نه ٺون ۽ هل.“ رام شڪايت ڪندي چيو.

”ڪهڙا آهن؟“ مون پڇيو.

”ڪنهن غنائن ڏانهن ۽ ٻي ٺون نه هئڻ، توکي پوڄڻ سمجها جي پوئل نشانين سان اها محبت نه آهي جا هڪ ڪلاڪ ڪي هڪ ڪهرجي.“

”پراڻي سمجها جون نشانين؟ هه... هه... هه... انهن ڪي ڏسڻ ڪهرجي، ٻي انهن سان محبت ڪرڻ سان ڪو اسان جا موجوده مسئلا حل ٿيندا ڇا؟“ مون سوال ڪيو.

”واھ، جو ٿيندا، اسانجي هو ٽئين شئي يا ويچار جو بنياد ڪنهن نه ڪنهن پراڻي ڪوجدا، خيال يا ڊاڄي تي ٺهيل آهي. اسان جيڪڏهن گذريل زماني جي ڇڏڻ ڳالهين کي پنهنجن ٺون ويچارن کي عمل ۾ نه آڻينداسين ته اسان جو واڌارو نه ٿيندو.“ رام پنهنجي اڌ ڪڇي مٿي تي هٿ ٽپرائيندي چيو. آخر ڇا هئو انهن ٻن جي غنائن ۾، جو توکي انهن ايترو امڪ. ملو آهي، ڪجهه ٻڌائين يا وٺو صرف ساراه ڪندين؟“ مون بي چين ٿي پڇيو.

رام پنهنجي عادت موجب ڪنگهروءَ ڳايو صاف ڪري، ان ڏينهن جي سحر بانس هن سر پستي ڳاهه ٻڌائڻ شروع ڪئي. ”ان ڏينهن آرتوار هئو. ڪنهن به بانس گهڻو ڪجهه ٻڌو هو، جا نوري ولي کان اٽڪل پنج ميل پري آهي ۽ سو سو

غواب تي وڃڻ کان پوءِ به اُڪ اُڪ ڪري رهيو هئو. هن مون ڏانهن سُڪي نهارايو ۽ پڙ پڙايو، ”مان ڇڙو پاڻي اڇان.“ ۽ پوءِ وڏو اُٿڪ ڏنائين.

مان اُتي وڌيڪ وقت آبهتي نه سگهيس، ٽڪڙو ٽڪڙو گهر موٽي آيس. پٺيان گهڙيال جي ڪوٺ ۽ دروازي بند ٿيڻ جو آواز ٻڌم. ساڳئي وقت ٻارن جو جهنڊ چٽي رهيو هئو، ”او چري... او چري!“

— 9-B, Florina, Sittladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجي ۴۰ کن ڪهاڻين مان هڪ بهترين ۽ پياري ڪهاڻي، منهنجيءَ نظر ۾، چوندي ٻڌائڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم لڳيم ٿو، ڇو ته اٽل ڏهه ڪهاڻيون واه جون بهترين ۽ لوڪ پاڻ سٺ ٿيون آهن، جي وري وري همد توڙي سنڌ ۾ ڇپيون پئي آهن، ته ائين ٻولين ۾ به توجهه ٿيون آهن. انهن مان هڪ ”سفيد چادر سهيل سڌڪا“ چونڊيان ٿو، جا ”نئين دنيا“ ۾ ۱۹۵۵ ۾ ڇپيل آهي ۽ جا ۲۲ سالن بعد، اڄ به نئين لڳيم ٿي. ڪهاڻيءَ ۾، استريءَ جي پيار جي پياس ۽ من جي پيڙا جو پتو شدت سان پيش ڪيو آيم. اها ڪهاڻي منهنجي ڪهاڻين جي مجهوعي ”ڪشمڪش“ ۾ درج ٿيل آهي، جنهنجو ٻيون ڇاپو به نڪتل آهي ۽ جنهنجو ڪچرائيءَ ۾ توجهه به شايع ٿيل آهي.

— اي. جي. ايم

همدردی پیدا کئی. پچھرو مانس، ”هنگ، لون روئون چو
ئی؟“

هن منهنجي همدرديءَ تي چٽو ڪندي، ٿل ٿل
هندستانيءَ ۾ چيو، ”پائي صاحب، مونکي منهنجي همدرديءَ
جي گھرج ڪانهي. مان ٻار جي بکي آهيان، تون هاءِ وڃ.“
مان هن وقت وڌيڪ اوسي نه سگهيس، واپس هاءِ آيس. الممت
هنجي اوسي منهنجي دل ۾ چٻي ويئي، جا اڄ ڏينهن تائين
ڪڏهن ڪڏهن ئي آرام ڪري ڇڏيندي آهي.

اشجارنويس جي ڪهاڻيءَ مونکي به بي آرام ڪوٺي ڇڏيو.
مان مون تي منهنجي گھر آيس. آشا کي به وائڻي ڳالهه ڪري
ٻڌايم. هوءَ منهنجو همدرداڻو وڃي، منهن ۾ سڙندڙ پائي
چوڻ لڳي، ”پراڻي زال لاءِ هڏو ڪرڪڙ.“
مون هنجي ڳل تي هلاڪي ٿڌو هڻي چيو، ”ڏس وري
گاريون ئي ڏين ٿا.“

وقت گذرلندي واپس اچي ٿي. مون وري اهو پوڻ نه ٿو.
لڪر ڪر وري عورت ئي ٻاهر ڏسڻ ۾ آئي. ٻڌندو هوس ته
هوءَ سچو وقت چئن پٽن اندر ئي پئي آهي. آهستي آهستي
منهنجي دماغ جي پٽيءَ کان هنجي يادگيريءَ ۾ ميسار جي ويئي.
اڃانڪه هڪ ڏينهن شام حر آفيس مان موٽڻ وقت هنجي
گھر وقت ٻارن جو ڳرڙ ٻيل ٿيو. اڳيان وڏي وڃي ٿي ته هوءَ
ٿلهو ٿاهو پيس هٿ ۾ کڻي در وٽ بيٺي هئي. گھر ۾ سڀ
ٺهڻ اولڏا ٿيا به هئس. هن جي بدن تي صرف سٺو چادر
پئي هئي، جا به ڪن هٿن ٿاڙل هئي. سندس بدن آلو هئو
۽ وار جهڙو ٿي لڳس. ٻار چئي رهيا هئا ته سچو ڏينهن
سنان ڪيو اٿس. هوءَ ٻڙ ٻڙ ڪري رهي هئي. گھڙيال ڪسي
نه هئي. گھڙيال به ڪر اهڙو نامراد هئو جو ٻال

سواب تي وڃڻ کانپوءِ به اُڪ لڪ ڪري رهيو هئو. هن مون ڏانهن شوڪي نهاريو ۽ اڙ اڙايو، ”مان ڇڙو ٻائي اچان.“ ۽ پوءِ وڏو ٽهڪ ڏنائين.

مان اتي وڌيڪ وقت بهي نه سگهيس، ٽڪڙو ٽڪڙو گهر موٽي آيس. ٻليان گهڙيال جي ڪوٺ ۽ دروازي بند ٿيل جو آواز ٻڌم. ساڳئي وقت ٻارن جو جهنڊ چڻي رهيو هئو، ”او چري... او چري!“

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

پنهنجن ۴۰ کن ڪهاڻين مان هڪ بهترين ۽ پياري ڪهاڻي، پنهنجيءَ نظر ۾، چونڊي ٻڌائڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم لڳيم ٿو، ڇو ته اٽل ڏهه ڪهاڻيون واه جون بهترين ۽ لوڪ پيار، سنڌ ٽيون آهن، جي وري وري هند توڙي سنڌ ۾ ڇپجڻون پئي آهن، ته ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن مان هڪ ”سفيد چادر سهيل سنڌڪا“ چونڊيان ٿو، جا ”ٽئين دنيا“ ۾ ۱۹۵۵ ۾ ڇپيل آهي ۽ جا ۳۲ سالن بعد، اڄ به نڪت ٿين لڳيم ٿي. ڪهاڻيءَ ۾، استوريءَ جي پيار جي پياس ۽ من جي ٻهڙا جو پتو شدت سان پيش ڪيو آيم. اها ڪهاڻي منهنجن ڪهاڻين جي مجموعي ”ڪشمڪش“ ۾ درج ٿيل آهي، جنهنجو ٻيون ڇاپو به نڪتل آهي ۽ جنهنجو ڪجرائيءَ ۾ ترجمو به شايع ٿيل آهي.

— اي. جي. ايم

”ڪلهه رات هو.“

”سبح؟“

”سبح.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه تي ويهواس ٿي ٻارڻ لاءِ رات واري گهٽيا جو سرستو احوال ٻڌايو. هو مٿڪي آئي کڙو لڳو ۽ مون کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري ڇڏيو. جي ساڄي پاسي هلي لڳو. ڪنڊ واري بلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻوڙ ٻرا ٿي ويهيا ۽ هو اٿڻ ڪيو. اسين جڏهن اڳتي نڪري وياسين تڏهن هن پڇيو، ”ڏٺو؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي ٻڌس.

”اوه، اهو ڪو.“ هن مرڪندي ورائيو.

”هيڏي مهل اوه ڪٿان آيو؟“

”مون ئي هل ٿو ٽيڪاربانءَ. ڪنڊ واري گهر ۾ چغائي ٿو سڄ.“

جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي وياسين، تڏهن هن

پڇيو، ”هائي ٿو ٽٽو ٿو؟“

”ها! اهي هره لڳي ٿو رات واري عورتن تي.“ مون چيو.

”هيءُ ئي اوه آهين.“

”ايڪن هيءُ ٿو جهٽو جاڳندو ٻلسان آهي.“

اڳوڻال پنهنجي گهر وٽي هليو. هن چيو، ”هائي، هتي جهٽو

ٻلسان ٿو اوه ٻڌيو ٻون.“

”سو وري ڪهڻ؟“

”اوه سمجهون ٿو ته هنجي عمر گهڻي هوندي؟“ هن پڇيو.

”۴۰ سال کن ٿو راه جي ٿيندس.“

”او آهين ويڃاري ۳۰ سالن جي ٿو ڪانه. هن کي هائي

ڪئي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. هتيءَ جي ڇوڪري ئي هره

وڌو بڻجي پيئي آهي. هن جو مڙس پيءُ استريءَ سان شادي
ڪري ويٺو آهي. اُن ڏينهن کان وٺي هوءَ لڙسائجي رهي آهي.“
”مگر رات جو اچي چادر اوڍي، ڪنهن کي ٿي ڊيچارڻ
نڪري؟“ مون چيو.

هن چيو، ”هوءَ ويچاري ڇا ڊيچاريندي. هوءَ ته خود لوڪ
کان ڊڄندي رهي ٿي. تڏهن رات جو پوٽ بڻجي ڪنهن ڇير
جي تلاش ۾ نڪري ٿي. رات جو نائيت ڊيوليءَ تان موٽڻ
وقت هن پوٽ جا گهڻيئي رنگ ڏسڻ جو وجهه مليو آئم. هڪ
پيروي ڏٺم ته هوءَ سفيد چادر ويڙهي، پنهنجي گهر جي دريءَ
وت پيئي اندر نھاري رهي هئي. جلد ئي دروازو کلي پيو ۽
توکان اڳڀر ويٺل مسواڙي ٻاهر نڪري آيو. پنهنجي حيرت جي
حد تي نه رهي جڏهن هوءَ کيس هٿ کان وٺي، پنهنجي گهر وٺي
ويئي. بس ٿورن ڏينهن کانپوءِ هن مسواڙيءَ جي ماءُ هلائي
چڏيو ته جڳهه ۾ پوٽ آهي. سندس پٽ به ڪو استاد هئو،
جنهن ماءُ کي رد ڏنو. ڪوڙ ڏنو، پاڻ ڇيائيندس ٻوڙو پوٽ
آهي، جو مونکي آرتوار رات جو وٺي ويندو آهي ۽ مان پاڻ
تان ضابطو وڃائي وڃندو آهيان. ماڻس ڪا هن کان به آفلاطون
هئي، تنهن وري پيو ٿي تهاني ڪيس. آخر جڳهه ٿي
چڏي ويا.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته پنهنجي ڀاءُ سان مڪاميلا ٿيو.
مان نائيت ڊيوليءَ تان موٽندي، هنجي در وٽان لنگهي رهيو
هوس ته هن مونکي هٿ کان وٺي هندستانيءَ ۾ چيو، ”اُچ.“
مان هٿ ڇڏائي اڳتي هلي هلاڻ لڳس. اڃا پنڇ ڇهه وڪون
مس ڪنهر جو هنجي سهميل سڏڪن جو آواز ٻڌم. پنهنجا ٻيو
ازخود موٽي آيا. هن وٽ اندر ويس. هوءَ پنهنجي ٻانهن ۾ منهن
لڪائي روئي رهي هئي. هنجي زورن منهنجي دل ۾ هن لاءِ

”ڪلهه رات جو.“

”سچ؟“

”سچ.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه تي وشواس ٿي ڌار ٿي لاءِ رات واري
 ڪهڻا جو سڀني احوال ٻڌايو. هو مڻڪي اٿي کڙو ٿيو ۽ مون
 کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري ڇڏيو. جي ساڄي پاسي
 هلڻ لڳو. ڪنڊ واري بلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻيو ڀيرا
 اُٿي وياءُ ٻو هو ۽ ٻيو ڪوٺو. اسين جڏهن اُڳتي وڌڪو ۽ واپس
 اٿڻ هن ڇڏيو، ”ٿڌو؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي پيس.

”ڀوس، ٻو ڪيو.“ هن مرڪندي وراڻيو.

”هٺي مهل ڀوس ڪٿان آيو؟“

”موٽي هل ته ٿيڪاريانءِ. ڪنڊ واري گهر ۾ چٽائي ٿي سچ.
 جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي واپس، اٿڻ هن
 ڇڏيو، ”هائي ته ٿيڪ نه؟“

”ها! ٻيلي هوءَ لڳي ته رات واري عورت اُٿي.“ مون چيو.

”هيءُ ئي ڀوس اٿيئي.“

”ليڪن هيءُ ته چيو جو ڄاڻندو انسان آهي.“

اڳوڻال پنهنجي گهر وٽي هليو. هن چيو، ”ڀائي، هتي ڇڏو
 انسان نه ڀوس ٻڌيو ٻو.“

”سو وري ڪيئن؟“

”تون سمجهين ٿو ته هنجي عمر ڪهڙي هوندي؟“ هن چيو.

”۴۰ سال کن ته واه جي ٿينديس.“

”ٻو اٿيئي وڃاري ۳۰ سالن جي نه ڪانه. هن کي شاڊي
 ڪئي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. هتيءَ جي ڇوڪري ئي هوءَ“

وڌو ۽ ٻڌجي پيئي آهي. هن جو مڙس پيءُ استريءَ سان شادي ڪري ويندو آهي. اُن ڏينهن کان وٺي هوءَ لڙ سائجي رهي آهي. ”مگر رات جو اچي چادر اوڍي، ڪنهن کي ئي ٻڌي ڇڏي نڪري؟“ مون پڇيو.

هن چيو، ”هوءَ ويڃاري ڇا ٻڌي ڇڏي. هوءَ ته خود اوه ڪان ٻڌندي رهي ٿي. تڏهن رات جو پوت ٻڌجي ڪنهن ڇڏي جي تلاش ۾ نڪري ٿي. رات جو نائيت ٻڌوئيءَ تان موٽڻ وقت هن پوت جا گهڻيئي رنگ ڏسڻ جو وجهه مليو آتم. هڪ ڀيري ڏٺم ته هوءَ سفيد چادر ويڙهي، پنهنجي گهر جي دريءَ وٽ پهتي اندر نھاري رهي هئي. جلد ئي دروازو کلي پيو ۽ نوڪان اڳڀر ويٺل مسواڙي ٻاهر نڪري آيو. پنهنجي حيرت جي حد ئي نه رهي جڏهن هوءَ کيس هٿ کان وٺي، پنهنجي گهر وٺي ويئي. بس ٿورن ڏينهن کانپوءِ هن مسواڙيءَ جي ماءُ هلائي ڇڏيو ته جڳهه ۾ پوت آهي. سندس پٽ به ڪو استاد هئو، جنهن ماءُ کي رڌ ڦڌ نه ڪوڙ ڏنو، پاڻ چيائينس برابر پوت آهي، جو مونکي آرتوار رات جو وٺي ويندو آهي ۽ مان پاڻ تان ضابطو وڃائي وهندو آهيان. ماڻس ڪا هن کان به اُفلاطون هئي، تنهن وري پير ئي ٽپائي ڪنيس. آخر جڳهه ئي ڇڏي ويا.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته پنهنجو به هن عورت سان مڪاميلو ٿيو. مان نائيت ٻڌوئيءَ تان موٽندي، هنجي در وٽان لنگهي رهيو هوس ته هن مونکي هٿ کان وٺي هندستانيءَ ۾ چيو، ”اُچ.“ مان هٿ ڇڏائي اڳتي هلي هلاڻ لڳس. اڃا پنڊج ڇهه وڪون مس ڪنير جو هنجي سهميل سڏڪن جو آواز ٻڌم. پنهنجا پير از خود موٽي آيا. هن وٽ اندر ويس. هوءَ پنهنجين ٻانهن ۾ منهن لڪائي روئي رهي هئي. هنجي زورن پنهنجي دل ۾ هن لاءِ

”ڪلهه رات جو.“

”سبح؟“

”سبح.“

مون هن کي پنهنجي ڳالهه تي وڌواس ڏي ٻارڻ لاءِ رات واري
 گهٽيا جو سرستو احوال ٻڌايو. هو مڻڪي آئي ڪڙو آيو ۽ مون
 کي پنهنجي پٺيان اچڻ جو اشارو ڪري چڪو، جي ساڄي پاسي
 هلڻ لڳو. ڪنڊ واري نلاڪ وٽان لنگهڻ مهل هن جا ٻيڙ ڊرا
 ٿي ويا ۽ هو ٻڏو ڪوٺو. اسين جڏهن اڳتي وڌيڪ وڌيسين
 تڏهن هن پڇيو، ”ڏٺو؟“

”ڇا؟“ مان ڪجهه منجهي ٻيس.

”ڀوت، اهو ڪير.“ هن موڪندي ورائيو.

”هيڏي مهل ڀوت ڪٿان آيو؟“

”موتِي هل نه ڏيکارينءَ. ڪنڊ واري گهر ۾ چٽائي ڏسج.“

جڏهن وري اسين ان گهر وٽان لنگهي وياسين، تڏهن هن

پڇيو، ”هائي نه ڏٺو نه؟“

”ها! اهلي هوءَ لڳي نه رات واري عورت آئي.“ مون چيو.

”هيءُ آئي ڀوت اٿئي.“

”ليڪن هيءُ نه چيو ڇو ڇا ڪندو انسان آهي.“

اگر وال پنهنجي گهر وٺي هليو. هن چيو، ”ٻائي، هتي ڇوٽو

انسان نه ڀوت بڻجيو ٿو.“

”سو وري ڪوئن؟“

”ٽن سمنجهين ٿو ته منجهي عمر گهڻي هوندي؟“ هن پڇيو.

”۴۰ سال کن نه واه جي ٿيندس.“

”او اٿئي ويڙهي ۳۰ سالن جي نه ڪانه. هن کي هاڻي

ڪٿي ۱۰-۱۲ سال مس ٿيا هوندا. پتيءَ جي ڇيڙي تي هوءَ

مون در بند ڪري ڇڏيو. ڪجهه وقت ائين سمجهيم ته شايد ڪو خواب آهي رهيو هوس. ننڍي هوندي جنن پوئين جون ڪيتريون ڳالهائون پڌيون هيون، پر ڪڏهن ههڙو درسيه نه ٿو هوم. مان سمجهي نه سگهيس ته ڇا هوءَ سچ پچ پوت هئي، يا زنده انسان. هو ”ساڳيو“ شخص ڪير آهي؟ منهنجي ڪنن ۾ پوت جا لفظ اڀر اڀر ”مان ڇڙو پائي ٿي اچان، تڪ ٽپي ٿي اچان.“ ساڳئي وقت پنهنجي شريعتي جا اکر پٺ ياد آيا، ”پوت گهر جي پاتين جي وچ ۾ اڻڀڻت پيدا ڪندو آهي.“ مون جيترو ئي انهن افغان ٿي ٿي سوچيو، اوترو ئي راز وڌيڪ ڳوڙهو ٿي اڳمر. جڏهن دماغ وڌيڪ سوچڻ کان پڙ ڪڍي بيٺو اڏهين نند ڪجي ويو.

صبح جو آشا جا ڳائيندي چيو، ”اسن جا پٽ ڇڙهي ويا آهن، اڃا ڪيڏي مهل اٿندا؟ آفيس ۾ دير ٿي ويندو.“
 مون تڪ جو بهانو ڏيندي چيو، ”اڄ آفيس نه ويندس.“
 سچ نه، جڳهه بدلائڻ جي تڪ کان وڌيڪ رات واري پوت جو خيال آيو هوم، جنهن کان آشا کي واقف ڪرڻ واجب نه سمجهيم. اوسي پاسي مان انجي جاچ ڪرڻ لاءِ، تڪ جو سٺو بهانو سمجهي آيم. ضروري هاج لاهي پر واري گهر ۾ هليو ويس. پاسي وارو به ڪو ڇڙو ڇانڊ هئو. ڏاڍو آدر پاءُ ڪيائين. تنهن جو نالو اگروال هئو. هو اخبار نويس هئو. دنيا جي خبرچار ٿيڻ لڳو. ڳالهائون ڪندي ڪندي مان پنهنجي مطلب جي ڳالهه تي آيس مون چيو، ”چون ٿا ته اسان جي جڳهه ۾ پوت آهي.“

”پوت؟ توکي ڪنهن چيو.“

”مون خود ٿو آهي.“

”ڪڏهن؟“

ماندي ۱. ڇا؟ ڪجهه ڪونه ٿيندو. ٻي نه ڪر. پوءِ هجي
کٽي پوءِ جو پاڻو هجي، آسان هجي وڃي اٽل ٿيڻ ۽ پيدا ڪري
نه سگهندو.

جنهن نهن ڪوي آشا ڪي پويائي نٿي ڪرايم. مان هونءِ نه
گهڻو ٿي بهادر آهسان، پر نئون پاڙو، نئين جاءِ ۾ نهن سان
ڪڏن آشا هي ڏک ٿي منهنجي دل سڀني ڇڏي. بدن نڪل
هوندي به آڏي رات سوڌو نٿي ٿي. اڃانڪه دريءَ وٽ
ڪنهن به ٻاڇو نٿو آيو. منهنجا رور رور ڪڙا ٿي ويا. پلاهيڏي
مهل ڇوڙن ۽ وڻن کان سواءِ ٻيو ڪو ئي نه رهيو! ٻاڇو رڙهي
دريءَ سامهون اچي چادر ۾ ويڙهي پوءِ اچي پيو. منهنجا نه
هٿ به ٿي لوڪ ويا. هڪڙو آئي نائينت لٽي جي وساري
هو وڃي آيو، هو لاهين ڪوٽ جي هٿ ٿي نه آيو، ايتري ۾
آواز آيو، ”اون اچي وٺن. مان ڇڙو پائي آي اچان. اٽڪ
ڏيئي آي اچان.“ ۽ پوءِ پوءِ غالب آي وارو. مون، جو رڳو
سڀني هي اهو ٻڌا، سو سڄو بدن بگهو ۾ شل ٿي وارو. ڪجهه
وٽ آيو اهو رهس. اٽڪ ڪلاڪ کن گذري وارو. سهڻو ٿي
پوءِ وري نه ايندو. هٿ ٻڌي آئي ڪڙو ٿيس. دروازو کولي
ايو پائي هيڏانهن هوڏانهن ٺهاري. منهنجي ساڄي پاسي کان
ڪنهن کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏٺو.

اڳيان اچي آي هندي صورت صاف ڏسڻ ۾ آئي. مان دلڪ
رهڻي وٺس، هڏهن ڏٺو اها صورت ڪنهن ايتريءَ جي
هئي. رات جي اولهائيءَ ۾ به هنجي مڙڪ. وٺڪان لکي نه
سگهجي، وڃي اچي ڇڏيائين، ”اچ نه...“ مان چرڪي ڪجهه
پلتي هڏيس نه هوءَ وري مون طرف وڌي. منهنجي منهن ۾
ڪوڙي ٺهاري ڇڏيائين، ”نه، نه تون ساڳيو ناهين...“ ساڳئي
وٽ هوءَ پلتي هڏي لڳي ۾ ٻڪڻ ڪڙو ڪڙو جهن طرف
کان آئي هئي، ان طرف ڪم ٿي وئي.

”مان به چوان حق ئي بنا ٻڳڙي جڳهه ملي آهي!“
 ”ار به، آهي ڇا؟ ڪجهه ٻڌائيندين؟“ ڪين چوهه
 چنڊ ٻندي رهندڙين؟“

”ٻڌايان وري ڇا؟ جڳهه به ڀوت واري وٺي ڏني اٿو نه؟“
 مون کان ٿهڪ ٺڪري ويو. ”سو انهيءَ ڳالهه تي مٿي آهين.“
 ڪن وٽ وٽ آئي ڇيو مانس، ”چري هيءُ ٿيندو ٻاگو ٺاهي.
 بمبئي اٿپي، بمبئي.“
 آشا باقي به ڪور ٿي ويئي. ”توهان ڪي نه هر ڳالهه به بمبئي
 مستري سمجهي.“

”تون ڳالهائون جو شيخ چليءَ واريون ڪندين؟ نه مستري
 نه ڪٿي؟ ٻلا ههڙي نشين ٺڪوري جڳهه به ڀوت ڪٿان آيو؟“
 ”چون ٿا اهو ڀوت هر آرتوار جو اچي اچي چادر اوڍي،
 آسانجي ڌريءَ سامهون بيٺي نهاريندو آهي، انجي چاٻا گهر جي
 پائين جي وچ ۾ اُڻي پيدا ڪندي آهي. ان ڪري ئي اُڳيان
 مساڙي جڳهه ڇڏي ويا.“

”اڙي توکي ٻنهي لاءِ لائين ڇو هوندا آهن. مرضي هوندين
 چئن ڪين جڳهه ملي.“

”ڪين جڳهه وٺي هجي ها ته نه وٺي سگهن ها؟ ئي چار
 مهنا نه جڳهه خالي بيٺي هئي. ههڙي جاءِ کان ته وري به
 ڪئمپ سٺي. هاڻي آلا جي ڇا ٿيندو؟“

”ڇا وري ڇا ٿيندو، هاڻي ڪئمپ به ٿورو ئي موٽي هليو.
 سس نهر جيڪي اُتي جهاموٽيون پائيندين آهن، ڪئمپ جي
 ٺل ئي جيڪا ماراماري ٿيندي آهي، ڪاڪوس لاءِ جيڪا
 ”ڪيو“ لڳائي پوندي آهي سي سڀ ڳالهائون وسري وين ڇا؟
 هتي نشين جڳهه به ڀوت آيو ڪٿان؟ اڃا جڳهه ڪي لهي سال
 به ڪونه ٿيو آهي. ههڙي مهڙ مٿي، بنا ٻڳڙيءَ جي جڳهه وري

سفید چادر، سوهیل سڌڪا

— اي . جي . اٽل

مڃي ۽ مساوڙي جاءِ ٿاڻي سان ٿي، ٻو ٿاڻي سان ملندي آهي. سو موٽي نه ڇڏهن مهنن جا مهينا جتيهن گسائڻ بعد بنا پکڙي ۽ ڇڪهه ملڻ لڳي، تڏهن ائين ٻيو سمجهان ٿي جڻ قارون جو خزانو ملو اٿس، جهنگلي ڏيهر کان لڪائي وڃي پنهنجي آشا ڙائيءَ کي ڏيکارين. هوءَ بدتميز ٻارو هي ڇوڪي، ”دل هڃي ٿي نه جهڪو ڪلهيڙ ڪئمپ جهڙي ڪڏهي ٻوڙ ۾ ٽهرون ٿي ڏيارين“ انڪري مڃي ۽ جي ويجهي پسگردائيءَ ۾ ۷۵ رپين مساوڙي تي هڪ روم وارو بلاڪ حاصل ڪري، ڪئن نه خوش ٿيندس!

آرتوار جي ڏينهن پنهنجي شروعاتي ڪي وٺي اچي نئون گهر وسايو، گهر جي چنڊ ٽوڪ ۽ ٺاهه ٺاهه مان وائڊي ٿي، پنهنجي شروعاتي نئين ٻاڙي جو سنڌ سماڻ لهرڻ ٺڪتي. مان اڻڄار ٻڙهڻ لڳس. اڃا اُن ڪلاڪ به ڪونه گذريو، جو هوءَ سهڪندي سهڪندي موٽي آئي ۽ ڳلي کي هٿ ڏيئي اچي ويهي رهي. اڻڄار رکي پڇيومانس، ”ڇا ٿيو آهي آشا؟“

هيئنو سندس دڪم، ڪجهه ڪاوڙ ۾ بدلجي ويو. ٿوڙ ۾ گھنڀج وڃي ڇهائون، ”ڇڪهه ٿي ورتو ته ٻاڙي ويڙهي مان پڇا ڳاڇا نه ڪريو ها.“

مون ڏيوج سان چيو، ”هتي ڇڪههين لاءِ هٿ ڪس لڳي ٿي آهي، سو بين کي ڪيئن ٻڌائو. ٿون به ڇوڙن نه ڪنهي ٻوڙ مان ڪڍ.“

کانچوءر، ڪي گهٽ طوفان ڪين لڳا آهن. وڃ جا ڇمڪاٽ به
 الاهي ٿيا آهن. پوءِ ٻاڪون ڪڍي اوسنائين هن پٽيءَ جو ڪيترو
 تيل جلدو، اها به خبر ڪانهي. وڇوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان ڪسان ڪئين پورا وڌيڪ وياڪلتا آڄ ڪٿي
 وڃي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليوندي، بند ڪندي، بالڪيءَ ۾ پيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڙن سهيڙندي، الائجي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪوڙ سان گڏ هيءُ خط کير واري هٿان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور نٿي ڪري سگهان. پوءِ ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ منجهه ٻوٽن ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجون ٽي سؤ کن ڪهاڻيون ڇپيون آهن، جن مان ٻه
 ٻڌن ٿا. ضرور بهترين ۽ لوڪ پيار، ليکڪن ٿيون، جي وڏو
 پٽي ڇپيون آهن ٿا. ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهترين ۽ لوڪ پيار ڪهاڻي آهي ”ٻڌن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به ”ڪشمڪش“ سيريل ۾ پيش ٿي هئي ٿا.
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڻين“ جي مجموعي ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڻي، پهرين
 ”نئين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ استري پوش جي پيار، شادي وغيره رستن
 تان ئي منو وڌيڪ ۽ پيار وادي درشتيءَ سان چٽ چٽو آلمو.

— سندري اُٺڻ ڇڏائي

لنگهندي ٻڌم، ”ڪهڙو جو نصيب نه ٿيل چڻجي!“ اوهانجو زالو ٻڌي چرڪ ٽڪري ويو. رومال ڪهڙائي ڇڏيم. اهو ڪٽڻ لاءِ چئن ٽي انچز ٿين ٻڌم، ڪا چوڙين جي جهنگڪار جهڙي مٺي گل کڻي چئي رهي هئي. ”سروچ جي دوستيءَ کي گهڻن ٽي انچن غلط سمجهيو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي ڪيئن وٺڻ جون موادون مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيون هونديون.“

مارڪي جو ڪنهن حمل مان آزاد ڪري ڇڏيو. ٻاٺيم ٻڪ ٻاٺي واپس اچان. مگر ناري هميشه ٻار جي ڪلاشي اظهار کان ٽهندي رهي آهي ۽ ٻلا ٽهي نه ڇو ڪنهن؟ روشن ڪي هو سندس ڪلڙو اظهار وٺي ٽي ڪنهن.

مان پنهنجي آدمس ٽي آيس. اهو ئي سوچيندي رهيس ته ٻارن کي ٺٽو سگهه مان ٻڌو نه ٿيندو آهي. اڻڪن ٺٽو شاديءَ مان ٻڌو ٿي ويندو آهي، اها به حقيقت ناهي. دل ۾ چيس، ”اگر زوري ڪڏهن گهر وسايوسين ته مان اوهان کي پنهنجي سڀني سگهن سان ڪوٺ مان ڪوٺ ڇڏي ٿي وينديس.“

۽ ٻار اوهانجو خط ملو. بس ڪهڙيون ٺٽل ٺارون ڳنڍجي ويئون آهن. ڇا ٿيو آهي، ڪهڙو سمجهه ۾ ئي نٿو اچي. جهولا ٻار ٻار نه ڳاڙيل، عجيب ڀاڱو دل ۾ هون! اوهان به وڻ چيان هڪ نظرواڻي رات گذاري آهي. دل جي بستيءَ کي ڏهن ڏور ٿيندو ٿو آهي. انلاءِ ڏک آيم. ٻار ”روپ وري ڪڏهن جدا نه اينداسين“ انهن اکرن جا نه جهومايو آيم. ”جنهن روڪ کي ٻڌن ٿي سمجهو اهو ٻار هئو، مڪئي هئي.“ اوهانجي انهن اکرن ڪهڙيءَ ٻار کان مڪه ڪري ڇڏيو آهي، ڪنهن ٻڌايو: ٽنڊ جو لٽي آهي سو گذريءَ کي ويهي ٻڌي ٻڌو آيم... هاڻي اسان ڪڏهن نه جدا ٿينداسين. آلا جي ڪهڙي ٻڌي رات ۾ شاديءَ جا ٻڌن ايترو گهر ڪهلا ٿي ويا. خط مان

کانڀرء به ڪي گهٽ طوفان ڪين لڳا آهن. وڃ جا چمڪات به
 الاهي ٿيا آهن. پوءِ باڪون ڪڍي اوستائين هن پتيءَ جو ڪيترو
 تيل جلندو، اها به خبر ڪانهي. وڇوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان کان ڪئين پورا وڌيڪ وياڪلتا اڄ ڪٿي
 ويئي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليندي، بند ڪندي، بالڪنيءَ ۾ بيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڙن سهيڙندي، الائجي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪوڙ سان گڏ هيءُ خط کير واري هٿان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور نٿي ڪري سگهان. پوءِ ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ مندوڪي ٻوندين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجون ٽيڊ سو کن ڪهاڻيون ڇپيون آهن، جن مان ٻه
 ٻڙن ٽي ضرور بهترين ۽ لوڪ پوءِ ليکجن ٿيون، جي وڏو
 ٻڙي ڇپيون آهن ٽي ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهترين ۽ لوڪ پوءِ ڪهاڻي آهي ”ٻڙن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به ”ڪشمڪش“ سيريل ۾ پيش ٿي هئي ٽي.
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڻين“ جي مجموعي ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڻي پهرين
 ”نئين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ رستري ٻارن جي پيار، شادي وغيره رستن
 تان ٽي مندوڪيانڪ ۽ پٽار وادي درشتيءَ سان چٽو ڇڻيو آٿم.

— سندري انمڇنداڻي

لڳهندې ٻڌم، ”ڪشور جو نصيب به ٿيل چٽجي!“ ٺوهانجو نالو ٻڌي چوڪ ٺڪري ويو. رومال ڪهڙائي ڇڏيو. اهو ڪٽڻ لاءِ چئن ئي نٿڙيس نٿن ٻڌم، ڪا ڇوڙين جي جهنگار جهڙي مٺي گل کائي چئي رهي هئي. ”سروح جي دوستيءَ کي گهڻن ئي ان طرح غلط سمجهيو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي ڪيٽرين جون مرادون مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيون هونديون.“

مولائي ڇڻ ڪڏهن جبل مان آزاد ڪري ڇڏيو. پاڻير ٻڪ پائي واپس اچان. مگر ناري هميشه پيار جي کلاشي اظهار کان ٽهندي رهي آهي ۽ پلا آهي، ۽ ڇو ڪين؟ روشن ڪي جو سندس ڪاڍو اظهار وٺي ڪين.

مان پنهنجي آڏيس ڏي آيس. اهو ئي سوچندي رهيس ته، پيش ڪي فقط سنگت مان ٻڙ نه آيندو آهي. ليڪن فقط شاديءَ مان ٻڙ ئي ويندو آهي، اها به حقيقت ناهي. دل ۾ ڇير، ”اڳو وري ڪڏهن گهر وسايو سين ته مان ٺوهان کي پنهنجي سڀني سڪون ساڃڙين سان سوب ملڻ جهڙا ڏيندس.“

۽ شام ٺوهانجو خط ملو. بس ڪهڙيون نٿل ٽارون ڪڍي هي ويئون آهن. ڇا ٿيو آهي، ڪجهه سمجهه ۾ ئي نٿو اچي. جهوٽا ٻواڻا ٻاڻل نه ٻاڻل، عجب واکاڻ دل ۾ هون! ٺوهان به مون ڇيان هڪ ظورائي رات گذاري آهي. دل جي بستيءَ کي زمين ڏور آيندو ڏٺو آهي. اٽلاءِ ڏک آهر. پر ”روپ وري ڪڏهن خدا نه ٺهنداسين“ انهن اکرن ڇا نه جهومايو آهر. ”جنهن روڪ کي ٻڌن ئي سمجههر اهو ٻار هئو، مڪئي هئي.“ ٺوهانجي انهن اکرن ڪيڏي ٻڙا کان مڪي ڪڍي ڇڏيو آهي، ڪئن ٺڌايائو. نند جو نئي اچي سو ڪڍي ڪي ويهي پٺن تي پٽيو آهر... هاڻو، اسون ڪڏهن نه خدا آينداسين. الا جي ڪهڙي ظورائي... ۽ شاديءَ جا ٻڌن ايترو گهوڙلا ئي ويا. خط ملڻ

کانچرء ۾ ڪي گهٽ طوفان ڪين لڳا آهن. وڃ جا ڇمڪاٽ ۾
 الاهي ٿيا آهن. ٻوڙه باڪون ڪڍي اوستائين هن پٽيءَ جو ڪيترو
 تيل ڇلندو، اها به خبر ڪانهي. وڇوڙي جي رات جيڪا
 وياڪلتا هئي، ان کان ڪئين پيرا وڌيڪ وياڪلتا اڄ ڪٿي
 ويئي آهيان جيءَ منجهه. ڄاڻان ٿي توهانجي به اڄوڪي رات
 درين کوليندي، بند ڪندي، بالڪنيءَ ۾ بيهندي، ڪتابن
 پڙهندي، ڪپڻن سهڻندي، الاڄي ڇا ڇا ڪندي گذرندي.
 مگر صبح جي پهرين ڪوڙ سان گڏ هيءُ خط کير واري هٿان
 توهانکي ملي ويندو. نون جو شمار هوندو، جڏهين توهين ايندا.
 اها گهڙي! اها گهڙي! بس تصور نٿي ڪري سگهان. ٻوڙه ڦٽيءَ
 جي پگهاريل سون کان به سهڻي هوندي، سڄي هوندي.

— 9-B, Florina, Sitladevi Road, Mahim, Bombay-400 016

هيءَ ملههڪي ٻوڙين ڪهاڙي ڇو آهي؟

منهنجون ٽي ڏيڍ سؤ کن ڪهاڙيون ڇپيون آهن، جن مان ٻه
 ٻڙن تي ضرور بهترين ۽ لوڪ ٻوڙه ليکجن ٿيون، جي ور ور
 پئي ڇپيون آهن ٽي ٻين ٻولين ۾ به ترجمو ٿيون آهن. انهن
 مان هڪ بهترين ۽ لوڪ ٻوڙه ڪهاڙي آهي ”ٻڌن“ جا تازو
 ٿي. ويءَ تان به ”ڪشمڪش“ سيروال ۾ پيش ٿي هئي ٽي
 ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ سان گڏ ”دنيا جي ليکڪائن جي
 ڪهاڙين“ جي مجهوعِي ۾ به ڇپيل آهي. اها ڪهاڙي، پهرين
 ”زمين دنيا“ ۾، ۱۹۵۹ ۾ ڇپي هئي.

هن ڪهاڙيءَ ۾ استري پوش جي پيار، شادي وغيره رشتن
 نالن تي مدو و ڪيانڪ ۽ پيار وادي درشتيءَ سان چٽ چٽيو آئون.

— سندري اُٺڻچندڙي

انگهندي ٻڌم، ”ڪشور جو نصيب به ٿيل ڇڻجي!“ اوهانجو نالو ٻڌي چرڪ ڪري ويو. رومال ڪهڙائي ڇڏيم. اهو ڪٽڻ لاءِ جئن آئي نٿي اس لئن ٻڌم، ڪا ڇوڙين جي جهنگ ڪار ڇوڙي ملي ڪل ڪلي چئي وهي هئي. ”سروچ جي دوستيءَ کي گهڻن آئي ان طرح غلط سمجهو، سندس شاديءَ جو ڪارڊ خبر ناهي ڪهڙون چون مرادون مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيون هونديون.“

ملائي ڇڻ ڪونهن جهل مان آزاد ڪري ڇڏيو. ٻاٻير ٻڪ ٻائي واپس اچان. مگر ناري عموشنه ڀمار جي ڪلشي اظهار کان انهندي وهي آهي ۽ ٻلا ٿهي، ڇو ڪنهن؟ روشن ڪي هوسندس ڪارو اظهار وٺي آئي ڪنهن.

مان پهنجي آدمس ٽي آيس. اهو ئي سوچيندي رهيس ته، ٻارن کي ٺٽو سگهه مان ٻڌو نه. آئندو آهي. ليڪن ٺٽو شاديءَ مان ٻڌو ئي ويندو آهي، اعزاز، حقيقت ناهي. دل ۾ چيس، ”اگر وري ڪڏهن ڪپور وساوسين ته مان اوهان کي پهنجي سڀني ڪنهن ساڻس ٻڌان سان روبرو مان ڇهڻ ٿي وينديس.“

۽ شام اوهانجو خط ماڻو. اس ڪهڙيون ٺٽل ٺٽل ٺٽل ٺٽل هي ويئون آهن. ڇا آيو آهي، ڪجهه سمجهه ۾ ئي نٿو اچي. ڇوڙا ٻاراڻا ٻاراڻا نه ٻاراڻا، عجب راجه دل ۾ ڪون! اوهان نه مون ڇهان هڪ ڳوٺاڻي رات گذاري آهي. دل هي بستيءَ کي زمين دوز آئندو ٿيڻو آهي. اٽلاءِ ڏک آلم. ٻو ”روپ وري ڪڏهن هئا نه آئندا هين.“ انهن اکرن ڇا نه ڏهه ماڻو آلم. ”ڇهين روڪ کي بندن لي سمجهو اهو برابر هئو، مڪتي هئي.“ اوهانجي انهن اکرن ڪڍڻيءَ ٻڙا کان مڪم ڪري ڇڏيو آهي، ڪنهن بڻاڻاڻو، تنهن جو نٿي اچي سو، گذريءَ کي ويهي ٻن ئي ٻلاڻو آلم. غائب، آسمان ڪڏهن به نه جدا آئندا هين. آلا جي ڪهڙي عورت ٿي رات ۽ شاديءَ جا بندن ايترو گهرو ٿي ويا. خط مان

منهنجي اندر هڪ آڱر چرڪي آئي. ان آڱر کي لکڻ مٿيون
 ڪيم ٿو. ٻاهر اچي گهر تڙ جلائي ڇڏيو ڪجهه ڪين ٿيو. اکين
 مان اڪت بوساٽ وسائڻ کانپوءِ به اها جلن ٿڌي نه ٿي سگهي.
 ننڍڙي ڦٽي پيئي، اڪيلائي ۽ ڏيڏي ڏيڏي واري هڪ ئي سهيلي
 به رسي وئي. ٻئي ڏينهن ئي توهان سان چٽي شينهن وانگر
 وڙهيس. ڪاش ان مهل توهان کي ڪل هجي ها ته اها پنهنجن کان
 پاڻ کي جدا سمجهڻ جي چوڻ چاڻيندي آهي! پوءِ شايد ساري
 زمين جو پاڻي منهنجي مٿان لپڻائي وجهو ها يا شايد دل جو
 سمورو سنڀل اکين مان وهائي، مون کي ان ۾ ڏوٽي سڀل
 ڪري وجهو ها.

ايئن ان مهل توهان جي دل سڄي هئي. سڄي ڇو پيئي
 هئي! سرج جي دل جو ساٿ جو هوس. توهان کي خبر ئي
 ڪين پيئي ته ٿل ٿل دل ڪهڙي قسم جو اجهائيل ڏيڻو پئجي
 پوندي آهي. توهان رڙ ڪري ڇيو، ”مون کي ساڻين کان وڇوڙ
 واري نون ڪير ٿيندي آهين؟ هتي وڃ منهنجي منهن تان.
 تنهنجي شڪل به نٿو ڏسڻ چاهيان.“ هاڻو توهان انهيءَ روپ
 کي اهڙا سخت اُڪرو ڇيا جنهن جي وڇوڙي ۾ ڪنهن وقت نه راب
 به ترار جي ڌار جيان توهان کي گهائي گذرندي هئي. ۽ مان
 پنهنجي دل جي اونڌاهين منجهان پلا ڪهڙي ٿي روشني پاڻي
 سگهيس؟ ڏي-ري ڏي-ري ڏاڪڻ لهي هيٺ هلي آيس. ٻيو
 ڪيڏانهن وئي هليا خبر ڪانه پيئي. جنهن وقت سورت آئي
 تنهن وقت پاڻ کي سمجهڻ جي ڪناري وٽ پاتم. لهون مون کي
 ٻانهن ۾ وٺڻ لاءِ هڪ ٻئي سان شرطون پڄاڻڻ شروع ڪيون.
 جڏهن انسان، انسان کي پاڻ ۾ سماڻڻ کان نابري واري ڇڏيندو
 آهي تڏهن قدرت کيس سهارو آڻيندي آهي. مگر مان ان
 کي سهارو سمجهي سگهان، ايتري اڻجهائي به منهنجي تعليم

هڪ ئي خيال ستائيندو ئي رهيو، ”مان سرج کان گهٽ
 ناهوڪي آهيان، گهٽ سندر آهيان. انهن ئي نه منهنجي
 سوامي منهنجي جهڙي لاش کي اورانگهي سرج لاهين بهڃي
 ويو. مان بهنجهي وارن کي ۽ هار سببگار کي عين سرج جهڙو
 لاهڻ لڳيس. مگر پوءِ نه اها ڪهي دور نه ئي سگهي. الائي
 اندر ئي اندر ڇا ڪجهه ٿيو ٻيو هئو ڇو سڄو ئي نئي ٿيو
 ماضي وري وري ڪا راندي گهڙي ڏسي اچي ٿي، وانگر
 ٿوڪون ڏيندو هئو. ”پتيءَ کي پيءُ استريءَ کان روڪڻ ڇو
 ٿوڪي اڌڪار ئي ڪهڙو هئو؟ پتيءَ ئي نه آرام هي ڏور هو
 قبضو ئي هائڙ آهي. بهار هي ڏور جڏهن نئي ڇڪي هئي،
 انهن اڃا ڇڏي ڪاٺون مهڙڻ ڇو هليون. پها هو به ٿوڪي ڇو
 چاهي؟ ڇا رکيو آهي انهندي شڪل ۾؟“

انهن آريءَ ڪڏهن به اهڙي گواهي ڇو ڪهن ئي ڏني.
 سمجهه ۾ ئي نٿي آيو. ان عورندي به جڏهن ڏٺو ته اوهان
 من رانهون ڏينهن سرج وٽ ئي رهيو بهو آهي، انهن ڇو،
 هڪو پڪڙڻو اڏامي ڇڪو آهي اڪي رس ڪرڻ جي ڪوشش
 ڪهڙي ڪريان. ۽ اها اوسائي رات جڏهن اوهان ضد ڪري
 سرج هي جنم ڏينهن هي پاريءَ ۾ شامل ٿيڻ لاءِ لڪري
 ويا هئا، اها ٿوري رات بڻجي پئي. مون اوهان کي مڪر سان
 ڪهن روڪيو؟ چيان ٿي. مگر ڪنهندي واپڪاڻا ۽ آئسن جا
 سيلاب ڇا ڪجهه به نه ٻڌائيندا آهن؟ اوهانجي هلي وڃڻ کان
 پوءِ هئا ڇو هڪ هڪ جهولڪو ڪن وٽ اچي چئي ٿي ريو،
 ”شاديءَ جا ٻنن بس ايترو ئي ٿي لا آهن، بس ايترو ئي.“ من
 پڇيو، ”نه پوءِ ڇا ٿورا ڇو ٿا ڏياريا وڃن؟ ريجسٽرون ئي
 صحتيون ڇو آهن ورهون وڃن ۽ حڪام ماڻهن جا مڙي اهڙي
 ڪڍي ڳنڍ ڇو ٿي ٻڌي وڃي؟“

ههرا باد ۾ ڄڻل ڀرسان مڃيون جي ڦڃن وٽ اٿلن آندڙ دٻڻ
 ٿيل شخصن ۾ اٿلن جي ڀرڀر ڪهاڻين رابڻ سوچي رهيا هئاسين.
 مون چيو، ”توهان به ڏينهن مهينن جي ملاقاتن کان پوءِ ’مون‘
 ڇوڻ شروع ڪيو، سو مونکي ذرا ڇهه سال نه مهلت ڏيو.“ ۽
 اهو پنهنجيائيءَ ڏانهن اڳتي وڌڻ جو قدم هڻو ته ان ڪري
 ايڏو وقت لڳو. هاڻو اڳتي وڌڻ، پٺتي وڃڻ کان ڪافي ڏکيو
 آهي. نه ته ڀلا مون سان جنهن ڀرڀر جي ڏاڪڻ تي ڇڙهڻ لاءِ
 هيڏا سال لڳي ويا، ان تان ايترو ٽڪڙو ٽوهين ڪيئن لهي وڃو
 ها، جو سروج وٽ وڃڻ لاءِ هيڏو ضد ڪري وٺيا. ان طوفاني
 رابڻ جو منهنجي هيڏي وياڪڻا ڏسي به توهان وٽ نه همدري
 آيو سگهي نه رهر! ڀرڀر جي ڏاڪڻ جا سڀ ڏاڪا لهڻ لاءِ
 بس اهي ٿورا ئي ڀل ڪافي هئا!

اڙي، هي ڀا لکي وينيس. توهان کي وڇڙڻ جي پوءِ جي
 ڪهاڻي لکڻ ويئي هئس. آلا جي اڳ، جا داستان ڪيئن دهرائجي
 ويا. مگر اڄڪلهه، اهي اڳ، جا داستان ئي نه، منهنجي پونجي
 بڻجي رهيا آهن، جنکي ڪنڊوس جي خزاني وانگر روز رابڻ
 جو تنهائيءَ ۾ ورائي ٿيرائي ڏسڻ جي عادت پئجي ويئي
 آهي. گوپ جي ڳالهه پئي ڪئي ماڻو. هن نوڪري نه وٺي
 ڏني. ۽ هيڏن ماڻهن جي اڳيان ويندي ڏاڍي هڻڪ پئي
 ٿي. ليڪن پهرين پگهار ملڻ کانپوءِ ائين لڳو، ڄڻ گنگا جو
 ڄل ٿڌو نه ڏاڍو هڻو مگر ٽپي هڻڻ سان هر ڀاڻ کان مڪم
 ٿي ويئي هئس. توهان کان پئسن گهرڻ جو باقي جيڪو پئسن
 هڻو ان کان به مڪم ٿي ويس.

هاڻي پئي هڪ پڌن کي ٿوڙڻ ۾ لڳي ويس. ليڪن ۾
 رهندي وڇوڙي جو بوجھ، دل کي آلا جي ڪهڙين ٿراين ڏي
 ڌوڪيندو ٿي رهيو. سڄيون سڄيون راتيون سڄي ڏينهن بس

”اڙي، توکي ڪڏهن ڄڻ مان ويچار وان آهيان؟ ويچارو،
 هتان ها نه پتيءَ وٽان هيئن ڏڪارجي...“
 سوامي، وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيس. ڇپ کي ڏند
 وچر چلي آيو بي وڃڻ هي سخت ڪوشش ڪر. مگر آيو...
 اهي توهان وانگر صديءَ اکين جا چوڪت ڇڏي، ڳالھ
 رستو لاهي هليا.

گومپ وٽ اهڙي درد ڏي دل آهي سا هر ڌاري رستري
 هي ويدنا ڪنهن نه ڀرڻ هي دل جون ٿارون هميشه. ان طرح
 ئي پڙي وجهندي آهي، سو پتي ڄاڻان. ان وقت گومپ
 رومال سان پنهنجو منهن اهڙو نه زور زور سان اڳهي ڇڏيو،
 جو بالڪون مٿي ڪندي ئي سندس سورج جهڙو ڳاڙهو جهرو
 ڏسي شوءُ سار ٿي ويس. ڪاش، توهان وٽان اهڙي همدرد
 پائي سگهان ها ان وقت!

گومپ چيو، ”هڪ آدمس ۾ هڪ ٻن ڪلار ڪن جون ڊگهيون
 خالي آهن.“ مونکي ڪل اچي ويئي، پر جهڙو ڳاڙهه ڇوڙان جو
 آواز. ڄڻ، ”لوڪري ڇا لاءِ؟ ڪنهن لاءِ؟ پتيءَ هي ڏڪاريل
 استريءَ کي هيئن ڇو نه ڪوئي حق ڪونهي. خاص ڪري
 ڪڏهن ٻار ٿي پنهنجي گهر ڪي آڱر لڳائي آئي آهيان.“
 ”ڇو“ هن ڊگهو ساهه کڻيو، ”اهي توهان گهٽ ڪڍو جا
 ڏاڍي مسئلا آهن، مان وچر ٿيو اچڻ چاهيان. مهرباني ڪري
 توهين لوڪريءَ لاءِ هاڻوڪو ڀر. مان توهانجي درخواست ڏيئي
 ڇڏيان.“

ٻن ڀان ۾ ئي گومپ ڪيڏو مفاصلو پئجي موٽي واپس. ”تون“
 مان ”توهين“ نائين پهچندي، بس اهي ئي ٻه ڀل لڳس. ياد
 آڻي، آسانجي اها ڀرڻ ڪهائي، شاديءَ کان اڳ جو قصو. توهان
 چيو، ”مونکي ’تون‘ ڪري سڏ.“ ان ڏينهن اسين ڪيڏو آباد،

ٻـڏـڏن

— سڌري اڏمچڏاڏي

سوامي، الڃي ڪهڙن سندس ڪارن جي لوڙيءَ ۾ اڏل
آهيان نه، نه ٻڌن سڀ ٿئي ٻڪا هئا. مون ته سمجهيو هئو،
اها طوماني راس، جا الاهي وٽ ٿا ڪهراڻي، دل جي سموري
پستي اڃاڙي ويهي، سائي آسروان راس هئي. هڪ سال جي
اندر ئي اڃاڙي طوماني راس توهان لاءِ به اچي ويندي، مون
ٿئي ٻڌو.

ڪلهوڪو خط ٻڌي، پير ٺاهي ڪيڏو ڪجهه، ڇو و دل
جي سطح تي ٻڪڙو ٻڪڙو ٻڌو هئو، سو ڪنهن اڪل ڪٽيءَ
زمين اندر سماڻجي ويو آهي. انهن ٻڌو لڳي، انهن ٺاڙي
زمين تي هلاڪي وسڪار ٿي آهي. منجهانئس ٻڌي ٻڌي
پوشجوع ٻڌي اڪري. سال اڃا به گهڻي وس ٿي، اڏي وس ٿي
ڇو هن سرور جي پستي ٻڌي وڃي. ليڪن جهولن سندس ڪارن
۾ اڏل هن سرور کي، ڇو، توهانجي دوست گوپ نون پيالان
جي رسيءَ ۾ ٻڌي ٻڌو آهي، سو ڪهڙو به وهڪرو ان کي
لوڙهي نه سگهندا ٿي ڪن.

پير اٿو، هو جڏهن بهرمان بهرمان منهنجي ٻڌن ۾ آيو،
ٻڌهن ٻڌا اچي ڇهانين؟ ”دوب“ نون مرن ٿي ڇاهين يا ڇهن.“
اڏيءَ ڇٽ ڇو حق ڪيس توهان وٽان ملو هئو يا سندس
ٻڌا ڪيل هئو، اهو سڀ سمجهڻ جي ڪوشش ٿي ڪم،
ڇو ڪلي ڇهانين، ”ان طرح ٺڙ ۾ رڳو اٺون لاهڻ سان ئي ٻڌ
کي وڃار وارن استوي کان سڏائي سگهندن.“

هڪ مهراڻجهڙي عام جو، همايون جي مڃڻ جي ڪاٺيل،
 ٽهليل اڙوان ۾، همايون ۽ پنهنجي نوابن سان سمائڻا پائي اها
 ڪشش ڪجهه شديت سان محسوس ڪئي هئي. سنڌ لاءِ منهنجو
 پنهنجو جذبو ڪيترو به جهڪو، ٿڌاوهجي - جيڪو ڪڏهن
 ڪڏهن صاف ۽ لکي وڃي ويٺو آهي - پر اها حقيقت ان حقيقت
 کي رد نٿي ڪري ته لکين سنڌين جو سنڌ سان جذباتي لاڳاپو
 ايترو گهرو، ايترو شديد هوندو آهي، جو ان جو اظهار اڪثر اڪثر
 ۾ زنجي آيل ڳوڙهن ۾ مون ٿڌو آهي. اها به حقيقت آهي ته
 هر هڪ سنڌيءَ کي ڪنهن به ڪنهن موقعي تي، ڪنهن به
 ڪنهن وقت پنهنجي سنڌي هئڻ جي ”سج“ سان منهن - منهن
 ٽپو ٻڌو آهي. اهو ”سج“ ايترو ڪوڙو هوندو آهي، جو ان کان
 لڳڻ لاءِ ڪيترن سنڌين کي مون سنڌي هئڻ کان منڪر ٿيندو
 ٿڌو آهي. منڪر ٿيڻ سان نوابن جي سج کي مٿائي نٿو سگهجي.
 سنڌ کان ”پاڇ“ شايد ايتري ڏکڻاڻڪ نه هئي، جهڙي پنهنجو
 پاڇ کان، ”سنڌي هئڻ“ کان پاڇ آهي. ان پاڇ سان ئي پنهنجي
 ’ولي ۽ ڪاڇول کان انهيءَ ڪري سانجي وڃڻ کي صرف هڪ
 پاڇو، هڪ ٻڙڏو ٻڙڏو ٻڙڏو آهي.

انسان جون هڪڙي به نعمتون ۽ حاصلاتون آهن - قدرتي
 چاهي انسان جون پنهنجون ايجاد ڪيل، پاڻ - انهن ۾، پنهنجي
 نظر ۾ وڏي ۾ وڏي نعمت ۽ حاصلات آهي انسان جي ’ولي
 ۽ ان سان وابستہ ڪاڇول ڪنهن به ڀولي ۽ ڪاڇول جي خاتمي
 کان وڌيڪ آڻاڻديءَ جو مان تصور به نٿو ڪري سگهان. ان
 عام همايون جي مڃڻ ۾ آيل ٻڙڏو ٻڙڏو، مون کي اڳو هئو
 سانجي ’ولي، اسان جو اصلي آواز، سنڌي ڪاڇول ڪنڊهر ۾
 ٿيندڙ هڪ ٻڙڏو ٻڙڏو آهي.

”ٻڙڏو“ ڪهاڻي پنهنجي اصلي آواز جي تلاش ۾ ڪيل
 هڪ ڪوشش آهي.

— گڏو سامتاڻي

ٻڌڻ

— سدري اڻمچنداڻي

سوامي، الاجي ڪهڙن سندسڪارن جي نوڙيءَ ۾ ٻڌل آهيان ته ته ٻڌڻ سڀ ٿئي چڪا هئا. مون ته سمجهيو هئو، اها طوفاني رات، جا الاهي وڻ ٿڻ ڪيرائي، دل جي سموري بستي اجاڙي ويئي، ساڻي آخوين رات هئي. هڪ سال جي اندر ئي اهڙي طوفاني رات توهان لاءِ به اچي ويندي، مون ٿئي ڄاتو.

ڪلهوڪو خط پڙهي، خبر ناهي ڪيڏو ڪجهه، جو دل جي سطح تي پکڙيو پکڙيو ٻيو هئو، سو ڪنهن بلڪل ڪڇيءَ زمين اندر سماڻجي ويو آهي. انهن ٻيو لڳي، نئين نازي زمين تي هلاڪي وسڪار ٿي آهي. منجهانئس ٻين ٻين خوشبوءِ پيئي نڪري، شال اڃا به گهڻي وس ٿئي، اڀڙي وس ٿئي جو هن سرور جي بستي لڙهي پڙي وڃي. ليڪن جهونن سندسڪارن ۾ ٻڌل هن سرور کي، جو، توهانجي دوست ڳوپ نون خيالن جي رسيءَ ۾ پڙي ڇڏيو آهي، سو ڪيترا به وهڪرا ان کي لوڙهي ته سگهندا ئي ڪين.

خبر آيو، هو جڏهين بهرين بهرين منهنجي پيڪن ۾ آيو، تڏهين ڇا اچي ڇيائين؟ ”روپ! نون مرڻ ٿي چاهين يا جهيٺ.“ اڀڙيءَ ڇٽ جو حق کيس توهان وٽان مليو هئو يا سندس پيدا ڪيل هئو، اهو سڀ سمجهڻ جي ڪوشش پئي ڪيم، جو کلي ڇيائين، ”ان طرح نوڙ ۾ رڳو انون ٺاهڻ سان ئي پاڻ کي ويچار وارن استري کان سڏائي سگهندا.“

هڪ تهرانجهڙي شام جو، همايون جي مشجري جي ڪلنل،
 قهليل اڙوان ۾، همايون ۽ پنهنجي نوارينن ۾ سمائڻا پائي اها
 ڪشش ڪنهن شڪل سان محسوس ڪئي هئڻ. سنڌ لاءِ منهنجو
 پنهنجو جذبو ڪيترو به جهڪو، ٿلڙو آهيو. جيڪو ڪڏهن
 ڪڏهن صاف ۽ لڪو ٿي ويندو آهي. پر اها حقيقت ان حقيقت
 کي رد نٿي ڪري ته لکين سنڌين جو سنڌ سان جذباتي لاڳاپو
 ايترو گهرو، ايترو شديد هوندو آهي، جو ان جو اظهار اڪثر اکين
 ۾ اچي آيل ڳوڙهن ۾ مون ٿلڙو آهي. اها به حقيقت آهي ته
 هر هڪ سنڌي کي ڪنهن به ڪنهن موقعي تي، ڪنهن به
 ڪنهن وقت پنهنجي سنڌي هئڻ جي ”سبح“ سان منهن-منهن
 ٿيڻو پيو آهي. اهو سبح ايترو ڳوڙو هوندو آهي، جو ان کان
 ڀڄڻ لاءِ ڪيترن سنڌين کي مون سنڌي هئڻ کان منڪر ٿيندو
 ٿلڙو آهي. منڪر ٿيڻ سان نوارينن سبح کي متاڻي ٿي سگهي.
 سنڌ کان ”پاڇ“ شايد ايتري ڏکڻاڻڪ نه هئي، جهڙي پنهنجو
 پاڇ کان ”سنڌي هئڻ“ کان پاڇ آهي. ان پاڇ اسان کي پنهنجي
 بولي ۽ ڪلچرل کان الڳ ڪري اسانجي وجود کي صرف هڪ
 پاڇو، هڪ ٻڙڙو بڻائي ڇڏيو آهي.

انسان جون جيڪي به نعمتون ۽ حاصلاتون آهن. قدرتي
 چاهي انسان جون پنهنجون ايجاد ڪيل، ٻائل. انهن ۾، پنهنجي
 نظر ۾ وڏي ۾ وڏي نعمت ۽ حاصلات آهي انسان جي بولي
 ۽ ان سان وابستہ ڪلچر. ڪنهن به بولي ۽ ڪلچرل جي خاتمي
 کان وڌيڪ آرتھڊيڪ جو مان تصور به نٿو ڪري سگهان. ان
 شام همايون جي مشجري ۾ ٿلڙو ٻڙڙو ٻڌي، مون کي لڳو هئو
 اسانجي بولي، اسان جو اصلي آواز، سنڌي ڪلچرل ڪنڊهر ۾
 ٿيندڙ هڪ ٻڙڙو ٿي آهي.

”ٻڙڙو“ ڪهاڻي پنهنجي اصلي آواز جي تلاش ۾ ڪيل
 هڪ ڪوشش آهي.

— گڏو سامتاڻي

”هو، سلام، نارايڻ مون کان وڌيڪ طاقتور آهي.“
 ”نه، هو ٻيلا هن ۾.....“

ڳالهه جي وچ ۾ هن پنهنجو هوس کولي ان مان ٿو ٽوڙ ۾
 ڪارپوريشن جي چيپٽل دهليءَ واري ۾ ڄاڻ- خبر ڏيڻ واري
 چؤنڙي ڪڍي، دهرايو، ”نه، هو ٻيلا هن ۾ پنهنجو ذڪر ڇو
 نه آهي؟“
 ”مطلب؟“

”اين سيني ٿورايڻي ڪنڊهون جو ذڪر آهي.“
 ”ڪنڊهون جو ئي ذڪر آهي، ان ڪري ئي نه.....“
 ”ڪنڊهون ۾، سچ ۾، خال ۾ ئي ٻڙاڏو ٿيندو آهي نه، سائين.
 مان تو ۾ صرف ٻڙاڏو ئي ٿي ٻڌان. پنهنجو اصلي آواز ڪٿي
 غائب ٿي ويو آهي، سائين؟“

— 35. New Shelter, B-Road, Churchgate, Bombay 400 020

هيءَ ملههجي ٻوٽو ڇو آهي؟

ننڍو هوس، هڪ ڪتاب پڙهيو هوم، پنهنجو وڻيو هئو. هڪ
 جنبش محسوس ڪئي هئو. آندو مليو هئو. چوڻ ڪپي:-
 I came alive.

ٽيهن سالن بعد، هڪ لمبرريءَ ۾ پنهنجي لاءِ ڪوئي ڪتاب
 ڳولهي رهيو هوس. اوچتو ڏٺو، هڪ شيلف تي اهو ئي ڪتاب
 رکيو هئو. ننڍڙي جون يادگيريون ٻوٽن ڏند يون آيون. سنو لڳو.
 ڪتاب هٿ ۾ کڻي، ڪي ٻيا ورائي، هٿ-هٿ ست ٻه
 پڙهي، پنهنجي جذبي کي راضي ڪري، ڪتاب واپس شيلف
 تي رکي ڇڏيو.

بس ڪجهه اهڙي ئي، ايتري ئي ڪشش مون کي سدائين
 ٿيندي آهي، جيڪا، رکي-رکي، سڳ-ملندي، مان محسوس
 ڪندو رهيو آهيان.

”اوھي ڪجهه ٿي ٿي.“

هن ٻيڙ ڏانهن اشارو ڪيو. ”هن جو مطلب نٿو سمجهين؟“
 ”ٿي ٿي.“

”ڪمال آهي ٽينھنجي سائين. پنھنجي شاديءَ جي رسمن
 کان به غيرواقف آھين.“
 ”شاديءَ جي رسم؟“

”توهان جي شادين ۾ ٽين ٿي ٿيندو آهي. وڏي ۽ بعد
 گھوٽ جو ٻوٽ جو راني گھر ڪرڻ، گھوٽ-ڪنوار جو هڪ ٻي
 وقت هڪ ٽالھ ۾ ٻي رڪڻ ۽ عقيدو اهو ٿي جنھن جو ٻي مٿان
 اهو ئي راج ڪري، حڪم هلائي.“

”ٿي. مون کي خبر نه آهي. منھنجي شاديءَ ۾ اھڙي ڪار،
 رسم ادا نه ٿي هئي.“

هن آهستي آهستي ٻيڙ هٽائي ڇڏيو. ڪن ٻن ٽين ٿي
 بيٺي رهي. ٻيءَ منھنجي ٻوسان ڏاڪڻ ٿي ويهي رهي.
 ”ٻيلا ڪنھن لاڙا ڳايا هئا، منھنجي شاديءَ ٿي؟“
 ”ٿي.“

”ڇڏو، گھر ۾ حڪم ڪنھن جو هلي؟“
 مون کلي ڏنو. چيو، ”ڇڏو گھر کي ئي احوال نه ٿيندو ٻيڙ
 هٿو منھنجي ٻيڙ مٿان. هلاءَ حڪم.“

هن جي اکين جا ٽارا، ٽارن جو ٿور، نور جي ٺھار، ٺھار جا
 رشتا-ٺاٺا، سڀ ڄمي ويا.
 ”منھنجو حڪم هلي نه، سائين، نه مان توکي ڏينھن کان
 ڏنگيان.“

ان اوچتي چوٽ جو درد لڪاڻ لاه مون کايو. چيو،
 ”ڏينھن جي ڪهڙي ضرورت آهي، تون ڇا ڪافي نه آھين؟“
 هن جو ساڳيو نوع قائم رھيو. ”ان لاءِ اصلي گل گهرجن.“

”ٻاڻو مي، (اعتبار ڪرايو) همايون سنڌي هئو، پناهه ورتل
لڏي آيل سنڌي، ۽ مغل اعظم بادشاهه اڪبر به سنڌي هئو.“
هڪ سيڪنڊ لاءِ دم. ”سنڌي، باءِ ٻرت“ (By Birth)

وڏيسي عجيب ڀرني مونجهاري ۾، ڪجهه سمجهڻ بنا، هلاڪو
مرڪي، هيڏانهن هوڏانهن نهاريندو رهيو.

* * *

سنڌي، باءِ ٻرت.

مان به سنڌ ۾ ڄائو هوس. منهنجو ٻيڻ به سنڌ ۾ ئي ڄائو
هئو. ان جو ٻيڻ، ان جو به ٻيڻ، ان جو به ٻيڻ.....

* * *

”سائين، هلون.“

”ها“

هيٺ اسان جا ٻوت ۽ ڇمڇل رکيا هئا. مان ڏاڪڻ جي
عينئين ڏاڪي تي ويهي، هڪ ٻير ۾ جوڙاب ٻائي رهيو هوس.
ٻيو منهنجو ننڍڙو ٻير هيٺ زمين تي هئو. سلما آڃا ننگي-ٻير
بيٺي هئي. اوچتو هن ٻير جي ٺوڪر سان منهنجو ٻوت ٽڏي،
ٻري ڪري، هڪ ٻير منهنجي هيٺ رکيل ٻير مٿان رکي ڇڏيو.
ڇوڪ ٻري مون مٿي هن جي منهن ڏانهن نهاريو. پر ان ئي ڪن
هن جي ٻير جي ڇههءَ. دٻاءُ منهنجو ڌيان هن جي ٻير ڏانهن
ڇڪايو. هن جي ٻير تي ڳاڙهي مٽيءَ جو هلاڪو آه ڇڙهي
ويو هئو. پر هٿ سان مٽي ڇڪيل سلاوا، هن جي مڙي کان
مٿي ڪجهه حصو نمايان ڪري ڇڏيو هئو، اتي همايون جي-
مقبوري جو ڳاڙهو رنگ نه هئو. ٽامهڪل جو سنگمرمر هئو- ارف
جي سفيدي ۽ نور، ٿڌ ۽ گرمي. ان ئي وچ ۾ فتح جتائڻ وارا
ٽهڪ ٽپي سلما کلي ٿڌو.

”ڇا سوچي رهيو آهين؟ سائين.“

”ٻاڻو مڻي، (اعتبار ڪريو) همايون سنڌي هئو، پناهه ورتل
لڏي آيل سنڌي، ۽ مغل اعظم بادشاهه، اڪبر به سنڌي هئو.“
هڪ سيڪنڊ لاءِ دم. ”سنڌي، ٻاءِ پوت“ (By Birth)

وڏيسي عجب پرتي مونجهاري ۾، ڪجهه سمجهڻ بنا، هڪو
مرڪي، هيڏانهن هوڏانهن نهاريندو رهيو.

* * *

سنڌي، ٻاءِ پوت.

مان به سنڌ ۾ ڄائو هوس. منهنجو پيءُ به سنڌ ۾ ئي ڄائو
هئو. ان جو پيءُ، ان جو به پيءُ، ان جو به پيءُ.....

* * *

”سائين، هليون.“

”ها“

هيٺ اسان جا پوت ۽ ڇمپل رکيا هئا. مان ڏاکڻ جي
هيٺئين ڏاکي ئي ويهي، هڪ ٻيو ۾ جوڙاب ٻائي رهيو هوس.
ٻيو منهنجو ننڍڙو ٻيو هيٺ زمين تي هئو. سلما آڃا ننگي-ٻيو
ٻيٺي هئي. اوچتو هن ٻيو جي لوڪر سان منهنجو پوت لڏي،
ٻري ڪري، هڪ ٻيو منهنجي هيٺ رکيل ٻيو مٿان رکي ڇڏيو.
ڇرڪ پوري مون مٿي هن جي منهن ڏانهن نهاريو. پر ان ئي ڪن
هن جي ٻيو جي ڇههء-دٻاءِ منهنجو ڌيان هن جي ٻيو ڏانهن
ڇڪايو. هن جي ٻيو ئي ڳاڙهي مٿيءَ جو هڪو ٿه، ڇڙهي
ويو هئو. پر هٿ سان مٿي ڇڪيل سلوار، هن جي مڙي کان
مٿي ڪجهه حصو نمايان ڪري ڇڏيو هئو، ائي همايون جي-
مقبوري جو ڳاڙهو رنگ نه هئو. تاجمحل جو سنگمرمر هئو-ٻرف
جي سفيدي ۽ نور؛ لڏ ۽ گرمي. ان ئي وچ ۾ فتح جتائڻ وارا
ٿهڪ لڏيئي سلما کلي ڏنو.

”ڇا سوچي رهيو آهين، سائين.“

”ايس، سو.“

”دو ٻو نو روشن (نون فارسي چائين)؟“

”نو، سو.“

”ايندي ٻاڏي هينئر (ايندي ڪنهن کي چاڻ آهي)؟“

سلما کي نه چاڻ ڪهڙو مذاق سجهيو. چيائين، ”همايون
نه سنڌي هئو.“

ان وديسيءَ مولدهاري ۾ اچي گائيدڙ ڏانهن ٺهاري، سلما
ڏانهن ٺهاريو. ٻڌايائين، ”سنڌي؟“

سلما چيو، ”او ايس، سنڌي.“

”دو ٻو نو سنڌي؟“

”او ايس.“

”وڏو ڀو ماڻهندڙ سڀڪنگ اي سينيٽيس آر اُو ان سنڌي؟
(اوهان کي ڪاٺف نه لڻي نه هڪ ٻه جملاو سنڌيءَ ۾ ٻڌائيندا؟)“

”نات اُنت آل. هينئر ڀو گو. (پنه، نه، واو ٻڌو).“

گهنگو ڪڏهن آهڙي گنديوڙا سان ۾ اڪڙي. ٺي چڪي،
جو مذاق ڪڏهن، ڪٿي حقيقت ۾ ٻڌائي وڃي، چاڻ ٺي نه
ٻڌي. گائيدڙ پنهنجي چاڻ ۾ ٻڌي جي ٻه عزائي برداشت ڪري
نه سگهيو. ڀڙڪي اٿس، ”ايندي، دس ٻاڙ اُو مڃ. همايون ۽
سنڌي؟ ۽ هڪ اُوڙست کي غلط ڳالههون ٻڌائڻ هو اوهان کي
ڪونه حق نه آهي، بلڪ اها هڪ ٻه چواڻي آهي.“

مان اڳيان وڌي آيس. سلما کي چڪيندي چيو، ”ٻاڙ،
سلما...“

هڪ دفعو وري، چڻ ڪنهن جادوءَ جي اثر هيٺ، هن
جي منهن جا سڀ خط و خال ٻيڙ ۾ ٽوڙهڻي، پنهنجي حرڪت
۾ گرمي وڃائي ويا. ۽ هڪ دفعو وري اهو ئي سائٽيڪو آواز
هن ان وديسيءَ ڏانهن ٺهاري، چڻ آخريون التجا ڪندي چيو،

هن ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو. همايون جي مقبري جي شاهي ايوان
۾ سسٽايل اس ۾ هن جي ڪل سان ڪجهه گرمي، ڪجهه روشني
پوڄي وئي.

”ميون جي قبرن تي نازا خوشبودار گل ڇاڙهيوندا آهن.
ڏيندو ضرور هوندا. پر توکي ڏينهن جي ڏنگ جو ڏک آهي.
يا قبرن ۾ پڙاڏي نه ٻڌڻ جو رنج؟“
”پڙاڏو.“

”الله، پوءِ به تون مون تي ڏمجي وين، سائين.“
”سو نه.....“

”پر ميون جي قبرن ۾ ٿيندڙ پڙاڏي ۾ همايون جي مقبري
يا تاج محل ۾ ٿيندڙ پڙاڏي جو نه ڦهلاءُ آهي، نه گونج.“

”ڪٿي مغل شهنشاهه، ڪٿي سنڌي مير... فرق ٿي پوندو ئي.“
هڪ دفعو وري هڪدم هن جي چوري تي سڀ ڪجهه
ڄمي، ٻيهجي ويو. هن جي نهار، نواڙ تي وارن جي ڇڪي-
جي حرڪت، مرڪ جو ڪل ۾ بدلتڻ جو سلسلو سڀ ڪجهه
روڪجي، ٽمجي ويو. پوءِ اهو ئي، آهستي نرم آواز: ”پر
سائين، ميون جي قبرن تي هميشه نازا خوشبودار گل هوندا
آهن. ڏس نه، هتي نه هڪ به ڏيندو ڪونهي.“

* * *

”سائين، انڊر هاون؟“

”هل.“

انڊر هڪ وڏي ٽوليءَ کي ڪاٺيڊ ڪجهه ٻڌائي رهيو هئو.
ڪنهن ڪاٺيڊ جو، خوش-نويسيءَ (Calligraphy) ڏانهن ڌيان
ڇڪائي پڇيو، ”هيءُ ڪهڙي ٽولي آهي؟“
ڪاٺيڊ جواب ڏنو، ”پارشن (فارسي).“
”همايونءَ جي ٽولي؟“

تمام ننڍو هوس، پنهنجن - ڇهين سامن هو، جڏهن اسان
 حيدرآباد ۾ ميوٽن-پال ڇاڙهيءَ تي نئين جڳهه ورتي هئي. اها
 جڳهه ڏسڻ لاءِ جڏهن منهنجو پيءُ مون کي ٻه ٻاڻ سان وٺي
 ويو هئو، شايد، انڌهن، ان بعد، خالي مڪان ۾ مون پهرين
 پهرين پڙاڏو ٻڌو هئو. ان اوچتي، نئين 'ڊسڪوريءَ' جي
 خوشيءَ ۾ مون هر هر رڙ ڪري پڙاڏو ٻڌو هئو، تڙيون
 وڃايون هيون.

ان بعد پڙاڏي جا مون الڳ- الڳ نمونا ڏنا. ٻڌا آهن.
 جهولن رست- هاڻوسن ۾، بعد ڪنڊن هيٺ، پهاڙن تي- پهاڙن
 تي، مٿيون ۾ اڪو پائنت (Echo Point) تي هڪ دفعو مون
 ڦٽاڪا ٻاري انهن جا پڙاڏا ٻڌا هئا. آوازن کي ٻرندو ڏٺو هوم-
 ۾ هڪ ڏينهن ٽاجمحل ۾- لڳاتار سورنهن سيڪنڊن تائين
 ڪنهنجي، ٿلهجي ويندڙ واڙني جو حسن ۾ ٻرواي- ٽاجمحل
 ۾ مون ڏٺو. ٻڌو- مڏوس ڪيو هئو.
 ۽ ها، حيدرآباد ۾ ميرن جا ٿيا.

* * *

”او ميرن جا ٿيا ڏا آهن؟“

”ڪمال جو سوال آهي، سائين. اسان جي روز جي واٽ

تي اها آهي.“

”اي ڏينهو اڃا آهن؟“

”ڏينهو!“

”اسڪول مان ٻه دفعا ٻڌي، مان ميرن جا ٿيا ڏسڻ وارو
 هوس. اُتي ڏينهن جا ماٿارا هوندا هئا. ٻئي دفعا مان ڏٺو هوم
 وارو هوس. وري ڪڏهن نه ويس. مون ڪڏهن ميرن جي ڦٽن
 ۾ پڙاڏا نه ٻڌا.“

منهنجي ڇاڙهيءَ واري ڳالهه جي شروع ٿيڻ کان اڳ ئي

هن ٽهڪ ڏيئي ڪلي ڏنو. همايون جي مڱري جي شاهي ايوان
 ۾ سسٽايل اس ۾ هن جي ڪل سان ڪجهه گروي، ڪجهه روشني
 اچي وئي.

”ميرون جي قبرن تي اسازا خوشبودار گل ڇاڙهيوندا آهن.
 ڏينهو ضرور هوندا. پر اوکي ڏينهن جي ڏنگ جو ڏک آهي.
 يا قبرن ۾ ٻڙاڏي نه ٻڙڻ جو رنج؟“
 ”ٻڙاڏو.“

”الله، پوءِ تون مون تي ڏمجي وين، سائين.“
 ”سو نه.....“

”پر ميرون جي قبرن ۾ ٿيندڙ ٻڙاڏي ۾ همايون جي مڱري
 يا تاجمحل ۾ ٿيندڙ ٻڙاڏي جو نه ڦهلاءُ آهي، نه گونج.“
 ”ڪٿي مغل شهنشاهه، ڪٿي سنڌي مير... فرق ٿو پوندو ئي.“
 هڪ دفعو وري هڪدم هن جي چهري تي سڀ ڪجهه
 ڄمي، اجهجي ويو. هن جي نهار، نواڙ تي وارن جي چڱي
 جي حرڪت، مرڪ جو ڪل ۾ بدلتا جو سلسلو، سڀ ڪجهه
 روڪجي، ٽمجي ويو. پوءِ اهو ئي، آهستي نرم آواز: ”پر
 سائين، ميرون جي قبرن تي هميشه نازا، خوشبودار گل هوندا
 آهن. ڏس نه، هتي نه هڪ به ڏينهو ڪونهي.“

* * *

”سائين، انڌر هلون؟“

”هل.“

انڌر هڪ وڏي ٽوليءَ کي گائيڊ ڪجهه ٻڌائي رهيو هئو.
 ڪنهن گائيڊ جو، خوش-نويسيءَ (Calligraphy) ڏانهن ڌيان
 ڇڪائي پڇيو، ”هيءَ ڪهڙي ٽولي آهي؟“
 گائيڊ جواب ڏنو، ”پوشن (فارسي).“
 ”همايونءَ جي ٻولي؟“

تمام ننڍو هوس، پنهنجي ڇهين سالن جو، جڏهن اسان
 حيدرآباد ۾ ميونسپال چاڙهيءَ تي نئين جڳهه ورتي هئي. اها
 جڳهه ڏسڻ لاءِ جڏهن منهنجو پيءُ مون کي نه، پاڻ سان وٺي
 ويو هئو، شايد، تڏهن، ان بعد، خالي مڪان ۾ مون ٻيڙين
 ٻيڙين پڙاڙو ٻڌو هئو. ان اوچتي، نئين ’ڊسڪوريءَ‘ جي
 خوشيءَ ۾ مون هو هو رڙ ڪري پڙاڙو ٻڌو هئو، تڙيون
 وڇاڙيون هيون.

ان بعد پڙاڙي جا مون الڳ الڳ نمونا ڏنا. ٻڌا آهن.
 جهولن رست-هاڻوسن ۾، بلند گنبدن هيٺ، ٻهاڙن تي- ٻهاڙن
 تي، مشهور ۾ ايڪو پوائنٽ (Echo Point) تي هڪ دفعو مون
 ٿڌاڪا باري انهن جا پڙاڙا ٻڌا هئا. آوازن کي ٻرندڙ ٿو هوم-
 ۾ هڪ ڏينهن ٿاڄمهل ۾- لڳاتار سورنهن سيڪنڊن تائين
 ڪينڊي، ٿلهي ويندڙ يواڙي جو حسن ۾ ڀرواي- ٿاڄمهل
 ۾ مون ٿو- ٿڌو- ميسوس ڪيو هئو.
 ۾ ها، حيدرآباد ۾ ميرن جا ٿڌا.

• • •

”نو ميون جا ٿڌا آهن؟“

”ڪمال جو سوال آهي، سائين. اسان جي روز جي وات

تي اها آهي.“

”اڻي ڏيندو اڃا آهن؟“

”ڏيندو!“

”اسڪول مان به دفعا ٻڌي، مان ميرن جا ٿڌا ڏسڻ وڃو

هوس. اڻي ڏيندو جا مالارا هوندا هئا. يعني دفعا مان ڏنگيو

وڃو هوس. ورڳ ڪڏهن نه ويس. مون ڪڏهن ميزن جي ٽين

۾ پڙاڙا نه ٻڌا.“

منهنجي ٻچاڙيءَ واري ڳالهه جي شروع ٿيڻ کان اڳ ئي

سالمو جو چهرو سخت ٿي ويو. ڪن - ٻل لاءِ هن جي منهن جا سڀاويڪ پاڙ، خط و خال، جن ۾ هلڪي ۽ اوچتو ڪل ۾ بدلتندڙ مرڪب ۾ شامل هئي، ڄمي ويا.

هن آهستي ڇيو، ”اوه، آءُ اٽل ساري، سائين.“

* * *

ان ”سائين“ خطاب جو هڪ ننڍڙو داستان آهي.

ڄڻ ٻارن جي لڳاتار مؤت بعد، منهنجي ڄمڻ تي، منهنجي وڏي حياتيءَ لاءِ گهر ۾ ڏاڍا ٻوڙا - پات ٿيا هئا. ڄاڻڪ ٿي ڪٿا وئي ڇيو هئو: هيءُ ته، اُسانجو گورو ٺوهانجي گهر جنميو آهي، ان کان وڌيڪ وڏي آسپس پي ڪهڙي ٿي ٿي سگهي.

نڌهن کان، منهنجو هڪ ٻيو نالو ’گورو‘ پئجي ويو. منهنجو اصل نالو ڄڻ سڀ وساري ويٺو.

منهنجي پيءُ جو هڪ ٻڪو دوست هئو: نور محمد شاهه. ٻنهي گهرن ۾ ڪافي اچ - وڃ هوندي هئي. مان پنهجي گهر ۾ ’گورو‘ نالي سان سڏيو ويندو هوس، پر شاهه جي گهر نه ڄاڻان ڪيئن اهو ’گورو‘ بدلتجي ”سائين“ ٿي ويو. ۽ ان شاهه صاحب جي ڌيءُ هئي سالمو.

* * *

هونئن، پڙاڏو، فزڪس ۽ سائنس جي اصولن باوجود، منهنجي لاءِ عجب ۽ اسرار جا ڪيترا امڪان ڪٽي ايندو آهي. پڙاڏي جو ٿلهلڄڻ، وڻجڻ، پنهجي ’اصلي‘ آواز ڪسي ڳولھڻ، وقت جي حدن ٻاهر پهچي گونج ۾ بدلتجڻ - ڄڻ آواز جو اڻ ٿل آرسِيءَ ۾ عڪس آهي - پڙاڏو.

اڄ مون کي ياد نه آهي، پهرين پهرين مون پڙاڏو ڪڏهن ’ڊسڪور‘ ڪيو هئو.

لاهن هوانن، همايون جي مڙهي اُندر ڪنهن جو آواز ڪرڻ،
 پڙاڙي جو ڪوڙجڻ، ٻالوين لاءِ هڪ اهم آلهو ۾ شامل آهي. ۽،
 ان وقت، اڏي، چمي ويل والاورڻ ۾، گندڙو اُنڪن اکون جي
 وچ ۾، ان ڪل آواز ۽ آهڻ پڙاڙي جي اوچتائيءَ ماڻهن کان
 چوڪ ٻرائي ڇڏيو. ڪن جو چوڪ، روڪ ۾ بدلاجي ويو، ڪن
 جون ارون ٽالهي ويون، ڪن جي منهن تي عجب نمودار ڪيو.
 ٻالوين جون لنگاهون اُسان طرف ڪڍي آيون. ۽ سلما ڪڏهن
 شڪي، سهمي، اڏهي، شڪ ۽ اڏهن کي هٽائڻ لاءِ زور
 سان کلي ڏنو. ڪل جو وري هڪ اُٿرو پڙاڙو... مان سڪوچ
 ۾ اچي ويس ۽ چڻ سلما جي حوڪم لاءِ ڏميو وار مان هوس،
 چڻ هن جي آواز ڪري، هن جي ڪل ڪري آهڻ پڙاڙن جي
 شور سان شهشاهه جو اند مان ڇاڳي اُٿڻ جو امڪان ۽ خطرو هئو.
 ۽ ٻالوين جون الزامي نظرون، ڪڏهن سلما کي ٻاهن کان
 ٻڪڙي، ڇڪندي، مان اڪڙو اڪڙو ٻاهر اڪري آيس.

”لوڪي لاهن ڪرڻ نه ڪمندو هئو.“

”۽ ساڻهن، ڪنڊ هيٺان پڙاڙو ۽، هڪو ٻڌڻ ڇاهيندو.“

”اڏهن نه... تون ٻار نه آهين. ان کانسواءِ...“

”ان کانسواءِ، ڇا؟“

”هيترا ماڻهو آهن ۽ ڪيترا نه وڏي سي به آهن ۽ ڇا سوچيندا
 هوندا نه هيءَ سنڌي...“

مون ڳالهه، اڏ ۾ ڇڏي ڏني. اصل ۾ ڳالهه، اوري ئي چڪي
 هئي. ڏاڻي- اڏاڻي آهڪ رومن ۽ جاتين جا ماڻهو ۽ انهن
 وچ ۾ اُٿن به سنڌي- هڪ سنڌ کان هتي گهٽ- ٿوڻ لاءِ
 آيل ۽ ٻيو مان دهليءَ جي هڪ ”لکڙ“ ۾ ’ڏورسڃي‘ واپس
 سنڌي- ٻي به سڀاويڪ هئي، ۽ ان بهت ۾، بهت جي آخوڻ
 سنڌي ڪٿي بهينداسين..؟

— گڏو سامه ٿي

ڪافي ٿڌ هئي. ڪوهيڙو وٽن ۾ ڪوريٽري جي چار جيان اٽڪيو ويو هئو. سياري جي صبح جي اُس، اُن چار ۾ ڦاسي، پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ۾ ڦٽڪي، ساڻي تي زمين تي بيٺي هئي. همايون جي مقبري جو نيج جهڪو ٿي ويو هئو. لڳو ٿي، مقبرو، ٿڌ کان بچڻ لاءِ پنهنجو پاڻ ۾ سوڙهو ٿي ويو هئو. ٿورست ڪافي انداز ۾ هئا. پوءِ به، وايو منڊل ۾ جدا جدا ٻولين جي آواز هوندي به هڪ وڏندڙ سانس هئي. مقرر وقت اندر مقبري ڏسڻ جي بندش سبب ٿورست جدا قدم ڪجهه، نيز هئا. ڪميراٽون 'ڪلڪ' جي آواز سان پنهنجي هستيءَ جو اطلاع ڏيئي، ڇپ ٿي ٿي ويئون. ڏسندي ئي ياترين جا گروهه ٺهي ويا. ڪجهه ٻاهر بهي، دور جمنا کي ڏسڻ ۾ هڻو، ڪجهه مقبري جي دروازن ۽ گنبذ جي بلنديءَ جي انداز لڳائڻ ۾ مشغول، ڪجهه اندر گائيڊ جي نه ڄاڻ ڪيترا دفعا دهرايل، دهرائيندي، بنا ڪوشش جي پنهنجو پاڻهي ياد ٿي ويل، اُنگن-اُڪرن سميت، هڪ ليڪچر ٻڌڻ ۾ ٻڌندي-ڏسندي، ڪجهه هلاڪي عجب جي اظهار ڪرڻ ۾ گرم-سرم.

اوچتو زور سان- تمام اوچتو، ڪافي زور سان- هڪ زناڻو آواز ”ها آ... ها آ...“ ٿيو. آواز پنهنجي گرميءَ سان جمي ويل سرديءَ کي رچائيندو، مٿي، مٿي گنبذ سان ٽڪري، واپس، هيٺ شهنشاھ جي قبر سان ٿيڙ ڪائي، ديوارين تان گسڪندو، هڪ پڙاڏو بط جي گونجي آيو... ها آ... ها آ آ...

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

منهنجي بهترين ڪهاڻي منهنجي علم مان آڃا اچي آهي. في الحال مونکي منهنجي شايع ٿيل ڪهاڻين ۾ ”دل ڏي-دل وارن کي“ سڀ کان وڌيڪ پسند آهي. ڪارڻ ٻڌائڻ اهڙو سڙڪو نه آهي. هڪ ڪو اثر نٿي ڪنهن رچنا کي بهتر ٻڌائڻ بڻائيندو آهي. هن ڪهاڻيءَ جي ٽائڪا، ان جي ڇپڻ ڪهاڻي، ان ڇپڻ ڪهاڻيءَ کي بيان ڪرڻ جو طور طريقو ۽ سڀ کان وڌيڪ ٽائڪا جي مسئلن بابت ان جي هندي حس ۾ ذهن تي اُتر منهنجي من تي هڪ اُتو ڇاپ ڇڏي آهي. ڪنهن رچنا ڪار کي منهنجي ڪنهن رچنا يا ان جي ڪردار جو اُتو اُتر ڇڏڻ تي ان جي بهتر هجڻ جي ساک ٿو پري. رچنا ڪار جي منهنجي ڪردار سان همدردي نه ان ڪردار ۾ هندي ڇپڻ جي ڪنهن بهلوءَ کي ايترو آڌار ڪري ٿو جو اهو پڙهندڙن جي همدرديءَ جو به ٻاڙ بڻجي پوي ٿو. هي ٽائڪا سان اوهان پالڪن جي همدردي ٿي نه مان سمجهندس منهنجي چونڊ صحيح آهي ورنه..... مان ان کان وڌيڪ اوهانجي راي تي اثر انداز ٿيڻ نٿو چاهيان ۽ بس.

— گویند مالوی

ڪن ئي هٿ رکي ڇيائين. ”اسو جو رام ريجهاء بندار.“
 ۽ پوءِ ڀڳت جيان ٺهڪ ۽ ڦيرايون پائڻ لڳي.
 مان ئي اسٽال طرف وڌي ويس. چانءَ جو آرڊر ڏنم ۽
 اسٽال واري کان پڇيم. ”هيءَ استوري روز ڀڳت وجهندي آهي،
 هٿ ۽“

هن چيو. ”هٿ نه، پر آلهاسنگو ۾ ڪٿي نه. ڪٿي
 هيڏي مهل هن جو آواز گونجندو آهي ۽ آواز ڪافي سويلو
 اٿس. جوانيءَ ۾ ڦهر ڪيو هوندائين.“

مون پڇيو. ”ڪڏهن کان ڪل ٽڙڪيل اٿس ۽“
 ”جڏهن کان مڙسڻ گهر ۾ هن جي ٻهاڄ آڻي وهاري آهي.“
 مان اواڪ رهجي ويس.
 هن چوڪري کي چيو. ”ڀڳت صاحب کي ته چانءَ ڏيئي
 اچ، چورا، اڃا نند جو ڄمار اٿس، آواز ۾ چستي غائب آهي.“
 مان به چوڪري جي پٺيان پٺيان هلڻ لڳس.
 گانو ڦري چڪو هئو، ان وچ ۾.

”دل ڏجي دل وارن کي، ڪهڙو قدر پوندو بي قدرن
 يارن کي ۽“

چوڪري چانءَ وڌائي چيو. ”ڀڳت صاحب، چانء.“
 هن چانءَ وٺي چيو. ”لڳي ٿو قدر دانن جي کوٽي ڪانهي.“
 چوڪري ٽهڪ ڏنو. منهنجي دل رٺڻ لڳي.
 ٻليڪ ۾ اڌ چانءَ مون ڏانهن وڌائي ڇيائين. ”ٻيءَ تون
 به ڇا ياد ڪندي ٿو، ڪو ڀڳت گڏ ٿيو.“

مون بي اختيار هن کان ٻليڪ ورتي. جهلي بهي رهيس.
 هن چانءَ جو ڀڪ ڀري چيو. ”ٻيڙي اٿي ۽“
 مون سگريٽ هن ڏانهن وڌايو.

هن چيو. ”منهنجو ٻيءَ سگريٽ نه، ٻيڙي پيئندو هئو.“

۾ جهلي، ساڳيو هٿ ڪن تي رکي گنگنايائين، ”نه ڪوانگ،
 اي لکيل هئو، نه دل تي لکي هئي ۽ ماهر ائين چون ٿا...“
 هن آواز وڏو ڪيو ۽ چيو، ”ماهر ائين چون ٿا، عمو ساڻ
 لکي هئي.“

منهنجا ٿاڪ لڳي ويا. مان هن کي ٽڪيڻو رهيس.
 ”ڇا آيو آهي، هنن پنجن ڇهن سالن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو.
 هوءَ ملند ڪارائي ۽ ۾ رهندي هئي، منهنجي شرڪ کان
 ڏهن ٻارنهن منٽن جي پنڌ تي، ٽڪريءَ جي هيٺان.
 مان پنهنجاٺ جي ڇنڊي لاءِ گهر گهر وڙو هوس، هڪ دفعي،
 هن مورنگي اڀر کان سڃاڻو. ڀابو مان چيائين ”اڃ.“
 هوءَ اڃا به ڳري ويئي هئي، ماهر هئو گهر جو سوڙو
 ڪمڪار پاڻ ڪندي رهي هئي. ڪرڙون ئي ڇڪي هئي،
 اوه به اڳين هي ڇمڪ ۽ ڪشش، سپاءَ جي ڪوش ڪڍي
 سلامت هيس.

هن جو پتي ڪول هئو، ڇنڊو نه ڏٺائين. پتيءَ کي پنهنجاٺ
 آڻيس ۾ ڇنڊو ڏاڍ لاءِ موڪلڻ جو واعدو ڪيائين، زور ڪيو
 چانه ٻار ٻائين.

هن جو پتي بدشڪل نه هئو، پر هن جو چيس ٿئي لڳو.
 ٽڪائي سامهون ڀاڄي وڪڻندو هئو.

مون هن کان ڀاڄي وٺڻ شروع ڪئي. ۾ ئي ٻهرا رستي پنڌ
 رکي، ڪڍي، ساڳيءَ ڪوش ڪڍي، سان پيش آئي.

يڪا ڪ ڀاڄيءَ وارو ڪم ٿي ويو. وڪي به ملند ۾ وري
 ڏسڻ ۾ نه آئي.

گاڙهي آئي، مون هيءَ گاڙهي به ڇڏي ڏني.
 اوچتو هوءَ اُلي ڪڙي ٿي. چيائين، ”مهائي منهنجو وارو
 آهي.“

”سچاڻين ٿو؟“ ۽ جواب ۾ ٺهر بهه پاڻ ڏنائين، ”مان آهيان رڪي، سندن سڪي.“ هن ٺهڪ ڏٺو.
منهنجي ڀرج هڪي رڪي، سندن سڪي ڪوي سڏيندي هئي.

هن ڀڄيو، ”ڄمنا ڪيئن آهي؟“
مون چيو، ”هن سنسار ۾ ڪانهي.“
هن کان رڙ نڪري ويئي، ”ڇا چيو؟“
مون ڀڄيو، ”ڇيوترام ڪيئن آهي؟“
هن چيو، ”منهنجي شاديءَ کان اول ساسين سڪالو ٿيو.“
مون دل تي دل ۾ چيو، ”سڪو آهي.“
سڪو مون ڇيوترام جي مڙ تي ٻه ڪيو هئو پر ان کان وڌيڪ هڪجي شاديءَ تي.

پليٽ فارم وري ماڻهن سان ڀرجڻ لڳو هئو. ٻي گاڏي اچڻي هئي، شايد.

ٻڪاريڪ هوءَ اُٿي ويئي. ڦاٿل رڻي سان گڏ، اگهيائين، هٿ سان وار ٺاهيائين. ڪيسي ۾ بچيل هڪ ٻيڙي ڪڍيائين. اُٿي، مون طرف وڌي. مون سمجهيو مونکي سچاڻو اٿائين. ڇيائين، ”ماچيس اٿيئي؟“

مون ماچيس ڪڍي ڏنومانس، ”سچاڻين ٿي نه، مونکي؟“
”ها.“ هن ٻيڙي دڪانڻ لاءِ ٽيلي ٻاريندي چيو.

منهنجي دل جي تڪ ٽڪ وڌي ويئي.
هڪ لٽيو ڪش هڻي ڇيائين، ”جاڙو ڀڳت آهيان نه.“
وڌيڪ گنجيو ٿي ڇيائين، ”مان ڪور ڀڳت آهيان.“ هوءَ ٻينچ طرف هلڻ لڳي، چوڏي ويئي، ”تون ڳام، منهنجي ڳاڙڻ ۾ اچا ٿو آهي. پڙائڻ اچا نه ٿي آهي.“
هوءَ ٻينچ تي ويهي رهي. لٽيو ڪش هڻيائين، ٻيڙي هڪ

۱۳۳
”جھاپين ٿو؟“ ۽ جواب ۾ ٿيو. بهه باط ڏنائين، ”مان آهيان رڪي، سندن سڪي.“ هن ٽهڪ ڏنو.
منهنجي ڀيڻ هڪي رڪي، سندن سڪي ڪري سڏيندي هئي.

هن ڀڄيو، ”ڄمنا ڪيئن آهي؟“
مون ڇيو، ”هن سنار ۾ ڪانهي.“
هن کان رڙ ٺڪري ويئي، ”ڇا ڇڏيو؟“
مون ڀڄيو، ”ڇيوڻوار ڪيئن آهي؟“
هن ڇيو، ”منهنجي شاديءَ کان اول سائين سڪالو آيو.“
مون ڏل تي دل ۾ ڇيو، ”شڪر آهي.“
شڪر مون ڇيوڻوار جي مڙ تي به ڪيو هئو پر ان کان وڌيڪ منهنجي شاديءَ تي.
بايت فارم وري ماڻهن سان ڀرجڻ لڳو هئو. ٻي گاڏي اچي هئي، شايد.

يڪاڪ هوءَ اُتي ويئي. ڦاٽل رني سان گڏ اڳهائين. هٿ سان وار لاهيائين. ڏيسي ۾ بچل هڪ ٻيڙي ڪڍيائين. اُتي، مون طرف وڌي. مون سمجهيو مونکي سڪالو اٿائين. چيائين، ”ماڇيس اٿيئي؟“

مون ماڇيس ڪڍي ڏنومانس، ”جھاپين ٿي نه، مونکي؟“
”ها.“ هن ٻيڙي ڏکاڻ لاءِ ٿيلي ٻاريندي ڇڏيو.
منهنجي دل جي ڏک ڏک وڌي ويئي.
هڪ لنڊو ڪش هڻي چيائين، ”ڇاڙو ڀڳت آهين نه.“
وڌيڪ گهڻو ٿي چيائين، ”مان ڪدور ڀڳت آهيان.“ هوءَ ايندڙ طرف هلڻ لڳي، چوندي ويئي، ”تون ڳام، منهنجي ڳاڻ ۾ اڃا دير آهي. ڀاڙاڪ اڃا نه ٿي آهي.“
هوءَ ايندڙ ئي ويهي رهي. لنڊو ڪش هڻيائين، ٻيڙي هٿ

ڳوٺ ۾ به اهڙي شائتي هئي، جهڙي بلڻت فارم تي. اوجھتو هيڏي مهل ڌري گھٽ سڄڻ ڳوٺ جاڳي اٿيو. پاڪو ڪٿو پئجي ويو ڳوٺ ۾. ڪميسو پڏهن جنهن همراهن سان آيو هئو. سڀ گهوڙن تي سوار هئا ۽ سيمي کي ڏاڏا ۽ لڏون هيون. مان پنهنجي ۽ رڪي ۽ جي گھر وڃر پڌر وٽ پهتس ته ڏڏڙعي وح ۾ ڦاسي ويس. گهوڙا سوار پڌر لٽاڙي ڳوٺ کان ٻاهر وڃي رهيا هئا. پوک تبديل رڪي ۽ جا رڙيون ۽ واکا ڪن ۾ رڳ رهيا هئا. هينئر به گویا ماضي ۽ حال جو سنڌو منڇي چڪو هئو، ڪن لاءِ.

هڪ ئي وقت ۾ رڪيون منهنجي سامهون هيون. هڪ شالمس اگهور لند ۾، بي رنڊڙ باڪاريندڙ منهنجي ۽ پٺ سان چلي چئي رهي هئي، ”ماڻهو ڇا نه چون، مان گنگاڄل جهان پوٽو آهيان. ڪميسي کسي مون پٺ جو واسطو وڌو. ۽ ڪن موقعي تي هن مون کي ڇڏي ڏنو. هنجي همراهن هوس پڇاڻاڻ چاهي. ڇهائين، پٺ آهي منهنجي. منهنجي لاش تي ڪارو منهن ڪيو.“

ڪميسي جي پٺ خد پڇا حق انشائي ڇڏيو. ڪميسي کي سڱه به نه مليو، پوءِ به هن ڪا ڪلا نه ڪئي، شڪايت نه ڪئي. تسبيح ڦيريندو هو، الله کي پاڙائيندو رهيو، ”رب ڇڪا منهنجي رضا.“

هن جي ٻپ کان حيدرآباد ڳوٺ ڇڏي چڪو هئو. اهڙي ويو، رڪي اڙهي ويئي، گنگاڄل جهان پوٽو هوندي به، ڪو آگاهتو نظامتو عامل يا پائيندڙ ڇوڪرو يا رڙ نه هن سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار نه ٿيو.

نورجهن پڇاڻا هوءَ ٽولڪي ڪراچي ۽ ٻيهر اُنس رڌو ٿي گڏي. ڪافي سنهي ٿي چڪي هئي. پاڻ ٽولڪي بهار پائين، پڇهائين،

گلڻا انهي رهيو.
 علي اڪبر چيو، ”تنگ ڇڏو ڇورو توکي جيل اماڻيندو.
 گلڻا وج.“
 گلڻا وڃڻ لڳو.

مهمسي چيو، ”ڄاڻا، پوليس جي ضرورت ڪانهي. مون کي
 پنهنجي گهر ۾ آڻي. مان پوليس کانسواءِ ئي پنهنجي عزت
 جو بدلو ڇڪائيندس.“
 گلڻا انهي ويو.

مهمسي ڄاڻا، ”مان ڏوان جي ڏي ۽ سان زوري ڪندس،
 پنهڻا جو بدلو ڇڪائيندس.“
 مڙهڻو ڏيان مڙهڻا جي حالت طرف ڏوڙيو.
 مان ڪاٺيار جي ويس.

هو ۽ مڙهڻو ئي اولڪه، ٻيئي هئي، واس مان ٿوري ڳڙ ۾
 لڳي رهيس.

علي اڪبر مهمسي کي پنهڻا جو واسطو وڌو، اُٿو کاتو
 ڪرائي، مار ٻيئي گائي جو واسطو وڌو. مهمسي ٻوڙ ۽ اڙاڻا ٿيندو
 رهيو، جهوارام هفت چوڙيندو ۽ اڙاڻا ٿيندو رهيو، مهمسي ۽
 علي اڪبر کي.

علي اڪبر پاڻ دروازو کوليو ۽ مڙيل ماڻهن کي ٻوڙي وڃڻ
 لاءِ چيو. هن ڊاڪٽر مولچند جي ٿوس کي اچڻ لاءِ نياڻو موڪليو.
 وري دروازو بند ڪري ڇڏيو.

هفتو ٿيو ويو. جهوارام پنهنجي گهر جي وراڻي ۾ سمهڻ
 لڳو. گهر جي آڳاٽي ۾ گلڻا ۽ سندس هاري مرمو به سمهڻ لڳا.
 هو اڃا تائين سمهي ٻيئي هئي - ڳڙ ڳاڙيندي.

کاڌي اچي ويئي. ماڻهو چڙهي ويا. هن کي ڪو پتو نه،
 ٻيو. مان ماضيءَ ۾ ڪوهيو ويو رهيس.

ماڻهن جا مڙاڪا مڙي ويا، گاڙي اڇڻ ۾ هئي شايد.
 دروازو ڇڄي وڌو، جي نوڪر گلڻ کوليو. هو اعليٰ اڪبر جي
 ڀيرون ئي ڪري پيو. پاڏائيندو رهيو، ”تقلا مان اي تصور آهيان.“
 اعليٰ اڪبر دروازي بند ڪوٺڻ جو حڪم ڏنو. ماڻهو مڙي
 ويا هئا ٻاهر.

سامهون بند ڇڏي روئي رڙي رهي هئي، خميسي سان چنڊڙي،
 هنجي سلوار ڇڪي گاڙي ويئي هئي. ڇڄي وڌو، ڇڄي وڌو اڳت
 ٻڌي چئي رهيو هئو، ”مان پيسا به ڏيندس، ٻاڪٽر جو علاج
 به ڪرائيندس.“

اعليٰ اڪبر هنکي زوردار ڏڪ ڪڍي ڇڏيو ۽ چيو ”بدمعاش،
 ٻنهي ڇوڪرن تي تانور آهي.“
 ”او مونکي ماريو!“ ديران چيو، ”ٿيڪ ڇڏي ڇوري مون
 کي ماريو.“

اعليٰ اڪبر ٻيو ڏڪ هڻي چيو، ”ڇڄي ڪن، نه نه جان کان
 ماري ڇڏيندو سانءُ.“

بند ڇڏي سلوار هڻڻ ۾ جهلي پاڻ کي ٻيڪڻ جي ڪرڻش
 ڪري رهي هئي. ريت ۾ سلوار ٻاڙهي، وڌيڪ ٻاڙهي ٿيندي
 رهي. هو خميسي سان چنڊڙي به پيئي هئي. هو رڻندي
 چوندي رهي، ”گلڻ زوريءَ وٺي آيو، ديران مونکي پنج
 روپيا ڏنا، مون اڇلائي ڇڏيا.“

نوٽ زورن تي پيو هئو.
 اعليٰ اڪبر گلڻ کي چيو، ”ٿاڻي ان سبب ڏسڻ ڪرڻ تي
 وٺي آ. اهو ڪجهه نه چئجي. صرف ايترو چئجائس، شاه
 سڏايو آهي.“

ڇڄي وڌو، هٿ ٻڌي چوڻ لڳو، ”اعليٰ اڪبر، مون سان ٻڌڻ
 ظلم نه ڪري، مان ڪٿي به نه رهندس.“

هو موڙي ئي ويلو ٻهڙي ڇڪيندو هئو ۽ اوطاق کان ٻاهر
اڀندڙ وڀندڙ کي ڏسندو هئو. هڙ مونکي ڏسي مرڪندو هئو،
۽ ان مرڪ ۾ به شارب هئي، هڪ قسم جي نيند هئي، ما،
آڪڙن قدمن سان شاه جي اوطاق اندر گهڙي ويٺو هوس.
شام جو رڳيءَ کي ڏسندو هوس، هنجي اکين ۽ مرڪ ٻيئي
۾ ڪش هئي ۽ نه شارب، نه نيند.
هڪ ڏينهن ...

اسٽيشن ئي شور و غل مڃي ويو. هڪ باڪيت مار ٻريان
ڪنهن جو کيسو ڪٿي ريل جا پٽا لتاڙي پئي ٻاڪيت ڦارم طرف
ڊوڙي رهيو هئو. ماڻهن چلايو، ”ٻڪڙو مارو“

مون هن ڏانهن نهاريو. هو اونگه سمهي پيئي هئي، ڪنڌ
سو ٿورو اڀرڻ کان هيٺ لڙڪي پيو هوس.
منهنجو ڏيان رڻڻ جي آواز طرف ڇڪجي ڪئين سال
ٻهريان ۽ ڪئين ڪوڊ پري.

علي اڪبر چيو، ”جيوتراڻ ڪا زوريءَ ڇوڪري ڦاسائي
آهي، ڏينهن ڏلي جو، آف.“ هڙ جنسي ڊوڙيو. مان به هن
جي پٺيان ڊوڙيس. شاه جي سامهون واري دري بند هئي.
اسان کائي پاسي مهڙ هي دروازي طرف ڊوڙياسين. دروازو
بند هئو. اسانجي نولڪيءَ جي ڪپ واري زمين جي ٻوڙ واريءَ
ڪونگوءَ جي زمين جو هاري خميسو آڳند جي پٺي تي چڙهي
ڇڪو هئو. هن زور سان آڳند ۾ ٽپو ڏنو. زانئون ڪوڙيون
ڏڙيون اڃا به اچي رهيون هيون.

علي اڪبر دروازو ڪٽڪٽايو ۽ زور سان چيو، ”مان شاه
آهيان. دروازو کوليو.“

دروازو نه کليو. علي اڪبر دروازو ڪٽڪٽائيندو رهيو ۽
”مان شاه آهيان، مان شاه آهيان“ چلائيندو رهيو.

ٻڌايون ڇڪيندو هئو، پنهنجي عامل ٻڌي جتان لاءِ چار نه ڇڪيندو هئو، ان اوطاق کان ٻاهر ٿي نه نڪرندو هئو. نوڪر هئو وٽس هڪ. هو ڇڪر ڇڪار سان گڏ، گهر مان ماني نڪي نه آڻي ٿو ايندو هوس.

هنجي گهر ۾ اچڻ کان اڳ، ٽي منهنجي هم ڪلاسيءَ جون ڪي ٻڌايو هئو، ”رڪيءَ جو ٻيءَ لائق ڄڻ آهي. زال سان ورهين سان اطمینان آهي، پر پاڻ ايندو ڪونهي.“

هن جا روش گهڻو ڳڻو رڪيءَ سان ملندڙ جهلندڙ هئا. وڏيون ويڪريون ڇڪيندڙ اکيون، هتي اهي رڪيءَ ۾ ڪشش جو باعث هجن، اتي جهولار سونهري ڦير واري عيڊگ مان نه هٽرائي لڳندو هئو.

شوار ٿي هو هئو ٿي. هر روز نڌو هئو نه ڪا به ڪا هڙائي هن جي اوطاق ۾ هر روز ڪي ڪلاڪ ايندي آهي.

هندو زالن ۽ ڇوڪرين پاڻ کان باطنهي ايندي ويهي ان اوطاق وٽان لنگهڻ ڇڏي ڏنو هئو. مهراج قنبداس جو گهر ان اوطاق سان لاڳيتو هئو. هو ڇڏيون وڃيندو هئو ۽ ٽوٽا ٽمڻا به ڏسيندو هئو. هو گهڻو ڳڻو گهر ۾ ويٺو هوندو هئو ۽ گهڻي ڀاڱي زالون ئي هن کان ڏاڍا سڳڙا رکيائون، ابايت وٺنديون هجن. ان زماني ۾ زالون هزار مان نه لنگهنديون هجن پر جهولار جي منهن تي چڙهڻ کان اڳتي ڪڍي هزار لٽاري وڌو ڊڪڙ ڏيئي مهراج وٽ وڃڻ لڳيون.

مان هر روز منجهند جي ماني کائي، جڏهن ٻيا سڀ گهر جا پاڻي جهليءَ هيٺ سمهندا هئا، تڏهن گهر مان نڪري جهولار جي اوطاق لٽاري، شاهه جي اوطاق ۾ اچي اڪير علي سان ڪچهري ڪندو هوس. شاهه جي اوطاق ۾ گهڻو کان اول جهولار جي اوطاق جي دريءَ ٽنڊر ضرور ٺهاريندو هوس.

هو موڙي تي ويندو ٻيڙي چڪيندو هئو ۽ اوطاق کان ٻاهر ايندڙ ويندڙ کي ڏسندو هئو. هو مونکي ڏسي موڪندو هئو، ۽ ان مرڪ ۾ به شوارٽ هئي، هڪ قسم جي نينڊ هئي ۽ ماڻگڙن قدامت سان شاه جي اوطاق اندر گهڙي ويندو هئو. شام جو رڪيءَ کي ڏسندو هئو، هنجي اکين ۽ مرڪ ٻنهي ۾ ڪنڀس هئي پر نه شوارٽ، نه نينڊ. هڪ ڏينهن ...

اسٽيشن تي شور و غل مچي ويو. هڪ پاڪيٽ مار پويان ڪنهن جو کيسو ڪٿي ريل جا پٽا لٽاڙي پئي پليٽ فارم طرف ڊوڙي رهيو هئو. ماڻهن چلايو، ”ٻڪڙو مارو“ مون هن ڏانهن نهاريو. هو اونگهه سمهي پئي هئي، ڪنڊ سو ٿورو پينڊج کان هيٺ لڙڪي پيو هئو. منهنجو ڌيان ريل جي آواز طرف ڇڪجي ڪئين سال پويان ۽ ڪئين ڪوهه پري.

علي اڪبر چيو، ”جيوترام ڪا زوريءَ ڇوڪري ڦاسائي آهي، ڏينهن ڏلي جو، اٺ.“ هو جنسي ڊوڙيو. مان به هن جي پٺيان ڊوڙيس. شاه جي سامهون واري دري بند هئي. اسان کاپي پاسي مهڙ جي دروازي طرف ڊوڙياسين. دروازو بند هئو. اسانجي نولڪيءَ جي ڪپ واري زمين جي ڀر واريءَ ڪونگوءَ جي زمين جو هاري خميسو آڳنڌ جي پٽ تي چڙهي چڪو هئو. هن زور سان آڳنڌ ۾ ٽپو ڏنو. زنانئون ڪوڙيون رڙيون اڃا به اچي رهيون هيون.

علي اڪبر دروازو کٽڪڙايو ۽ زور سان چيو، ”مان شاه آهيان. دروازو کوليو.“

دروازو نه کليو. علي اڪبر دروازو کٽڪڙائيندو رهيو ۽ ”مان شاه آهيان، مان شاه آهيان“ چلائيندو رهيو.

ٻڌڻيون ڇڪيندو هئو، پنهنجي عامل ٻڌي جتان لاءِ چلم آندو.
ڇڪيندو هئو، ان اوطاق کان ٻاهر ٿي نه نڪرندو هئو. نوڪر
هئو وٽس هڪ. هو ڪم ڪار سان گڏ، گهر مان ماني ٺڪي به
آڻي ٿو ايندو هوس.

هنجي ڳوٺ ۾ اچڻ کان اڳ، ئي منهنجي هم ڪلاسيءَ مون
کي ٻڌايو هئو، ”رڪيءَ جو پيءُ لڏيندڙ آهي. زال سان ورهين
يان اڻڻ لاءِ، پر پاڻ ايندو ڪونهي.“

هن جا روش گهڻو ٺٽو رڪيءَ سان ملندڙ جهلندڙ هئا.
وڏيون واکيون ڇڪيندڙ اکيون، هتي اهي رڪيءَ ۾ ڪشش
جو باعث هيون، اتي جهونڙا ۽ ٻيو ڪو به واريءَ جيڪو مان
به شرارتي لڳندو هئو.

شرارتي هو هئو ئي. هر روز ٻڌو هئو ته ڪا ڪا شرارتي
هن جي اوطاق ۾ هر روز ڪي ڪلاڪ ايندي آهي.

هندو زالن ۽ چوڪوٽن پاڻ کان پاڻ بهي ٻيندي رهبي ان
اوطاق وٽان لنگهڻ ڇڏي ڏنو هئو. مهراج قنبداس جو گهر ان
اوطاق سان لاڳيتو هئو. هو چنڊيون واهيندو هئو ۽ اوتار ٿيڻا
به ٿيندا هئا. هو گهڻو ٺٽو گهر ۾ ويٺو هوندو هئو ۽ گهڻي
ڀاڱي زالون ئي هن کان ڏاڍا سڳڙا رکينديون، ٻائيون ولنديون
هيون. ان زماني ۾ زالون بازار مان نه لنگهنديون هيون پر
جهونڙا جي منهن تي چڙهڻ کان اڳتي ڪڍي بازار لٽاڙي وڌي
وڪڙ ٿيڻي مهراج وٽ وڃڻ لڳيون.

مان هر روز منجهند جي ماني کائي، جيڏهن ٻيا سڀ گهر
جا ٻائي جهليءَ هڪ سمهندا هئا، تڏهن گهر مان نڪري
جهونڙا جي اوطاق لٽاڙي، شاهه جي اوطاق ۾ اچي اڪبر عليءَ
سان ڪچهري ڪندو هوس. شاهه جي اوطاق ۾ ٻهڙن کان
اول جهونڙا جي اوطاق جي دريءَ ٿلڌر ضرور ٺهاري ايندو هوس.

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کسي ماڻهن هڪ ئي وقت
 پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي
 وچ ۾ مقاصد هوس. روز ڇلڻ جي اوت موت ٿيندي هئي هنن
 جي وچ ۾. مونکي ڇلڻ پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو
 ۽ امانت ۾ عيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي
 بعد منهنجي ٻيٽ ٻولي مٿي ئي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن
 جي گهر هليدي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڙندڙ ڪڪر ڪندڙون
 هيون. مان پاسي واري گهر ۾ هڪ ڪلاسيءَ سان ايوڊي راند
 ڪندو هوس. ۽ اهو ٽي سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها بهرين گاڏي مڇي ٻڌو
 وڪڻندڙن جي گاڏي ليکي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾
 ۽ هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ بيٺو رهيو. هونءَ
 شايد آلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو ٻڙورو سويس.
 هن وري ڪروٽ بدلي. ۽ ئي ٻيڙيون ڪري پٺيون هن
 جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. ڇائيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾
 آيو. مون منهن ٿوري ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي ننگ، ڪوئي
 اندر جهانڪيو هئو، الانِي گهڻا ٻيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏاڪ ۽ سٺا سبيل پائيندي هئي.
 هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي ٻيءَ موڪليو
 آهي... هيءَ ٻولي ۾ منهنجي ٻيءَ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو
 مونکي سونهندو، سا منهنجي ٻيءَ کي ڄاڻ آهي.“

ٻار هن جو ٻيءَ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز
 ويندي به نه ڏٺو. ۽ جڏهن هڪڙي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز
 ڏسندو هوسائين، ٽڏهن هڪڙي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به
 ئي جڳهيون ٻري شاه، جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

ڏاڏو ۽ اڻو ٺڪري ويندو ۽ ٽنهن کان سواءِ گاڏي ۾ ويٺي نه
نه ٿوري گهڻي انڊا ڪوٺي سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪو ڇوڪر ٺڪري وڃي.

”هيءُ! عيڏي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

ٺلهي پنهان رکڻ اچي آئي هوءَ سهڻي ڀونهي هئي. روشني
اعڙي ڇٽي نه هئي، ڇوڙي ٺلهي آئي هئي. ۾ هن هي ڇوڪري
هي حالت ۾ ٿورو نه اچي وارو هئو، ڀوءِ نه مولڪي هڪي-ڇاڻڻ
لاءِ هن آئي ٻيو نظرو وجهڻ جي ضرورت نه هئي. مون ڀوءِ نه،
وري هن ڏانهن ٺهاريو. منهن ڪارو ڪم آئي وارو هوس، اولڻ
نه لي لڳو. وار سڀ حدو سڀ سڻي چڪا هئس. اکيون
بند هوندي نه، ساڳيون موڪليون ئي لڳيون. ”اڳيون ڪشش
ڪندڙ ڇمڪا اڃا انهن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو. اڳ سان ڪي
ڇٽي نه سگهندس. ڀاءُ هوءَ اعڙي آئي لڳي هو ڪو اعتبار ڪري
سگهي نه حواليءَ ۾ قدم رکندي هوءَ ڳوٺ، اڃا نه، ار هي
سندري مڇي ويندي هئي. سڻي ڇوڙي، سهڻن روشن ۽
ڊولائي ٻهڪ ڪو اڻوڻو سڱم هئي هوءَ.

هن پاسو بدلايو، سوڙهيءَ اچي آئي، هنن ائين، ٻهڪي
روشنيءَ ۾ نه هن هي ڳڻيءَ جي ظاهر پاسي آئي ڇٽيءَ هو
داغ هئو، ڪافي وڏو. مون کان ٿڌو ساهه کڻي وارو.

۾ ٺلهي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو جهڪو پڇندو
هئو، ”شادي ڪندين؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۾ ان زوردار نه، نه ڪوي ئي
هرڪو ساڳيو سوال ٺهرائيندو هئو؛ ڀاءُ هن کي ٽي سئو هوس
نه شاديءَ جو نه، نه سڄو وقت هن وٺي هڪي اڳ ۾
ٽي سئو جو لوپ اوس آڻيندو هئو. هوءَ منهنجي ڀيڻ جي اڳي
ساهڙي هئي. گڏ اڙهنديون هيون، اسڪول گڏ اينديون هيون

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کي ماڻهن هڪ ئي وقت پنهنجن درجي سنڌي ۽ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڇن جي اوت موت ٿيندي هئي هين ٻئي وچ ۾. مونکي ڇنڇن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو. پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اونداهي بعد منهنجي پيٽ ٻوٽي مٿي ئي وجهي. مونکي ساڻ ڪري هن جي گهر هلندي هئي. ساھڙيون ڪلاڪ ساندھ ٻڪ ٻڪ ڪندڙيون هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان ايوبڙي راند ڪندو هوس. ۽ اهو نيم سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهرين گاڏي مڇي پلو وڪڻندڙن جي گاڏي ايڪي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾ به هڪ ٽوڪرو رکجي ويو. ٽوڪري جو مالڪ بيٺو رهيو. هونءَ شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پريو سويس. هن وري ڪروٽ بدلي. به ئي ٻيڙيون ڪري پٺيون هن جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. ڇاٽيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ آيو. مون منهن ڦيري ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي تنگ ڪرڻي اندر جهانڪيو هئو، الائي گهڻا ڀيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏار ۽ سٺا سبيل پائيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي پيءُ موڪليو آهي... هيءُ ٻوٽي به منهنجي پيءُ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو مونکي سونهندو، سا منهنجي پيءُ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو پيءُ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز ويندي به نه ڏٺو. ۽ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز ڏسندو هوسانس، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به ئي جڳههون پري شاهه جي حويلي ۽ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

ڏاڏو ۽ اڻڙ ڪوٺي ويٺو ۽ تنهن کان سواءِ ڪاڏي به ويلي نه
نه ٿوري گهڻي ننڊ ڪوٺي سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪو ٻيو ڪو ڪوٺي ويو.

”هيءُ! هيڏي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

ٿلهي پٺيان رکيل اڀڄ ٿي هوءَ سهي پيئي هئي. روشني
اهڙي ڇڻي نه هئي، جهڙي ٿلهي ٿي هئي. ۽ هن جي جهري
جي حالت به ٿورو به اچي ويو هئو، ٻوڙ به، مونکي هڪي سڃاڻڻ
لاءِ هن ٿي بهه نظر وجهڻ جي ضرورت نه هئي. مون ٻوڙ به،
وري هن ڏانهن نهاريو. منهن ڪارو ڪٽ ٿي ويو هوس ۽ ٽوٽل
نه ٿي لڳو. وار سڀ جو سڀ سڻند ٿي چڪا هئس. اکيون
ننڊ هوندي به، ساڳيون موڪليون ٿي لڳيون. ”اڳيون ڪشش
ڪندڙ ڇمڪاڻا اڃا انهن ۾؟“ مون پاڻ کان پڇيو. ٻڪ سان ڪي
ڇڻي نه سگهيس. ٻوڙ هوءَ اهڙي ٿي لڳي جو ڪو اعتبار ڪري
سگهي نه حواليءَ ۾ قدم رکندي هوءَ ڳوٺ، اڃا به، اوڇي
سندري مڇي ويندي هئي. سٺيد چمڙي، سهڻن روشن ۽
ڊولائي اجهڪ جو انڌو سڱم هئي هوءَ.

هن پاسو بدلايو، سوڙهيءَ اڀڄ ٿي، حُسن آڻي، جهڪي
روشنيءَ ۾ به هن جي ڳچيءَ جي ظاهر پاسي ٿي ڇڻيءَ جو
داغ هئو، ڪافي وڏو. مون کان ٿڌو ساهه کڄي ويو.

۽ ننڍي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو ٿيڪو پڇندو
هئو، ”شادي ڪندين؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۽ ان زوردار نه نه ڪري ٿي
هوڪو ساڳيو سوال ڏهرائيندو هئو: ٻوڙ هن کي ڏسندو هوس
نه شاديءَ جو نه، نه سڄو وقت هن وقت ويهي هڪي ٻڪ ٿي
ڏسڻ جو ٽوپ اوس ٿيندو هئو. هوءَ منهنجي ٻوڙ جي ٻڪي
ساهڙي هئي. گل پڙهنديون هيون، اسڪول گڏ وينديون هيون

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کي مائٽن هڪ ئي وقت
 پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي
 وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڇن جي اوت موت ٿيندي هئي هنن
 جي وچ ۾. مونکي ڇنڇن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو.
 پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪيم. شام جو منهن اوندا هي
 بعد منهنجي ڀيڻ پوئي مٿي تي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن
 جي گهر هلندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڻده ٻڪ ٻڪ ڪندڙون
 هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان اڀوڏي راند
 ڪندو هوس. ۽ اهو نيم سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي پلو
 وڪڻندڙن جي گاڏي ليکي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾
 ٻه هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ ايندو رهيو. هونءَ
 شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو پوريو سويس.
 هن وري ڪروٽ بدلي. ٻه ئي ڀيڙيون ڪري پٺيون هن
 جي چولي جي ٽائڻ کيسي مان. چانيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾
 آيو. مون منهن ٽيري ڇڏيو.

ٽنڊي هوندي، مون من تي من ۾ هن جي تنگ ڪوئي
 اندر جهانڪيو هئو، الائي ڪهڙا ٻيرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪاڏاڪ ۴ سٺا سجيل پائيندي هئي.
 هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي ٻيءَ موڪليو
 آهي... هيءَ پوئي به منهنجي ٻيءَ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو
 مونکي سونهندو، سا منهنجي ٻيءَ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو ٻيءَ مون ورهين جا ورهين، هن جي گهر روز
 ويندي به نه ڏٺو. ۽ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز
 ڏسندو هوسائين، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به
 ئي جڳهيون ٻري شاعري جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

ڏاڏو ۽ اٺو ٺڪري ويندو ۽ ٺڏهن کان سواءِ ڪاڙيءَ ۾ ويهي نه
نه آوري گهڻي ٺڏي ڪري سگهندس. ڇانءِ سان نه...

مون کان هڪو ٻيو ڪو ٺڪري وڃو.

”هيءَ! ڪهڙي مهل!! هتي!! هن حال ۾...“

ٺلهي بلبلان رکڻل ٻيڄ ٺي هوءَ سهي ٻيڄي هئي. روشني
اهڙي ڇٽي نه هئي، اهڙي ٺلهي ٺي هئي. ۽ هن جي چوڌري
جي حالت ۾ ٿورو نه اچي ويو هئو، ٻيو نه مونکي هڪي سڃاڻڻ
لاءِ هن ٺي ٻيو ٺاهڻ جي ضرورت نه هئي. مون ٻيو نه،
وڃي هن ڏانهن ٺاهڻو. منهن ڪارو ڪٽ ٺي وڃو هوس، اولڻ
نه ٺي اڳو. وار سبب جهڙو سبب سڏند ٺي ڇڪا هئس. اڳوڻ
ٺڏي هوندي نه، ساڳوڻو موڪوڻو ٺي اڳوڻو. ”اڳوڻ ڪشش
ڪندڙ ڇڪا اڃا اٺن ۾؟“ مون ٻاڻ کان ٻڌو. اڪ سان ڪي
ڇٽي نه سگهيس. ٻي هوءَ اهڙي ٺٽي اڳي جو ڪو اعتبار ڪري
سگهي نه حوائي ۾ قدم رکندي هوءَ ڳوٺ، اڃا نه او جي
سندري مڇي ويندي هئي. سٺو ڇوڙي، سٺو روشن ۽
ڊولاٽي ٺهڪ جو اڏو سڱم هئي طوءِ.

هن ٻاڻو ٻڌايو، سوڙهيءَ ٻيڄ ٺي، هٿن اٿن، جهڪي
روشنيءَ ۾ نه هن جي ڳڻيءَ جي ظاهر پاسي ٺي ڇٽيءَ جو
داغ هئو، ڪافي وڏو. مون کان ٺڏو ساڄو ڪٽي وڃو.

۽ ٺڏي هوندي، ٻار هوس اڃا، جهڪو اڳو ٻڌندو
هئو، ”شادي ڪندڻ؟“ مان جواب ۾ چوندو هوس، ”مان
ساري عمر شادي نه ڪندس.“ ۽ ان زوردار نه ڪري ٺي
هرڪو ساڳو سوال ٺهرايندو هئو: ٻي هن کي ڏسندو هوس
نه شاديءَ جو نه نه. سڄو رڪس هن وقت ويهي هڪي اڪ ٺڪ
ڏسڻ جو اوڀر اوس ٺهندو هئو. هوءَ منهنجي ٻاڻ جي اڪي
ساهڙي هئي. ڪڏ ٻڙهندڻو هيون، اسڪول ڪڏ ويندڻو هيون

۽ اُتان گڏ موٽندڙون هيون. ٻنهي کي ماڻهن هڪ ئي وقت پنهنجن درجي سنڌيءَ مان اسڪول ڇڏايو هئو. مان ٻنهي جي وچ ۾ قاصد هوس. روز ڇنڀن جي اوت موت ٿيندي هئي هنن جي وچ ۾. مونکي ڇنڀن پڙهڻ جو زبردست ويچار ايندو هئو. پر امانت ۾ خيانت ڪڏهن نه ڪير. شام جو منهن اونداهي بعد منهنجي ٻيٽ ٻوٽي مٿي تي وجهي، مونکي ساڻ ڪري هن جي گهر هلندي هئي. ساڙيون ڪلاڪ ساڻدهه ٻڪ ٻڪ ڪندڙون هيون. مان پاسي واري گهر ۾ همڪلاسيءَ سان ايوب ڀي راند ڪندو هوس. ۽ اهو ٽيهر سالن جا سال هليو.

اسٽيشن تي ماڻهو وڌڻ لڳا هئا. اها پهريون گاڏي مڇي ٻلو وڪڻندڙن جي گاڏي ايڪي ويندي آهي. منهنجي پاسي ۾ به هڪ ٽوڪرو رکجي ويو، ٽوڪري جو مالڪ ٻيٽو رهيو. هونءَ شايد ٿلهو ئي ڇڏي وڃان ها، ان ڏينهن ٿورو ٻوٽو سرس. هن وري ڪروٽ بدلي. ٻه ٽي ٻيٽيون ڪري پٽيون هن جي چولي جي ڦاٽل کيسي مان. چاٽيءَ جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ آيو. مون منهن ڦيرڻي ڇڏيو.

ننڍي هوندي، مون من ئي من ۾ هن جي تنگ ڪوئي اندر جهانڪيو هئو، الائي گهڻا ٻجرا.

ڪپڙا هوءَ اوچا، ڇاڪيڏاڻا ۴ سٺا سبيل پائيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي، ”هيءُ ڪپڙو منهنجي پيءُ موڪليو آهي... هيءُ ٻوٽي به منهنجي پيءُ موڪلي آهي... ڪهڙو ڪپڙو مونکي سونهندو، سا منهنجي پيءُ کي ڄاڻ آهي.“

پر هن جو پيءُ مون ورهين جا ورهين هن جي گهر روز ويندي به نه ٿو. ۴ جڏهن هنکي مون ڏٺو، پوءِ نه اڪثر روز ڏسندو هوسانس، تڏهن هنکي پنهنجي گهر ۾ نه، گهر کان به ئي جڳههون پري شاهه جي حواليءَ سامهون اوطاق ۾ ڏٺو. هو

کٽي ٻڌي ڏاڍو آهي. حڏهن اڙامس واداس تي بهتي ۽ جدرل
منجهر مٿي ولسن ڪوڊ ايمان ڏيڻ کان انڪار ڪيو. هن جو
چور ڪم نه ڪم ڪيو ڏوهه نه آهي. اهي ٻنسا دراصل
ٽيڪنڊن جا ئي هئا جهنگي نور جي ڪم ڪندڙن کڏ ڪيا
هئا ۽ الوداعي ٻارئيءَ کالهره ڪيس تي ڏيڻا هئا. ٽيڪنڊن اهي
ٻنسا اڳواٽ کٽي ڪرڻ ڏوهه نه ڪيو آهي.

ٽيڪنڊن جي چوري تي اهو اڙهي، هڪ هڪ نموندار تي
هنهن ۾ درد ستايل هئو ۽ هر هڪ کڏل شخص حيان گاڏيءَ
۾ اچي ويٺو.

— II-M/48 Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هتيءَ ملهائجي ٻوڙين ڪهاڻي جو آهي؟

جيئن ته ماءُ کي سڀ پٽ هڪ جهڙا اڳندا آهن. اسان
ڪهاڻي اويهن سان به اهاڻي حالت آهي. لکڪن هڪ کڏل شخص
کي مان بهترين ڪهاڻي ان ڪري سمجهان ٿو جو ان ڪهاڻيءَ
کي مشڪرن، اديبن پسند ڪيو آهي. اڙامسوا اها ڪهاڻي
گجراتيءَ ۾ شري نيرت جهالڊواڻيءَ ترجمو ڪئي آهي. اوش
آهي ان سلسلي ۾ اڙامسوا آءِ. ٽي. جهالڊواڻي جو راڻو جهڪو
بلڪل ٿڌ ۽ موزون آهي:-

”ٿورن صُڻن ۾ گهڻو ڪجهه. ايش ڪرڻ، لکڪن ڪلا آهن
جا سڀني کي نه ايندي آهي؛ هڪ کڏل شخص دل تي
گهرو اثر ڪيو. الا، ڇا نه انسان جي مدحوري!!

— ٽا

دل ڏجي دل وارن کي

گوبند مالهي

پهرين اوڪل ٿرين ۾ اڃا ڪافي ٽائيم پيو هئو جو منهنجو عزيزان مونکي الھاسنگر اسٽيشن تي ڇڏي رهندو رهيو. مون کي مٺي راس گذرئي هڪڙو ڇڏي وڃڻ لاءِ هن کان وڌيڪ مان جوابدار هوس. هن گهڻو ئي چيو، ”راس رهي پوءِ صبح جو پئي گڏجي هلنداسين.“ مون نه مڃيو ۽ چيس، ”هنڌ مت ڪڙي نٿو ٿا، ايندي ٿي تنهن کانسواءِ صبح جو نوين اچي جيلڇور مان بمبئي آيل ڪو سڄڻ مون سان ملڻ لاءِ منهنجي گهر ايندو.“ ۽ اسٽيشن تي پهچي، هن گاڏيءَ اچڻ تائين مون سان گڏ رهڻ چاهيو. مون چڻ تنه ٿڙي ڪڍيومانس ۽ چيو مانس، ”تون جو منهنجي ڪڙي آڏو منو ڪلاڪ پنهنجي نٿو ڦٽائين؟ سينٽرل ريلوي جي ٿرين آهي، اڌ منو ڪلاڪ اپٽ به ٿي سگهي ٿي، پنهنجو رڌ به ٿي سگهي ٿي. تنهن سواءِ پاڻي ۽ پار به تنهنجي منهنجي دوستيءَ جي سزا جو پوڳين.“ هو آسرو نام جو چئي هليو ويو.

مون الائي گهڻا پيرا الھاسنگر تان پهرين گاڏي، ان کان اڳ، پڪڙي هڻي پڙ ان ڏينهن وقت کان گهڻو اڳ پهتو هوس، انهيءَ ڪري اسٽيشن ڌري گهٽ منتان هئي. جيڪي ٿورا گهڻا پهرين کان موجود هئا سي يا ته وٺي جهوٽا کائي رهيا هئا يا لٽيا پيا هئا ۽ ٿي ڪونگهرا هڻي رهيا هئا.

مان ليمپا دوستيءَ جي چوڌاري ٽهڙيل ڳول ٿلهي ٿي وٺي رهيس. اول سوچيم ڇا ٿا ٻڌان ۽ وڙي وڃان آيم وٽڪي ۽ جو

کٽي اچي وڌو آهي. جڏهن ڀرپس وادانت ٿي بهتي ۽ حارل
معيير وسڻ ولسن ڪوڊ بهان ڏيڻ کان انڪار ڪيو. هن جو
چوڻ هئو ته ڪنهن جو ڪوڊ ڏوهه نه آهي. اهي ٻنهي دراصل
ٽيڪچيڊ جا ئي هئا ۽ ڪي ٽور جي ڪم ڪندڙن گڏ ڪيا
هئا ۽ الوداعي پارٽيءَ کانپوءِ ڪيس ٿي ڏيڻا هئا. ٽيڪچيڊ اهي
ٻنهي اڳواٽ کڻي ڪوڊ ڏوهه نه ڪيو آهي.

ٽيڪچيڊ جي جهوڪ ٿي اهو پڙهي، هڪ مشڪ نمودار ٿي
جنهن ۾ درد ستايل هئو ۽ هُو هڪ نئل شخص جيان گاڏيءَ
۾ اچي ويٺو.

— II-M/48 Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ ملههجي ٻوٽن ڪوٽي ڇو آهي؟

جيئن ته ماءُ کي سڀ ڀت هڪ جهڙا اڳندا آهن. اسان
ڪهاڻي نويسن سان به اهائي حالت آهي. ليڪن هڪ نئل شخص
کي مان بهترين ڪهاڻي ان ڪري سمجهان ٿو ڇو ته ان ڪهاڻيءَ
کي مفڪرن، ادب ۽ پسند ڪيو آهي. اڙانسواءِ اها ڪهاڻي
ڪچراڙيءَ ۾ شري نيرت چانڊراڻيءَ ارجو ڪئي آهي. پيش
آهي ان سلسلي ۾ پروڊيوسر آءِ. ٽي. چوٽواڻي جو رايو ڇوڪر
بلڪل اڙ ۽ موڙون آهي ۽—

”ٿورن مٿن ۾ گهڻو ڪجهه پيش ڪرڻ، لکڻ ڪلا آهن ۽
ها سڀني کي نه اڀري آهي. هڪ نئل شخص دل ٿي ڏاڍو
ٿورو اٿس ڪيو. الا، ڇا نه انسان جي مڃوڙي!!

— نانڪ مڌاڻي

سو رڻين جا ڪجهه نوت ٻيا هئا. هن ڳڻي ڏنا آهي ڏهه هزار رڻيا هئا. جنرل مئنيجر جو ڪو پتو نه هئو. آفيس ۾ به ماڻهو ويٺل نه هئا ڇو ته لنچ ٽائيم هئو. هن جي دل ڊڪ ڊڪ ڪرڻ لڳي. هن غيڏانهن هوڏانهن نهارايو ۽ پوءِ آهي نوت ڪڍي ڪوت جي اندر ڏين کيسي ۾ وجهي ڇڏيا ۽ ٻاهر نڪري آيو. پوءِ ٽڪڙيون ٽڪڙيون وڪون ڪڍندو هو رڻايوي اسٽيشن طرف هليو ۽ بمبئيءَ لاءِ ٽڪيٽ وٺي گاڏيءَ ۾ هڪ سيٽ تي ويهي رهيو. هن جي چاهي ٿي پسيئي جون بوندون ڇهڪي رهيون هيون. هن جو ضمير هن تي ملامت هڻي رهيو هئو. هو سوچي رهيو هئو ته هن اهو سٺو ڪم نه ڪيو هئو. هن پنهنجن هٿن سان سوين هزارين، لکين رڻيا ڏنا ۽ ورتا ۽ آڇ هن جي ڏيهه ڏهه هزار رڻيا ڏسي ڪيئن خراب ٿي ويئي ۽ هن کي وشواس ٿي نٿي آيو ته اهو ڪڏو ڪم هن ڪيو هئو! هن هڪ کن سوچيو. هو بمبئي وڃڻ لاءِ ملتوي ڪري جانسن ۽ جانسن فورم ڏانهن رخ رکي ۽ جنرل مئنيجر کان معافي گهري، ليڪن ٻيءَ کن کيس خيال آيو ته گناه آخر گناه آهي. جنرل مئنيجر کيس نه ڇڏيندو. هن سائنس ويساهه ڪئي آهي ٻيا ڪلارڪ ڇا چوندا؟ هو ويهي رهيو.

اڃانڪ هن جي خيال جو سلسلو ٿيو... گاڏي هيٺر سورت پهچي چڪي هئي. بمبئي پهچڻ لاءِ کيس چئن ڪلاڪن جي مسافري طئه ڪرڻي هئي. هو دل جو بار هلاڪو ڪرڻ لاءِ ٽرين مان هيٺ لٿو ۽ پليٽفارم تي ٽهلاڻ لڳو. اڃانڪ کيس ڪو خيال آيو. هن اخبار وٺي پڙهي، اخبار جي هڪ غبر جي سرخي هئي: دهليءَ جو هڪ ڪمشنر فرار، هن جلدي جلدي پڙهڻ شروع ڪيو:-

اسانجي ڪوانٽيم رپورٽو معرفت پتو پيو آهي ته جانسن ۽ جانسن فورم جو هڪ ڪمشنر ٽيڪيٽ نالي فورم جا ڏهه هزار

ہک قتل شخص

— فاذك مدفاطى

کاري ڏهه راتار سان هلي رهي هئي، ليڪن نه ڪنڊ
جي ڇههالن جو وڌڪو ٺهڻي رهيو هئو. آهستي آهستي
گذريل رات سٺيها جي ڇتو وانگر هن جي اکين اڳيان گهمي
وڃن ٿا.

... هو جانسن ۽ جانسن مور ۾ ڪنڊو هئو. ۱۸۹۵ سال ۾
جانسن مور ۾ ڪم ڪيو هئو. پئسي جي ڏيتي ۽ لهڻي ۽ جو
ڪم ڪنن هئو لڳ ڀڳ ڪنڊو پنهنجي هوش اخلاقي ۽ ايمانداري
مان ان ڪم کي آسان بڻائي ڇڏيو هئو. هو مور جي ڪم
ڪندڙن ۾ ٻارو بڻجي ويو هئو. ٽي ڪنڊو مهيني هئو. هن
ڪم وقت ڏينهن کي ڏينهن ۽ رات کي رات نه سمجهندا!

هن ڄاڻين ٿا ته هنن جي عرصي ۾ ڪو خاص ڀڃڻو نه ٿيو ۽
هنن ۾ هڻڻ ۽ ڇڙو ڇانڊ هئڻو. کيس ڪا جوابداري نه هئي ۽ نه
هڪ اڪڙائيءَ جو احساس سندس دل کي جهسي ڪا ئي رهندو
هئو. آئس جي هڪ ڪلارڪ ٻاهر وارا کيس چيو، ”مستر
ٽيڪيڊ همنئر ٽون ڇا ڪندي؟“ هڻ جهڙي ٽي ڳڻي ڳڻي ڪو
جواب ٺاهي نه سگهيو. هڻ خود نه سوچي سگهيو هئو. هڻ
همنئر ڇا ڪندو!

هُوَ آهستي آهستي پڊهندي آيس ۽ ۱ ڪتاب لڊر ۹
واٽرس درس ڪرڻ لڳو. هن کي آهي چارج ۾ ٺهڻا هئا.
اڃاڪه ڪنهن ڪم سالگي هُو جنرل منڊر جي ڪمري ۾ گهڙي
ويو. هن هي عجب هي حد تـهـ رهي جڏهن هن ٺٽو لـهـ ۽ ٺٽي

سو راجن جا ڪجهه نوٽ پيا هئا. هن ڳڻي ڏنا آهي ڏهه هزار راجا هئا. جنرل مئنيچر جو ڪو پتو نه هئو. آفيس ۾ به ماڻهو ويٺل نه هئا ۽ نه لڊچ ٽائير هئو. هن جي دل ڊڪ ڊڪ ڪرڻ لڳي. هن شيڊائون هوڏائون ٺهاريو ۽ ٻيو آهي نوٽ ڪٽي ڪوٽ جي اندر ان کيسي ۾ وجهي ڇڏيا ۽ ٻاهر نڪري آيو. ٻيو ٽڪڙون ٽڪڙيون وڪون ڪٽندو هو ريلوي اسٽيشن طرف هليو ۽ بمبئيءَ لاءِ ٽڪيٽ وٺي گاڏيءَ ۾ هڪ سيمٽ تي ويهي رهيو. هن جي جھوڪ لسي پسيني جون بوندون ڇهڪي رهيون هيون. هن جو ضمير هن تي ملامت هڻي رهيو هئو. هو سوچي رهيو هئو ته هن اهو سٺو ڪم نه ڪيو هئو. هن پنهنجن هٿن سان سوان، هزارين، لکين راجا ڏنا ۽ ورتا ۽ اڄ هن جي نيم ڏهه هزار راجا ڏسي ڪيئن عراب ٿي ويئي ۽ هن کي وشواس ٿي نٿي آيو ته اهو ڪڏو ڪم هن ڪيو هئو! هن هڪ کن سوچيو - هو بمبئي ويٺو لاءِ ملتوي ڪري جالن ۽ جانسن فرم ڏانهن رخ رکي ۽ جنرل مئنيچر کان معافي گهري، ليڪن پيءُ کن کيس خيال آيو ته گناه آخري گناه آهي. جنرل مئنيچر کيس نه ڇڏيندو. هن سائنس ويساه گتي ڪئي آهي ٻيا ڪلارڪ ڇا چوندا؟ هو ويهي رهيو.

اڇانڪ هن جي خيالن جو سلسلو ٿڌو... گاڏي هيٺ سورت پهچي چڪي هئي. بمبئي پهچڻ لاءِ کيس چئن ڪلاڪن جي مسافري طئه ڪرڻي هئي. هو دل جو بار هڪو ڪرڻ لاءِ ٽرين مان هيٺ لٿو ۽ بلٽفارم تي ٺهڻ لڳو. اڇانڪ کيس ڪو خيال آيو. هن اخبار وٺي پڙهي، اخبار جي هڪ غبر جي سرخي هئي: دهليءَ جو هڪ ڪشمير فرار، هن جلدي جلدي پڙهڻ شروع ڪيو:-

اسانجي ڪوائيم رٽورنو معرفت پتو پيو آهي ته جانسن ۽ جانسن فرم جو هڪ ڪشمير ٽيڪنيڪل نالي فرم ڇا ڏهه هزار

ہک قتل شخص

۱۔ فالک مدد نامی

گازي ڏهه روتار سان هلي رهي هئي، لهن آڪيڊ
هي بهالن ۾ وڪرو ٺهرائي رهيو هو. آهستي آهستي
گذريل واقعن جي چٽوٽ وانگر ان جي اکين اڳيان گهمي
وڃڻ لڳا.

... جو جانسن ۾ هائين فورم ۾ ڪٿڻ شروع ٿيو. چاليهه سال کن
هائين فورم ۾ ڪم ڪندو رهيو. پتشي-پتشي جي ٽيڪسيءَ لپتيءَ جو
ڪم ڪرڻ شروع ٿيو، اهو ڪن ٽيڪسيچند بدعديءَ وٽان ڀڄي ڇڏيو.
سان ان ڪم کي آسان بڻائي ڇڏيو هو. هر فورم هي ڪم
ڪندڙن ۾ امارو بڻجي ويو هو. ٽيڪسيچند بدعديءَ جو هن
ڪم وٽس ٽي ٻيون ڪي ٽي ٻيون ۾ رانس کي رانس نه سمجهندا.

هن چالهن سالن جي عوصي ۾ ڪو خاص ڀيرو نه مڙسندو. هُو چڙو چاند هئو. کيس ڪا جوابداري نه هئي ايئن هڪ اڳيلائيءَ جو احساس سندس دل کي غسي ڪاٺي رهيو هئو. آفيس جي هڪ ڪلارڪ ملهوارا کيس چيو، ”مسٽر نيڪيٽنڊ هينئر اون ڇا ڪندين؟“ هُو جنسي ٽي ڪي وارو ڪو جواب ٺاهي نه سگهيو. هُو خود به نه سوچي سگهيو هئو. هُو هينئر ڇا ڪندو!

هُوَ آهستي آهستي پڻهندي آهيس ۽ ڪتاب اردو ۽
وانچرس درس ڪرڻ لڳو. هن کي اهي چاچا ۽ ڏاڏا هئا.
اڃاڪ ڪنهن ڪم سانگي هُو جڏنل منهنجي ڪوربي ۽ گهڙي
ٻارو. هن هي عجب هي حد تـهـ رهي جڏهن هن ڏاڏو ۽ مڙني

ٻار.....! هو ڪيئن ممڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ڏهي ايو لهي. ان کي نه لهڻ ڪو نه چئبو.
 هو هڪ عالي نڪاد ٽيبل تي وجهي ٿو. پنکي جي هوائي
 فارم ٿڙ ٿڙ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۽ زور
 زور سان ٿڙ ٿڙ جو آواز ڪري رهيو آهي. هڙ سوچي ٿو اهو
 فارم نه ٻو سندس دل جو ڪل ڪپو ٿو ٿڙ ٿڙائي رهيو آهي.
 ۽ فارم ٿڙ ٿڙ ڪندو ٽيبل جي ڪنڊ تائين ڪسڪي آيو
 آهي. هڙ سوچي ٿو. فارم ڪري پوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۽ هڪ جهٽڪي سان فارم کڻي ٽيبل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو. ٻڌي ۽ سامع جو ساه ٿو کڻي. جن کي ڪا سوچ
 پائي هئائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ مذهبي بهتري ڪهائي ڇو آهي؟

سڄي جو اعساس ڪهاڻي، مذهبي بهتري ڪهاڻي آهي
 ۽ نه اها اڄ جي سٺيد ڪار يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني عالم کي ۽ ان جي مانسڪتا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي ڇڪهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه به نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو برابر ٻيڙو ٿو وڃي.

ٻانڪ ٺي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اذڪاري آهي.

— ڀڳوان ڏلواڻي

ان ڪري ڏي ۽ هو ٽوڪري ڪوڙي لازمي آهي. پر ڏي ۽ اڳاڻا
چار ڀيرا پاس ٿيڻ جي باوجود ٽوڪري حاصل نه ڪري سگهي
آهي. نه هوءَ تراشا کي لوس ڪٽي ڪٽي سمجهي ويئي آهي. هُو
سمجهي نٿو سگهي ته ان تراشا ۽ احساس ڪمٽريءَ مان ڏي ۽
کي ڪيئن آزاد ڪرائي.

بسڪ انهن ڏهن سالن ۾. ڪيترائي ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون،
سندس آفيس ۾ پراڻي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏي ۽ انهن خوش
لصحن مان ڪانهي. ڪاش مان پنکي يا موهي هڻان هان!
ڀڄ يا ٻالھشاهي هٿان هان!

هن کي افسوس آهي، ڏي ۽ سندس مڃوريءَ کي سمجهي
نٿي سگهي. يا سندس لڳ ڀڳ ڏي ۽ ۾ گمان ٿي ٿي. يا هو
هڻ ڏي ۽ جي نواش دل جو درد سمجهي نٿو سگهي. پر...
او هن کي ايترو صدمو ڪوڙو ڪوڙو. منهنجي مواد کي سمجهڻ
ڪوڙو. ان ۾ ئي سندس ڀلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آيل
ڇوڪريون، هڪ هڪ ٿي شينهن ڪلهي چڙهندون ٿيون وڃن.
ٽوڪريءَ انهن حما عيب اواب ڀڳي ڇڏيا آهن ۽ هُو هن
آڙڪ هون ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي نه لڳي هوندي ٻولي
ٿي پوي ها. نه اڄ هي ايترا ڪاڇاڻا ڪاڇاڻا نه ٿيون ها! پر...
هيءَ نه سڀ ڪجهه صبح هوندي پر غلط آهي! پاس هوندي
نه ڦيل آهي! ان ڪري نه. ڪجهه ٿئي ڪونه ٿو. هوءَ ساڳيءَ
جاء تي ايلي آهي. اهاج ۽ اڳي هڪ ڀلي، تراش ۾ ٽامندا

ڪيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو اچي جو ڏي ۽ کي منهنجي
هٿ ان لاهي سگهي ۽ نه ئي ڪيس نه هڪ آهي نه. هن پوري
ڏي ۽ ايتريون مارڪون ڪٽندي. ۽ هوءَ انهن خوش لصحن
هي قطار ۾ بهي سگهندي. بس هڪ ئي طويٽو آهي... ملازم
جي مؤٽ بعد ان ۾. وارن ڪي. ٽوڪري ملي ويندي آهي.

۱۲۱..... ۱۲۱
 اهو ڪيئن مهڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ڏيئي ٻيو لهي. ان کي نه لهن ڪو نه چڻبو.
 هو هڪ عالي نگار ٽيبل تي وجهي ٿو. پنکي جي هوائي
 فارم ٿڌ ٿڌ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۴ زور
 زور سان ٿڌ ٿڌ جو آواز ڪري رهيو آهي. هُو سوچي ٿو اهو
 فارم نه ٻو سندس دل جو ڪنل ڪپو ٿو ٿڌ ٿڌ ٿڌ ٿڌ آهي.
 ۴ فارم ٿڌ ٿڌ ڪندو ٽيبل جي ڪنڊ تائين ڪسڪي آيو
 آهي. هُو سوچي ٿو. فارم ڪري پوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۴ هڪ جهنگلي سان فارم کڻي ٽيبل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو ڇڏي ۴ سامهه جو ساڄو ٿو کڻي. چٽا ڪا سوپ
 پاڻي هٽائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

سوپ جو اساس ڪهاڻي، منهنجي بهترين ڪهاڻي آهي
 جو نه اها اڄ جي سٺيد ڪالو يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني حالت کي ۽ ان جي مانسڪيا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي جڳهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه به نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو اڃا به ٻڌڻو ٿو رهي.

پاڻڪ ئي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اڌڪاري آهي.

— پڳوان ٽلواڻي

ان ڪري ڏيڻ جو ٽوڪري ڪرڻ لازمي آهي. پر ڏيڻ لڳاڻا
چار ٻه پاس تيڻي جي. ٻار جو ٽوڪري حاصل نه ڪري سگهي
آهي، نه هوءَ نرالا کي لوس حقيقت سمجهي ويئي آهي. هُو
سمجهي نٿو سگهي ته ان نرالا ۽ احساس ڪمريءَ مان ڏيڻ
کي ڪيئن آزاد ڪرائي.

پيشڪ انهن ڏهن سالن ۾، ڪيترائي ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون،
سندس آفيس ۾ رهي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏيڻ انهن خوش
نصيبن مان ڪانهي. ڪاش مان پنکي نه موچي ههان هان!
پوئو يا نالاهي ههان هان!

هن کي اندسوس آهي، ڏيڻ، سندس مڃواريءَ کي سمجهي
ٿي سگهي. ها سندس ڏيڻ ۽ هر گمان ٿي آئي. يا هو
جو ٽوڪريءَ جي نرالا دل جو درد سمجهي نٿو سگهي. پر...
پر هن کي ايترو ضد نه ڪرڻ گهرجي. منهنجي مراد کي سمجهڻ
گهرجي. ان ۾ ئي سندس پلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آل
ڇوڪراون، هڪ هڪ ٿي شينهن ڪلهي چڙهنديون ٿيون وڃن.
اڻوڪريءَ انهن حسابن نواب ٻي ڪي چڙها آهن ۽ هُو، هن
آرٽڪل هونءَ ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي نه ٿيندي هوندي پوئو
ٿي پوي ها. نه اچي ايترا ڪاچا ڪاچا نه پون ها! پر... پر
هيءَ نه سڀ ڪجهه سمجه هوندي به غلط آهي! پاس هوندي
نه ميل آهي! ان ڪري ته ڪجهه ٿئي ڪونه ٿو. هوءَ ساڳيءَ
جاء تي بيٺي آهي. ابا هج ۾ اٻنگهه ٻڌي، نرالا ۾ ٽاٽو!

ڪيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو اچي جو ڏيڻ کي سمجهي
هڪ ٽان لاهي سگهي ۾ نه ٿي ڪيس نه هڪ آهي نه هن پٺي
ڏيڻ ايتريون مار ڪون ڪٽندي. ۾ هوءَ انهن خوش
نصيبن جي قطار ۾ بهي سگهندي. بس هڪ ئي طريقي آهي. ملازم
جي مؤٽ بعد ان جي وارفت ڪي ٽوڪري ملي ويندي آهي.

ٻو..... ٻو لاهو ڪيئن مهڪن آهي! هن جي سڄي بدن ۾ پسندو
 اچي ٿو وڃي. هڪ ٻي ٻيو لهي. ان کي ته لاهڻ ڪونه چئبو.
 هو هڪ عالي نڪاد ٽيبل تي وجهي ٿو. پنکي جي هوا تي
 ٺارم ٿڙ ٿڙ ڪندو پنهنجي جاءِ تان ڪسڪي ويو آهي ۽ زور
 زور سان ٿڙ ٿڙ جو آواز ڪري رهيو آهي. هو سوچي ٿو لاهو
 ٺارم نه ٻو سندس دل جو ڪل ڪپوڙ ٿڙ ٿڙائي رهيو آهي.
 ۽ ٺارم ٿڙ ٿڙ ڪندو ٽيبل جي ڪنڊ ٽانڀن ڪسڪي آيو
 آهي. هو سوچي ٿو. ٺارم ڪوي ٻوندو، جو ڪرڻ نه گهرجي
 ۽ هڪ جهٽڪي سان ٺارم کڻي ٽيبل جي وچ ۾ رکي، مٿس
 ڪجهه رکي ٿو ڇڏي ۽ سامهه جو ساه ٿو کڻي. چٽ ڪا سوپ
 پاڻي ڄمائين.

— 1286-A, Railway Colony, Asha Ganj, Ajmer-305001

هيءَ ملهه جي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

سوپ جو احساس ڪهاڻي، منهنجي بهترين ڪهاڻي آهي
 ڇو ته اها اڄ جي سٺيد ڪالر يا هيٺئين وچولي درجي جي
 اندروني حالت کي ۽ ان جي مانسڪيٽا کي شدت سان ظاهر
 ٿي ڪري. اڄ جي نظام ۾ ان طبقي جي ڪهڙي جڳهه آهي
 ۽ نظام ان لاءِ ڪجهه نه ٿو ڪري سگهي ۽ سماج جو هڪ
 وڏو حصو ٻوڙو ٻوڙو ٿو رهي.

ٻانڪ ٿي ڪهاڻي لاءِ وڌيڪ ڪجهه چوڻ لاءِ اڌ ڪاري آهي.

— پڳوان ٽلواڻي

ان ڪري ڏي ۽ هو ٽوڪري ڪرڻ لڙي آهي. پر ڏي ۽ لڳاڻا
ڇار پورا پاس ٿيڻ جي باوجود ٽوڪري حاصل نه ڪري سگهي
آهي، ته هوءِ تراشا کي لوس ڇڏي سمجهي ويئي آهي. هن
سمجهي نٿو سگهي ته ان تراشا ۽ احساس ڪمريءَ مان ڏي ۽
کي ڪيئن آزاد ڪرائي.

پيشڪ انهن ڏهن سالن ۾. ڪيترائي چوڪرا ۽ چوڪراون،
سندس آفيس ۾ پرائي ٿيا آهن. پر منهنجي ڏي ۽ انهن خوش
نصيرن مان ڪانهي. ڪاش مان پئڪي يا موهي هجان هان!
پڻ يا باليساهي هجان هان!

هن کي افسوس آهي، ڏي ۽ سندس مڃور ڪي سمجهي
نٿي سگهي. يا سندس ٺڪ ٺڪتيءَ ۾ گمان ٿي آئي. يا هو
ڪڏن ڏي ۽ جي تراش دل جو درد سمجهي نٿو سگهي. پر...
پر هن کي ايترو ضد نه ڪرڻ گهرجي. منهنجي مراد کي سمجهڻ
گهرجي. ان ۾ ئي سندس پلائي آهي. منهنجي آفيس ۾ آيل
چوڪراون، هڪ هڪ ٿي شينهن ڪلهي چڙهندون ٿيون وڃن.
ٽوڪريءَ انهن جا عجب ثواب ڏي ڇڏيا آهن ۽ هو، هن
آرٽڪ هوڙ ۾ اڳتي آهن. ڪاش هن کي به ٺٺي هوندي وڃي
ٿي پوي ها. نه اڄ هي ايترا ڪاڇاڻا ڪاٺا نه پون ها! پر... پر
هيءَ نه سڀ ڪجهه صحيح هوندي به غلط آهي! پاس هوندي
پر نه وڃي آهي! ان ڪري ته ڪجهه ٿئي ڪونه ٿو. هوءِ ساڳيءَ
جاء تي بيٺي آهي. اهاج ۽ اڀنگهه ٻئي، تراش ۽ نا اُميد!

ڪيس ڪونه رستو نظر ڪونه ٿو. اچي جو ڏي ۽ کي پنهنجي
هٿ تان لاهي سگهي ۽ نه ئي ڪيس به ٻڪ آهي ته هن پوري
ڏي ۽ ايتروون مارڪون ڪٽيندي. ۽ هوءِ انهن خوش نصيرن
جي قطار ۾ بهي سگهندي. پس نهڪ ئي. طوڙو آهي. ملازم
جي مؤسسعد بعد ان اچي وارن کي ٽوڪري ملي ويندي آهي.

وارن کي. ۽ جي مونکي ملن 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 ڏين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سنو نه لکيو ويندو، نه ٽائيمپ ٿيندي. ڏهه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پوءِ وري ڪجهه به ڪونهي. ڪلاس ڪي
 جون نؤڪريون نڪرن ڏهين درجي پاس وارن لاءِ ۽ ان جا
 فارم چوڏهون ۽ سورھون درجو پاس ڪيل به پوين امتحان
 ۾ وهن. پوءِ اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاءِ الڳ نؤڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاءِ
 ڏهين درجي پاس وارو فارم به نٿو پوي سگهي. نه پوءِ هي
 پواري ڪيئن چٽي؟ پواريءَ جون رڳو ڳالهون آهن. پر پواري
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. پواري
 نه ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مليو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي پئي ڪي ٺاهڻ سان ڪا پواري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 هڪ نه هڪ نه ٻئي ئي رهندو! اها پواري ٺاهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوسٽ بڻجڻ.

هو سوچي ٿو، ”ناڪاميابين، ناآميدن ۾ لڙهندي ڏي
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻا لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، سترهين سالن جي عمر تائين هو
 ائين ئي ويٺي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس پاورٽريءَ جي پگهار مان هو هن جي هٿن کي ميندي
 ڇڏي سگهيو آهي. ان نواشا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 پوي ڇڏيو آهي. هو ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪل ڊوڙ ۾ هو ٻلي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي هر ڪا سٺي شيءِ ڪپي، سا به بنا محنت جي،
 پئي جي ڪمايل دن مان خصوصو ڪپي يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

۽ ٺوڪريءَ جو خواهشمند، ويچارو ڪامپنيشن جي گائيڊن ڪمپنين ۽ ٽائيمپ اسٽيمپون جي گڏل ٽائيمپن تي نورو ٺهڻ ٿيندو رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر به رکيل ڪونه آهن، فارم پورٽ جي ٽي سال بعد امتحان ٿئي، ان جي آئين ٽن مهينن بعد ٽائيمپ ٽيسٽ ٿئي ۽ پڌرتن ڇهن مهينن بعد ٺهڻو ٺوڪري ”باس.“ ۽ ٺوڪريءَ لائق نه! ويچارو ٺوڪريءَ جو خواهشمند! هيءُ سسٽم ۽ ڊيم گهٽيندڙ سرشتو. ان تي ٻيلا وڌواس ڪمپنن اوڪري سگهجي.

ويچاري بيءُ، حڏهن، هن ملازمت ڀاداري جو، ٺوڪري واسطي اشتهار پڙهيو، ڏاڍو خوش آيو هئو. سندس ٽائيمپ اڪمن ۾، آمدن حساب ٿي ٿيڪا ٿيڪا هئا. پر ٽيٽس ڪيس اوائشان جي گهرجي ساڳو ۾ ٽيڪي ڇڏيو هئو. هنهن ۾ عو ٺوڪري ڪاٿي رهيو هئو. هن جي اڪمن اڳيان، ٽائيمپيءَ جو ٺوڪري گهر ۾ وڌيڪ ٺهندو ئي ويو.

اگر ٽيٽس ڪي ڪا ٺوڪري اٿي ملي سگهي ته هو ٽيٽس جي ٽوڙ ڇڪي نه سگهندو ۽ سندس سيني ۾ سينيڙو جي عيوض ڇانڊي اچي ويندي.

هو سوچي ٿو ٽيٽس جي من ۾ اعتقاد پيدا ڪرڻو ئي پوندو. نور پڙي جو مثال ڏهراڻو پوندو ۽ ڇهن ئي ٽيڪي مرڪ آئي، ٽيٽس عاجزيءَ مان ٽيٽس ڪي چوي ٿو، ”ٽس ٽس..... هن ٺوڪري ٽون فارم ٿو، ٺوڪري ضرور ٺوڪري ملندي. ماڻهو ڪي ايترو ٽائيمپ نه ٺهڻ گهرجي.....“

ٽيٽس، هڪ جلد ٽو ٺوڪري ٽائيمپ اچي ڇو، ”گڏريل ٽن سالن ۾ چار ٺوڪري ٺوڪريون ٺهڻيون آهن. چار ئي ٺوڪري فارم ٺوڪري آهن. ٺهڻ نه ڪڏهن ڪانه ٿي آهيان ته! مان ڪٿان 55% سبڪڙو مارڪون نه ٺوڪريون ملن 70% ٽائيمپ مارڪون ڪٿان

وارن کي. ۴ جي مونکي ۽ 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 ڏين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سلو نه لکيو ويندو، نه ٿاڻيپ ٿيندي. ڏهه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر ڀرپور ڪجهه به ڪونهي. ڪلار ڪيءَ
 جون نؤڪريون نڪرن ڏهين درجي پاس وارن لاءِ ۴ ان جا
 مارم ڇوڏيون ۴ سورجون درجو پاس ڪيل به ڀرين، امتحان
 ۾ وهن. پوءِ اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاءِ الڳ نؤڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاءِ
 ڏهين درجي پاس وارو مارم به نٿو پوي سگهي. نه پوءِ هيءَ
 راءِ ڪيئن چئبي؟ راءِ جون رڳو ڳالهون آهن. پر راءِ ڪي
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. راءِ ڪي
 نه ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مڃيو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ڊاهٽ سان ماڻهن جو درجو ۴ رٿيو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ڊاهي پٽي کي لاهٽ سان ڪا راءِ ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 ڪونه هڪ نه ڊال ئي رهندو! اها راءِ ٺاهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوسف بڻجڻ.

هُو سوچي ٿو، ”ناڪاميابين، نااميدن ۾ لڙهندي ڏي
 الائي ڇا جو ڇا سوچڻا لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، سٽاوڀهن سالن جي عمر تائين هو
 انهن ئي ويٺي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس راءِ ڪيريءَ جي پگهار مان هُو هن جي هٿن کي ميندي
 ڇڏي سگهيو آهي. ان نواشا هن جي من ۾ الائي ڇا جو ڇا
 پري ڇڏيو آهي. هو ان لامح حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي نه هن آرٽڪل ڊوڙ ۾ هو ڏيئي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 ڪرڻ ڪي هرڪا سٺي شيءِ ڪئي، سا به بنا محنت جي،
 پٽي جي ڪمپل ڏن مان حصو ڪئي. يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

۽ نوڪريءَ جو خواهشمند، ويچارو ڪامپيٽيشن جي گائيڊ
ڪمپيٽيشن ۽ ٽائيمپ اسٽيٽيوٽ جي گڏ ٽائيمپ تي نوري ٽيويٽيڊ
رهي، انهن آفيسن لاءِ جن ۾ ٽائيمپ رائيٽر به رکيل ڪونه آهن
فارم ٻارڻ جي ڏيڻ سال بعد امتحان آهي، ان جي اٽل ڏهر
مهندن بعد ٽائيمپ آفيس آهي ۽ ٻڌڻن ڇهن مهينن بعد ٽيويٽيڊ
نوڪري ”پاس.“ ۽ نوڪريءَ لاءِ لاڳو! ويچارو نوڪريءَ جو
خواهشمند! هيءُ سسٽم ۽ دم گهٽيندڙ سرشتو، ان جي پلا
وشواس ڪمپن ٿو ڪري سگهجي.

ويچارو پيءُ، ڪڏهن، هن ملازمت لاءِ ڌاري هو، نوڪرين
واسطي اشتهار ٻڌو، ڏاڍو خوش ٿيو هئو. سندس ٽائيمپ
اڪين ۾، اميدن سان ڏيڻا لڳائڻ لڳا هئا. ۽ ڏيڻس کيس
اراشان جي گهري ساڳو ۾ ڏيڻي ڇڏيو هئو. جنهن ۾ هُو غوطا
کائي رهيو هئو. هن جي اڪين اڳيان، اا اميدِيءَ جو اندازو
گهرو ۽ وڌيڪ ٿيندو ئي ويو.

اڳو ڏيڻس کي ڪا نوڪري ٿي ملي سگهي نه هو ڏاهي
جي ڏور ڇڪي نه سگهندو ۽ سندس سيند ۾ سهندڙ جي
عروض چالدي پوي ويندي.

هُو سوچي ٿو ڏيڻ جي من ۾ اعزاز ٻڌا ڪرڻو ئي ٻوندو.
نورينڙي جو مثال ڏهراڻو ٻوندو ۽ ڇهن ئي ٽڪي ٻوڪ آهي،
ڏاڍيءَ عاجزيءَ مان ڏيڻ کي چوي ٿو، ”ڏس ٻيٽ..... هن
ٻوڪي ٿون فارم ٻو، نوڪري ضرور نوڪري ملندي. ماڻهو کي
ايترو ٽائيمپ نه ٿيڻ گهرجي.....“

ڏيڻس، هڪ ڇلندڙ نظر ڏانهن اچي ڇڏو، ”گڏريل ڏهن
سالن ۾ چار ٻيرا نوڪريون لکيون آهن. چار ئي ٻيرا فارم
ٻيرا آهن. فيل نه ڪڏهن ڪانه ٿي آهيان نه! مان ڪٿان 56%
سيڪڙو مارڪون نه نوڪريون ملن 70% ٽائيمپ مارڪن ڪٿان

وازن ڪي. ۽ جي مونکي ملن 65 سيڪڙو مارڪون ته ٽوڪريون
 ٿين 85 سيڪڙو مارڪن تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سٺو نه لکيو ويندو. نه ٽائيمپ ٿيندي. ٿه سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر وريو ڪجهه به ڪونهي. ڪلار ڪي
 چون ٽوڪريون نڪرن ٿهين درجي پاس وارن لاء ۽ ان جا
 فارم چوڏهون ۽ سورھون درجو پاس ڪيل به پون. امتحان
 ۾ وهن. پوء اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاء الڳ. ٽوڪريون نڪرن ٿيون. انهن لاء
 ٿهين درجي پاس وارو فارم به نٿو پري سگهي. نه پوء هي
 براڊري ڪيئن چٽبي؟ براڊريءَ جون رڳو ڳالهائون آهن. پر براڊري
 ڪانهي. ٿرڊ ٻي وڙن ڪڍي پاس ڪلاس ٿا ڪيو ويو. براڊري
 نه ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مڃيو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتبو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي ٻئي ڪي ٺاهڻ سان ڪا براڊري ايندي ڇا؟ ڪو نه، ڪو
 هڪ نه هڪ نه ٻال ئي رهندو! اها براڊري ٺاهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پوس ٻڌجو.

هو سوچي ٿو. ”ٽاڪاميا بين، ٽاڪاميا بين ۾ لڙهندي ٿي
 الاڻي ڇا جو ڇا سوچڻ لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، ستاويهن سالن جي عمر تائين هو
 ائين ئي ويٺي آهي. نه ٽوڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس بابوگيريءَ جي پگهار مان هو هن جي هٿن کي ميندي
 ڪري سگهيو آهي. ان نرارا هن جي من ۾ الاڻي ڇا جو ڇا
 پري ڇڏيو آهي. هو ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪ ٻوڙ ۾ هو ٻلي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي هرڪا سٺي شيء ڪڍي، سا به بنا مهيت جي.
 ٻئي جي ڪمايل ٽن مان خاصو ڪڍي يا ٽوڪريءَ واري چوڪري.

وارن کي. ۴ جي مونکي ملن 65 سيڪڙو مارڪون ته نؤڪريون
 ڏين 85 سيڪڙو مارڪون تائين. بس ان کان وڌيڪ مون
 کان سنو نه لکيو ويندو، نه لائينپ ٿيندي. ڏهن سال ٿيا آهن
 يارهون درجو پاس ڪئي. پر وريو ڪجهه به ڪونهي. ڪلارڪيءَ
 جون نؤڪريون نڪون ڏهين درجي پاس وارن لاء به ان جاءِ
 فارم چوڏهون ۽ سورھون درجو پاس ڪيل به ڀرين، امتحان
 به وٺن. پوءِ اسان جو نمبر ڪٿي ايندو؟ - جڏهن ۱۴ ۽ ۱۶
 درجي پاس وارن لاءِ الڳ نؤڪريون نڪون ٿيون. انهن لاءِ
 ڏهين درجي پاس وارو فارم به نٿو ڀري سگهي. ته پوءِ هيءَ
 برابري ڪيئن چئجي؟ برابريءَ جون رڳو ڳالهيون آهن. پر برابري
 ڪانهي. ٿرڊ ڊويزن ڪڍي پاس ڪلاس قائم ڪيو ويو. برابري
 ته ڪانه آئي، رڳو نالو ئي مڏيو. ٿرڊ ڪلاس جي هڪ ليڪ
 ٻاهر سان ماڻهن جو درجو ۽ رتبو وڌي ويو ڇا؟ هڪ ڪي
 ٻاهي پئي. ڪي ٺاهڻ سان ڪا برابري ايندي ڇا؟ ڪونه ڪو،
 هڪ نه هڪ ته ٻئي ئي رهندو! اها برابري ناهي؟ بابا، ڪجهه
 حقيقت پريست بڻجو.

هو سوچي ٿو، ”ناڪاميابين، ناآميدن ۽ لڙهندي ڏيءَ
 الاڻي ڇا جو ڇا سوچڻ لڳي آهي. سترهن سالن جي عمر ۾
 يارهون درجو پاس ڪري، ستاويهن سالن جي عمر تائين هو
 ائين ئي ويٺي آهي. نه نؤڪري حاصل ڪري سگهي آهي ۽ نه
 سندس ٻاڙوگيريءَ جي پگهار مان هو هن جي هٿن کي ميڊي
 عطي سگهيو آهي. ان نرانشا هن جي من ۾ الاڻي ڇا جو ڇا
 ڀري ڇڏيو آهي. هو ان تلخ حقيقت کي سمجهي نه سگهي
 آهي ته هن آرٽڪل ڊوٽر ۾ هو ڀلي رهجي ويئي آهي ۽ هٿ
 هر هڪ ڪي هرڪا سٺي شيءِ ڪئي، سا به بنا محنت جي،
 ٻئي جي ڪمايل ڌن مان خاصو ڪجي يا نؤڪريءَ واري چوڪري.

بر انهيء بعد، ڪن ڪسي اهو فارم مليو هئو. ان وقت هُو ڏاڍو
 محسوس ٿيو هئو. ڪن ڪنڊي هٿاڻين ۽ شمار ۽ وڌاڻي
 ۽ ڪن ڪنڊي سان ڏيک ڪري چيو هٿاڻين. ”ڏس! ٺهندڙي لاءِ
 ملازمت لاءِ مان فارم وٺي آيو آهيان.“

پر ڏيک ڪن ان طرف اهاڙيو ته ڪونه ڪونه ڪونه ڪونه
 ڪن وري ڏيک ڪري چيو. ”ڏاڍي مشڪل سان مان فارم مليو آهي.
 ڪن ڪنڊي ڪنڊي ڪنڊي ضرور ملي ويندي. جنهن ڪري
 ڏيک ڪن ڏيک ڪن آهي، ان جو نتيجو سڌو ڪونه آهي.
 پر وري ڪن ان طرف اهاڙيو ته ڪونه ڪونه ڪونه ڪونه
 ڏيک ڪن ان طرف اهاڙي ڪن جي چوري مٿان اڀري آيل ناراضگي
 ڏسي ڏيک ڪن آهي.“

پر انهن هوندي به اهي ڏيک ڪن هُو ڏيک ڪن جي سرٿيڪڙين
 ۽ مارڪ لسٽن جون ڦوٽو ڪاٺيون ڪڍائي ٿو اچي ۽ ڦوٽو ڪراڻو
 ڪي سندس ڦوٽو جون ڪاٺيون ڪڍي ڏيک ڪن لاءِ نمبر ڏئي ٿو
 اچي ۽ ڪنهن ڏيک ڪن ڏيک ڪن وٺي، فارم جي ڦي ۽ جا پوسٽل
 آرڊر وٺي ٿو اچي.

پر ڏيک ڪن سندس ڇاڪوڙ ۽ چٽاڪهيءَ جو ڪو به قدر
 ڪونه ڪيو آهي ۽ فارم ڪي ڪن به ڪونه لاءِ آهي. ”اها
 اڻڪري ملڻي ڪانهي. مان هرڏيوار فارم ڪونه پيا ڪونه
 خرچيان! پالڻي، ٽوڪرين لاءِ چار لک. فارم پيا ڪونه مان اڻڪري
 ڪنهن ڪي ڪنهن ڪي ملندي؟ هيءُ ته ان لاءِ ڪنهن ڪنهن
 ڪمائيءَ جو وسيلو ڳولهي ڪڍيو آهي. هرڪو اڻڪريءَ جو
 خواهشمند، ڪنهن ڪنهن ڪنهن مان پنجاه روپيا خرچ ڪري
 ان لاءِ ڪي ڪرڙ ڪي پٺاڻي، جنهن مان ان لاءِ ڪنهن
 ملازمن جون پگهارون ۽ ٻيو خرچ ٿورو ڪيو وڃي. اهو پيا
 ٿورا نه آهن ته لاڙيان ڪنهن ڪنهن وٽان وڃي.“

سوڀ جو احساس

— پڳوان نڌواڻي

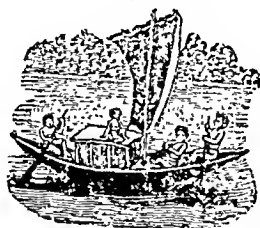
پنکي جي هوا ۾ تـڄل ئي رکيل فارم ڦڙ ڦڙائي رهيو هئو. اڄ پڙا ئي هفتا ئي ويا آهن. اهو فارم تـڄل ئي ٻو ٻيو جڳو بدلائيندو ڦڙ ڦڙائيندو رهيو آهي. ڇڻ ڦڙ ڦڙاهت جي آواز سان، سڀني جو ڏيان پاڻ طرف ڇڪي رهيو آهي. پنهنجي اهميت ٻڌائي رهيو آهي. پر نه اهو فارم مڪمل طرح ٻڙو وار آهي ۽ نه ملازميت اداره ٽائين بهچارو ويو آهي. هڙ ويچارين اکين سان، فارم طرف ٺهاري ٿو ۽ سهميل لنگهن سان ڏيڇ طرف ڏسي ٿو، جنهن جي ضد اڳيان هڙ سهمجي ويو آهي. حڪومت لاءِ هن ڏيڇ اڳيان هزار حيل هلايا آهن، فارم ٻڙ لاءِ ٻو رهيو پنهنجي هٿ ئي ٿام آهي ۽ ٺهرت آسڙ اکين سان ان فارم ۽ ان جي معائن ٿيڻ اڳون ۾ لکيل ”ملازميت اداره“ ڏي ٺهاري چوندِي آهي، ”هيءُ سڀ ڏوڪو آهي اڪوڙ آهي!! ۽ مان ان ڪوڙيءَ ڪلچا جي ڪوڙ ڪي ۾ ڦاسڻ لڻي چاهيان. دٻلائي دلاسن ئي من ٿئي پرمائڻ چاهيان.“

۽ فارم پنکي جي هوا ۾ ڦڙ ڦڙ ڪندو ٿو رهي. ۽ هڙ سوچي ٿو. اهو فارم هٿ ڪوڙ لاءِ، هن کي ڪهڙي نه اڪايت ڏسڻي پيئي. فارم لاءِ پوسٽل آرڊر وٺڻ لاءِ ڪڏهن موڪل وٺي ”ملازميت اداره“ واري پوسٽ آفيس پاهران اڪ صبح جو ڏهن بجي کان ٻهون جمو آهن بجي ٽائين ٽيڻ اُس ۾ چلندو رهيو هئو ۽ پتي ڏينهن ۾ موڪل وٺي ”ملازميت اداره“ جي دريءَ سامهون جوڳو، پچائڻو ٻو هئو. ۽ سڄو ڏينهن نظار

هيءَ موهامي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

مون کي اڳي شڪ هئو، پر جيئن جيئن وقت گذرندو ٿو وڃي، تيئن تيئن پڪ ٿيندي ٿي وڃي ته منهنجي آتما رولو آهي. هن کي اڏيل ٺهيل شهرن، گهرن ۽ گهٽين ۾ گهمڻ کان وڌيڪ پرڻن، ٻهاڙن ۽ جهنگلن ۾ پنهنجا پيڙا ٻاڙ ٺاهڻ وڻندا آهن. منهنجي هيءَ ڪهاڙي انهن چند ڪهاڻين مان آهي جن ۾ مون قدرست جي لاءِ من جي ٽوپ بلڪل صاف ڇڏي آهي.

— مايا راهي

”منهندي چنبا چڙي، اون اهو ٻڌاء، اون هڪي ڪڏي
ڪري رهي آهن سو چا سڀ سڌو ئي آهي؟“
”چا اهڙو ڪجهه مون ڪيو آهي هو سڌو نه هتي؟“ چوڌري
مون ڏهر ڏانهن وڪ وڌائي.

”ا. هيءُ خاموش مهاپارم چا لائين ئي ٻيا ڪنهن سبب
جي هئو؟“ هن اُٺي ٻيلي ٻيلي ڇڏيو.

مون مڙي هن ڏانهن ٺهاريو ۽ هڪ ٺڪ ڏانهس ٺهاري
رهيس. منهنجي اکين جو پاڻو سمجهي هن به وڪ وڌائي ۽
سائس ڪڏ هليدي مون ڇڏيو. ”ا. چا انهيءَ سبب لاءِ مان ئي
چواڻدار آهيان؟“ ورائدي ۾ پوڇي، هڪ ڪوسيءَ ئي ويهي،
هن سگهه ڏکاريو ۽ هڪ سوٽو عڻي گول گول ڏانهن چا چلا
لائيندي چاڻين، ”شروع ا. اڻي ڪيو هئو مهاپارم.“

”۽ اوهان ان کي بند ڪرڻ بجاءِ ان ۾ بهرو وٺي ان کي
اڃا به وڌايو.“

”ٻيو ٻلا ڪري ئي چا لي سگهيس؟“

”منهنجي آهي، اوهان روشن ڪري سواندمان آهي، باقي
لاري؟“

۽ هن مولڪي وچ ۾ ٽپي ڪئي ڇڏيو ”لاري!“

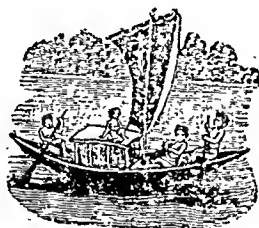
اڻ سوڻ منهنجيون اکيون سندس چهرى ۾ وڃي ڪٽيون. هن
بجھل سڏيو، ٻوٽي آواز ۾ ڇڏيو، ”ناريءَ جو ڏار آهي.“ ۽ اٽار
آهستي سان چاڻين، ”سا به ٿو جهڙي.“

۽ مان اڻاڪ لي سندس ٽيٽن ۾ ٺهاري لڳس جنهن ۾ هيٺون
ٽيٽن جي سوڪ کان پوءِ مس مس منهنجي منهنجي
ٻاهر ڪئي هئي.

هيءَ منهنجي ڊوٽرين ڪوڙي ڇو آهي؟

مون کي اڳي سڪ هئو، پر جيئن جيئن وقت گذرندو ٿو وڃي، تيئن تيئن پڪ ٿيندي ٿي وڃي ته منهنجي آتما زوالو آهي. هن کي اڏايل ٺهيل شهرن، گهرن ۽ گهڙين ۾ گهمڻ کان وڌيڪ بربادن، ٻاڙن ۽ جهنگلن ۾ پنهنجا پيڙهڙا پاڻ ٺاهڻ وڻندا آهن. منهنجي هيءَ ڪهاڻي انهن چند ڪهاڻين مان آهي جن ۾ مون قدرت جي لاءِ من جي تڙپ بلڪل صاف ڇڏي آهي.

— مايا راهي

”منهندي ڇڏتا ڇڏي، ائون اهو ٻڌاءُ ٿي ائون ڇڪي ڪڍڻ.
 ڪري رهي آهين سو ڇا سڀ سڻو ٿي آهي؟“
 ”ڇا اهڙو ڪجهه مون ڪيو آهي جو سڻو نه هجي؟“ ٻولندي
 مون ڳهر ڏانهن وڪ وڌائي.

”ٿي هئي خاموش مهلارم ڇا لائين ٿي بيا ڪنهن سبب
 جي هئو؟“ هن اٿي ٻيلي ٻيلي ڇڏيو.

مون مڙي هن ڏانهن ٺهاريو ۽ هڪ ٽڪ ڏانهس ٺهاري
 رهيس. منهنجي اکين جو پاڻو سمجهي هن ٻي وڪ وڌائي ۽
 سائس گڏ هڻندي مون ڇڏيو، ”ٿي ڇا انهيءَ سبب لاءِ مان ٿي
 جوابدار آهيان؟“ ورائندي پر پهچي، هڪ ڪريءَ ٿي ويئي،
 هن سگريٽ ڏکاريو ۽ هڪ سونو هٿي گول گول ڏونهن جا چلا
 لاهيندي ڇڏيائين، ”شروع ٿي اٿي ڪيو هئو مهلارم.“

”ٺهه ٺهه ان کي بعد ڪرڻ بجاءِ ان ۾ ٻورو وٺي ان کي
 اڃا نه وڌايو.“

”ٻيو ڀلا ڪري ٿي ڇا ٿي سگهيس؟“
 ”حقيقت آهي، ٺهه ٺهه ڪي سوانهه مان آهي، ٺاهي
 ٺاري؟“

۽ هن مون کي وڃ ۾ ٺي ڪٿي ڇڏيو ”ٺاري؟“
 اڌ خود منهنجيون اکيون سندس چهر تي وڃي کٽيون. هر
 اڌ سندس ٻولي آواز ۾ ڇڏيو، ”ٺاري خوددار آهي.“ ۽ اٽڪ
 آهستي سان ڇڏيائين، ”سا نه ٿو جهڙي.“

۽ مان اواڪ ٿي سندس ڏيکڻ ۾ ٺهڻ لڳس جنهن ۾ هٿون
 ڏانهن جي سوڪ کان پوءِ مس مس مٿس هي منهن بهندي
 ٻاهر ڪٿي هتي.

ڪجهه ڏاڍو کان پوءِ جڏهن سامع ۾ آيس ته ڏٺم هيءُ
 ٽڪڙو، ٽڪڙو ٻاهر وڃي رهيو هئو. پنهنجي خيالآب ۾ مشغول
 هئڻ ڪري کيس منهنجي هٿي هڃڻ جي سمجهه ٿي نه پيشي.
 مون آهستي کيس هٿ کان جهليو. هن چوڪ ڀرڻ ۾ مونکي
 ڏسي هڪ ڀل لاءِ هو چمي ويو. جن انسان نه ڀر ڪنهن سنگت واري
 جو تازو ٿي تازو رچيل ڪو بست هجي. ”ڪمري تائين ڇڏي
 اچو نه؟“ مون عاجزيءَ وچان کيس چيو. بنا ڪنهن جواب
 ڏيڻ جي نفرت وچان، هڪ ئي جهٽڪي سان هن پنهنجي بست
 ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي. ڀر مون کيس اڃا به وڌيڪ ڀڄڻو
 جهليندي چيو، ”هيئن ڀلا ڪيستائين ڪم هليدو؟“

”ڪيستائين تون هلائينس.“

”مان هلايانس؟“

۴. بنا ڪنهن جواب ڏيڻ جي هن چيو، ”مونکي ڇڏ، ڏاڍو
 ٿي اٿم.“

سندس هٿ جو نهاريو وٺي مون آهستي آهستي چيو، ”ڇا
 سڄڻ سارن چورنهن ڪلاڪن مان توهين مونکي پنهنجا ڪجهه
 منٽ به ڏنا ڏيئي سگهو؟“

هن جواب نه ڏنو ۽ ڇپ ڇاپ مون ڏانهن ٺهاري ڇڏيو.
 مون کيس هٿ کان ڇڪيندي چيو، ”اڄ ته ڇڏو ڪٿي.“
 ”جيڪي ڪجهه چوڻو اٿيئي، سو پوءِ ٻڌائج، هيئنو مونکي
 ڏاڍو ٿي ٿئي.“ هن چيو.

بي اختيار ٿي مون سندس هٿ ڇڏي ڏنو. سندس اکون
 جي ٻار کان ڊگهي منهنجو اهم ترڻ لڳو ۽ ان پڙا کان ڳريون
 ڳريون پلڪيون ڪٽي مون ڏانهن ٺهاريو ۽ چيو، ”وڃو ڀلي، ڀر
 ڇا توهان کي لاهو سڀ سنو ٿو لڳي!“

گهر ۾ پئتي هوليدي هيس. نظر سامهون هر وقت هر چيز
بدليل روپ نظر ايندو هوم.

آهستي آهستي مون پلنگ، والارو ۾ دوائن اچيل آه
اڪثر دوا لاء چونديو هوم ۽ مان ڳالهه ٿاري ڇڏيندي هيس
مٿڙن سنڌهي هٿن مان ملندڙ ڪڙي دوا ۾ مني لڳندي آهي
پو آيا جي، ڪراور، کان ڪنور هٿن مان ايندڙ ڪڙي دوا
ڇڻ زهر لڳندي هئم.

زندگيءَ ۾ مون هزارون تجربو محسوس ڪيو آه. هڪ انسان
پنهنجي چاهي پراڻي لاء صرف ۾ شيون لڌائي سگهي ٿو. هڪ
پٽو ۽ نرو سنڌي، پئسي جي اپار ۾ ماڻهو ممٽا جو منهن
وسا ايندو آهي. پوءِ هن وقت منهنجي لاء منهنجين دوائن لاء
ڪافي پئسو هئو. انهيءَ ڪري سنڌي ڪرڻ جو خيال
هنڪي ڪرڻ آيو.

اسان پئسي جي وچ ۾ هيءَ ديوار ڪڙي ٿي ويئي هئي ان
لاءِ مان پاڻ کي جوابدار پئسي سمجهان. ائين ٿيو لڳو ڇڻ هن
کي بنا سمجهڻ جي، مان هن کان دور هٽي ويئي هيس. انهيءَ
ئي ويچار سان ته هن وقت منهنجين املهه پاولائن جو ڪوبه ملهه
ڪونه آهي. انهيءَ ڪري منهنجو اهم مولڪي پري گهاٽي وارو
پري بلڪل پري. ايترو پري جو اسان پئي هڪ پئي کي ڏسي
نه ٿي سگهياسون.

ڪڏهن ته ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويٺي سوچيندي هيس ته
ڇا مون ڪڏهن پنهنجو اهم ڇڏي ڏيس ڪيڏانهن هلڻ لاءِ ڇڏو
هئو؟ سچ پچ مولڪي پنهنجي هن رڪي ورتاو تي شڪ ڪارو
اچڻ لڳي... اڄ صبح جو سويل ڇهين ٻاهر سائي سائي گاهه
ئي ٺهلي رهي هيس، ته اوچتو ڇڪر اچي ويو. مان پاڻ سنڀالي
نه سگهيس ۽ اٿي ٿي، ٿانڪ ڏانهن ويندڙ سمجهت جي رستي
جي ٺهلي ٿي، واهي رهيس.

منهنجو ٿو جهڙو جهڪڻ ۽ هن کي اي عزتي لڳندو آهي. توهان استري سونڌوڻا جا حامي آهيو، ٻو توهان جو اهم استريون کي تيد ڪري ٿو. توهان استريون جي حقن جا رکڻال آهيو ۽ هو انهن کي ٻيون هيٺان ڪڍي ٿو. هيءُ سڀ توهان جي اهم ڄا ڪم آهن ورنه توهان... هن هڪ ٻي جهليل انهن ڇٽون جي ڇڻن ٽڪون ڏانهن بهار ۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ڪمري مان نڪري ويو.

انهيءَ ڏينهن کان اسان بهي جي وڃي هڪ ڏيوار ڪڙي ٿي وائي ۽ آهستي آهستي اسين هڪ ٻئي کان پري هٽڻ لڳاسين. آفيس مان موٽي هو ڪلب ۾ هليو ويٺو ۽ راحت جو ڏيوار سان گهر موٽي ٿي، ڪڏهن کائي نه ڪڏهن بنا کائڻ جي ئي سمهي پوندو هو.

ڇٽون ۾ هيٺو جي سبز وڻ ڇڻجندا هئا سي اڳي وانگر هريا پويا نه هئا. آهستي آهستي انهن جا پن ڇڻجڻ لڳا ۽ آخر آهي سڃاڻي ويا ۽ گڏو گڏ سڃيئون ٿي ويئون منهنجون اڪيون. وڻن جون سڃيئون ٿاڙيون ئي آزاديءَ سان انتظار ڪرڻ لڳيون بهار جو ۽ منهنجون نظرون به ٽڙ ٽينديون رهيون بهار جي آڇ لاءِ. سڃن وڻن ڪري بهار به سڃاڻي لڳا. باقي ساڳو انهن جو پاڻي به مانو ٿي ويو. لهرون به ڄاڻا ٻڌن وانگر اچي ڪنارن تي پوندون هيون.

آهستي آهستي منهنجو سڙو به سڪڻ لڳو. هن جي نڪري وڃڻ تي مان به ڪنهن نه ڪنهن پاسي وڃي وهندي هيس ۽ ڪيترو ڪيترو وقت ڪاڪ سڃين. نگاهن سان ڏسندي رهندي هيس انهن جي بدليل روپ کي. ڪڏهن ڪڏهن ساڳو جي بدليل روپ ۾ موٽي منهنجو به بدليل روپ نظر ايندو هو. مان چرڪي ويندي هيس ۽ ڪيترا ڪيترا ڏينهن

نماء؟ جتي ڏس اٿس ويرانجون، جتي ڏس اٿي سڃا بهار
سمان بهار! آهي ڪا جان ڪنهن ۾؟ سڀ بهجان لاش مهل
پٽين اي انگل آهن.

اڏون ۽ نئل خواجهن جي ساڪار روان ۾ جان هوندي ئي
ڪاڏ، ا. توهان کي نظر ڪٿان ايندي؟

مگر هن حملو ا. ٻڌوئي ڪو. ڇهائين ”پارٽي“ اي هلڻ
لاءِ ڪڏهن ۽ ڇوانءِ ڪڏهن توکان وسري وڃي، ڪڏهن ياد ۾
بهو آئي؟ باقي ويرانجون ۽ بهانن ته ڇڻ دل ۾ هوندم سمايا
پيا آئي.

۽ سندس ڪنور هٿن ڪافي محتسب سان اڪمل مههجي
ان ڇوڙ کي چئن ٽڪرن ۾ ورهائي ڇڏيو، اصل حد تي ويهي،
صبر جو پيالو ٽٽار ٿي چڪو هئو، ته به ڏکيائيءَ سان پاڻ
سڃاڻي ڇهر، ”پارٽي“ پڪڙي، ڪلب، ڊانس، مان نه سڃاڻي
انگه اچي چڪي آهيان انهن سڀني سان. گهر جي هڪ
ڇوڙ واريءَ مان ڪٽي پيءُ ۾ هلي آيا وهاريوم، ڪڏهن ڪنهن
ساگر جي ڪناري، لهرن جي لڙ کي ڇهريندڙ ملي سو وارو
ڪو گهٽ به ٻڌايو اٿو؟ ڪڏهن انهيءَ وشال قدرتي جي گود
۾ وٺي هليا آهيوم، ڪنهن جي وشال گود ۾ آرام پائي انسان
ڇڻ نئون حشر واندو آهي؟

”انهن سڄين جاين تي توکي مزو اچي ٿو ته پلي وڃ. ا
مون سان گڏ توکي پارٽين تي به هلايو ٻوندو.“ هن ڪنورا
سان چيو ۽ هن جي چهر تي ڪنورا ٿا مونکي به ڪنور ڪري
ڇڏيو. ته به سگهتيءَ کي من ئي من ۾ ڏٺائي ڇهر، ”هي
سڀ توهين جا چئي رهيا آهيون؟ نه، نه هيءُ سڀ توهين نه
پر توهان جي من ۾ لڪل پوڄ جو اهم چئي رهيو آهي، جو
صدين کان استوائن کي مرضي موجب موڙڻ تي هٻال آهي ۽

وٽن جي سايي ۾ اچيل ٻيڙي - گهر مان نڪري ڇڏهن
 وڃار ليڪ جو چڪو هٿ ٺڪتا سڀين لاءِ انهن جي وٽن سان
 ٽهه ويل سنهڙا ٻچا قدم ۾ وڪوڙ جي ويا. ٿڌي هوا ۾ لڏندڙ
 لامن نظرون کي کڻي، نظار بند ڪيو ۽ ڪن، ڪوئل جي درد ڀليءَ
 ڪوڪو جي ٻڪار ۽ موت ۾ ٻري ٻري ڪنهن ٻئي وٽان هن
 جو سڏ اٺائيندڙ، ڪنهن ٻيءَ ڪوئل جي درد ڀليءَ دانهن،
 ميد ڪري ڇڏيا ۽ مان ڏسڻ ۾ پڌر کان لاچار ٿي وڃ هيمان
 ٻيل ٻيڙي تي ويهي رهيس. ڪنهن تيز ڪٻار منهنجي ٻچون جون
 ٻيڙيون ڪٿي ڇڏيون. نظارون، موھيندڙ سڄي مان چرڪ ٻري
 سڃاڻي ٿي ويڃون ۽ سوراو آلاپ سڻندڙ ڪن سولا ٿي ويا. نظر
 آيم ڪاوڙ کان لال هن جون اکيون ۽ تيز ڇيندر اکر ”هتي ڇا
 ڀلي ڪوٺين؟“ ۽ اڄ به راس جي سڌائي کي ڇوڻيندڙ ڇيندر ما
 جي ٻليان ٻاڳل چڪور جي دل ڌاريندڙ درد ڀلي آواز جي
 ٻڪار ٻڌي، هن جي ٻوڙ ۾ هوندي به هڪ سورد شوڪارو ٻري
 رهجي ويندي آهيان.

آخر ٻوڙين ڪندڙ هن ٻوڙين ۽ کان ٻوڙين ٿي مون لاءِ،
 کيس ٻوڙين ٿي لاءِ ڪري ڇڏيو.

•

•

•

منهنجيءَ اڻڄاڻائيءَ ۾ ئي منهنجيءَ ڪلهن ۾ قلم ۾ دوستي
 ٻڌي ويئي. ڪلهن ٻهاڙ جي آتاهين، ساگر جي گهراڻن ۽
 ليري آڪاس جي سسنان ڪنارن کي ڇهي صبح جو ٽڪڙي
 ٽڪڙي آهي ٿان ٿي پوندي هئي ۽ پوءِ ارش هلڻ لڳندو هئو.
 اچي اچي پئي ٿي تيزيءَ سان رقص ڪندڙ اهو ارش عجيب
 چٽ ڇڏيندو هئو. اهڙو ئي هڪڙو ڏينهن هئو. ارش هڪ طرف
 ساڻو ٿيو ٻيو هئو لاءِ پئي. طرف ڪلهن! چتر ٿي نظر پوندي
 ٿي هو پڙ کي آڻيو. ”هي سڀ ڇاهي؟ گهر آهي يا ٻيا ٻان جو

متوالين چولين کي ڏسندي هيس ته ساڳو ئي وڃڻ، جهڙن
کي ڳوڻائي وڃڻ ۽ وٺڻ کي من ۾ سمائي ڇڏڻ آي دل
آيمدي هئم، هيئن هروقت اڀڻ کي ڏسندي رهان ۽ ٻڌندي
رهان، ڪڏهن من موٽيندڙ نه ڪڏهن چوڻ مان اٿيل چوڻ
هي ان ڳوڻائي ٻڌيندڙ آواز کي! ٻو ڪار اٿي اٿي نه
ٻائي مون کي اهن سڄي کان پري ڪلڻ ۽ ٻارائين ۾ هلي
ٻڌيندي هئي. ويڃاري هڪم هي بددي!

انهيءَ ڏينهن ڪار مان اڀڻ سان نظرون هڪهي ويهيندڙين
لنڊڙين، هاڪي گلابي رنگ هي ڪپڙين ڪلڻ سان ٻول،
گلاب جي ڌڻي آي! قدم اڏي ڳولي وڃي ۽ هين اي استعار
دوب سان قابو ڪيو ان کي! هيءُ جڏهن ڪار کي ٽالڙ ڏيئي
وڌو آيو ته، ٻارائي آساف وڃان ڏکڻ وارو هٿ وڌائي کيس
ڏيکاريندي چيو، ”ڏسو نه!“ من جي گهرين اولائن مان سهڙي
ٿوڻ گهٽي اڪوڙي هن هڪڙو ئي اڪر چيو، ”اههههه!“ اڪر
شايد ٻينهي ليکي هونڪي ايترو اور نه لڳو، جهڙو ان هي چوڻ
جس ٻاڳ ۾ اڪر اڪر مان لپاڪا ٻائي ”مان هتي آهيان، مان
هتي آهيان“ چرلڊڙ ٿوڻ! ۽ جن هٿن سان مون ڪنڊن وارن
گلاب هي اوڻڻ کي ٻائي ڏاڍو هٿو، انهيءَ لاءِ نه مڪڙون ٽڙي
ڌل آهن. اهن ساڳين هٿن سان مون زور سان هٿي ۽ ڪچلي
ڇڏيو اهن ڪوئل ڪلڻ کي!

اهن مان نڪتل ئي رنگيءَ وس ۽ ڪنڊن هي چپ
چپ ڪري هٿن مان نڪتل هون هي آلاڻ اڄ نه مهندڻ هٿن
کي ساڙيندي رهندي آهي ۽ جڏهن نه مان گلاب ڏسندي
آهيان نه اڪڻ ۾ ڪنڊا چڻ لڳندا آهن.

هنن سڀئي سان گڏ هوندي به اڳ ٿي رهندي هيس. شاديءَ کان پوءِ ٻهرايون ڀيرو جڏهن مان هنن سان سٺي ٿي نڪتي هيس ته حاجي ملنگه جي آناهيءَ ڇوڻيءَ کي ڏسي دل هڪ عجيب انساهه سان پرجي ويئي هئي ۽ ويتر جو ڏنر اٿانگا پهچرا نه دل تي چٽ ٿڙي پيئي. اُچيءَ سلوار ۽ ڪوٽي تي ساڄي ڪلهي تان ورائي ڪارو رنو ڪٽي ڪاپي ڪلهي هيٺان ٻڌم ۽ کيس سندس دوستن سان اڪيلو ڇڏي اٿانگا پهچرا پار ڪندي، ممجرا جي ڪاريءَ ۾ اُٿندڙ چولين ۽ پري پري کان نظر ايندڙ مشران جي جبلن جي قطارن کي ڏسندي، قدرت جي اٿاهه ساگر مان موٽي ميڙي جهول پري وڃي ڇوڻيءَ تي رسييس. ۽ هيءُ واري واري سان هڪ هڪ ساهيڙي کي هٿ کان وٺي اٿانگا پهچرا پار ڪرائيندو جڏهن ڪافي دُور سان مٿي پهتو تڏهن ٿڪ کان ڇڪتا چور پنهنجن دوستن ۽ ساهيڙين کان نظر بچائي ڇپائينم، ”هيءُ ڪهڙي چريائپ آهي؟ هيئن چرين وانگر ٽڪڙي ٽڪڙي ٻه ڪون پائيندي ڇو آئين؟“ ۽ مونکي لڳو چٽ ڪنهن منهنجي من ۾ سمايل سموري انساهه کي چڪي ٻاهر ڪڍيو هجي ۽ منهنجو انساهه من مان نڪري حاجي ملنگه جي آناهيءَ ڇوڻيءَ تان ٽڪڙو ٽڪڙو گولائيون کائيندو وڌن وڻن ۽ ندين ٻوٽن سان ٽڪرندو، ٿڙندو ٽپڙندو وڃي ممجرا جي اولهيءَ ڪاهيءَ ۾ ڪريو ۽ انهيءَ ڏينهن کان مان خاموش ٿي ويس.

تيز رفتار سان ٻه وڙندڙ ڪار ۾ هنن جي پوسان ويهي جڏهن مان پري کان گنجن ٿڪون جي آسن ۾ ڇمڪندڙ ٺوڙهه، ۽ ساون سوسپز وڻن سان ڀڪيل جبلن تي پونڊڙ بادلن جا ٻاڇا، آناهن جبلن جي اڻل قدمن کي لوڏي ڇڏيندڙ گهري ساگر جي

ڪري، ٻيڙيءَ کي اڳتي ڏڪهندڙ واڃو، به هڪ وار ڪند
 آيا ۽ مون ٻيڙي ۾ چنڊ جي ٽڪرن کي ڏسي اڃا انهن ۾
 سڄو روپو پئس لاءِ آڪاش ڏانهن اکيون ڪڍيون ٿي. مس عمر
 جو هڪ وڏي گهائي ٻادل ٻنهي ڇنڊ لنگي وڏو چٽو مون سا
 رسي وارو هئي. چئن جي ڪنڊن وٽ هڪڙي مشڪراعت اُڀرڻ
 آئي ۽ مون آڪاش مان نظرون کڻي هيئن سامهون ٺهاريو.
 آڪاش جتان ئي ساگر جي سهڻي ٿي به هڪ وڏو ڪارو
 گهاٽو ٻادل نظر آيو. اوڏو واڃو وڃي ٿي. چيائين ته اهو هڪ
 لنگڙو زمين جو لنگو هئو، عيون ٿي لنگڙا وڏا ساوا سڪل وڏا
 آزاديءَ سان ماضيءَ موجب دل پسند جاءِ تي سر ڪڍيو. ٻنهي
 هٿن ۽ انهن سهڻي مٿان آبي ڳاٽ ٻنهي هٿن لاريل جو ڏيکيو وڃي.

مون لنگڙي ٻيڙي ٻاٿيءَ مان ڪنڊي واريءَ تي رکي ۽
 ڏيکي لاريل جي وٽ کي ٽوڪ ڏيئي واهي وڃيس. پاد آيو
 اهو ڏيکيو، ڇڏي اڪثر جهڙو هڪ ڪماري ڏيکيو ڏيئي
 لاريل جي وٽ جي لنگڙن لنگڙن پاڇن ۾ واهي ڏيئي
 ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو
 ڪهڙا نه ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو
 سان ساگر ڪماري، جبلن جي چوٽين تي ۽ وڏن وڏن ڏيکيو
 ۽ سان عوامن، ڏيکيو سان ساگر جي سهڻي ڪماري
 ڏيکيو وٽن هيٺان واهي روح واهيون ڪندي، اڳل ڪار
 جي چوٽين تي جهولندڙ وٽن سان گڏ مان به جهوپٽ لڳندي
 ڪاش! ان وقت ئي اها چاهه ڪار ڏيکيو ڏيکيو ڏيکيو
 وڏيون ڪاهيون به هن لاريل جي وٽ والنگي ٿي اڳل

هنن سڀني سان گڏ هوندي به. اڳ ئي رهندي هيس. شاديءَ کان پوءِ پوراون پورو جڏهن مان هنن سان سٺو ئي ٺڪتي هيس. حاجي ملنگ جي آناهيءَ چوڻيءَ کي ڏسي دل هڪ عجيب آساهه سان پُر ٿي وئي هئي ۽ ويتر جو ڏنر اٿانگا پيچرا به. دل تي ڇو ٿڙي پيئي. اُچيءَ سلوار ۽ ڪوٽي تي ساڄي ڪلهي تان ورائي ڪارو رڻو ڪٽي ڪاٻي ڪلهي هيٺان ٻڌم ۽ کيس سندس دوستن سان اڪيلو ڇڏي اٿانگا پيچرا پار ڪندي، ممجرا جي ڪاريءَ ۾ اُٿندڙ چولهن ۽ پري پري کان نظر ايندڙ مشران جي جبلن جي قطارن کي ڏسندي، قدرت جي اٿاهه ساگر مان موٽي مڙي جهول پري وڃي چوڻيءَ تي رسييس. ۽ هيءَ واري واري سان هڪ هڪ ساهيڙي کي هٿ کان وٺي اٿانگا پيچرا پار ڪرائيندو جڏهن ڪافي ڊالر سان مٿي پهتو تڏهن ٿڪ کان ڇڪا چور پنهنجن دوستن ۽ ساهيڙين کان نظر بچائي چيائين، ”هيءَ ڪهڙي چريائپ آهي؟ هيئن چرين وانگر ٿڪڙي ٿڪڙي ٻڪون پائيندي ڇو آئين؟“ ۽ مونکي لڳو ڇو ڪنهن مذهبي من به سمايل سموري آساهه کي ڇڪي ٻاهر ڪڍيو هجي ۽ منهنجو آساهه من مان نڪري حاجي ملنگ جي آناهيءَ چوڻيءَ تان ٽڪڙو ٽڪڙو گولائون ڪاٽيندو وڌن وڻن ۽ ندين ٻوٽن سان ٽڪرندي، ٽڙندو ٽاٻڙندو وڃي ممجرا جي اونهيءَ ڪاهيءَ ۾ ڪريو ۽ انهيءَ ڏينهن کان مان خاموش ٿي ويس.

ٽيڙ رفتار سان ٻوڙندڙ ڪار به هن جي پوسان ويهي جڏهن مان پري کان گنجن ٿڪون جي آسن ۾ ڇمڪندڙ نور ڏٺو ۽ ساون سوسبز وڻن سان ڀرڪل جبلن تي پوندڙ بادلن جا پاڇا، آناهن جبلن جي اڙل قدمن کي لوڙي ڇڏيندڙ گهري ساگر جي

مان نڪري نڙ هي وڻ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن آي، جن
کي هوءَ ’ڏاڏي نڙ جي ڏاڙهي‘ ڪري چوندي هئي،
انڌي هئي.

۴ منهنديءَ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي ٻاڪا ڏاڏي هي
ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه ڪا ٻاڪا آي لڏيڙي هئي ۽ نه
تي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان ٻه سال وڏي
ٿيڻ ڪري ٻاڪا، ٻاڪا نه رهي ننگو ٻڌي ويئي هئي ۽
ڏاڏي جي ڏاڙهي شونجيءَ جي قلعي جي اهاڪ ڪٿا
ٻڌائيندڙ، سمنڊ جي سونجا وڌائيندڙ، ڌرتيءَ کي جهيندڙ
گهائي اس، پر اڄهن شهر کان ڇڳو پري، هڪ ننڍي بستيءَ
جي رکوالِي ڪندڙ پر چڱي ويئي هئي.

صبح جي وقت مور جو ٽاچ کيس گهر کان گهلي ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ ۾ لڪائيندو هئو ۽ ٽاچ کائو هئو مور جا ڪوئل کنب
کنو، هتان کان هڪ ٻيئي لڙندي هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ
جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪنهن سان ٻڌند هئي
نولي، پر سڃاڻيندي هئي ۽ انهيءَ ڌار کي زور سان اونڌو ڪري
جڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سينگار هڪ ئي جهنگي سان
اچي پٺت پوندو هئو تڏهن هوءَ زور زور سان ٽاڙيون وڄائي
ٺهڪ ٿي پئي کلي لڳندي هئي ۽ ڏاڏو چڻ پڙهندڙ ٻڌڻ ٻڌڻ
وشال هٿن سان، سڄي وڇان سندس مٿي تي هڙا گهمائيندو هئو.

ان وقت اڃانڪ ڪنهن پٺيان اچي اکيون بند ڪيون هيون
مان چرڪي ويئي هيس ۽ پاڻ سڃاڻيندي آي، مون پاڻ کي
هن جي ٻانهن ۾ ٽپو هئو. هن مرڪندي چيو، ”چرڪي وائينءَ“
۽ منهن شرمانيءَ ۾ اکيون جهڪائي ڇڏيون. هن چٽو ڏانهن
ٺهاري پندي چيو، ”وري هتي ڇترا“ ۽ مان اکيون ٽاڙي لڏي

گهيس ڌارين جيان پنهنجي ئي حقن سان ڇڏيل ان چتر کي
جنهن ۾ شواجيءَ جو قلعو به هئو ته. ڇهه مندڙ واريءَ سان
انديون رمندڙ ساڳو جون لهرون به هيون ۽ مور جي ڪنهن سان
سندگاريل ڏاڏي جي ڏاڙهي به هئي. الاڻي ڇا ڇڏيو هو،
الاڻي ڇا ڇڏي ويئي هيس.

* * *

وڏي شاهي ٻيڙيءَ ۾ کين سندس سائين سان ڇڏي
ڇاڏوڪيءَ جو مشاهدو ماڻڻ لاءِ لهي پيس ننڍيءَ ٻيڙيءَ ۾.
ته، بنديان واکو ڪري پيائين، ”پري متان وڃين!“ ۽ مان
بنا بنديان نهارڻ جي ٽڪڙا ٽڪڙا وڃهه. علامندي اڳيان لڪري
ويس. ڪافي اڳتي نڪري وڃڻ کان پوءِ بنديان مڙي ڏنر ته،
وڏو شاهي ٻيڙو هڪ ننڍيءَ ٻيڙيءَ مثل لهر، لڏهن ٻيڙيءَ
تان ڌيان هڻي وڃي لهرون ۽ ڇنڊ جي مڌر ملن تي به. الاڻي به
مون کان سندن اعو ملن سڏو ته، ويو ۽ مون زور سان وڃهه ڪئي
ڇنڊ جي سيني ۾ هڏيو. ڇنڊ پاڙ کان لڏي ويو ۽ سندس ڪنهن
ننڍا وڏا ٽڪرا سمند جي سطح تي هيڏانهن هوڏانهن پکڙجي
ويا. لهرون انهن ٿڙيل پکڙيل ٽڪرن کي مونن جهڙن ٻيڙي ڪٽي
پلائند ۾ وڌو ۽ بدلي خاطر تيزيءَ سان اچي منهنجي ٻيڙي
سان ٽڪريون. مون پنهنجيءَ سڦلتا ۽ لهرون جي اسڦلتا تي من
ٿي من ۾ مرڪيو ۽ ڏسندي رهيس ڇنڊ جي ٽڪرن ۽ پري
پري کان هڪ ڪاوڙيل لهرون جي مدد لاءِ ايندڙ ٻين لهرون کي.
مون کي لڳو ڇڻ ڇنڊ جي ٽڪر ٽڪر ٿيڻ جو هيءَ سماچار سڄي
سمند ۾ وڃ وانگر پکڙجي ويو هجي ۽ چوڻوڪا کان پنهنجي
مستحب ڇنڊ جي بدلي وٺڻ لاءِ زور شور سان لهرون اچي منهنجيءَ
ٻيڙيءَ سان زوردار ٽڪر هڻنديون هجن. ڪنهن ۽ ڇڏي آسڪا
ڪان، هڪ وار منهنجو هڏو ڪسي آيو. لهرون جو مٿاڙو

مان لڪري پڙ جي وٺ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن ئي، جن
کي هوءَ ڏاڏي پڙ جي ڏاڙهيءَ ڪري چوندي هئي،
لڏندي هئي.

۴ منهنجيءَ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي نالڪا ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه ڪا نالڪا ئي لڏي هئي ۽ نه
تي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان ٻه سال وڏي
ٽيٽ ڪري نالڪا نالڪا نه رهي نينگر ٻڙجي ويئي هئي ۽
ڏاڏي جي ڏاڙهي شواحيءَ جي قلعي جي اڻهاڪ ڪٽا
ٻڌائيندڙ، سمند جي سڙپا وڌائيندڙ، ڌرائيءَ کي جهندڙ
گهائي نه، پر اڄهن شهر کان ڇڏو پري، هڪ ننڍي ايتيءَ
جي رڪوالي ڪندڙ پر ڇڏي ٻڙجي ويئي هئي.

صبح جي وقت مور جو ٺاڇ ڪمس گهر کان گهلي ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ ۾ لڪائيندو هئو ۽ ٺاڇ کانپوءِ هوءَ مور جا ڪرڻل ڪٽڻ
ڪندو هتان کان هڪ ٻيئي ٿيندي هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ
جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪمڀڻ سان ٻيٽ سڙهي
نمونن ۾ سڙهي ٻڌي هئي ۽ انهيءَ ڌار کي زور سان لوڙڻ ڪري
جڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سڀڪار هڪ ئي جهٽڪي سان
اچي ٻيٽ پوندو هئو تڏهن هوءَ زور سان ٺاڙيون وڇائي
آهڪ ڏيئي ڪٽڻ لڳندي هئي ۽ ڏاڏو ڇوٽ پنهجن ٻڏڻن
وشال هٿن سان، سڀهر وڇان سندس مٿي تي هٿڙا گهمائيندو هئو.
ان وقت اچانڪ ڪنهن پٺيان اچي اڪيون بند ڪيون هون،
مان چرڪي ويئي هيس ۽ پاڻ سڀائيندي ئي، مون پاڻ کي
هن جي ٻانهن ۾ ڏاڍو هٿو. هن مرڪندي چيو، ”چرڪي. واهيءَ“
۽ مون شرمانيءَ ۾ اڪيون جهڪائي ڇڏيون. هن ٻيٽو ڏانهن
نهاريندي چيو، ”وري هيءَ چٽرا“ ۽ مان اڪيون ٺاڙي ڏسڻ

لڳيس ڌارين جيان پنهنجي ئي هٿن سان ڇڏيل ان چتر کي
جنهن ۾ شواجيءَ جو قلعو به هئو ته ڇمڪندڙ واريءَ سان
رانديون ۽ مندڙ ساگر جون لهرون به هيون ۽ مور جي ڪنڀن سان
سِينگاريل ڏاڏي جي ڏاڙهي به هئي. الاڻي ڇا چئبو هوم،
الاڻي ڇا چئي ويئي هيس.

* * *

وڏي شاهي ٻيڙيءَ ۾ کين سندس سائين سان ڇڏي
ڇانڊوڪيءَ جو مشاهدو ماڻڻ لاءِ لهي پيس ننڍيءَ ٻيڙيءَ ۾.
ته. بنيان واکو ڪري ڇيائين، ”پري متان وڃين!“ ۽ مان
بنا بنيان نهارڻ جي ٽڪڙا ٽڪڙا وڃهه، هلائيندي اڳيان نڪري
ويس. ڪافي اڳتي نڪري وڃڻ کان پوءِ بنيان مڙي ڏنر ته
وڏو شاهي ٻيڙو هڪ ننڍيءَ ٻيڙيءَ جهڙو لڳي، تڏهن ٻيڙيءَ
تان ڌيان هٽي وڃي لهرون ۽ ڇنڊ جي مندر ملن تي پير. الاڻي ڇو
مون کان سندن اهو ملن سڏو، ويو ۽ مون زور سان وڃهه ڪڍي
ڇنڊ جي سيني ۾ هڏيو. ڇنڊ پاڙ کان لڏي ويو ۽ سندس ڪٿين
ننڍا وڏا ٽڪرا سمند جي سطح تي هيڏانهن هوڏانهن پکڙجي
ويا. لهرون انهن ٽڙيل پکڙيل ٽڪرن کي مونين جيان مڙي ڪڍي
پلائند ۽ وڌو ۽ بدلي خاطر تيزيءَ سان اچي منهنجي ٻيڙي
سان ٽڪريون. مون پنهنجيءَ سڦلتا ۽ لهرون جي اسڦلتا تي من
ٿي من ۾ مرڪيو ۽ ڏسندي رهيس ڇنڊ جي ٽڪرن ۽ پري
پري کان هٿن ڪاوڙيل لهرون جي مدد لاءِ ايندڙ ٻين لهرون کي.
مون کي لڳو ڄڻ ڇنڊ جي ٽڪر ٽڪر ٿيڻ جو هيءُ سماچار سڄي
سمند ۾ وڃ وانگر پکڙجي ويو هجي ۽ چوڌر کان پنهنجي
محبوب ڇنڊ جي بدلي وٺڻ لاءِ زور شور سان لهرون اچي منهنجيءَ
ٻيڙيءَ سان زوردار ٽڪر هڻنديون هجن. ڪنهن عجيب آشنڪا
ڪمان. هڪ وار منهنجو هڙو ڪٽي اٿيو. لهرون جو مقابلو

مان نڪري ٿڙ جي وٽ مان زمين تي لڙڪندڙ لامن تي، جن
کي هوءَ ’ڏاڏي ٻڙ جي ڏاڙهي‘ ڪري چوندي هئي،
لڏندي هئي.

۴ منهنجي ۽ نظر سامهون گهمي ويئي ساڳي بالڪا ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ تي لڏندڙ. پر نه ڪا بالڪا ئي ننڍڙي هئي ۽ نه
ئي وري ڏاڏي جي ڏاڙهي ساڳي. اڳي کان به سال وڏي
ٿيڻ ڪري بالڪا، بالڪا نه رهي ٺهنگو بڻجي ويئي هئي ۽
ڏاڏي جي ڏاڙهي شواحيءَ جي قلعي جي اڻهاڪ ڪٺا
ٻڌائيندڙ، سمند جي سويل وڌائيندڙ، ڌرتيءَ کي ڇهيندڙ
گهاٽي نه، پر اڄين شهر کان ڇڏو پوي، هڪ ننڍي بستيءَ
جي رڪوالي ڪندڙ پر چڱي بڻجي ويئي هئي.

صبح جي وقت دور جو ٺاڄ کيس گهر کان گهاٽي ڏاڏي جي
ڏاڙهيءَ پر لڪائيندو هئو ۽ ٺاڄ کائو هوءَ دور جا ڪرپل ڪٽپ
ڪندو هتان کان هڪ ٻيئي ٿرندي هئي. ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ
جي هڪ ننڍي حصي کي هوءَ انهن ڪنهن سان بهجهڻ سگهي
لهوني، پر سڃاڻيندي هئي ۽ انهيءَ ڌار کي زور سان لوڏڻ ڪري
جڏهن ڏاڏي جي ڏاڙهيءَ جو سبڪار هڪ ئي جهٽڪي سان
اچي پٽ پوندو هئو تڏهن هوءَ زور زور سان ٿاڙيون وڄائي
آهڪ ڏيئي ڪلڻ لڳندي هئي ۽ ڏاڏو چڻ پنهجن ٻڌڻ ٻڌڻ
وشال هٿن سان، سڀهه وڇان سندس مٿي تي هڻڻا گهمائيندو هئو.
ان وقت اڃانڪه ڪنهن پٺيان اچي اکرون بند ڪيون هون،
مان چوڪي ويئي هيس ۽ پاڻ سڃاڻيندي ئي، مون پاڻ کي
هن جي پٺاهن ۾ ڏٺو هئو. هن ڪندي چيو، ”چوڪي وٺو.“
۴ مون شرمائجي اکيون جهڪائي ڇڏيون. هن ٻيڙ ڏانهن
نهاريندي چيو، ”وري هيءَ چٽو!“ ۽ مان اکيون ٿاڙي ڏسڻ

ڏاڏن حالت کي رسيل، هنڌان هنڌان ڀرندڙ، انھاس جي ساڳي هن ڀاڱي ڀڳل ڊال قلعي جي هڪ ئي جاءِ هن کي ايڪو پسند هئي - تون هلائين جي. انهيءَ هنڌ بهي هوءَ ڪافي ڊاڏن تائين قلعي کي هڪ مدم کان گهيري ٻيل انهن سندن آلهن، ڊگهن، بندرن ۽ ننڍن وڏن سروسبز ساون، ٻوٽن ۽ مٽيءَ سان ڍڪيل هئا ڪري ٻين وٽن کي ڏسندي رهندي هئي. ۽ سوچندي هئي وٽن جي پڌاڻي ئي! انهن جي سيني ۽ ممتا ئي، جي لائي ڪيتري وقت کان قلعي کي هيئن پنهنجي گود ۾ لڪائي ويا هئا. بهار ۾ هوءَ اتي بهي وٽن جي ساوڪ تي ۽ غزان ۾ انهن ٻاڙن کي ڏي ڪي ڇڏيندڙ ڇٽيل ٻيلن ۽ سمن تارين تي سوچڻ لڳندي هئي.

* * *

منجهند جي وقت ماني ڪاٺي، اڪيون پوري هوءَ سهڻو جو اهڙو ڪري ماءُ جي مٿي لولي پڙندي هئي ۽ ڇڏهن آغواڻ ستن چوندي سدس ماءُ سمهي پوندي هئي ٿڏهن ماءُ جي جاڳي پوڻ جي ڊپ کان آهستي آهستي اُٿي هوءَ ڀڄي نڪرندي هئي. پوني ۽ ٻين شهرن ڏانهن ويندڙ لوهي تارن سان بند غفائن جي منهن وٽ وڃي هوءَ اندر لپاڪا پاڻي ڏسڻ جي ڪوشش ڪندي هئي ۽ پوءِ ٻن وٽن جي مڃل مان ٺهيل اُن ڪپ ۾ ويهي ڪڏهن اڪائي آندل ڪنڊ ڪٽين ڪسي کارائيندي هئي ته ڪڏهن چوڙوف چڙيل چاري کي آڱرين ۾ لاسائي ڇڏيندي هئي. شام جي وقت ڪناري تي ٻيل ڪاري پٿر تي ويهي پاڻيءَ ۾ ٽنگون وجهندي هئي ۽ اچي ۽ اچي ۽ گچي ۽ کي ٽيستانين بهي هئن ۾ پڪڙي ٻيهندي هئي جيستائين اها پاڻيءَ جو روپ ڌاري، آڱرين جي وٽن مان وهي، ٽوٽين جي سهار کي وڙي وڃي پاڻيءَ سان نه ملندي هئي. ڏاڏن ٿين تي هوءَ پاڻيءَ

مکتبہٴ جو مہنتون

— شریعتی مایا راہی

روش اچي ايڙي ڪاغذ آي، من جي اڀرڻ پاڻن کي جدا جدا رنگن سان رنگڻ لڳو هئو جو اڃاڪه منهنجي نظر، چتر ۾ چٽيل ڳوڙهي سائي رنگ جي پاڙ تي وڃي پئجي. هڪ ڀل لاءِ منهنجو روش ڊڪڙو ۽ ذهن ۾ گهمي ويو شواحيءَ جي قلعي ۽ سار ڪڍاري جي وچ ۾ اڀر وڻ، مڏهن جي پاڙ ۾ اهڙي هئي، بلڪل اهڙي، جهڙي مون اڃا ان وقت ئي چئي هئي. وڻ جي پاڙ هڪ پاسي کان ڪجهه اندر ئي اڀرڻ ۾ ڪجهه، کاڌل هئڻ ڪري هڪ وڏي ڪپ والنگو ئي پاسي ۽ الهيءَ ڪپ جي لڳو لڳو هڪ اڀر وڻ ۾ بلڪل اهڙي نموني اڀرڻ هئو جو ان آڳاٽين وڻ جو ڪپ وڌاڪو وڌو ۽ وڌاڪو ويڪرو ٿي لڳو.

مونکي نظر اچڻ لڳي هڪ لنگڙي چهن ستن ورهين جي بالڪا ان ڪپ ۾ ريل. منجهند جي وقت لڳوڻ اُس، مڏهن سمند جي ڪڍاري تي ليٽيل اٿاهه واريءَ جي سار کي اڃا ئي ۽ چمڪائي ڇڏيندي هئي. ان وقت اڪثر هوءَ ان ڪپ ۾ ريل نظر ايندي هئي. صبح جي وقت هوءَ شواحيءَ جي قلعي ۾ گهمندي ٿوندي رهندي هئي. ڪڏهن قلعي جي اٿاهه ۾ جاءِ تي وڃي پنهنجي هئي ۽ چؤطرف نظر ڊوڙائي ٻري ٻري اٿاهه ڏريءَ جي سيني کي ڊڪيندڙ سار جي آنڇل کي لهرائيندو ڏسندي هئي ۽ ڪڏهن قلعي کان اوڀر ٿي ٻوڙي وڻن جي واهن مان لٽاڪا پاڻي ڏسندڙ پنهنجي گهر ڏانهن هڪ نظر اڇلائي، گهر وارن جي نظر پئجي وڃڻ جي ڊپ کان اڀر اڀر ڊڪون پائيندي هڪ دم اڀري ۾ اچي ساڄي پنهنجي هئي.

پنهنجي گهٽتائي سمجهندو آهي. اڄ هو پنهنجي سنڌي ۽ سنڌي
سرواڻي ڪوٺي لاءِ تيار آهي. هڪ سنڌي ٻئي سنڌي ۽ ڪي
ٽنگ کان چڪي هيٺ ڪرائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي.
اهڙي حالت ۾ حتم وٺڻ نه دوزخ جي دڪان کان به وڌيڪ
آهي.

ناردمنيءَ کي مذاق سمجهي آيو، هن چيو، ”ڇا به هجي،
پر هڪ ڳالهه نه ضرور آهي ته توهان سنڌين کان وڌيڪ سڃاڻو
هن ٻوليءَ تي بهو ڪوئي نه ملندو.“

”سائنس، اهڙي سڃاڻپ ڪهڙي ڪم جي، ه-و پنهنجي
ڌرتي وڃائي ڏر ڏر جون لوڪرون کائيندا رهن. سنڌ جو ڪجهه
ٽڪرو اوري اڌوڪ هلائڻ سان ڪنهن مٺي پيوڻ ها. سنڌين
سوچيو ته ايترو ٽڪرو وٺي آهي ڇا ڪندا، جڏهن سڄو پارٽي
ڪنهن مٺي رهيو آهي. چوندا آهن ته سڃاڻو ڪانه به ٿيندو ٿا،
سو آهي ڏاڏا به اهڙو آهن، جو ڪجهه سالن ۾ آهي پارٽي ۾
پنهنجو وڃوڏي وڃائي ويهندا، ڏاڏا جي صديق هستيءَ سان
هنن جو نالو لسان تي مڙجي ويندو. پوءِ صرف سنڌين جو نالو
اڏاڻي ۾ ٻڌڻ ۾ ايندو. هن جا ڪتاب ۽ ٻيون ڇڙون خالي
ميڙ ۾ ئي ڏسڻ لاءِ ملنديون. تنهن ڪري ٻيو مون ئي رحم
ڪريو. مونکي اهڙي حالت ۾ ٿئي ته ڪرايو جهن ۾ به پنهنجا ٽپ
جو انگ آهي ۽ نه مائر پاشا لاءِ بهار ئي آهي.“

سنهڊجن هنن آڏين آڏن ڏيکارڻ جي ڪمهن به ڏيان ڪو نه ڏنو.
ڏر وڃاڻ وڃڻ وقت ڏسي چيو، ”ڇڏو سنڌي آتما هائي
سڃاڻو ڪونهي آهي. اڄ اسان جو تمام گهڻو ٽڪرو
وٺي ورتو. نه ته ايترو وقت اسين ڪمهن به آتما کي ڪو نه
ڏيندا آهيون. هائي اڄ پنهنجي ڏينهن حتم پٽوڻ ۽ اڏوسار حادث
ئي هڪ سنڌي مائو جي ڪڪ مان حتم وٺندڙن، ڇا مائو صرف

آهي. توکي ملندڙ جنم جي جنم پتري لهي چڪي آهي. ان ۾ جيئن ڄاڻايل آهي تيئن اوشيه ٿيندو.

تڏهن مون کان رڙ نڪري ويئي. پاڻ سنڀالييندي ۽ اتاوليءَ مان چيم، ”ٻوڙيو، ڀلا ان ۾ اهو ته لکيل ڪونهي. ته مان وري سنڌي ٿيندس. جلدي ٻڌايو، منهنجا سائين!“

ٿوري دير درٻار ۾ خاموشي رهي. ذرمراج ناردمنيءَ طرف ٺهاريو. ناردمني هلاڪو مرڪي رهيو هئو. هو ڪرامت جو مالڪ هئو. هن کان ته ڪجهه به ڳجهو ڪون، آخر ذرمراج پنهنجي مڃڻ کي مرو ٿيندي چيو، ”اي آتما! منهنجي اڳئين جنم جي ڪرم ڪندي ايتري ته ڏوهن ۽ پاڻن جي وڏيءَ وچور سان ڳريل آهي، جو اسين توکي سنڌيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو جنم ڏيئي نٿا سگهون. تون جلدي ئي سنڌي سائين ٿيندين، وڏا وڏا واپار ڪندين.“

ناردمنيءَ تنهن ئي ڳچو، ”اي آتما! ڇا توکي سنڌي ٿيڻ ۾ اعتراض آهي؟ سنڌي ته پرشار ٿي قوم آهي. هنن ته ٿوري وقت ۾ پٽسا ڪمائي سڀني کي حيران ڪري ڇڏيو آهي. هاڻي تون به ته، جنم هڪ سنڌي اچر جي گهر ۾ وٺي رهيو آهين. توکي ناراض ٿيڻ جو سبب ئي ڪونهي.“

منهنجي دل بي انت دڪ ۽ پيڙا سان ٽٽي ويئي. اڪين مان آنسن جي ڌارا وهي نڪتي. رومال سان اکيون اڳهندي جواب ڏنم، ”مهراج، مان پنهنجي سنڌين لاءِ ڇا چوان؟ پنهنجو منهن ۽ پنهنجي موچڙي واري ڳالهه ٿيندي!“

”تڏهن به ڪجهه نه ٻڌاء.“

”ٻوڙيو، سنڌي پنهنجو پاڻ کان نفرت ڪندو آهي. سنڌي سڏائڻ ۾ پنهنجي بي عزتي سمجهندو آهي. سنڌي ۾ لکڻ ۽ پڙهڻ ته هو ڀلجي چڪو آهي، پر سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ کي به،

ناردمنيء ذره راج هي پاسي واري سنگهاسن لي ويهندي
 چيو، ”مان هن آتما هي آواز لي ڪڙو ڪڙو ڀارت ڏيڻ مان
 سڌو هتي ڀاروڪ ۾ آيو آهيان. گهڻن يگن بعد مان اوڏانهن ويو
 هوس. پر جيڪي مون اتي ڏار، مونکي پنهنجي اکين تي
 وشواس ٿي ٿيو آيو. هيءُ آتما ڪي ڇوڀ. ڏوٽان جي هن
 اوج ۽ ڀوار ڌرتيءَ کي اڄ ڀارتواسين دوزخ کان به ٻڌار بڻائي،
 ڇڏيو آهي. اڄ ڀارت جيڪب جو ڳرو آهي ته صرف بي ايمائي،
 پوڄاچاري، غريبي، گندگي ۽ جهالت ۾. هتي عيسوي لکي،
 رشوتخوري، گونڊاگيري ۽ بدامنيءَ جو راج آهي.“

مون به ناردمنيءَ کي ولاندي چيو، ”هائو سائين، ڀارتواسي
 پسي ها ڀوجاري آهن. پسي سان اتي اڄ ڪهڙو به پنهنجي
 ۽ ڀارو ڪم ڪري سگهن ٿا. بلڪ اهي پنهنجي ملي ملڪ کي
 به وڪڻي سگهن ٿا. پنهنجي ڀارو، مونکي اهڙي اڌڪار ۾
 ٿئي ته ڳرايو. ڀارت کان سواءِ مان ڪهڙي به ملڪ ۾ وڃڻ
 لاءِ تيار آهيان.“

ذره راج هڪ دفعو وري پنهنجي ڪم ڪنديءَ لي نظر
 وڌي. ڪنڌ ڏوٽندي چيائين، ”نه، نه، اي آتما! مان لاچار
 آهيان. پنهنجي ڪم اهڙا نه ڪڍا آهن جو ڀارت کان سواءِ
 توکي ڪٿي به موڪلي ٿو سگهجي.“

حواب ٻڌي مان ڏاڍو ڏکي ٿيس. ناردمنيءَ طرف منهن
 ڪري کيس حسبي پاڙا ڏندي چيو، ”مديراج! توکان پنهنجي
 ڪجهه سهائتا ڪرايو. مان توکان جو عدم حمايت آڀاري رهندس.“

ناردمنيءَ ڪجهه حواب ڪونه ڏنو، پر صرف هڪو هڪڙو.
 ذره راج پنهنجي ذميواري چيو، ”اي آتما! هي پنهنجو ڪو
 ڀارت ڏيڻ نه آهي، جتي پاسنطوريءَ ۽ ان-ڪرم ڪمائيءَ
 جي پهرين سٺاڻ سان فيصلا بدليا وڃن. اسان جو نواب اٿو

تنهن ئي مون وراڻي ڏيندي ڇڏيو. ”پويو! مون کي پلي
ڪهڙي به جانور جو جنم ڏيو پر انسان جو ڇولو هرگز نه ڏيو.“
”اي آتما! ڪنهن به جانور ٿيڻ جي لائق تنهنجا ڪرم
ڪيل ئي ڪونهن، ٻڌاءِ مان پلا ڇا ٿو ڪري سگهان؟“

اهو ٻڌي مان بيحد ڏکي ٿيس. هڪ جوڙي ويٺتي ڪير،
”اي پويو، اگر مونکي واپس انسان ٿي بڻائڻو اٿو ته مون تي پلا
اها ڏيا ڪريو جو واپس ڀارت ۾ نه موڪليو. اگر ڪنهن پور پين
ملڪ، آسٽريليا يا ڇان ۾ موڪليو ته مان توهان جا ٿورا ڪڏهن
به نه ڀلڻدس.“

منهنجي هن ڳالهه سڀني ڊيوناڻن کي وڙي ٽپوسن ۾ وجهي
ڇڏيو. هڪ ڊيونا ته چمي ڏنو. ”اي آتما! تون ڇا ٿو ڪين؟
ڀارت ته خود پڳوان جي پومي آهي. هن پوتر ديش ۾ رام ۽
ڪوشن جا جنم ٿيا هئا. ويد، پراڻ ۽ گيتا جهڙا مهان ٻسٽڪ به
انهيءَ ڌرتيءَ تي ئي لکيا ويا. دنيا جي ڌرم گروه ”ڀارت“ ۾
تون جنم وٺڻو چاهين! اهڙي ڳالهه ته اسين ٻهويون دفعو
ٻڌي رهيا آهيون.“

مون کان ڪل ٺڪڙي ٿي ويئي، پر ڪيسي مان رومال ڪڍي
ڪل کي روڪڻ جي ڪوشش ڪير ته متان ڌرمراج جي درٻار
۾ منهنجي ڪلڻ کي بد فضيلتي نه سمجهيو وڃي.

مون چيو، ”پر اڄ جو ڀارت پوتر ۽ آڌر مين جو ديش آهي.
اهو رام، ڪوشن، ٻڌ ۽ مهاوير جو ڀارت گهڻو اڳ جو پٺاڻ
هيو.“

ايتري ۾ نارد منيءَ جي ”نارائڻ نارائڻ“ جو آواز ڪنن تي
پوندي ٿي. سڀني جو ڌيان اوڏانهن ڪڇي ويو. ڌرمراج اُٿي
نارد منيءَ جو آدرستڪار ڪيو. ”اچو اچو منجراج، پلي ڪڙي
آيا، هن وقت ڪيئن هيندا آهن اچڻ جي تڪليف ڪمي اٿو؟“

۱. ڏاڻو وڃي. ڪٿو يا ڪهڙو ڪندا. مان اوهانجو ڏاڏو؛
احسانمند رهندس.

سڀني ڏاڻاڻن جون نظرون مڙون ڏانهن ڪڍي ويون. سڀ
ڀرسان ٿي ويا. هيءُ وري ڪهڙو اسرار! سڀ آگاهون انسان
ٿيڻ لاءِ چاهڪ، پر هتي هيءُ آتما انسان ٿيڻ لٿي هئي. ڏروءَ وڃڻ
تعب و زحمت جي ڀڃڻ. ”اڙي پائي انساني جنم آءٌ سرور
سرمشت جنم آهي ۽ هتي تون آهين هو انسان ٿيڻ بدلي ڪٿو
يا ڪهڙو ٿيڻ بهتر ٿو سمجهين. آءٌ ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

مون جواب ڏنو، ”سائين معاف ڪريو، چوٽا منهن ٿڙي
باسا! اڄ به هي ڪلاچي انسان ڏاڏو ڪري چڪو آهي. هن
پر انسانيت جو نالو نشان نه رهندو آهي. هو اي ايمان، بي رحم
بي شرم ۽ ناستڪ بڻجي چڪو آهي ۽ انهن کان سواءِ هو خود
مظلم، لالچي ۽ ڀرسان ڀرو هو ڪهڻي ٿي وڌو آهي. هن کان
ڊڄڻو ٿو.“

ڏاڻاڻن منهنجي وڃڻ تي ڪنڌ ڏوٽي ٻڌندي سمجهي
ڏني. ڏروءَ وڃڻ مڙي ڇڏو، ”اي آتما! تو انسان کي صحت
سڃاڻو آهي. اسان کي سڀ رپورٽون ملي چڪيون آهن. انسان
ايڏو نه ڪري چڪو آهي، جو هاڻي هن جي سڌڻ جي ڪاٺي
آمند نه رهي. ٻئي طرف هاڻوڪن ر ساڄي ڪوٽان ڪوٽ
پريل آهي.“ ڏروءَ وڃڻ تي ڪنڌ ڏوٽي ٻڌندي سمجهي
ڏني. ”اي آتما! مولڪي انسوس سان چوڻو ٿو پوي نه ٿو سمجهي
اڳئين جنم جا ڪم اڃا نه خراب آهن جو توکي انسان بڻائڻ
کان سواءِ ٻيو ڪو رستو ٿي ڪونهي. ڪهڙي هاليءَ ۽ کانءَ
جا درجا اڳڪلهه اچا ٿي ويا آهن، اهي جنم پائڻ ڏاڏا
مضل آهن.“

شریمتي ۽ جي هن ڳالهه ۾ دم هئو. هن سچ ٿي چيو. منهنجي اها حالت ڪجهه سالن کان هئي. پهرين من اڳاڻو ٻوندو هئو ۽ هاڻي اڳاڻن سان به نٿي لڳو. وات جو سواد وڃي چڪو هئو. جيڪي ڪاڻ اهو ساڳيو. مڙهي پيٽ جي موٽو ۾ پيٽرول پوڻو هئو. اهو به زمانو هئو جو منهنجو سواڊي کاڌن ۽ چاٽ جو شوق چومت تي هئو، نٺ نوان ۽ نئين فشن جا ڪپڙا پائڻ کان سواءِ مونکي مزو ئي نه ايندو هئو. پوءِ هاڻي جيڪي شریمتي ڪارائي اهو کائيندو هوس ۽ جيڪي پارائي اهو پائيندو هوس. چوندو هوس مڙهي پيٽ پوڻو ۽ انگ ڀڪڻو. موهه ۽ ممتا جا پنڌن ڌري ڌري ٿي ويا. ورور ڪري نظارا ڏسڻ لڳس ته مان زندهه به ڪٿي هوس. مان ته هڪ مردو هوس ۽ مان سرڳواس ٿي چڪو هوس.

مونکي ٻولوڪ ۾ ڌرمراج جي درٻار ۾ پيش ڪيو ويو. هن ديوتائن جي درٻار جو شان ۽ شوڪت لاجواب هئو. هرڪو ديوتا پنهنجي پنهنجي آستان تي راجمان هئو. هڪ هڪ ڪري آتماڻن کي گهرايو پئي ويو ۽ کين اڳئين جنم جي ڪرم انوسار نئين جنم جو فيصلو ٻڌايو پئي ويو. وقت گذرندي منهنجي ڪرم ڪنڊلي به ڪولي ويئي. ڌرمراج ۽ ديوتائن وچ ۾ صلاح مصلحت ٿيڻ لڳي. سندن سس پس مان مونکي ائين لڳي رهيو هئو ته منهنجو معاملو ڪٽيڙو هئو. مان ڏاڍو اٿولو ٿي رهيو هوس. ڪجهه وقت جي سوچ وڃڻ بعد هنن منهنجي ڪرم ڪنڊلي بند ڪئي. پنهنجو نرين ٻڌائڻ کان اڳ ڌرمراج چيو ”سرڳواسي، پنهنجو فيصلو ٻڌائڻ کان اڳ، پهرين اسين پنهنجي آخري خواهش ڄاڻڻ ٿا چاهيون.“

مون هٿ جوڙي ڏاڍي نرمي سان جواب ڏنو، ”مهراب، منهنجي صرف اها خواهش آهي ته مونکي وري انسان جو جنم

ڪرم ڪنڊلي

— رام ڀٽسواڻي

هڪ ڏينهن مون ڏٺو ته مان مري ويو آهيان!
اندر وارو چوڻ لڳو، ”سٺوئي آيو جو مري ويس. ڪهڙو
سڪ رکيو آهي هن سنسار ۾؟ هيڏي وڏي راج ٻاڳ هوندي
ته منهنجي دل خوش نه آهي. من مائٽ، ڀڻي، ٻار، جائداد،
ڇا نه آهي مون وٽ. مان هرڀرو ڪو مالدار نه ڪو آهيان،
ڀرو نه ڇڱن کان ڇڱوڙو آهيان. دڪ جي اعڙي ڪاٺي ڳالهه
مون وٽ ڪانهي، پر تڏهن به ڇو مان سڪي نه آهيان؟ من هو
سڪ. مون وٽ نه آهي. هن سوار ٿي سنسار مان دل کڻي ٿي
ڀڻي اٿم. انسان جو انسانيت سان ڪو ميل نه رهيو آهي، اهي
هڪ ٻئي کان ڪو به ڀري ٿي ويا آهن.“

ان ڏينهن شروعاتي ۽ پڇر هتو، ”اڄ روتيءَ ۾ دل ڪري
ڇا کائينداس؟“

مون کيس جواب ڏنو، ”مان دل ڪري وري ڇا کائيندس،
مولڪي نه ڪا به خبر نه آهي.“

”نه نه، ضرور ٻڌائو ٻولندو، اڄ توهان جي پسندي جو
طعام ٺاهيندس.“

”پر رات ٿي، لوڪي نه خبر آهي ته مولڪي پنهجي پسندي
آهي ئي ڪانه.“

”اڄ توهان جي جدم هو ڏينهن آهي، اهو به توهان کي ياد
نه آهي! توهان کي اڄڪلهه ٿي ڇا وڻي آهي؟ ڪا به ڳالهه ياد
نٿي پئو؟ اڪو ڪنهن به ڳالهه ۾ من ٿو لڳو.“

شريعتي جي هن ڳالهه ۾ ڊم هئو. هن سچ ٿي چيو. منهنجي اها حالت ڪجهه سالن کان هئي. پهريون من اڳاڻو ٻوندو هئو ۽ هاڻي اڳاڻن سان به نٿي لڳو. وات جو سواد وڃي چڪو هئو. جيڪي ڪاڌ اهو ساڳيو. مڙيئي پيٽ جي موٽر ۾ پيٽرول ڀرڻو هئو. اهو به زمانو هئو جو منهنجو سواد ي کاڌن ۽ چات جو شوق چوٽ تي هئو، نٺ نوان ۽ نئين فشن جا ڪپڙا پائڻ کان سواءِ مونکي مزو ئي نه ايندو هئو. پر هاڻي جيڪي شريعتي ڪارائي اهو کائيندو هوس ۽ جيڪي پارائي اهو پائيندو هوس. چونڊو هوس مڙيئي پيٽ ڀرڻو ۽ انگ ڍڪڻو. موهه ۽ ممتا جا بدن ڌري ڌري ٿئي ويا. ورور ڪري نظارا ڏسڻ لڳس ته مان زندهه به ڪٿي هوس. مان ته هڪ مردو هوس ۽ مان سوڳواس ٿي چڪو هوس.

مونکي ڀرلڪ ۾ ڌرمراج جي درٻار ۾ پيش ڪيو ويو. هن ديوتائن جي درٻار جو شان ۽ شوڪت لا جواب هئو. هرڪو ديوتا پنهنجي پنهنجي آستان تي بواجمان هئو. هڪ هڪ ڪري آتماڻن کي گهرايو پئي ويو ۽ کين اڳئين جنم جي ڪرم انوسار نئين جنم جو فيصلو ٻڌايو پئي ويو. وقت گذرندي منهنجي ڪرم ڪنڊلي به ڪولي ويئي. ڌرمراج ۽ ديوتائن وچ ۾ صلاح مصلحت ٿيڻ لڳي. سندن سس پس مان مونکي ائين لڳي رهيو هئو ته منهنجو معاملو گنجير هئو. مان ڏاڍو اٽالو ٿي رهيو هوس. ڪجهه وقت جي سوچ ويچار بعد هنن منهنجي ڪرم ڪنڊلي بند ڪئي. پنهنجو نونيه ٻڌائڻ کان اڳ ڌرمراج پڇيو ”سوڳواسي، پنهنجو فيصلو ٻڌائڻ کان اڳ، پهريون اسين منهنجي آخري خواهش ڄاڻڻ ٿا چاهيون.“

مون هٿ جوڙي ڏاڍي نرمي سان جواب ڏنو، ”مهراج، منهنجي صرف اها خواهش آهي ته مونکي وري انسان جو جنم

ڪرم ڪنڊالي

— رام پيسواڻي

هڪ ڏينهن مون ڏاڍو نه مان مري ويو آهيان!
اندر وارو چوڻ لڳو، ”سٺوئي ٿيو جو مري ويس. ڪهڙو
سڪ رکيو آهي هن سنسار ۾ آ؟ هيڏي وڏي راج ٻاڳ هوندي
نه منهنجي دل خوش نه آهي. من مائيت، يعني، ٻار، حائداد،
ڇا نه آهي مون وٽ. مان هرڳهر ڪو مالدار نه ڪونه آهيان،
پر نه ڇنگن کان چڱيرو آهيان. ڊڪ جي اهڙي ڪاٺي ڳالهه
مون وٽ ڪانهي، پر ٽڏهن به ڇو مان سڪي نه آهيان؟ من جو
سڪ، مون وٽ نه آهي. هن سوارڻي سنسار مان دل کڻي ٿي
پنهنجي اُمر، انسان جو انسانيت سان ڪو ميل نه رهيو آهي، اهي
هڪ ٻئي کان ڪجهه پري ٿي ويا آهن.“

اُن ڏينهن شروعاتيءَ ۾ ڇهيو هئو، ”اڃ روئيءَ ۾ دل ڪري
ڇا ڪانهندا؟“

”مون کيس جواب ڏنو، ”مان دل ڪري وري ڇا ڪانهندس،
مولڪي نه ڪا به خبر نه آهي.“

”نه نه، ضرور ٻڌائڻو ٻولندو، اڃ توهان جي پسندي جو
طعام ٺاهينداس.“

”پر دائي، توکي نه خبر آهي ته مولڪي پنهنجي پسندي
آهي ئي ڪانه.“

”اڃ توهان جي ڄمڻ جو ڏينهن آهي، اهو به توهان کي ياد
نه آهي! توهان کي اڄڪلهه ٿي ڇا ويو آهي؟ ڪا به ڳالهه ياد
نٿي اچي ۽ اڪو ڪنهن به ڳالهه ۾ من ٿو لڳندو.“

جواب آيو، ”سڀ لک آهي ... مون پنهنجي گهر ۾ صبح جو پڻ ٽيليفون ڪيو.“

”ها، مونکي خبر آهي.“

”پوءِ... اچين ٿو؟ موقعو سٺو آهي.“

ان ننڍي ٽي گوبال جي بدن ۾ آڱر لڳي ويئي، سندس سٿرن ۾ گرم گرم خون جون چٽيون اُٿل لڳيون. ٻو کن ۾ ئي اهي وسامي ويئون. هن چيو، ”نہ، جنهن تڪليف مان اسين گذري رهيا آهيون، اهو سڀ ان تڪليف جي قابل نہ آهي.“ ۽ هن فون ڪٽي ڇڏيو.

— B-14, Dayanand Colony, Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ مونسجي ٻوٽن ڪهاڻي ڇو آهي؟

هيءَ ڪهاڻي پهرين ”هندواسي“ جي ۲۹ اپريل ۱۹۸۴ ۾ شايع ٿي هئي. اُتان پوءِ آرمي پبليڪيشن، حيدرآباد سنڌ وارن، پنهنجي ”آرمي-۴“ ۾ ڪٽي، شايع ڪئي. انجو هندي رويانتر دهليءَ مان نڪرندڙ هندي ماهوار ”ڪامبني“ جي جنوري ۱۹۸۵ آڱر ۾ ظاهر ٿيو. ان بعد، هن ڪهاڻيءَ جا ترجما ٽيلنگو ۽ بينگالي ٻولين ۾ پڻ ٿيا.

خبر ناهي ڇو، مونکي اها ڪهاڻي خاص طرح وڻندي آهي.

— مونيئل جوتواڻي

جواب آيو، ”سڀ لڪ آهي... مون ٽنهنجي گهر ۾ صبح جو پڻ ٽيليفون ڪيو.“

”ها، مونکي خبر آهي.“

”پوءِ... اچين ٿو؟ موقعو سنڌو آهي.“

ان زمين تي گوبال جي بدن ۾ آڱر لڳي ويئي، سندس سٿون ۾ گرم گرم مٿون جون چٽيون اٿڻ لڳيون. ٻو کن ۾ ئي اهي وسامي ويئون. هن چيو، ”نه، جنهن ٽڪليف مان اسين گذري رهيا آهيون، اهو سڀ ان ٽڪليف جي قابل نه آهي.“ ۽ هن ٽون ڪٽي ڇڏيو.

— B-14, Dayanand Colony, Lajpat Nagar, New Delhi-110024

هيءَ ماڻهجي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

هيءَ ڪهاڙي ٻوٽن ”هندواڻي“ جي ۳۹ اپريل ۱۹۸۴ ۾ شايع ٿي هئي. اٺان پوءِ آرسِي پمليڪيشن، حيدرآباد سنڌ وارن، پنهنجي ”آرسِي-۴“ ۾ ڪٽي، شايع ڪئي. انجو هندي رويانتر دهليءَ مان نڪرندڙ هندي ماهوار ”ڪاد ميني“ جي جنوري ۱۹۸۵ آڱر ۾ ظاهر ٿيو. ان بعد، هن ڪهاڙيءَ جا ترجما ٽيلنگو ۽ اينگالي ٻولين ۾ پڻ ٿيا.

خبر ناهي ڇو، مونکي اها ڪهاڙي خاص طرح وڻندي آهي.

— هوليئل جونواڙي

مسز ملهوارا جي ڇهري تي ڪي ٻاجا لڙي آيا. هن چيو،
 ”مڙيئي ٺيڪ ٻيئي هلي.“

گوپال سندس ڇهري ۾ ٺهاري پڇيو، ”مڙيئي ٺيڪ ٻيئي
 هلي! ڇو؟ توهان جي جواب ۾ اٽساه نظر نٿو اچي؟“
 ”اٽساه؟ اٽساه ڇا ڇو؟ سڀني هندن تي ڳالهه ساڳي آهي.
 در اصل، زندگيءَ جا مسئلا هر نسل ۾ رشتي کي اهو ئي ساڳيو
 ڀرائو رشتو نڀائي ڇڏين ٿا. ان ۾ نواب جيستائين آهي،
 جيستائين ڀواڻاڻپ ناهي.“ ۽ مسز ملهوارا مشڪي، ڪن لاءِ
 ٻيئي ۽ پنهنجو ڪلاس وٺي لاءِ ٻئي پاسي هلي ويئي.

گوپال استاف روم ۾ وڃي عادي مطابق ”مڊل اسٽيڊين“
 ڏانهن وڌيو. اُتي سندس ڪاٺي ۾ ڪاليج جي دفتر مان آيل
 هڪ دفعو ۽ نرال ۾ آيل ٻه نوڪ دوست لڏا ٻيا هئا. لڏا
 ۾ سمجهندڙ وغيره ۾ شويڪ ٽيڪ لاءِ ٺهيل ٻيو هوندا، هن اهو
 سوچي لڏا ٻيٽ جي ڪسي ۾ وجهي ڇڏيا، ۽ هو دفعو ٻيٽ
 لڳو... نه چئبو، هن هتي ڪاليج ۾ به نون ڪيو آهي ۽ هن
 لاءِ نمايو ڇڏيو آهي ته هو اڇو سان هڪدم ڪيس نون ڪري...
 ڇو ناهي، اهڙي ڪهڙي ٽڪڙي ڳالهه آهي؟ ڇا سندس مڙس
 کي يا اوسي پاسي وارن کي خبر پئجي ويئي آهي؟... سندس
 پيشانيءَ تي گهٽج ظاهر ٿي پيا. هن ڪيسي ۾ هڪ وجهي
 پنجاهه پيسن جو سڪو کڻي ۽ استاف روم کان ٻاهر نڪري ويا.
 ٻو دفتر ٻاهران لڳل ٻجڪ ٽيليفون تي هڪ چوڪري ڳالهائي
 رهي هئي. هن گوپال کي ڏسي نون ئي ڳالهه. اولهه مشتصر
 ڪري ڇڏي ۽ سندس اڳيان ادب وچان سر جهڪائي هلي
 ويئي.

گوپال ٻئي پاسي ”هلاو“ جو آواز ٻڌي سڪو ”سلامت“ ۾
 وڌو ۽ پڇيائينس، ”ها، ڇا خبر آهي؟“

۱. آلی. اڏهی ۽ ڪی اڏی ڏانهن مسڪراھت وڌائی ۽ ڪڏ ھلڻ شروع ڪیو.

مسز ملھوٽرا ٻڃیو، ”ڏیو غیور ٻاڪٽر شرماء ساوٽری ڪیئن آھی؟“

گوبال ورائیو، ”اڪل لیک آھی. توهان ڪی ڏاڍو یاد ڪندی آھی. توهان به ته گھڻن ڏينھن کان - ها، جڏھن کان نئين گورھستی جوڙي اٿو - اسان وقت ڪونہ آيا آھيو. ڪڏھن مسٽر ملھوٽرا سان ڪڏ اچو نہ... توهان نہ اچو ته اسانکي گھرايو، اسين اينداسين.“

ٻئي ڪلا لڳا. مسز ملھوٽرا ”ٻڃیو، ڇڏو، اڄ شام جو ٽيليفون آی ”بڪس“ ڪنداسين.“

گوبال ڏانهن ٺھارو ۽ کانئس ٻڃیو، ”ٻڪ؟“
هن ٻڃو، ”بڪ.“

گوبال سندس چھري تان نظر ھٽائيندي، ھونئن ئي مٿس نظر وجھندي سوچيو، ھوء نون ويچارن جي نئين ناري آھی. ڪافي ھمت واري آھی. تازو هن اڳئين مڙس کي طلاق ڏيئي نئين شادي ڪئي. ساوٽريءَ جي من به ته هن لاء گھڻي عزت آھی. ھڪ دفعي هن، جڏھن ھوء اڃا مسز ڪنا ھئي، کيس چيو ھئو ته، ھوء ھڪ ڌارئي مرد لاء خوب ڪشش محسوس ڪري رھي آھی ۽ لڪڇپ به نئون رستو قائم ڪرڻ کان اھو بھتر سمجھي ٿي ته پنھنجي پراڻي رستي مان ”واڪ آئوٽ“ ڪري... ۽ هن انين ڪيو.

مسز ملھوٽرا ٻڃیو، ”ڇو، ڇا سوچي رھيا آھيو؟“
گوبال ورائیو، ”بس، اھيئي سڀ ڳالھيون... توهان جي نئين گورھستی ڪيئن ٿي ھلي؟“

اٺين وارو آهي ته ازل کان ئي مرد کي عورت طرفان ۴ عورت
کي مرد طرفان اهڙو رستو قائم ڪرڻ چڱي ايندڙ مليل آهي.
ڪو به ڪٿي نه اٿن ڪري سگهي ٿو ۽ ماڻهو اٿس به ڪن...
آخر دل ئي نه آهي.

هو انهن خيالن جي سلسلي ۾ رهيو هئو ته مون ئي سامهون
کان هڪ ٽوڪ پڻهجي ٿيڙ رفتار ۾ آئي، ۴ رستي جو گوبال
وارو ڳول حصو ڳوڪائي ويئي. گوبال کي هڪ ڪن لاءِ مھوس
ٿيو هئو ته اها ٽوڪ سندس اسڪوٽو مٿان لنگهي ويندي. پر
هن عين وقت ئي پاڻ سنڀالي، اسڪوٽر کي بڪي رستي کان
لاهي ٽوڙ ٽوڙ ۾ هلايو هئو. هاڻي هن پٺيان ٺهاري ٽوڪ کي
ٽٽو ۽ سونهو، ٽوڪ آمدورفت جي ٺهڻ جو پالڻ نه ڪيو هئو.
هن هڪ نظر پڻهجي اسڪوٽر تي نه اچائي ۽ کيس لڳو
اسڪوٽر سڙڪ ئي ٻوڙندي پڻهجي ئي خيالن ۾ رهيو هئو
هئو، پاڻ ٽائين محدود رهيو هئو. اهڙيءَ ريت اهي حادثا
ٿين ٿا.

ڪاليج جي باغچن ۾ ڇوڪرن ۽ ڇوڪرن جي چهل-پهل لڳي
پڻي هئي. هڪ ڪي وڏياري گوبال جي سامهون ئي آيا، تن
ٻن وچان کيس ”گڊ مارننگ، سر“ ٿي چيو، گوبال نه کيس
”گڊ مارننگ“ چئي ٿي ڪيڪاريو. هو سوچڻ لڳو، اڄوڪي
زماني ۾ نه ڪو شش جي وچ ۾ مڏو سمجهند رهي سگهي ٿو،
جڏهن ڪو پڻهجو ٽوڪ ياد ڪري ۽ شش پڻهجو ڪوٽو نه
وساري. هو ڪاليج جي ٽائڪ ٽائڪ اندر ڪهڙي اسڪوٽر-ڪار
استند ڏانهن وڌيو ته ٻري کان ٽائين، مسز ڪنا نه نه، هاڻي
هو مسز ملههرا آهي. پڻهجي ڪار ها شيشا مٿي چاڙهي
رهي هئي. هن پڻهجو اسڪوٽر ٻيھاري ”لاڪ“ ڪيو ۽
مڪيمٽ ٻاراما وارو ڪتاب کڻيو ته ايتري ۾ مسز ملههرا

هن صرف نوسان ڳالهائڻ تي چاهيو! ۽ سندن اکين ۾ شرارت
نٿي لڳي.

ان وچ ۾ ڳوٺال بدن تي ڪهڙا ڀڃڪڙيا ٿيڻ لڳا. انهيءَ
نوکي ۾ ڪا به ڪانه آهي ته ٻيلاڪ ٿيليفون ۾ مان ٿيليفون ڪوڙ
۾ اها سهوليت آهي. ماڻهو خاص آواز ٻڌي ڪري ٿي پنجاهه
بئسن جو سڪو وجهندا آهن.

ساوٽريءَ ڏٺو، ڳوٺال جي قميص جو مٿيون ٻٽ ٽٽل هئو،
۽ ڳوٺال کي محسوس ٿيو ته هو ٻاٺ کي اڃا پوريءَ طرح ڀڃڪڙي
نه سگهيو هئو. ساوٽري سندس قميص تي ٻٽ ٽاڪڻ لاءِ سٺي
ڏاڍو ڪٽي آئي ۽ هن ڏندن وچ ۾ سٺي جهلي ۽ سندس گوجان وٽان
قميص ٻڪڙي اچي ٽٽل ٻٽ جي ڇڪهه، ٿي نئون ٻٽ رکندي
چيو، ”هائو، ۽ ماڻهو منهنجو آواز ٻڌي ڪري به نه نوسان
ڳالهائڻ لاءِ ٿيليفون تي ڪي سڪند ”هولڊ“ ڪري سگهن ٿا.
چا اهو ضروري آهي ته تون ئي هر وقت ٿيليفون کڻين؟“

هائي ڳوٺال کان رهيو نه ويو. هن ڪاوڙ جي چيو، ”تنهنجو
چا مطلب آهي؟ جيڪڏهن اهو مطلب آهي ته گهر کان واندي
ڪا عور به مون کي ٿيليفون ڪندي رهي ٿي ۽ هو ڇڏهن تون
ٿيليفون تي هڻين ٿي ته ٿيليفون رکي ڇڏي ٿي، ته مان کيس
پڇي ڇڏيندس ته هو مهراڻي ڪري گهر ۾ ٿيليفون نه ڪري
ڪاليج ۾ ڪري.“

ساوٽريءَ جي چوري تي ڪلور ريڪائون مڙي آيون. هن
چيو، ”اها ته عجيب ڏاڍائي چٽي!“ ۽ هو وٺڻ تي
هلي ويئي.

توري ڏيڙ کانپوءِ هن اتان ئي ڪائمن پڇيو، ”ڇانه ڪوڪي؟
سان گڏ آمليت لاهي اچان، يا عاف غرا هلدو؟“

ٿا... ٿا ڪٿي ۽ جواب ۾ هن ۾ ڪڍن هٿ جي هلاڪي اوڙ سان
ٿا... ٿا چيو.

هو واپس گهر آيو ۽ ساوٽريءَ وٽ ٿي مان ئي ڪائمس پڇيو،
”اڄ نه اسڪول بس نه سان آئي ڇا؟“
ان وچ ۾ گوپال سنان ڪوليءَ ۾ گهڙي چڪو هئو. شايد هن
ساوٽريءَ جي ڳالهه ڪنهن ٻڌي، يا شايد ٻڌي اُٿل ٻڌي ڪري
ڇڏي. هو پنهنجن ئي شين ۾ غلطان هئو.

هو بدن ئي پاڻيءَ جا لوڻا هاري سنان ڪوٺي چڪو هئو،
نه گهو ۾ ٽيليشون جي ڪهڙي وڳي. هن سوچيو، اهو ٿو
ٽيليشون ٻڌڻ لاءِ ساوٽريءَ جو سنڌ ٿئي. هو جهڙا ٺهڙا لڳهه اُکهي
۽ نوال ٻڌي ٿڙ ٽڪڙ ۾ سنان ڪوليءَ مان ٻاهر لڪتو. سوالي
ٺڪاهن سان ساوٽريءَ ڏانهن ٺاهڻ ٻانهن نه ساوٽريءَ ڪمس ڇڏيو،
”فون وڳو نه سڀي، ٻي ٻئي طرف کان ڪنهن ڪجهه ڪنهن
ڳالهائو ۽... فون ڪٿي ڇڏيو.“

گوپال جي نوال کي چڪاڇي ويئي ۽ هن عين وقت ئي
نوال کي هٿ سان جهلي پاڻ کي اڇائي ورتو ۽ چيو، ”اڄ ڪلهه
ڪهڙيئي رانگهه نمبر اچڻ لڳا آهن.“

ساوٽريءَ ڪڍيو. ڇڏائين، ”ڇو ڪڍي ڪڍو سنان ڪوليءَ
۾ ڪٿي وڃڻ وسري ويو هجي ڇا؟“

گوپال ۾ ڪاڻ اڳو. ليڪن ساوٽريءَ ڪي لڳو، سندن اها
ڪل اها ئي هئي، اڃا به ئي مطلب ڪاڻ لاءِ هئي، ڇاڪاڻ ته
جلد ئي اهي بهي ٽيليشون واري ڳالهه ئي ڪنهن سان سوچڻ
لڳا هئا.

ساوٽريءَ اڌ ۾ ڇڏي ڳالهه کي ٻورو ڪندي چيو، ”اهو
رانگهه نمبر ڪهڙن ليڪن وڳو؟“ ٽيليشون ڪندڙ شخص منهنجي
”ههلو ههلو“ ڪرڻ کانپوءِ ئي نه فون ڪاٽيو... لي سگهي ٿو

ٽڪليف جي قابل نه

— ڊاڪٽر مونيمل جو نواڻي

ساوٽريءَ ٽڪڙ ٽڪڙ ۾ سنيل ۽ نيلام جي اسڪول بستن ۾ لنڊ، باڪس وڌا ۾ آهي بستا ڪڍي گوپال جي هٿ ۾ نمايا. گوپال ميز سان اخبار ڪڍي پنهنجي بغل ۾ دبائي ۾ ٻارن کي هڪل ڪئي. هو هڪ هٿ ۾ بستا جهلي ۾ ٻئي هٿ سان ننڍي نيلام کي ساڻ وٺي اسڪول بس جي اسٽاپ تي اچي بيٺو.

بس جي انتظار ۾ ٻيا به ڪيترا ۾ سندن مائٽ بيٺا هئا. هن ذرا مشڪي کين ڪيڪارو ۾ سوچيو، ڪافي دير ٿي ويئي آهي ۾ بس اچا نه آئي آهي ... ٻو جيڪڏهن بس پوري وقت تي اچي ها ته اڄ به سندس ٻار بس ۾ چڙهي اسڪول نه وڃي سگهن ها. کيس انهن کي پنهنجي اسڪولر تي چاڙهي اسڪول ۾ ڇڏي اچڻو پوي ها... هن ٻارن کي پنهنجو پنهنجو بستو جهلڻ لاءِ ڏٺو ۾ هو ساڻ بغل مان چوڻي ڪيل اخبار ڪڍي، ان کي ٻنهي هٿن سان ٽهلائي، سڌو ڪري پڙهڻ لڳو. اخبار ائين صفحي تي ئي کليل هئي ۾ هن اها ساڳي خبر هڪ دفعو وري پڙهڻ شروع ڪئي. هڪ مرد غصي ۾ اچي پنهنجي زال ۾ سندس پريهه کي گولي هڻي ماري ڇڏيو هئو. گوپال پوليس جي تڪليفاتي رپورٽ کي غور سان پڙهڻ کانپوءِ ان زال مڙس جي بدقسمت ٻارن تي سوچي رهيو هئو ته اسڪول بس ڇيڄاٽ ڪري انهن سڀني اڳيان اچي بيٺي. هن به پنهنجن ٻارن کي بس ۾ چاڙهيو ۾ انهن هڪٻار ٻاڙوھ وچان نهاريو. ٻارن کيس

واری دکان طرف وڃڻ لڳس ته ڪنهن لوڊوانڙيءَ جو آواز
 ڪن ٿي اچي ”مٿا ماريٺا، اوڻو ڪٽان ها، سوڄيڻ ڇا لاڻ
 ڪي، ماڻهين ٿي اچي، بهڙس ٿي اچي؟“

— 403/14 O T. Section, Uthasnagar-421001

هيءَ مذهبي ڊوٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

هيءَ مٺي ڪهاڻي مذهبي ٿي پڌل آهي، اڻڪري پڙهڻي
 ٿي ڪهاڻي جي دوست ۾ وڌيڪ بعد آهر. ۲۵ سال اڳ هيءَ
 مٺي ڪهاڻي لکي عمر، انهن انهن لکڻ ها رستا پور ۽ مٺيءَ
 ها عورتن عمارت ۾ وڃي واري لکڻ ٿي ڏاڍي ڏاڍي ڏاڍي
 هيءَ، جو ڪجهه سان ٿڌ ٻيهر ٿي ڪاٺ ٿي. ڏسڻ وٺڻ
 عورتن هيءَ. ۲۵ سالن ۾ وري صرف ايترو ٻڌو آهي، جو اهي
 رستا ڏاڍو ۽ سڀيٽ ڪاٺ ٿي ها آهي، او آهي بلڪل
 زنجير ڪاٺ ۾.

— هو ڇو هڪٻين

اچ-ا-f-ي ٿي

— مڙچو مسڪين

سندونگر جي رستن جي حالت اهڙي ته، ڏاڍي ۾ زبون آهي، جو ميونسپل ڪائونسل ان طرف ڪجهه به ڌيان نٿي ڏئي. جڏهن به ٿوري بوساڪ تي پوي ته رستي جا ڪڏون ڪها پاڻيءَ سان ڀرجي ويندا آهن. ڪٿي ڪٿي ته ائين ٻيو پاسو آهي، ۽ ڪڏهن به ٿورو نه هجي. راهگيون ڪي رستي تان لنگهن ۾ ڏاڍي ڀرپاشائي ٿيندي آهي. ويتر جو انهن جي پاسي کان آٿورڪشا لنگهي، پوءِ ته ماڳهين ڪچڙن جي حالت به قياس جوڳي ٿي ويندي آهي. ان حالت ۾ آفيس يا ٻئي ڪمڪار تي وڃڻ بدران مورڳو ئي گهر واپس ورتو پوندو آهي. ها، سو ڳالهه ٿي ڪير ته رام سان گڏ صبح جو سهي سنڀري آفيس لاءِ گهران نڪرندو آهيان. ڌيان هوندو آهي لوڪل ٽران ڪٽڙ ۾. هڪڙو رستا سوڙها ڪڏون ڪها وات تي، ٻيو هٿ گاڙي وارا رستي تي بيٺا هجن، مٿان هيٺوڳي جي مند ويتر جو پاسي تان لنگهي آٿورڪشا ته سمجهو ٿا، ڪهڙا ته ٽيڪنيڪل ٿيندا ئي. سو پويان آٿورڪشا جو آواز ٻڌندي ئي پاڻ بچائڻ لاءِ ٻيو ڪنڊون پاسا ڳولهي پندو آهيان.

رام کي به چڻ لڳندو آهي روشو، سو آٿورڪشا جو آواز ٻڌندي ئي چوندو آهي ”اچي ٿي.“ ۽ مان به پاسيرو ٿي ويندو آهيان.

تنهن ڏينهن جي ڳالهه آهي، رام سان وڃي رهيو هوس ڊيوٽيءَ تي. رام چيو ”اچي ٿي.“ ٻڌندي ئي جهڻ پاسي

وراندو. هند ۾ اچڻ کانپوءِ قسمت موٽي ڪئي. ساڻ ۽ سهڪار
 لاءِ ٿورو سندس ٻڌڻو آهي ۽ ماءُ موري ويا ۽ سندس ڀاءُ ٻيڻ
 سنڌ ۾ اڪيلا رهڻي ويا. انهن کي ڇو پاد ڪندو هئو. هندون
 هاريندو هئو.

هڪ ٿي پنهون امڙ آڳوڻي ”انا! ڏٺارو ويا واپارڻ نه ڪبي.“
 اسان جي مني ڀارتي عاڻي جوان ٿي وئي هئي ۽ کيس اڪيلا نظر
 هئو. منهنجو ان طرف ڪو ڌيان ئي نه وڌو هئو. منهنجي لاءِ
 مني اڃا ڇڻڪ مني هئي.

آخر امڙ جي آس پوري ٿي. مني لاءِ سنڌو ور گهر ملي
 وڌو. مورن ۽ منهنجي پٽيءَ ڪوئي ۽ ٻڪو پيال ڪيو. اڄ شاديءَ
 جي ڏينهن ويا. اتي گهٽ سوچ ڪري موٽي ڪي عجب ۾ پڄهندڙ
 سوکڙي ٿي.

شاديءَ ڏينهن موٽي ڪي اندر سنڌ ڪري ڪو اوتڻ هو
 بدل سندس هٿ ۾ ٿي ڇوڙ. ”موٽي! مني ۽ هو قسم اٿئي
 هي مونا اٿان لاءِ.“ ڇو اٿس. ”سائين! آءُ اٿس ڪي اٿس
 ڪندس؟“ ڇوڙ. ”موٽي! سنڌ مان وڃي گهٽي ۽ پنهجي
 ساڻو. جي سڳ پوري ڪري اچ.“ آخر مني ۽ جو واسطو وڃي
 کيس سنڌ اماڻي آيس.

موٽيءَ کي سنڌ موڪلي آندو اٿس ٻاڻڻا اڳس نه ٿارو گنگا
 جو اشدان ڪيو اٿم. گوپي ۽ ڇوڙ ”آءُ ساڻو ۽ موٽيءَ جي سڻي.“
 — Hasija Corner, Sadhu Vaswani Nagar, Thana (East)

هيءَ منهنجي پهرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

ڪهاڻي ”موٽي“ منهنجي پهرين ڪهاڻي آهي. ٻيا ڪاڻ ڇو

هن ۾ سنڌي ماحول ۽ ٻارن جو سنسار ۽ سنڌي ڪوڏار هئي

آيو. موٽي هڪ سادو ۽ سڌو ۽ سچو انسان آهي جو سنڌ ڪو.

ساري ٿو آخر سائين سندس سڻي آو.

ٻاڪڙو جا هن ڏانهن پئسا رهجي ويندا هئا. چونڊو هوس،
 ”ٻاڪڙو لکندو وڃ... ڪڏهن نه ڪڏهن پئسا لاهيندس؟“
 ٻاڪڙو جي پاڻين آندڻ هئا. ٻيو موٽي ڪي هميشه، فڪر
 رهندو هئو.

موٽي، هئو غريب، ٻار ڪالونيءَ جي مشهور ماڻهن کان وڌيڪ
 مشهور هئو. ڪالونيءَ ۾ جڏهن بهراڻو يا ڇيڇو شروع ٿئي ته
 موٽي ان ۾ بهرو ضرور وٺي. هوليءَ جي ڏينهن اها موج مچائي
 جو سڀ ڏنگ، رهجي وڃن. جڏهن سنڌي ناريون پنهنجي اڱا
 ۾ ڳائڻ چالو ڪن:

سانوڻ ۾ ڏينهن چار، اما مٺي ڪيڏڻ ڏي، پٺت ته ڇڻيندڙينءَ
 چار، اما مٺي ڪيڏڻ ڏي... ته هي به پنهنجي ننڍڻڻائي وڃي
 نوورڻين ۽ نينگريون جون ممتا پويون پويون ٻڌي. ڏسڻ ۾
 ڏياريءَ تي وري موٽيءَ جا رنگ ڏسو ته پٺي سال به هٿ
 اچڻ تي دل ٿيڻو.

موٽي ٻاري کان پٿرو. ڪيتري ازار ۾ گڙدي هجي ٻو هن
 جي لوڙي لک، لهي!

شل نه ڪالونيءَ ۾ ڪو قضيو ٿئي. انهن لکندو ته ڪو
 موٽيءَ جو مٺ موي ويو آهي. جي ڪو سدا بدورو پٺت، راس
 جو مٿل پنهنجي ٻيڙي پيءُ کي، گهر ۾ رکڻ چاهيندو هئو
 ته، موٽي اڳي کان اڳرو هوندو هئو... ان جي سڃاڻ جو سهرو
 بنا چوڻ جي پنهنجي مٿان ڪٽي ڇڏيندو هئو. مون ڏاڍو ته انهن
 سڀني ڳالهين ڪري، موٽيءَ لاءِ چڱي مڃتا ۾ محبت هئي
 ماڻهن جي منن ۾. موٽيءَ جي غم جي خبر موٽي ٿڌهن پٺي
 جڏهن منهنجو چاچو ڏينهن سنڌ مان هٿ گهٽ آيو.

موٽي پنهنجي هڪ ماڻه، جهامن سان، سنڌ ڇڏي هئد
 ڏانهن آيو هئو. پنهنجي ٻيڙي پيءُ، ماءُ، ڀاءُ ۽ پيٽ کي اُتي
 ڇڏي آيو هئو. کيس اهائي آس هئي ته حالتون ڇاچي واپس

وڃي پنهنجو پٽن جو دٻار آندو ۽ چيائين ”وٽ ماما! پنهنجي
سند وڃ.“

اڃا به دل ڏسي-موليٰ ۽ ڀاريءَ کي گاي لڳائي ڇڏيو.
ڪاٺي وقت سنڌ ڪندو ۽ سنڌ کي سارهندو رهيو.

موليٰ ۽ هي ڇوڪرو ها ڪهترائي ڇٽو آهن. اوهان هي اڳيان
ڪهڙا ڇٽي ڪهڙا چٽيان؟ سندس ڇوڪرو ٻارن کي موهي،
موهڪ ڏئي ڇڏي آهي. سندس ڇوڪرو هي هن هڪ ئي باب
مولڪي مٿس منتر مڱد ۽ مستاو ڪري ڇڏيو آهي.

ڇٽو ڪو ٿي پڙهي ڪو. موڪل هئي. ڪشمور هي وٽندڙ
ڙاڏيءَ ئي ڪا ڪهاڻي لکي رهيو هوس. نه ايتري به ڪو نه
آهي نه مولائي ڪٿان اچي سهڙيو. اچڻ سان ئي پڇيائين، ”ٻارو
ساڻهن ڇڙندو هئو نه آخاديءَ ڪاهوءَ مڪين، مڪين نه
رهندا... سڀ کي اٿو ٿو ۽ اهو ملندو. ساڻهن! مڪين نه
مولڪي اڃا ڏسڻ به اچن ٿا.“ ڇوڪرو مٿس ”ٻار! تون اهڙا سوال
اچي، مولڪي نه منجهائي ٿو ڇڏين. مان سوچي رهيو هوس
ڪشمور هي وادين آهي، گلن ۽ ٿلن آهي، وڻن ۽ وڻڪار آهي،
بلبل ۽ ڪرال آهي. سڄو سوچ ڪو سلسلو خواب ڪري ڇڏيو.
اڄ توکي ٽوڪڻا ٺاهڻ وڪڻاڻا؟“

دٻ ڪو ڪڍي مٿس نه منهن اڃا ڪري هلي واپس آيو.
مون سوچيو نه غراب هي دل ڏکائي هئو. مولائي اهو سڄو ٿي پڙهي
ٺار به ئي ڏٺو پٽڪو هئو. مون پڇيائين طور ڪنهن غراب
هي غرابي آهي مني ڪهاڻي لکي ورتي.

مٿيون واپس، مولائي جي ڪهاڻيءَ مان، اڻسائين جو هڪ
اهو باب هئو.

جڏهن مولائي اڃا ٿورو هئو ته پنهنجو علاج ڏاڪٽر موهن
آهوڄا کان ڪرائيندو هئو. پورا پٽسا نه هئو ڪري ههڙو.

پوڄي ويندو هئو. موتيءَ جي من اندر مونجهه هئي جنهن جو مشاهدو مون ڪوڙ پئي ڇاهيو ۽ پوءِ موتي منهن نه ڏيندو هئو. منجهر نه پوءِ مونکي ته هو سنڌ ۾ سڃاڻيءَ جو صاحب لڳندو هئو. جڏهن جڏهن چوانس، ”موتي! پنهنجي جيون ڪهاڻي ٻڌاء ته ڪا ڪٿا لکان“... ته نريءَ ليل لائڻ تي ته ڏني.

موتي روئي کانيندو هئو ڳوڙن جي مائو پيوند وٽ. خبر نه آهي ته ٻيڙي پيوند سان ڪهڙي ماڻهي هيس؟ هاڻ آئيندو هئو ته ٻيڙي سندس مڙياڻي ٿئي.

اسانجي ٻيڙي ۾ ته موتي مامي جي نالي سان مشهور آهي. هڪ دفعي منهنجي ڏيءَ ڀارتيءَ موتيءَ کي ڦوڪڻ وارو سڏيو هئو ته، چيومانس ”ٻٽ! موتي پنهنجو مامو آهي.“ بس اهو ڏانهن اهو شينهن. موتي مامو ٻڄي ويو. سڀ ٻار کيس ”مامو“ ڪري ڇوڻ لڳا. جڏهن موتي ٻڏي ماما... ماما... ته نري پوي. هڪ ڏينهن موتيءَ ڳايو پئي... ”لعل لعل لطيف چوي...“ منهنجي مٺي ڀارتيءَ پڇيس، ”لطيف پنهنجو ٻيءَ ٿئي؟“ ته اهو ۾ اچي وڌيڪ لڏڻ لڳو ۽ چيائين، ”ها لعل لعل لطيف منهنجو ابو ٿئي ايو.“ ٻار کي ڪهڙي خبر ته لطيف ڪير هئو. وري پنهنجون وڏيون وڏيون اڪڙيون مڙڪائيندي پڇيائينس، ”پنهنجو لطيف ڪٿي رهندو آهي؟“

ورائين، ”سنڌ ۾.“

”پلا سنڌ ڪٿي آ.“

”سنڌ سمند جي هن ٻار آهي.“

”سنڌ ڪڏهن ويندين؟“

”جڏهن ڪوڙ ڪوڙ پئسا گڏ ڪيان.“

”مان پئسان ڏيان.“

ڏينهن موتيءَ جي اکين ۾ آنسون پئي ڀارتي ٽڪڙو ٽڪڙو

موٽسي

— هو لارام هسيجا ”هاس“

هندو نالو هئو موٽي. هو سڀن جو سوداگر هئو. سڀن کي سرچيندو هئو ۽ سڀنا ورهائيندو هئو. مارڪيٽ مان ٺوڪڻا وٺي انهن کي ٺوڪي وڪڻندو هئو. سندس گهر اسان جي بستيءَ جي هن ٻار کاريءَ جي ڪناري... اوڀر طرف هئو. سندس جهوپڙي وقت سورج ڏيوتا سڀين هڻندو ئي مس هئو. هو پنهنجن اوائين ڳوڙن مان اٺي سڃاڻا آڻيندو هئو. پنهنجي اوڪي الڌا سان انهن ٺوڪڻن کي شاعري لکي پر پڙهي اسانجي بستيءَ ڏانهن اسهيندو هئو.

هو شاهه صاحب جو شيدائي هئو. شاهه جو ڪلام سڌ سنڌي لهجي ۾ ڳائيندو هئو ۽ ٺوڪڻا وڪڻندو هئو. ٻار هڪي ”ٺوڪڻ وارو“ ”ٺوڪڻ وارو“ ڪري وڪوڙي ويندا هئا. موٽي جا ٺوڪڻا هڪڙهن ٻئي خلاص ٿي ويندا هئا. شام جو ٻيو جي وٽ هيٺان ٻارن کي ٻيو ڪهاڻيون ۽ قصا ٻڌائيندو هئو. ڪچر ٺاڻي ايتريون ٺاڻ ڪهاڻيون ڪٿان آڻيندو هئو. ٻار معصوميت سان ٻيا مڙڪندا هئا. هندي وري اڇڙو ڳالهائيندو هئو جهڙي اسانجي لائي ڳالهاڻي.

موٽيءَ جي ٻوڙاڪ هئي مخصوص ۽ ٻڌائون، وڌايل ٽاڙهي، اڙايل ۽ ڳورو ٻڌن. ساميءَ جي سلوڪن مثل اومل اکڙيون، سندس سلوڪ مک مان سانگي ۽ سولتا پيئي پڪندي هئي. ڪچر ٺاڻي جو ڪيس موٽي متوالو ڪري ڪوٺاريندا هئا. سندس موٽيندڙ مک ڪڏهن ڪڏهن غمن جي غبار سان

۽ ٺٺا. هن پاسو ورايو ۽ ڪا به ڪٽ تي آئي ويٺو. بهريائين
 پنهنجي ڌيءَ ۽ پوءِ پنهنجن ٻن ۽ نهن کي ٿوري نگاهه سان
 ڏٺائين ۽ پوءِ رڙ ڪري چيائين، ”ٻه هين سهڻي ڪارجن کي
 پوري ڪرڻ لاءِ آئي اوهان منهنجي دوا بند ڪري ڇڏي آهي،
 ائين نه؟“

ڪنهن جواب نه ڏنو. رفته رفته دولترام جا ٻڪوڙيل چپ
 ڀرا ٿيڻ لڳا ۽ هن هڪ ٺهڪ ڏٺو، پوءِ ٻيو، پوءِ ٽيون ۽ ائين
 ٺهڪن جو هڪ سلسلو شروع ٿي ويو. ائين ٻئي لڳو چٻ ڪو
 چيل ٿاڻو هئو ۽ ان جا پٿر اڏامي رهيا هئا..... شيشي جي
 ديوار ٽٽي پٽي هئي ۽ چؤطرف شيشي جي ٻٽڻ جا آواز اچي
 رهيا هئا!

— T/13, BARC Quarters Sarvodaya Estate, Chembur,
 Bombay-400 074

هيءَ ملهه جي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

وچولي طبقي جي زندگيءَ ۾ ڪهاڻيءَ کي ڪيئي موضوع
 ملن ٿا. گڏيل ڪٽنب ۾ ٿوري ڪمائيءَ ۽ گهڻين گهرجن وارا
 گهر جا ٻائي، سک ۽ سهوليت جي سؤڙ ٻاٺ ڏانهن سڀرنديا
 رهن ٿا، ايتري قدر جو رست جا رستا به ٽٽي ٿا پون!

گفتگو جي ان ٽن جملن ۾ ئي هر ڪردار جي من جي مراد
 جي مڪمل تصوير ڪينجڻجي اچڻ سان، هيءَ ڪهاڻي وشي
 خواهه، نياهه جي خيال کان مونکي پنهنجن ٻن ڪهاڻين جي
 بيمت ۾ وڌيڪ مؤثر لڳندي آهي.

— ڪرشن راهي

ڏال وارو ورتو، ”مسواڙي جاريون وري ڪهڙيون آهن!
ڳاڻي ڀڳي مسواڙ ڏيڻ سان به ڪمرو ملندو هڪ، جنهن به
قدم به سڌا نه ڪٽي سگهه. هي ڪٺ نه يا ماڻهو سان اُڪر لڳندو
يا سامان سان. هن جاءِ کي ئي ڪٽي ڏسو نه، هن غشا جهڙيءَ
جاءِ به نه ٿو پائي ٿا رهن.“

وڏي ننهن، جا اڳئين موقعي تي بهندڙ وارو وڃائي وٺي
هڻي، انهن کي وجهه ملي ويو، چيائين، ”ها، بههئيءَ به سڀ
ماڻهو پنهنجن حريد ڪپل خاتون به ٿا رهن نه! باقي ڪهڪي
هزار ٻچا آهن، اُهي به ڇڪهه، تي لڳائي ڇڏيو آ، باقي ٻچا هٿورا
ڪارج ڪنهن ٿيندا؟“

سازورام اکين تي اکين سان پنهنجيءَ حوءِ کي شاباس ڏئي
پر سڄا مڙس ڪي پاڻ ڏانهن ٺهاري ڏسي، موت به انهن
موڙر ڏٺو جن چئي ڇڪي، ”اوهي نه اعڙي سندن سڌي ڳاڻه
به ڇوڻ نه آئي، نه!“

ٻارن جي ڀڃڻ ۽ پاڇاڻن جي ٽراڻ ٻه ڇڏي، اُهيءَ کي ٻارن
تي مالش ڪري رهي هئي. هونئن شايد نه ڳالهائي ها، پر وڏي
انهن ڇو-ٻن ڪارجن ڏانهن اشارو ڪيو، سو کيس جن ڪا
وسريل ڳالهه بهاد اچي ويئي ۽ آهستي، جن صرف اُهيءَ سان
ڳالهائيندي چيائين، ”دادا! ماها (سندس ڏيءَ) ڪي مڱشي
سال آي ويو آهي. گهوڙي نه شاديءَ جي هڪ لائي بهلا آهن.
پر هٿيون ٻارن هوندي گهر جو کاڌو ئي مشڪل سان ٽوهائي،
سو شاديءَ لاءِ پئسا ڪٿان اچن؟ ٽيائيءَ جو ڪارج آهي،
ڏوهڻيون به نه ڏينهن سامان آهن. مان ئي چوان ته جهڪڻ
پئسي جي نه ٿوري مدد ڪريو ته جهڪر ٽيائيءَ جو ڪارج ئي
وڃي.“ ۽ انهن چئي مالش بند ڪري اُهيءَ جي منهن به ٺهاري لڳي.
دولت رام هي گهٽجڻل جهري تي الھڪ پاون جا ٻڌا چڙهيا

چيائين، ”ائين نه ماڻهو شاديءَ وقت به جڻيا ٿا پائين. هونئن به هندستان ۾ اچي ماڻهن جڻين جو رواج لاهي ڇڏيو آهي.“
خوشيوارم اخبار پڙهندي پڙهندي پنهنجي زال جي چترائيءَ تي مٽڪيو ۽ ٽونڪ هڻي کيس سندس خوشياريءَ جو داد ڏنائين. ساڌورام ڪوئي جواب نه ڏيئي پنهنجي زال ڏانهن نهاريو، جنهن ڀرسان بيٺل ٽانڪ کي بنا سبب هڪ ڌڪ هڻي. مڙس کي نظر جو اڪئي. ٻار هڻي ڪڍيو. ساڌورام سمجهي ۽ ٻيو ڪجهه نه ڪري هٿ ۾ جهليل بوتل جي پادر تي زور زور سان ٻوش گهمائڻ لڳو. گهر جي ڀاتين هيءُ چيڪي ڪجهه ٿيو، ٻڌي به نه ٻڌو، ڏسي به نه ڏٺو!

هيئن خوشيوارم جو وارو هئو. اخبار مان منهن ڪڍي چيائين ”دادا! ڪولواڊا ۾ نيون جڳههون ٿيون نهن. به ڪمرا رنڌڻو، سڌان جي ڪوئي، ڪاڪوس ۽ بالڪني! ۽ خاص مهاڳيون به ناهن. ڪجهه پٽسا اسان کي ڀرڻا پوندا ۽ ڪجهه سرڪار ٿرس ڏيندي. اهي به قسطن ۾ ڏيئي سگهجن ٿا. هونئن ته انهن جڳههين جي قيمت جيڪو گهڻي ٿئي ٻه ڇاڪاڻ ته ڪوآپريٽو سوسائٽي ٿي نهرائي، ان ڪري سسٽيون ٿيون پون. ٺوهان جو خيال هجي ته.....“ ۽ وڌيڪ اثر پيدا ڪرڻ لاءِ ڳالهه ان ۾ ئي ڇڏي ڏنائين.

مڙس کي همٿائڻ لاءِ ننڍيءَ منهن ڪملا چيو، ”ڀائي، بمبئيءَ ۾ ته پنهنجي جڳهه هئڻ ضروري آهي ڪين. مسواڙ لڳي پيشي آهي ڳائي پڳي.“

مڙس زال جي ڳالهه جو ڏاڳو پڪڙيو، ”۽ مسواڙي جايون وري ائين مفت ٿيون ملن ڇا؟“ ۽ زال ڏانهن منهن ڪري چيائين، ”اڄ ڪلهه پڳڙيءَ ئي ڪا سٺي جڳهه نه وٺي ڏيکارا! ان کان ته پنهنجي جڳهه هجي ته سٺو نه.“

مريض دولتورام جي سار سنڀال لهن لاءِ گهر ۾ نه هئو هئا.
انهن جون زالون هجن پر اهو سڀ ڪافي نه سمجهي دولتورام
جي هڪ ئي پرڻيل ڌيءَ احمد ۾ پنهنجو ساهرو گهر ڇڏي
ڪڍو. وقت کان پنهنجن ٻارن سميت اچي ايڪن ۾ اُڪي
پئي هئي.

ڏينهن آرتوار جو هئو. سڀ ڀائي گهر ۾ هئا. دولتورام جا
ٻئي ڀاءُ، گهر ۾ ڏي. ظاهرِي طرح ته هر ڪو پنهنجي پنهنجي
ڪم ۾ مشغول هئي ڌار ڌار دستور جي خلاف گهر ۾ ٻارن جو
نه هئو ۽ هنن ڀائرن جي ڳڙهن جي آڻارن ۽ رڳي رڳي هڪ ٻئي
کي هڪ ٻئي سان ڏسڻ، ڄڻ ڪهري جي خاموشيءَ ڪري
منصوبي جو رنگ ڏيئي ڇڏيو هئو. هر ڪو انهن محسوس ڪري
رهيو هئو ڄڻ ڪائنس سواءِ ٻيا سڀ ڳالهائي رهيا هئا.

وڏي ڏينهن سڀيلا پنهنجيءَ اُرنڪ ۾ ڪڍڻا لاهيندي، سامهون
پٺ ۾ ويهي نوت پالش ڪندڙ پنهنجي مڙس ساڙورام ڏانهن
هڪ نظر اچائي. ساڙورام ڪن ئي ڪن ۾ ان نگاهه کي پنهنجن
اکيون سان جهٽيو ۽ ان جو اثر پنهنجين نگاهن ۾ سمائي، ڪڍو.
پرڻو ڪٿي ئي سمجھيل دولتورام ڏانهن ٺهاري ڄڻ اُڀري ڇڏي
ڇو، ”دادا! سڀيلا ئي ڇو نه ٿا ڏاڪ (سندس پٽ) کي ڇڏيا
ٻاراڻن.“ جيستائين مقصد جو تعلق هئو، ڳالهه مڪمل هئي
پر اڻ ٿي يا نه، ان جي پوري ڀڪ نه هئو ڪري ساڙورام
ڳالهه کي وڌائيندي ڇو، ”جهن سالن جو ٿي ويو آهي. ايندڙ
مهنسي ستن ۾ ٻار پائيندو. هونئن ته ماڻهو پنهنجن سال ئي
ٻارن کي ڇڏيا ٿا ٻاراڻن. پر.....“

اندي ڪنوار ڪملا، ها پنهنجي مڙس خوشوارام جي ڀر ۾
ويهي آڙ ٿي ڪو نئون نموار (Pattern) مڙهي رهي هئي. مڙس
کي هلڪي نواڪ هڻي ۽ کلي، آهستي آهستي صاف آواز ۾

چيائين، ”ائين ته ماڻهو شاديءَ وقت به جڳيا ٿا پائين. هونئن به هندستان ۾ اچي ماڻهن جڳين جو رواج لاهي ڇڏيو آهي.“
 خوشيوار اخبار پڙهندي پڙهندي پنهنجي زال جي چترائيءَ تي مٽڪيو ۽ ٽوٽ هڻي کيس سندس هوشياريءَ جو داد ڏنائين. ساڌورام ڪوئي جواب نه ڏيئي پنهنجي زال ڏانهن نهاريو، جنهن ڀرسان بيمل نانڪي بنا سبب هڪ ڌڪ هڻي. مڙس کي نظر جو اگني ٻاڻ هڻي ڪڍيو. ساڌورام سمجهي ويو ۽ ٻيو ڪجهه نه ڪري هٿ ۾ جهليل بوتل جي پادر تي زور زور سان بوش گهمائڻ لڳو. گهو جي پائين هيءُ جيڪي ڪجهه ٿيو، ٻڌي به نه ٻڌو، ڏسي به نه ڏٺو!

هيئن خوشيوار جو وارو هئو. اخبار مان منهن ڪڍي چيائين ”دادا! ڪولواڊا ۾ نيون جڳههون ٿيون نهن. به ڪمور رنڌڻو، سنان جي ڪوٺي، ڪاڪوس ۽ بالڪني! ۽ خاص مهانگيون به ناهن. ڪجهه پمسا اسان کي پوڻا پوندا ۽ ڪجهه سرڪار ٿرس ڏيندي. اهي به قسطن ۾ ڏيئي سگهجن ٿا. هونئن ته انهن جڳههين جي قيمت جيڪو گهڻي ٿئي ٻو ڇاڪاڻ ته ڪوآپويڊو سوسائٽي ئي ٺهرائي، ان ڪري سستيون ٿيون پون. توهان جو خيال هجي ته.....“ ۽ وڌيڪ اثر پيدا ڪرڻ لاءِ ڳالهه اڌ ۾ ئي ڇڏي ڏنائين.

مڙس کي همٿائڻ لاءِ ننڍيءَ منهن ڪملا چيو، ”پائي، بمبئيءَ ۾ ته پنهنجي جڳهه هئڻ ضروري آهي ڪين. مسواڙ لڳي بيٺي آهي ڳائي پڳي.“

مڙس زال جي ڳالهه، جو ڏاڳو ٻڪڙيو، ”۽ مسواڙي جايون وري ائين مفت ٿيون ملن ڇا؟“ ۽ زال ڏانهن منهن ڪري چيائين، ”اڄ ڪلهه ٻڪڙيءَ ئي ڪا سٺي جڳهه نه وٺي ڏيکارا! ان کان ته پنهنجي جڳهه هجي ته سٺو نه.“

شيشي جي ديوار

— گرشن راهي

دواخرام جڏهن سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائر ڪيو، تڏهن ڪيترن سالن جي ايمانداريءَ سان ڪيل نوڪريءَ جي عمومي طور کيس ۾ ڇوڙون نصيب ٿيون ۽ هڪ رقم ۽ ٻي بيماري!

رغم لاءِ تہ خبر هو ڪو سمجهي سگهيو آهي تہ کيس ڀراوڊلٽ وند مان ملي هئي ۽ ٻي بيماري ڪٿان آئي هئي، ان بابت ٻيا تہ لهيو ٻي دواخرام ۾ ڪجهه ٻڌائي نہ ٿي سگهيو. ڪيترن ٻين کي سڌ هئي تين کيس نہ خبر هئي تہ کيس بيماري هئي. ڪهڙي بيماري هئي؟ ان بابت نہ ڪو هڪ رايو نہ هئو، الڳ الڳ رايو هئا. اڌوڻيءَ جا ڊاڪٽر چاڪاڻ تہ ان بيماريءَ کي ڪوئي نالو نہ هئي يعني سگهيا، ان ڪري سندن ڪمال هئو تہ کيس ڪاٺي خاص بيماري ڪانه هئي. هوميوپٿيءَ وارن کي سندس بيماريءَ جا جيڪي اعzeichen ڏسڻ ۾ آيا انهن موجب کيس ڪا هڪ نہ بلڪه ڪيترائي بيماريون هيون. هڪجهڙن ۽ طبيبن جو رايو هئو تہ سندس جسم ۾ لوھ ڏان وٺي سون ٽائين سڀئي ڏانن جي کوٽ هئي. رکڻ جو وڃڻ هئو تہ سندس بيماريءَ جو علاج هڪ اهڙي جڙيءَ ٻوٽي سان ٿي سگهيو ٿي، جنهن بابت هنن آڀروڻ جي ٻستڪن ۾ نہ گهڻو ڪجهه پڙهيو هئو ٻي اها ٻوٽي ڪٿان ملندي، ان بابت سندن جدا جدا وڃڻ هئا، ۽ هر دوا جي سڃاڻپ جو ڇوڻ هئو تہ کيس ڪاٺي بيماري ڪانه هئي، البت مٿس ڪوآب گره چاري هئي، جا چاليھ ڏينهن سانده پڙهڻ باقِي بچڻ سان ۽ ان کان

پوء ڪو وڏي بگهه ڪرڻ سان اهي سگهي ٿي. بس، اها بيماري هئي ۽ اهو علاج هئو، جو ٿي رهيو هئو.

ڏسڻ ۾ نه هئي ۽ طرح طرح جو علاج ٿي رهيو هئو پر حقيقت ڪجهه ٻي هئي. حقيقت اها هئي ته هڪڙو علاج ٻئي علاج کان مهانگو سمجهي بند ڪيو ويندو هئو ۽ ٽيون علاج ٻئي علاج کان سستو سمجهي آزمائو ويندو هئو. انهن ٻنهي پاسن جو ڇڻا دولترام هڪ مريض نه بلڪه جدا جدا دوائن طريقن جو هڪ تجربوگاهه هئو ۽ دوائون سندس بيماريءَ جو علاج ڪرڻ لاءِ هڪ ٻئي جو علاج ڪري رهيون هيون. انهن ئي ڪجهه وقت علاج ٿيندو رهيو ۽ دولترام ڇاڪاڻ تي جي بدران اڳوڻو ڪم داخل ٿي ويو. ان عرصي ۾ ڪجهه گهر جي خرچ ۽ ڪجهه دوا به بي بلي ڇڏين ڳچ هزارن جي رقم سسي اچي ڪجهه هزارن ئي پئسي، انڌن دولترام جي گهر وارن دوا جي ڳجهه دعا کي ڏيئي پئي.

رواجي طرح آئيني ۾ چهره اهڙو ئي نظر ايندو آهي جهڙو هوندو آهي، پر ڪي آئينا اهڙا به ٿيندا آهن جن ۾ چهره وڌيڪ خوشنما نظر ايندو آهي. اها انسان جي چهرن جي نه پر آئيني جي خصوصيت آهي. پئسو به هڪ اهڙو آئينو آهي جنهن ۾ نهارڻ سان مستقبل وڌيڪ خوشنما نظر ايندو آهي. اهو ئي سبب هئو جو هزارن جي اها رقم جا دولترام ڪي پرايڊنٽ فئڊمان ملي هئي، ان سان گهر جي پائين جون اڳوڻي اڳوڻي آئينون واپس ٿي چڪيون هيون. اها هزارن جي رقم گهر جي گهر پائيءَ لاءِ هڪ اهو شيو هئو جنهن ۾ هر هڪ پائيءَ پنهنجي پنهنجي آئينده جي حياتيءَ جا ڪي خوشنما عڪس، پنهنجي آئيند جي اکين سان ڏٺا هئا ۽ اهي عڪس جن کي وقت ۽ حالتن هن مهل تائين ڌرتي گهٽ ننگو ٿي رکيو هئو، سي هيئنو حقيقت جا جدا جدا ويس پھڙي ظاهر ٿي رهيا هئا.

شيشي جي ديوار

— گرشن راهی

دولتِ رام جڏهن سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائر ڪيو، تڏهن ڪيترن سالن جي ايمانداريءَ سان ڪيل نوڪريءَ جي عيوضي طور ڪپس ٻه ڇيڙون نصيب ٿيون. هڪ رقم ۽ ٻي بيماري!

۱۴۴
۱۴۵
۱۴۶
۱۴۷
۱۴۸
۱۴۹
۱۵۰
۱۵۱
۱۵۲
۱۵۳
۱۵۴
۱۵۵
۱۵۶
۱۵۷
۱۵۸
۱۵۹
۱۶۰
۱۶۱
۱۶۲
۱۶۳
۱۶۴
۱۶۵
۱۶۶
۱۶۷
۱۶۸
۱۶۹
۱۷۰
۱۷۱
۱۷۲
۱۷۳
۱۷۴
۱۷۵
۱۷۶
۱۷۷
۱۷۸
۱۷۹
۱۸۰
۱۸۱
۱۸۲
۱۸۳
۱۸۴
۱۸۵
۱۸۶
۱۸۷
۱۸۸
۱۸۹
۱۹۰
۱۹۱
۱۹۲
۱۹۳
۱۹۴
۱۹۵
۱۹۶
۱۹۷
۱۹۸
۱۹۹
۲۰۰
۲۰۱
۲۰۲
۲۰۳
۲۰۴
۲۰۵
۲۰۶
۲۰۷
۲۰۸
۲۰۹
۲۱۰
۲۱۱
۲۱۲
۲۱۳
۲۱۴
۲۱۵
۲۱۶
۲۱۷
۲۱۸
۲۱۹
۲۲۰
۲۲۱
۲۲۲
۲۲۳
۲۲۴
۲۲۵
۲۲۶
۲۲۷
۲۲۸
۲۲۹
۲۳۰
۲۳۱
۲۳۲
۲۳۳
۲۳۴
۲۳۵
۲۳۶
۲۳۷
۲۳۸
۲۳۹
۲۴۰
۲۴۱
۲۴۲
۲۴۳
۲۴۴
۲۴۵
۲۴۶
۲۴۷
۲۴۸
۲۴۹
۲۵۰
۲۵۱
۲۵۲
۲۵۳
۲۵۴
۲۵۵
۲۵۶
۲۵۷
۲۵۸
۲۵۹
۲۶۰
۲۶۱
۲۶۲
۲۶۳
۲۶۴
۲۶۵
۲۶۶
۲۶۷
۲۶۸
۲۶۹
۲۷۰
۲۷۱
۲۷۲
۲۷۳
۲۷۴
۲۷۵
۲۷۶
۲۷۷
۲۷۸
۲۷۹
۲۸۰
۲۸۱
۲۸۲
۲۸۳
۲۸۴
۲۸۵
۲۸۶
۲۸۷
۲۸۸
۲۸۹
۲۹۰
۲۹۱
۲۹۲
۲۹۳
۲۹۴
۲۹۵
۲۹۶
۲۹۷
۲۹۸
۲۹۹
۳۰۰
۳۰۱
۳۰۲
۳۰۳
۳۰۴
۳۰۵
۳۰۶
۳۰۷
۳۰۸
۳۰۹
۳۱۰
۳۱۱
۳۱۲
۳۱۳
۳۱۴
۳۱۵
۳۱۶
۳۱۷
۳۱۸
۳۱۹
۳۲۰
۳۲۱
۳۲۲
۳۲۳
۳۲۴
۳۲۵
۳۲۶
۳۲۷
۳۲۸
۳۲۹
۳۳۰
۳۳۱
۳۳۲
۳۳۳
۳۳۴
۳۳۵
۳۳۶
۳۳۷
۳۳۸
۳۳۹
۳۴۰
۳۴۱
۳۴۲
۳۴۳
۳۴۴
۳۴۵
۳۴۶
۳۴۷
۳۴۸
۳۴۹
۳۵۰
۳۵۱
۳۵۲
۳۵۳
۳۵۴
۳۵۵
۳۵۶
۳۵۷
۳۵۸
۳۵۹
۳۶۰
۳۶۱
۳۶۲
۳۶۳
۳۶۴
۳۶۵
۳۶۶
۳۶۷
۳۶۸
۳۶۹
۳۷۰
۳۷۱
۳۷۲
۳۷۳
۳۷۴
۳۷۵
۳۷۶
۳۷۷
۳۷۸
۳۷۹
۳۸۰
۳۸۱
۳۸۲
۳۸۳
۳۸۴
۳۸۵
۳۸۶
۳۸۷
۳۸۸
۳۸۹
۳۹۰
۳۹۱
۳۹۲
۳۹۳
۳۹۴
۳۹۵
۳۹۶
۳۹۷
۳۹۸
۳۹۹
۴۰۰
۴۰۱
۴۰۲
۴۰۳
۴۰۴
۴۰۵
۴۰۶
۴۰۷
۴۰۸
۴۰۹
۴۱۰
۴۱۱
۴۱۲
۴۱۳
۴۱۴
۴۱۵
۴۱۶
۴۱۷
۴۱۸
۴۱۹
۴۲۰
۴۲۱
۴۲۲
۴۲۳
۴۲۴
۴۲۵
۴۲۶
۴۲۷
۴۲۸
۴۲۹
۴۳۰
۴۳۱
۴۳۲
۴۳۳
۴۳۴
۴۳۵
۴۳۶
۴۳۷
۴۳۸
۴۳۹
۴۴۰
۴۴۱
۴۴۲
۴۴۳
۴۴۴
۴۴۵
۴۴۶
۴۴۷
۴۴۸
۴۴۹
۴۵۰
۴۵۱
۴۵۲
۴۵۳
۴۵۴
۴۵۵
۴۵۶
۴۵۷
۴۵۸
۴۵۹
۴۶۰
۴۶۱
۴۶۲
۴۶۳
۴۶۴
۴۶۵
۴۶۶
۴۶۷
۴۶۸
۴۶۹
۴۷۰
۴۷۱
۴۷۲
۴۷۳
۴۷۴
۴۷۵
۴۷۶
۴۷۷
۴۷۸
۴۷۹
۴۸۰
۴۸۱
۴۸۲
۴۸۳
۴۸۴
۴۸۵
۴۸۶
۴۸۷
۴۸۸
۴۸۹
۴۹۰
۴۹۱
۴۹۲
۴۹۳
۴۹۴
۴۹۵
۴۹۶
۴۹۷
۴۹۸
۴۹۹
۵۰۰
۵۰۱
۵۰۲
۵۰۳
۵۰۴
۵۰۵
۵۰۶
۵۰۷
۵۰۸
۵۰۹
۵۱۰
۵۱۱
۵۱۲
۵۱۳
۵۱۴
۵۱۵
۵۱۶
۵۱۷
۵۱۸
۵۱۹
۵۲۰
۵۲۱
۵۲۲
۵۲۳
۵۲۴
۵۲۵
۵۲۶
۵۲۷
۵۲۸
۵۲۹
۵۳۰
۵۳۱
۵۳۲
۵۳۳
۵۳۴
۵۳۵
۵۳۶
۵۳۷
۵۳۸
۵۳۹
۵۴۰
۵۴۱
۵۴۲
۵۴۳
۵۴۴
۵۴۵
۵۴۶
۵۴۷
۵۴۸
۵۴۹
۵۵۰
۵۵۱
۵۵۲
۵۵۳
۵۵۴
۵۵۵
۵۵۶
۵۵۷
۵۵۸
۵۵۹
۵۶۰
۵۶۱
۵۶۲
۵۶۳
۵۶۴
۵۶۵
۵۶۶
۵۶۷
۵۶۸
۵۶۹
۵۷۰
۵۷۱
۵۷۲
۵۷۳
۵۷۴
۵۷۵
۵۷۶
۵۷۷
۵۷۸
۵۷۹
۵۸۰
۵۸۱
۵۸۲
۵۸۳
۵۸۴
۵۸۵
۵۸۶
۵۸۷
۵۸۸
۵۸۹
۵۹۰
۵۹۱
۵۹۲
۵۹۳
۵۹۴
۵۹۵
۵۹۶
۵۹۷
۵۹۸
۵۹۹
۶۰۰
۶۰۱
۶۰۲
۶۰۳
۶۰۴
۶۰۵
۶۰۶
۶۰۷
۶۰۸
۶۰۹
۶۱۰
۶۱۱
۶۱۲
۶۱۳
۶۱۴
۶۱۵
۶۱۶
۶۱۷
۶۱۸
۶۱۹
۶۲۰
۶۲۱
۶۲۲
۶۲۳
۶۲۴
۶۲۵
۶۲۶
۶۲۷
۶۲۸
۶۲۹
۶۳۰
۶۳۱
۶۳۲
۶۳۳
۶۳۴
۶۳۵
۶۳۶
۶۳۷
۶۳۸
۶۳۹
۶۴۰
۶۴۱
۶۴۲
۶۴۳
۶۴۴
۶۴۵
۶۴۶
۶۴۷
۶۴۸
۶۴۹
۶۵۰
۶۵۱
۶۵۲
۶۵۳
۶۵۴
۶۵۵

پولندو ای سڌين جي قومي نشاني آهي ڀولندي جو واسطو سميت سان آهي. ”سائول قعدمل کي چوندائڻ لاءِ، حمايت ڏيڻ لاءِ، نئون مادون طريقي آڻيائو. هن ڪنهن ٻي ڪنهن اسڪول جي ڀارن لاءِ ڪم ڪرڻ جا دٻا موڪليا. ڪنهن ناري سڀا کي اسڪول جو ڀارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي آمريڪن ڄمڪن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن منڊر کي اڳاٽي ڊڙن ڌريل ۽ ڪروس اڪريٽيون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن لاءِ پڙهڻ جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪيتري ڌارون ۽ ڄا ڌور ڀرائي، ڊڪٽ کولي ڇڏيائون. انهن سڀني شين تي ”ڀولندي جي ڄاڻ لڳل ڀولندي جي. ڀولندي ڌان وار قعدمل جي ڌان جا اعلان روزنامن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو پر شاعرن کان ڀولندي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائون ۽ واسديو ٺهرل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”ڀولندي“، سڌولنگر جي ڪمزور ۽ افسانن ۾ ڇپايائون. ايڪڪن، سمجھڻ کان ڪتاب ۽ ليکڪ لکرائي ڀولندي کي اربڻ ڪرايائون. هڪڙو سڄي ڏينهن ۾ سڄو ٿيندو هتو، ان تي واپس هڪڙو، وڌيڪ عطيا، رات جو سڄو حساب قعدمل کي ڏيندو هتو ۽ اتي ڏينهن لاءِ پڻا وٺندو هتو.

قعدمل سان گڏ ”ڀولندي“ جا ٻه ٻيا ڪاٺي پيا. ٻنهي جي زوردار ڀولندي ٿي. ڀولندي جي ڪري قعدمل ايترو مشهور ٿي ويو جو هڪو سندس ئي دوڪان تي شهن وٺڻ لاءِ اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي وڪيل، ستن رنگن ۾ ڇوٽيل، نه دٻا وائڻ ڪرائڻ ٿيندڙن بلين جي وچ ۾ ڪندڙ ”ڀولندي“ ڏسي، خوش ٿي ٿيڙل سامان وٺي ويندا هئا. قعدمل جي مخالفت ۾، ڀولندي ڪم ڀرڻ وڃي نجيال، هن مان هڪ کي نه چوندن ٿيڻ ڪري ڏينهن اچي، ڪوئڻن کان سندس آفيس مان ڀڄائي،

ٺٽڪيون ڏياري ٿيندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اهدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو نٿو ٿي
 پيلو. آخر تائين هٿ نه ڪڍيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 بيمپ ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ئي نمبرن ۾
 شامپانا هڏيا، جتي ملت سڪو ۾ سڀسا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وٺيڪ
 باق کائي ٻي رهيو هيو. ٻيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري جيئرن ۾ ملان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ٿيندڙ مل کڻيو ۽ هنجي مخالفت
 اميدوار نه صرف هارايو، پر هن جي ٻي بازت به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ کليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ ملههجي ٻوٽرين ڪهاڙي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪمائي نانڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بچي چڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڙي به اُهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچ جي عيوض
 اڳوان بچي ٿو ڇاهي... انڪري اها ڪهاڙي مونکي پنهنجن
 ٻين ڪهاڙين جي پيمت ۾ وٺيڪ پسند آهي.

— ٽيڪچرل ”مست“

پونڊو ئي سنڌ ۾ جي قومي نشاني آهي پونڊي جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سائول قنڊلمل کي چونڊائڻ لاءِ حمايت
هت ڪرڻ لاءِ نئون ماڊرن طريقو آڏاڏيو. هن ڪنهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪو جا دها موڪلجا، ڪنهن ناري سڀا
کي لپسٽڪ جو پارسل موڪلائڻ. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيڪمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مندر کي
ادبائي ٻڌڻ ڏيڻ لاءِ ڪووس اگريٽمون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن
لاءِ پنگ. ڇو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪيتري ڌارو ۽
جا ڌرم پرائي، ٻڪڻ کڻي ڇڏيائين. انهن سڄي شين تي
”پونڊي جي چاب لڳل هوندي هئي. جهڙي دان وار قنڊلمل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. اهڙو ايترو
پڻ شاعرن کان پونڊي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائين ۽
واسديو نوهل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”پونڊو“ سنڌ رنگر
جي هر مشن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڻ کان
ڪتاب ۾ ليکڪ، لکرائي پونڊي کي اڀڻ ڪرايائين. هڪڙو
سڄي ڏينهن ۾ طرح ٿيندو هئو، ان آي راهه سڪڙڻ، رڌاڪ
هڻي، رات جو سڄو حساب قنڊلمل کي ڏيندو هئو ۽ اتي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قنڊلمل سان گڏ ”پونڊي“ جا ٻه ٻيا ڪاٺي پيا. پڻهي هي
زردار پيلاستي آي. پونڊي جي ڪري قنڊلمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هرڪو سندس ئي دوڪان تي شينون وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ۽ ستن رنگن ۾ ڇهيل ٻه دٻا
وارن ڪرايل ننڍڙن بلبن جي وچير ڇمڪندڙ ”پونڊو“ ڏسي،
خوش ٿي گهريل سامان وٺي ويندا هئا. قنڊلمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڇا، جن مان هڪ کي ٺهڻ چوندن ٻي
کان هڪ ڏينهن اڳ، گولڊن کان سندس آفيس مان پڇائي،

ٺٽڪيون ٿي ڀاري ٿيندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اعدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو ٺٽو ٿي
 بيٺو. آخر تائين هٿ نه ڪنيائين. چونڊن جو ٿيڻ بهن آيو. سالو
 جيم ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ٽي نمبرن ۾
 شاهيانا هڏيا، جتي مٿس سڪو ۽ سڀا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ٿيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيو هئون. ٻيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري جيئون ۽ مٿس جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ٿيندڙ مل ڪٽيو ۽ هنجي مخالفت
 اميدوار نه صرف هارا يو، پر هن جي ٻيڙت به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ هٿ جي بهرين ڪهاڙي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪهاڙي نازڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڙي به اهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پيسن خرچ جي عيوض
 اڳواڻن بطبي ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڙي مونکي پنهنجن
 ٻين ڪهاڙين جي پٺت ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ٺٽڪيون ٺٽڪيون ”نمستي“

ٻولندو ٿي سنڌين جي قومي نشاني آهي ٻولندي جو واسطو
تسمت سان آهي. ”سائول قعدٿمل کي چونڊائڻ لاءِ، حمايت
هٿ ڪرڻ لاءِ، نئون ماڊرن طريقو آڻيائو. هن ڪنهن ٻراڻي
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪير جا دٻا موڪليا، ڪنهن ناري سڀا
کي لپسٽڪ جو ٻارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيگمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مندر کي
اڍائي ڏن ڏراڻ ۽ ڪروس اگريٽيون وٺي ڏنائين. ڪن مانگن
لاءِ پنڊڪ. جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپن لاءِ ڪنٽري ڌارون
ها ڏرم ٻرائي، ڊڪٽ کولي ڇڏيائين. انهن سڀني شين تي
”ٻولندي جي چاب لڳل هوندي هئي. جهڙي دان وٺڻ قعدٿمل
جي دان ها اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
ٻو شاعرن کان ٻولندي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائين ۽
واسديو نرمل جي لکيل مشهور آزاد نظم ”ٻولندو“، سنڌونگر
جي هر مخزن ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڪن کان
ڪتاب ۽ ايڪ، لکرائي ٻولندي کي ارباب ڪرايائين. جهڙو
سڄي ڏينهن ۾ طرح ٿيندو هئو، ان تي واه، سيڪڙو، وڌاڪ
هڻي، راس جو سڄو حساب قعدٿمل کي ڏيندو هئو ۽ اتي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قعدٿمل سان گڏ ”ٻولندي“ جا ٻه ٻيا ڪلاي ٻيا. ٻنهي جي
زوردار بهلستي ٿي. ٻولندي جي ڪري قعدٿمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هوڪو سندس ئي دوڪان تي شين وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇهيل، نه دفعا
وارنس ڪرايل لنڊن ٻلين جي وچ ۾ ڪندڙ ”ٻولندو“ ڏسي،
خوش ٿي گهريل سامان وٺي ويندا هئا. قعدٿمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڄا، جن مان هڪ کي نه چونڊڻ لڳا
کان، هڪ ڏينهن اڳ، کولڻ کان سندس آفيس مان ڇڏائي،

ڏمڪيون ڏياري ڦٽندڙ مل جي فائدي ۾ هٿ کڻايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اهدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو نذر ٿي
 بيٺو. آخر تائين هٿ نه کنيا ٿين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 جيب ۾ ٻڪ ٻوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ٽي نمبرن ۾
 شاميانا هنڌيا، جتي مفت سڪو ۽ سڀا جو بندوبست ٿيلا ۽ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هڻو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيون هيون. بيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ٻوڙ ڪري جيئرن ۾ مٿان جا ووت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ڦٽندڙ مل ڪٽيو ۽ هنجي مخالفت
 آميدوار نه صرف هاريو، پر هن جي ٻيڙت به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ ست نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ مونجي بھترين ڪھاڻي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”ٻن ڪمائي نازڪا مونڪي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليڊري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بطبي ڇڪي آهي ۽ هيءَ ڪھاڻي به اهڙي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچي جي عيوض
 اڳوان بطبي ٿو چاهي... انڪري اها ڪھاڻي مونڪي پنهنجين
 ٻين ڪھاڻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ڏيکڙي ڪچن ”مست“

پوندي ۽ ئي سنڌين جي قومي نشاني آهي. پونديءَ جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سائول قعدمل کي چونڊائڻ لاءِ، حمايت
هٿ ڪرڻ لاءِ، نئون مادون طريقو آڻيائون. هن ڪمهن پرائمري
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪم ڄاڻا موڪليا، ڪمهن ناري سڀا
کي بيسٽڪ هو يارسل موڪليائون. ڪمهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيڪمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائون. ڪمهن مندر کي
اڍائي ڏن ڌريل ۽ ڪروس اگريٽيون وٺي ڏنائون. ڪن مانگن
لاءِ پئسو ڇو بندوبست ڪيائون ۽ آرٽيڪن لاءِ ڪيترائي ڌارون
ڄاڻا ڌرم پرائي، ڊڪٽ ڪولي ڇڏيائون. انهن سڀني شين تي
”پوندي جي ڄاڻ لڳل هوندي هئي. ههڙي دان ڀرڻ قعدمل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا. نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان پونديءَ جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائون ۽
واسديو نوهل جي لکيل مشهور آزاد نظر ”پونديءَ“ سنڌولگر
جي هر مخزن ۽ اخبار ۾ ڇپايائون. ليکڪن، سمجھڪن کان
ڪتاب ۽ ليکڪن لکرائي پوندي کي اربڻ ڪرايائون. جهڙو
سڄي ڏينهن ۾ روح ٿيندو هئو، ان تي واهه سڙو، وڏي
هٽي، رات جو سڄو حساب قعدمل کي ڏيندو هئو ۽ نئي
ڏينهن لاءِ پئسا وٺندو هئو.

قعدمل سان گڏ ”پونديءَ“ جا ٻه ٻيا ڪم به هئا. پونديءَ جي
زوردار پبلسٽي آهي. پونديءَ جي ڪوبه قعدمل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هرڪو سندس ئي دوڪان تي شين وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دوڪان تي وڪيل، ستن رنگن ۾ ڇهيل، ٻه دفعا
وارثن ڪرايل انڊيڙن بلبن جي وچ ۾ ڪندڙ ”پونديءَ“ ڏسي،
خوش ٿي گهرال سامان وٺي ويندا هئا. قعدمل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڇاهي، جن مان هڪ کي نه چونڊڻ لڳو
کان، هڪ ڏينهن اڳ، گوڏن کان سندس آفيس مان ڀڄائي،

ڏمڪيون ڏياري ڦنڊڦل جي ڦاٽي ۾ هٿ ڪٽايو ويو. باقي
 ٻيو، جنهن جي نشاني اهدسا وادي ”نمستي“ هئي، سو نذر آڻي
 ٻيٺو. آخر تائين هٿ نه ڪٽيائين. چونڊن جو ڏينهن آيو. سانول
 جيپ ۾ ڊڪ ڊوڙ ڪري، سنڌونگر جي پنجن ئي نمبرن ۾
 شاميانا هنياء، جتي مفت سڪو ۽ سڃاڻپ جو بندوبست ٿيڻ ۾ ان
 جي ساهيڙين جي هٿ ۾ هٿو، جي ٻين کي ڏيڻ کان وڌيڪ
 پاڻ کائي ٻي رهيون هيون. بيروزگار ڀائرن ۽ ڀينرن جي مدد
 سان خوب ڊوڙ ڪري جيٽون ۽ مٿان جا روت هٿ ڪيا ويا.
 نتيجو جڏهن ظاهر ٿيو، تڏهن ڦنڊڦل ڪٽيو ۽ هنجي مخالفت
 آميدوار نه صرف هاريون، پر هن جي ڊپازٽ به ضبط ٿي ويئي.
 ۽ ائين هڪ ڪليل هٿ جي پوندي اڳيان، ٻن هٿن سان جوڙيل
 ”نمستي“ سٺ نه جهلي سگهي!

— 18, Jai Apartments, Ulhasnagar-421 003

هيءَ ملوڪي بوٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

اڄ جو ماحول، ”بن ڪمائي نانڪا مونکي ساڌن جهڙو ڪر“
 آهي. عهدن جي بڪ، ليدري جو شوق، اڄ جي انسان جي
 فطرت بچي چڪي آهي ۽ هيءَ ڪهاڻي به اُهو ئي انسان جي
 فطرت جو عڪس آهي جيڪو چند پئسن خرچ ٿي عيوض
 اڳوان بچي ٿو چاهي... انڪري اها ڪهاڻي مونکي پنهنجي
 ٻين ڪهاڻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ پسند آهي.

— ڏيکڻ ڪچل ”مست“

پونديو ٿي سنڌين جي قومي نشاني آهي. پوندي جو واسطو
قسمت سان آهي. ”سانول ٿيندڙ مل ڪي چونڊاڻ لاءِ، حمايت
هت ڪرڻ لاءِ، نئون ماڊرن طريقو آڻيائون. هن ڪنهن پراڻي
اسڪول جي ٻارن لاءِ ڪير جا دبا موڪليا، ڪنهن ناري سڀا
کي لستڪ جو بارسل موڪليائين. ڪنهن نوجوان منڊل کي
آمريڪن چيڪمن جا پاڪيٽ وٺي ڏنائين. ڪنهن مندر کي
ادائي ڏيڻ ڏيڻ لاءِ ڪروس اگريٽمون وٺي ڏنائين. ڪن ملنگن
لاءِ پنگ. جو بندوبست ڪيائين ۽ اڙپنگن لاءِ ڪنٽري دارونءِ
جا ڊرم پرائي، ڊڪٽ کولي ڇڏيائين. انهن سڀني شين تي
”پوندي جي چاپ لڳل هوندي هئي. ههڙي دان وٺڻ ٿيندڙ مل
جي دان جا اعلان روز اخبارن ۾ شايع ٿيندا هئا، نه رڳو ايترو
پر شاعرن کان پوندي جي شان ۾ شعر لکائي، مشاعرا ڪرايائين ۽
واحديو ٽرول جي لکيل مشهور آزاد نظم ”پوندي“ سنڌولگر
جي هرومختون ۽ اخبار ۾ ڇپايائين. ليکڪن، سمجھڪن کان
ڪتاب ۽ ليکڪ، لکرائي پوندي کي اربن ڪرايائين. جهڙو
سڄي ڏينهن ۾ خرچ ٿيندو هئو، ان تي ويهه سئو روپيا وڌيڪ
هٿي، راس جو سڄو حساب ٿيندڙ مل کي ڏيندو هئو ۽ نئي
ڏينهن لاءِ پتسا وٺندو هئو.

ٿيندڙ مل سان گڏ ”پوندي“ جا به ٻيا ڪا به ٻيا بهي جي
زوردار پمپسٽي ٿي. پوندي جي ڪري ٿيندڙ مل ايترو مشهور
ٿي ويو جو هڪو سندس ئي دڪان تي شيون وٺڻ لاءِ
اچڻ لڳو ۽ دڪان تي رکيل ستن رنگن ۾ ڇريل، نه دٻا
وارنس ڪرايل ٿيندڙن پلبن جي وچ ۾ ڪندڙ ”پوندي“ ڏسي،
حوش ٿي ڪهرال سامان وٺي ويندا هئا. ٿيندڙ مل جي مخالفت ۾،
ٻه صدي آميدوار وڃي پڄاڻا جن مان هڪ کي نه چونڊڻ ٿين
کان، هڪ ڏينهن اڳ، گوڏن کان سندس آفيس مان ڀڄائي،

”جا آڳيا“ چئي، اُهي ڏينهن ئي ڦٽندڻ لڳا جي سيڪريٽري جو لقب لڳائي، پنهنجيائي هال مساڙي وٺي سائون آفيس کولي. پروگرام دوستن کي گڏ ڪيائين، انهن ۾ سندن لائق ڪم ورهائين. مهمبر شپ جا بڪ پرچندا رهيا.

سنڌونگر جي مشهور رام ڪيرون دربار جي پائي صاحب کي هڪ سو هڪ راپيا ارداس ڏئي وٺي ۽ کيس عرض ڪيو ويو ته صبح شام صاحبن اڳيان ارداس ڪري، ڪٽاهه، بوساد، ڦٽندڻ جي نالي ۾ ورهائي ۽ آيلن کي اپدش ڪري ته ڦٽندڻ کي ئي ووٽ ڏين، جو هو ئي سنڌي شورناڻي سماج جو گھڻيگھرو آهي، سنڌي ڄاڻيءَ کي بچائيندڙ آهي. سندس نماني آهي ”ڀونڊو“ ۽ ڀونڊو، جو هو سنڌي گھر ۾ ڏنو ويندو آهي.

بعيبيءَ مان حوالي ٿيڻ ڪندڙ زالون گھرايون ويئون جي هر ڪئمپ جي، هر سيڪشن جي، هر پاڙي جي هر گھڻيءَ ۾ سران سازن ئي، حواليءَ جي پروگرام جي وچ وچ ۾ ”ووٽ ڏيو ڦٽندڻ کي، جنهن جي نماني ڀونڊو آهي“ چئي هڪ هٿ ڄاڻيءَ ئي رکي، ٻئي هٿ جيون پنڇ ئي آڱريون کولي ڏسندي کي ڀونڊا ڏينديون ٿي رهيون.

سائون، سنڌونگر جي هلندڙ، بند ٿيل ۽ نين اسٽنڊڙ سماجڪ چاهي پنهنجي سسٽائن جي بانڪارن ۽ مهمبرن کي، ڊالڊا ڪيهه، مان لهيل سوچيءَ جو حلو ڪرائي، ڀونڊي جا پنڇ ٻاراڻي، مهمبر شپ ڌارمن تي صحيحون ڪرائي، پرچار لاءِ الڳ الڳ پاڙي ۾ موڪليو. اخبارن ۾ اشتهار وجهائين، بوسڊو چپارائي پتين تي چپٽايائين، جن ۾ لکيل هئو ”ووٽ ڏيو ڀونڊي کي، ڇاڪاڻ ته ڀونڊو گھر گھر ۾ ڏنو ويندو آهي. ڀونڊو سنڌي ٻولي وسارڻ بعد به سنڌ جي ياد ڏياريندڙ آهي.

آڱرهن کي ڏسي، سائول جي واپس مان اڏوڏ ٺڪري ويو.
 ”سائين، ٻُڌندو؟“

”ٻُڌندو؟“

”ها سائين ٻُڌندو، تڙ سنڌي هئڻ جي نشاني، جهڻو مان
 سنڌي ۾ جو هڳاءُ ٿو اچي.“

ٿيندڙ ملهون واپسون ٿوڙي ويئون. ٻئي لڙيندي، آهيس
 ڏيندي، چيائين ”شاهاڻي اچي، ايتڪ اچي ويئي، ڏس،
 اٺون منهنجي ايت ٻار آهي، منهنجي عازدان جي عازم،
 منهنجي هڪ ٻي آهي. سيڪريٽريءَ لاءِ اميدوار منهنجي
 ڪم ۽ ڪٽاڻ منهنجي ڪم. اٺون ايل اوڪويءَ ٿان ٻه هفتا موڪل
 ورت. توکي به ٿو پگهار مان ڏيندس. جهڙا توکي اوڏر آهي
 سا تڏهه معاف، باقي ٿيندڙ اوڏر ٻه اٺون معاف. ٺٽي جي چنبا
 ٻه ڪن، ٺٽو ڪري ڏيکار.“

سائول، ٻنهي جي وچ ۾ وڃي، ٽاسٽ جو ڊيو ڪٽي
 آيو. گهر ٺهڻ سان ٻاهر ڪڍيائين. ٻڌايائين ”ٿيندڙ ملهون
 ڪم ڪري ڪوي، پگهار سان گڏ، ورتل ۽ ٿيندڙ اوڏر ٻه معاف
 ٿيندي. جيئن حڪم ڏين، هن لاءِ ڪم ڪريان، يا نه؟“ ايتلا
 ڪيندڙ پگهار، وڌندڙ ڪٽي جي وڌندڙ گهرجن جو خيال
 ڪيو. کيس غائب ٿي غائب نظر آيو. هن چيس، ”ٻلا ٻن ٻه
 سوچڻ جي ڪهڙي ٻڌايو آهي؟ نقصان ٿورو ٿي ٿو ٻڌي؟ عقل
 هلائي هن ڪم مان ڪجهه ٻڌايو. ٻڌايو ڪندو وڃانءِ. ٿيندڙ ملهون
 اٺ سيڪريٽري اٺن جو ٻڌو سرور ٿيل آهي. هن کي ڪم
 جي ٻه ٻڌايو، ٻه ٻڌايو. ٻه ٻڌايو وڌيڪ ٻڌايو، هنن جي
 نالي جي پگهار اڳاڻجانءِ. عقل کان ڪم وٺانءِ، کيس ڪم
 ڪهانءِ ۽ جهڙوڪ هن هو چوندين ٻه ڪٽي وڃي تڏهه هن کان العام
 جي طلب ڪڍانءِ.“

”اھو ته ليڪ، سائين، پر وڌيڪ اميد وارن جي هٿن سبب،
چونڊون لڙايون. چونڊون لڙايون ته نشاني مقرر ڪجي. لشتهار-
بازي ڪرڻي ٻوندي، ڪاٺي خرچ.....“

”اها ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ هونءِ ا، جي دوڪان لاءِ
لشتهار بازو ڪرايان ته خرچ ٿيندو نه؟ ساڳيو ئي خرچ سمجهي،
چونڊن تي ڪندس. ۴ چونڊن ڪٽڻ بعد ته سڄي هندستان ۾،
هن سميان جي سيڪريٽري چونڊين ڪري مشهور ٿي ويندس.
ڇڏو ڦرلٽار، ڪو اهڙو نالو يا نشاني ٻڌاءِ، جنهن جو سڀني
سنڌين سان واسطو هجي.“

”اهڙو“

”اھو ٻراڻو نالو آھي. نالي ۾ ڪجهه نوان هٿا گهرجي.“

”جهور“

”اھو زنانو شوق آھي.“

”ڇهه؟“

”انهيءَ اکر ۾ ڪش ته آهي، پر..... ٻيو نالو ٻڌاءِ.“

”اٺي ڏڪر.“

”اھو وري ٻاراڻو شغل آھي.“

”ملھ.“

”ٻائي، ان نشان لاءِ ته پهلوائن کي ڳولھڻو پوندو. سندن

ڦوٽا ڪيڏاڻا پوندا. اها ته هنن جي مشهور ڪ ٿي ويندي.“

سائون منجهي ٻيو، ڇپ ٿي ويو. سوچيائين، ڪيس ڪهڙو
نالو ٻڌايان، پنهنجي عقل جو سڪو ڇمايان؟ بئٽل چانءِ جو
احسان ڇڪايان. ٽنڊ ٽمل گراهڪن کي منهن ٿي نه پئي ڏنو،
خالي ٻيو ڇڙائين، ۴ واپس موٽائين. هو پنهنجي هٿ جي ٽوپڪ
۾ شايد پنهنجي قسمت ڏسڻ لڳو. هن جي ڪلھل هٿ جي

”زوراور، چې ډاډ خپرو ماڼيو پيل، له بيهڅ ۴ چارلځ
 ۱. كهڅو ثابوت رهندو؟“

”سو چا نوځين سېكويټري لاه اميدوار نېهندا؟ چوندون
 لږندا؟“

”ها، چو، مان سېكويټري نه ټو پټچي سگهان؟ اون نه.
 گهڼن ئي سنستانن خو سېكويټري آهن. يوه مان چوډ؟“
 ”او سائين، اما به نوحوان اميدوار بيهڅا آهن.“

”نه، چا ئي پيو. اون مېهڅي ۲ وځې عمر كي ټو ټو سن؟
 حوان دل كي ټو ټو سين؟ اچارا، خځهن چوانې ۲ وچن كسي
 مورو ټو پندو هئس، نه گهڼن ئي پهلوانن ها چه پچي اودا
 هئا، حواني نه سهي، ساځيو مون نه بدن ۲ سلامت آهي، نه؟“
 ”او سائين هتي نه مېهڅون چو ۲ سوال آهي، چېكي اوهان
 كي ووت ټان...“

”اها، كهڅي وځي ځاله، آهي. مېهڅي كمځي وارا كواځ
 ئي ټو نه سو آهن. همن هي ټاي رسيدون كډالهيون، پسا
 مان پويئس، هو مشف ۲ وولشي چو وولشو به ټو سندا، ووت خو
 ووت نه ټو پندا، ۴ مړكي سولارو كندا“

”رځو سوا به سو مېهڅو كډي نه ټو پندا، او پسن سنستانن
 ها ووت نه كېندا.“

”اها كهڅي وځي ځاله، آهي؟ سډو نگر ۲ ئي گهټ ۲
 گهټ ټالي طور هك سو نېرهن سنستانون آهن، همدا گهڅا
 عهد پدار: چاهي مېهڅو ساځيا هولدا آهن. كڅي سيني سنستانن
 چې عهد پدارن كي جهولملال مندر ۲ كهواني، كاچي حواني ۲
 چي بولندي سگر كاراني، متان مېهڅو راج لازل واري وټان پندځ
 كهونائي، كين اباري، جهولملال ها واسطا ټو پني، سډو پسا چا
 سوځند كڅائي، همن كان ووت چي طلب كمي.“

ڦند ٿمل جي هن قرباڻي وهندوار کي ڏسي سانول وائڙو ٿي ويو. ڄڻ ٻيون مان ٿي ٻيو ڇڻيا. سوچيائين ٻئي، جو آيل ڇانءِ ڏيندي، هڪ وارو بندو ورائيندي، چيائين ”زوردار هيءُ نه پڙهي ڏس.“

ڇانءِ مان سوکي پويندي، بندو پڙهيائين. لکيل هئو، ”اڪل ڀارت شونار ٿي ۾ پنڳتي سميلن، هن سال سنڌونگر ۾ ٿي رهيو آهي. سڀني کي عرض آهي ته سميلن جا ميمبر ٿي، سميلن ۾ شريڪ ٿي سنڌي ڄاڻيءَ جي ايڪتا جو ثبوت ڏين. سيڪريٽري ڪمل ڪمار ٽائيلس وارو.“

سانول عجب وڃان ڦند ٿمل ڏانهن نهاريو. دماغ کي ٻوڙايائين ته شونار ٿي ۾ پنڳتي سميلن کي آسو جو پنڄين ٻجي کان وٺي رات جو يارهين ٻجي تائين دوڪان ٿي وهندڙ ڦند ٿمل، ڇو ٿو اهميت ڏئي؟

سانول ڏانهن ڏسندي، ڪجهه مزڪندي، ڦند ٿمل چيو، ”سهجهيت؟“

سانول وراڻيو ”نه، سائين.“

چيائين سميلن سنڌونگر ۾ ڪندا ته ضرور هتان ئي وڌيڪ ميمبر به ٿيندا.“.....“

”ميمبر ٿيندا، ته نيتائن جون چونڊون به ٿينديون ۾ ڪوبه ميمبر به روپيا ڏيئي ميمبر ٿي سگهي ٿو ۾ هندوستان جي لوڪشاهيءَ جيان، ميمبرن مان ڪهڙو به سيڪريٽري يا پريزيڊنٽ ٿي سگهي ٿو؟“ هيل تائين ڪساهيءَ ڦند ٿمل ڳالهائيندو ويو. نيٺ سانول وارو ورتو. چيائينس ”نه، سائين، نه. سيڪريٽري يا پريزيڊنٽ ٿي نه ٿو سگهي. اميدوار بيهي سگهي ٿو، چونڊون لڙي سگهي ٿو.“

نمشاني

— نيكچند هست

آر اوار ڏينهن، صبح سان، کاسمت جو خالي ڏو سائول
ڏانهن وڌائيندي، منهن کي موڙو ڏيندي ٻيلا چيو ”لاشتو
ٽڏهن ٻار آيندو، حڏهن کاسمت ايندو.“

سائول ويچارو ڏو کڻي جهٽ هڏو ٽنڊ ٿل ٻساريءَ وٽ،
اٺي ٻهٽو ۽ ڏانهن ڪاغذ عت ۾ ڇيلي، شانت ڪري ٽنڊ ٿل
چڻ سماڏيءَ ۾ ويٺو آهي. رام رام ڪندي، ڏو وڌائيندي
ڇيائينس ”سائين کاسمت گوري.“

ڇوڪ پويندي، سائول ڏانهن نظر ورائيندي، ڇيائينس ”اڙي
ٻهٽا سائول آهين؟ مان ئي ئي ٺوڏانهن آيس. شڪر ڀڳوان جو،
جو پاڻ آو آهين.“

سائول سوچيو، ضرور اوڙ هي اثاڻا ڪندو. صبح سان
موند خواب ڪندو. نه ڏيڻا ئي ٻهڙو مڃائيندو. ڇهڙو آهي
رنگ جو ڪارو، ٻهڙو ئي آهي اندر جو ڪارو. سارو وقت ٻهڙي
واٽ ۾ وجهيو، ڏو ٻيٽا ڪڍندو هئو ۽ ڪڍي وارن ئي ٽانها
وسائيندو هئو.

ڇيائينس ”سائين، ڏک اثر جو ٻنهن جو بندوبست نه ڪري
سگهيو آهين.“ ٽنڊ ٿل مرڪندي ان ڇاهين جو آرڊو
ڪندي، کيس پنهجي اڀر ويچاريندي آيو ”ڏو وارو، ٻنهن
ڪهڙي اڻ چٽا ڪرين؟ اٺن ڏارو ۽ نه آهين، جو اولي
ٻيٽا نه ڪريان. ڪڍي ئي ٻهڙي لکي واهي، اوسان کي ڳالهيون
ٿين. آهين صلاحون وٺيون آهين.“

پو هر ڪنهن دودو ڏٺو... ٺهون ڪي اٻار ڏنم، پو هنن ڪڏهن
 به مونکي پنهنجو نه سمجهيو..... پو مونکي به ڪنهن جي پوواهه
 ناهي..... آيا سڀ منهنجي آڱوٺي تي.

— 182, Sindhi Colony, Bani Park, Jaipur-302006

هيءَ منهنجي بهترين ڪهاڻي ڇو آهي؟

هن ڪهاڻيءَ ۾ هڪ اهڙي استريءَ جي ڪردار نگاري
 ڪئي وئي آهي جيڪا پرچلت ماءُ جي بلڪل ابتڙ آهي.
 جتي ٻيون ماءُ پنهنجي اولاد جي سک جون خواهان هونديون
 آهن. اتي هيءَ ماءُ پنهنجي اهم جي ترپتي نه ٿين تي، پنهنجي
 اولاد جي سڪي گرهستي ڦٽائڻ ۾ خوشي ٿي حاصل ڪري.
 پنهنجي اهم جي اڳيان، ٻيون سڀ ڳالهون هن لاءِ بچ آهن.
 سنڌي ساهت ۾ هن نموني جي ڪردار نگاريءَ سبب،
 هيءَ ڪهاڻي، مونکي پنهنجن ٻين ڪهاڻين کان بهتر لڳندي
 آهي.

— اچمن ڀمپاڻي

ماء چو رهندوار ڏسي کيس لڳو ته رڻال ماءُ ڀرڇي ويئي آهي. دادې سڄو ڏينهن ٻيئي رڻي هي ڀرڳهور لهندي هئي. هن کي آيل مالش ڪندي هئي، ستيون پياريندي هيس. پاڙي وارا به واه واه ڪرڻ لڳا ته داديءَ جهڙي سٺي ماءُ ڪا ئي نه سگهندي.

داديءَ هاڻي آهستي آهستي پنهنجا نرو هلا ڏيڻ شروع ڪيا. سڳندو ۽ سولا آفيس هليا ويندا هئا ته دادڪي ڀرتي کي هنج به ڪڍي پاڙي اوڙي به وڃڻ شروع ڪيو. پاڙي وارا سڳندي هي ماءُ جي نالي سندس آڏو پاءُ ڪندا هئا. دادڪي ڏٺو ته ماءُ موقعو ڏسي ڪلا شروع ڪندي هئي..... مهنديون سون جهڙو سڳندو، ڏاهيءَ ڪاريءَ ڪوڙهيءَ سولا لائي ڪرڻ کيس پنهنجيءَ چار به ڏاسايو..... مهنديون سڳندو ته حور ڀرتيءَ سان مڱيل هئو..... هاڻي هيءُ ڏسڻ جيڪو. لڳي ئي ڪوڙ آو ته ڪو سڳندي چو پٽ آهي..... مائي، مولاڪي ته شڪ آهي.....

آهستي آهستي اهي ڳالهون سڳندي ۽ سولا ڏانهن پهتيون، اهي وائڙا ئي ويا. ڪاٺيءَ به دادڪي سندن عزت مٿيءَ به ملائي رهي هئي. آفيس ڏانهن به ڳالهون ڀڄي رهيون هيون. چڱي بدنامي ٿي هئي. سڳندي ڪوشش ڪري پنهنجي ۽ سولا جي بدلي ٻئي شهر ڪرائي ڇڏي.

ان وچ ۾ ديوان صاحب گذاري وڌو. دواؤ ولائڻ به سميت دولترام ٿي وڌو هئو، ٻو واپس ڪوڙ وڌو. سڳندو به اوهي ٻائي ڪنهن ڏورانهن شهر هليو وڌو هئو. دادڪي ڏٺو ته ماءُ اڪيلي پنهنجي گهر به ڏيکي ڪا ڏينهن گذاري رهي هئي. ٻائي پٺڪي ڇڏهن ڪر سندس گهر به لٽو پاريو هئو ته دادڪي اهي ئي ڀاڱا روڻا ٻيئي رولندي هئي ته جن لاءِ مٿس منهن ڪندڙ به ڪوڙ ٿيا..... اولاد لاءِ مون هجڻو ڪجهه ڪندو

۱۰ ھو ڪنهن لڏوڪو ڏٺو... ٺهرن کي ٻياري ڏنم، ۱۱ ھن ڪڏھن
۱۲ ۱۰ مونکي پنهنجو نه سمجهيو..... ۱۱ ۱۲ مونکي ۱۰ ڪنهن جي ۱۲ رواھ
۱۳ ٺاھي..... آيا سڀ منهنجي آڱوٺي تي.

— 182, Sindhi Colony, Bani Park, Jaipur-302006

هيءَ منهنجي ٻهٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

هن ڪهاڻيءَ ۾ هڪ اهڙي استريءَ جي ڪردار نگاري
ڪئي وئي آهي جيڪا پرچلس ماءُ جي بلڪل ابتڙ آهي.
جتي ٻيون ماڻهو پنهنجي اولاد جي سک چون خواهان هوندا آهن
آهن. اتي هيءَ ماءُ پنهنجي اهم جي ٽوٽي نه ٿين تي، پنهنجي
اولاد جي سڳي گهرستي ٽڙاڻا ۾ عوشي ٿي حاصل ڪري.
پنهنجي اهم جي اڳيان، ٻيون سڀ ڳالهون هن لاءِ ٻڌ آهن.
سنڌي ساعس ۾ هن نموني جي ڪردار نگاريءَ سبب،
هيءَ ڪهاڻي، مونکي پنهنجن ٻين ڪهاڻين کان بهتر لڳندي
آهي.

— اچمن ڀمپاڻي

ماءُ جو وهندوار ڏسي کيس لڳو ته وڻل ماءُ پوڄي ويهي آهي. دادی سڄو ڏينهن ايتي رهي وئي هي پوڳهور لهندي هئي. من کي نيل مالس ڪندي هئي، ستيون پياريندي هيس. پاڙي وارا نه واه واه ڪرڻ لڳا ته دادیءَ جهڙي سني ماءُ ڪا ئي نه سگهندي.

دادیءَ هاڻي آهستي آهستي پنهنجا تير هلائڻ شروع ڪيا. سڳندو ۽ سولا آفيس هليا ويندا هئا ته دادی پوئي کي هنج ۾ کڻي پاڙي اوڙي ۾ وڃڻ شروع ڪيو. پاڙي وارا سڳندي جي ماءُ جي ناني سندس آدر پاءُ ڪندا هئا. دادی دڙو ماءُ موقعو ڏسي ڪلا شروع ڪندي هئي..... منهنجو سون جهڙو سڳندو، انهيءَ ڪاريءَ ڪوڇهيءَ سولا الائي ڪيئن کيس پنهنجيءَ چار ۾ ڦاسايو..... منهنجو سڳندو ته حور پوکي سان مڱيل هئو..... هاڻي هيءُ ڏسو ڇوڪرو. لڳي ئي ڪونه ٿو ته ڪو سڳندي جو پٽ آهي..... مائي، مونکي ته شڪ آهي....

آهستي آهستي اهي ڳالهون سڳندي ۽ سولا ٽائين پهتئون، اتي وائڙا ٿي ويا. ڪالونيءَ ۾ دادی سندن عزت مٿيءَ ۾ ملائي رهي هئي. آفيس ٽائين ته ڳالهون پڙهي رهيون هيون. چڱي بدنامي ٿي هئي. سڳندي ڪوشش ڪري پنهنجي ۽ سولا جي بدلي بئي شهر ڪرائي ڇڏي.

ان وچ ۾ ديوان صاحب گذاري ويو. دڙو ولايت ۾ سيٺ دولت رام ٿي ويو هئو. پو واپس ڪونه وريو. سڳندو نه ٿو ڦٽي پائي ڪنهن ڏورانهن شهر هليو ويو هئو. دادی دڙو ماءُ اڪيلي پنهنجي گهر ۾ زندگيءَ جا ڏينهن گذاري رهي هئي. پٽي پٽڪي ڇڏهن ڪو سندس گهر ۾ نه پاهيندو هئو ته دادی اهي ئي پراڻا روپيا پڙهي روئيندي هئي ته جن لاءِ مٿس اهي ڪانڌي نه ڪونه ٿيابه..... اولاد لاءِ مون هيترو ڪجهه ڪيو

”سڳني کان نه ٿڌهن پڇان، جڏهن سڳندو منهنجي چئي ۾ نه هجي. سڳني جي موت کي خبر آهي، هو ڪڏهن به منهنجي ڦالو نه ٿا ريندو.“ داديءَ جي آواز ۾ آتم وشواس هئو.

ان وچ ۾ سڳني کي ٽريننگ لاءِ مسوريءَ وڃڻو پيو. چئن مهينن کان پوءِ جڏهن هو واپس وريو ته هن سان گڏ هڪ ڇوڪري به هئي. اچڻ سان ئي ٻئي ڇڻا دادِي ڏٺو ۽ ماءُ کي پيرين پيا. دادِي دهلجي ويئي، ڪدم پير پوري ڪري پڇيائين، ”هي ڀاءُ سان گڏ ڪنهن کي وٺي آيو آهين؟“

سڳني مسڪرائيندي ورائي ڏني، ”اها، تنهنجي ننهن آهي، پير ڪير آهي؟ هيءُ آهي سِرا سڪسينا. آڻيسر آهي. مون سان گڏ ٽريننگ ۾ هئي ۽ هاڻي منهنجي ارڙائيندي آهي.“ داديءَ جا هوش حواس ڪم ٿي ويا. کيس لڳو ته هڪجهڙي سڳندو ڇوڪرو ٿي ويا. آهستي آهستي ڀاءُ سڳنديءَ هن سِرا سڪسينا ڏانهن ٺهاريو ۽ پوءِ سندس ٻارو ڇڙهي ويو، ”ڇورا، ڪو حياءُ شرم اٿئي؟ خاندان جو نڪ پوڙي، هاڻي اهو ٻڌائڻ آيو آهين. ته هيءُ منهنجي ارڙائيندي آهي. ڪهڙيءَ پنگيائيءَ کي وٺي آيو آهين، نه شڪل نه صورت. سنڌي ڇوڪريون ڪٿيون آهن ڇا جو تون غير سنڌيءَ سان لاڻون اهي آيو آهين؟ ٿو منهنجي اکين اڳيان. نڪري وڃ منهنجي گهر مان. خبردار جو هن گهر ۾ ڪڏهن پير رکيو اٿيئي.....“

سڳندو نه سِرا کي وٺي وڃي سوڪاري بنگالي ۾ رهيو، پر دادِيءَ روئي روئي ڪٽي رچ پيا. هن کي لڳو ته انهيءَ سِرا کيس زبردستي شڪست ڏني آهي، پر دادِي شڪست کائڻ لاءِ نه ڄاڻي ڪانه هئي. هن همت رکي وري مورچو سنڀاليو. سڳني کي ڪو ڄاڻو نه. دادِي به ممتا جي مورت بڻجي سڳني جي گهر پهتي. پهرين ته سڳندو گهرائجي ويو. پر پوءِ

دادیء آ. سڀني کي اهو ئي چوڻ شروع ڪيو ته ڏاڏو پاڻي
 اڇڪلھ، ھو اولاد، نھن کي ڏي ڪان ۽، وڌيڪ ڀائڻوسين،
 ڪم ۾ سڳو ستاڻو رکيوسين، ۽ سسون ۽، ڪڏھن سڳيون ٿيون
 آھن! الائي چوري کي ڪھڙي پٽي پاڙھيانين جو چورو جو
 ھو مريد ٿي ۽. ھاڻي ڀلا ڪدوار ولات ۾ اڪيلي ڪئن
 رھندي؟ ڏک آھي سڳ آھي، ويڙھ آھي سڳ آھي، گھر ۾
 ڪنھن وڏڙيءَ جو ھٿ ضروري آھي، ۽ ڪڏھن پنھنجو ئي
 سون ڪو آھي ته جن کي ڪھڙو ڏوھ ڏھي؟

دڙاڙ جي ھٿ مان ٺڪري وڃڻ کان پوءِ ته دادیءَ ھٿ
 نه ھاري. ھاڻي سندس آسون امجدون پئي ٺھڻ ۽ ٻت - ڳڻي ۾
 ھيون. سڳو شڪل ۾ ڪڍي مڇارو ڪوٺھڻو، ۽ ۽ ڙھڻ ۾
 ھوشيار ھئو. ڪميشن جو امتحان ڏيئي ڪڏھن سڳو آفيسر بڻجو
 ته دادیءَ سڳي پاڙي ۾ ڪٿاھ، ۽ رساڻ وڙھايو. ٺوڪري ماري
 ته دادیءَ کي سڳي لاءِ چوڪريءَ جي ڇمٽا وڙھي وئي، ۽
 هن ۽ ڀوري دادیءَ کي بلندي ڇڪ واري چوڪريءَ کان وڌيڪ
 سھڻيءَ چوڪريءَ جي ڦولھا ھئي. چوڪرو شڪل جو ڀورو پٽو
 ھئو، ٺھڻڪري چوڪري ته گھٽ ۾ گھٽ ڪاٺيل رنگ جي
 ھئي جو اڳتي ھلي اولاد نه رنگ جو ڪاٺيل ٺڪري.

آخر دادیءَ دڙاڙ ماءُ جي ڦولھا ھڻي وڃي ھنڌ ڪيو.
 ھڪ چوڪري ڪيس پسند اچي وئي، ۽ ھيٺوڻيڪ گھر ڇڏھڻ
 ڪوٺھڻو، ۽ دادیءَ جي اکرن ۾ چوڪري جو ڀري ھئي.
 ديوان سان ڳالھ چوريائين ته هن کلي جواب ڏنس، ”سڀاڳي،
 سڳي عمر ۾ مونکان ڪڏھن صلاح پڇي اٿي ھو اح ٿي پڇين؟
 مرضيءَ جي مالڪ آھين، ھن ڪھڻي ٿي وڃي ڪر، ۽ اڇڪلھ،
 جي ھو موجب سڳي کان پڇين ته بهتر اٿئي.“
 ”سڳي کان پڇان؟“ دادیءَ ٺڪ کي موڙو ڏي ٻڌي چيو،

اسان توکي چيڪا وڳا ڪونڊ ٿا پائڻ ڏيون! چوري جڏهن
گهوڻهن ٻاهر آهي ته اهي گهم ڳڻا ۽ وڳا پائي ڪنهن کي
ريڳهائيندڙين ۽؟

ڪنوار جي صبر جو پيالو به ڪو پرڄي چڪو هئو. جواب
ڏيڻ بدران هن سس کان سڌو سوال پڇيو، ”امي، توهان منهنجي
نالي وارو خط ڪوليو ئي ڇو؟“

”واه... واه، خط ڇو نه ڪوليان؟ ڇا دٻو منهنجو بست ڪونهي
جو ان جو خط مان نه ڪوليان؟ اڙي خط نه ڪوليان ها ته مونکي
تنهنجي ان توڙي - چوڙ جي ڪمن خير پوي ها؟ گهر جي هڪ
هڪ ڳالهه ٿي دٻو ڪي لکين. خبردار، هاڻي تنهنجو خط لکڻ
بند....“

۽ پوءِ دادي دٻو ماءُ ڪنوار کي خراب - خوار ڪرڻ شروع
ڪيو. ڇوڻ لڳي ته ڇوڪرو آهي ٻاهر، مائيءَ کي پاڻ تي ضابطو
ٿي ڪونهي. هار سينگار جو شوق اٿس، الاڻي ڪنهن جي لاءِ
ٿي هار سينگار ڪري. هوڏانهن دٻو ڪي جو پن - چئن خطن
جو جواب نه مليو ته هن کي اڻ - ٽڻ ٿي پيئي. فون تي پنهنجي
ڪنوار سان ڳالهائين ته هن کيس سربستي ڳالهه ڪري ٻڌائي
۽ چيو ته جيڪڏهن هو کيس پاڻ سان گڏ وٺائين ته وٺي ويندو
ته هوءَ آتم هتيا ڪري ڇڏيندي.

نتيجي طور دٻو چئن ٽن ڪري پنهنجن جي موڪل وٺي
آيو. پڇ پڇان ڪري ڪنوار جو پاسپورٽ ٺهرايو، وٺا هٿ
ڪئي ۽ وڌو هوان. ۽ اڏامي ويو. دادي کيس
پڇا ۽ ڇا ته کيس اڃائي غلط فهمي
سڳين ڏينهن کان وڌيڪ
روڙو ٻڌو ۽ ڏٺو، ان بعد
واجب نه لڳو.

ڇيڪ وٺي، سوڳهو ڪري، دٻاءُ ڪري مڱائي ڇڏيو. دٻاءُ
 هڪ ٻه ڀيرو دٻيل زبان سان چيو ته اسان اڪڙ ڪهڙي آهي،
 هڪڙي مسافري تي به ڪري اچان، ڀرو نه سنداسين. ڀر دادِي
 مڇڻ واري ڪار، هئي. مردن جو ڪهڙو ڀروسو، سچائي ڪا
 گهٽ وڌ ڳالهه، اُتي وڃي ته ڪنهن منهن ٿيندو.

دادِي دٻاءُ مان ٿاڌي ڇاهه سان دٻاءُ جي شادي ڪئي.
 گهر ۾ بهرايون وهانءُ هئي، انڪري دادِي اڃا به اُساهه ۽ اُنگ
 ۾ هئي. سڀ کان وڌيڪ ڪيس عوشي ان ڳالهه جي هئي جو
 سندس جيت اُتي هئي. ڀر شايد دٻاءُ جي ڪنوار سان دادِيءَ
 هاڻي نه ملهيا. هنن ئي دٻاءُ وائين جي مسافريءَ تي روانو
 ٿيو، دادِي اچي ڪنوار جي ڀويان پهتي. ڪنهن نه ڪنهن ڳالهه،
 اُتي پهتي ڇهيندي هئي. ايندي ويندي سان پهتي ڪنوار جي
 ڳلا ڪندي هئي... مائي، ڇوڪريءَ کي مائٽن ڪجهه سبڪار ڀو
 ئي ڪرڻي، گهر هلائڻ جو عمل ڪونه اٿس، سڄو نه منهن ٽنگ
 ئي ٽنگ ڇاڙهي سمهي پئي آهي. ڇوڪري ڪڏهن گهٽ
 لڪولدي هئي يا ٻيڪن ۾ ويندي هئي ته پنهنجي ٻاري نه ٿيندي
 هئي، ايترا سڀا نه سوال پڇندي هئي، اڳتي گهر کان ٻاهر
 نه اڪوڙ جي ٽاڪيد ڪندي هئي.

هڪ ڀيري ڪنوار نالي آيل دٻاءُ جو ڪو خط دادِيءَ جي
 هٿ لڳي ويو. خط پڙهندي ئي دادِي ٽپي پاهه ٿي ويئي. اتان
 ئي رڙ ڪري ڪنوار کي چيائين، ”ڇوڪري، اک جي لعنت
 آئي.. اسان ڪهڙو توکي ڏکي رکيو آهي، ڪهڙو توکي جهل
 ۾ بند ڪري رکيو آهي، ڪو دٻاءُ کي ٿي ڏانهن لکين؟
 ڇوڪرو ويچارو وائين ۾، ان کي اُتي نه چيئون، تون وري
 هتان ٽرڪ نال ڪري، ڪوڙيون سڄيون ڳالهيون لکي، هن جو
 دماغ ئي خراب ڪرين؟ اسان توکي ڳهه ڪونه ٿا ٻاڙ ٿيون،

اسان توکي چيڪا وڳا ڪون. ٿا پائڻ ڏيون! چوري جڏهن
گهوڻهن ٻاهر آهي ته اهي گهر ڳڻا ۽ وڳا پائي ڪنهن کي
ريجهائينديون؟

ڪنوار جي صبر جو پيالو به ڪو پرڇي چڪو هئو. جواب
ڏيڻ بدران هن سس کان سڌو سوال پڇيو، ”امي، توهان منهنجي
نالي وارو خط کوليو ئي ڇو؟“

”واه... واه، خط ڇو نه کوليان؟ ڇا دؤلو منهنجو دست ڪونهي
جو ان جو خط مان نه کوليان؟ اڙي خط نه کوليان ها ته مونکي
تنهنجي ان تريا- ڇرتو جي ڪمن خبر پوي ها؟ گهر جي هڪ
هڪ ڳالهه، ٿي دؤلو ڪي لکين. خبردار، هاڻي تنهنجو خط لکڻ
بند....“

۽ پوءِ دادي دؤلو ماءُ ڪنوار کي خراب- خوار ڪرڻ شروع
ڪيو. ڇوڻ لڳي ته ڇوڪرو آهي ٻاهر، مانيءَ کي پاڻ تي ضابطو
ٿي ڪونهي. هار سينگار جو شوق اٿس، الانهي ڪنهن جي لاءِ
ٿي هار سينگار ڪري. هوڏانهن دؤلو ڪي جو ٻن- ڇمن خطن
جو جواب نه مليو ته هن کي اڻ- ٺڳ ٿي پئجي. فون تي پنهنجي
ڪنوار سان ڳالهائين ته هن کيس سربستي ڳالهه ڪري ٻڌائي
۽ چيو ته جيڪڏهن هو کيس پاڻ سان گڏ وٺي ويندو
ته هوءَ آتم هتيا ڪري ڇڏيندي.

نتيجي طور دؤلو ڇمن ٽمن ڪري ٻن مهينن جي موڪل وٺي
آيو. ڀڄ ڀڄان ڪري ڪنوار جو پاسو ڇوڙت ٺهرايو، وڙا هٿ
ڪڍي ۽ ڪنوار سوڌو هوائي جهاز ۾ اڏامي ويو. دادي کيس
پڇاڙيءَ تائين سمجهائيندي رهي ته کيس اجائي غلط فهمي
ٿي آهي، هوءَ ته ڪنوار کي پنهنجن سڳين ڌيئرن کان وڌيڪ
پائيندي آهي، پر دؤلو جيڪو روزو ٻڌو ۽ ڏٺو، ان بعد
کيس ڪنوار کي هٿ اڪيلو ڇڏڻ واجب نه لڳو.

دادی دُولوء ماڻ

— لڇهڻ ڀمياڻي

سڀ هن کي دادی دُولوء ماڻ ئي چوندا هئا، ڀلي سندس پٽ دُولوء مان دولت ۽ دولت مان سڀت دولت رام ئي وٺو هئي، پر اوڙو پاڙو اڃا نه کيس دُولوء ماڻ ئي ڪري سڏيندو هئو. دادی جهڙي بدن جي سگهاري هئي، اهڙو ئي سندس آواز به بلند هئو. نه صرف پنهنجي ئي گهر ۾، پر سڄي پاڙي ۾ سندس رعب هوندو هئو. سندس پتي ديوان رامچند نه هن جي سامهون ڪڇيندو ئي ڪونه هئو. ڪڇي پلا ڪري نه ڇا ها. جڏهن گهر ۾ هليدي ئي دادی جي هئي.. جهڪو چوڪ سو پٿر جي اڪير. هڪڙن ديوان صاحب ڀڙڪندي ڪا صلاح ڏيندو هوس ته ٽوڪ هڻندي چوندي هئي ته توهان مرد ڇا ڄاڻو، انهن گهر ڳالهين مان، توهان کي ڪهڙي خبر نه گهڻي ويهين سڙ ٿيندو آهي. ديوان صاحب ويچارو منهن پئي پاسي ڪري، چنپ ٿي ويندو هئو.

جڏهن دُولوء ولائس جي بي مسافري ڪري ٿيو ته دادی کي اچي دُولوء جي وهانءَ جي چٽا لڳي. ڪالونيءَ ۾، شهر ۾، پاڙي اوڙي ۾، برادريءَ ۾ دُولوء لاءِ ڇوڪريءَ جي ڳولها شروع ٿي ويئي. پلا دواو هئو سلڇڻو، شڪل جو سهڻو، سڀاءَ جو مالڻو، سو چار ماڻهيون اچڻ لڳيون، پر دادی جي ڪنهن ۾ اک ئي ڪانه ٻڏي. ڪنهن ڇوڪريءَ جو رنگ نه وڃيس ته ڪنهن چاروڻ، ڪنهن جو خاندان گهٽ نه ڪٿي وري نه پئي ٿي. جو حساب نه پئي. هڻندي هڻندي هڪ ڇوڪري

داديءَ جي اک ۾ مڙني ٿوري چڙهي ويئي ۽ وڇوڪريءَ جي ٻيءَ داديءَ کي چيو ته توهان ڇوڪريءَ جي رنگ روپ کي هرگز نه ڏسو، باقي ڏيتي لپتيءَ لاءِ بلڪل ڇڪ ڏيائو. ٿو. جيڪو انگ وٺو سو ڀري ڇڏيو.

ان وچ ۾ ديوان جو هڪ جهونو دوست پنهنجيءَ پٽيءَ ۽ ڌيءَ سميت اچي پهتو. ڳالهين ڳالهين ۾ هن پنهنجيءَ ڌيءَ لاءِ ڳالهه چوري. دادِي هئي هوشيار مائي. الائي ڇو هيءَ ڇوڪري ڏسندي ئي هن جي من ۾ اها ڳالهه اچي ويئي ته هيءَ سندس گهر جي ستياناس ڪندي. ڇوڪريءَ جو رنگ برابر ڪليل هئو، روش تمام سٺا هئس، پر دادِيءَ کي اڳو ته هن جي اکين ۾ جادو آهي، هوءَ سڀني تي جادو ڪري ڇڏيندي. ۽ شايد ٿيو به ائين. هيءُ پهريون ڀيرو هئو جو ديوان صاحب پنهنجي زبان کولي هئي ۽ چيو، ”دولوءَ ماءُ، منهنجو خيال آهي ته دولوءَ لاءِ هي گهر ليڪ رهندو.“

”منهنجو خيال رڪو پاڻ وقت.“ دادِيءَ رڙ ڪئي، ته ديوان هيسجني ويو. چوڻ لڳو ته مون ته منهنجو ويچار پئي ٻڌايو. باقي چئن توکي وڻي ٿي ڪر. هونئن به ڪٿي به پڪ ڪرڻ کان اڳ، دولوءَ کان به پڇين ها ته بهتر ٿئي ها.

”توهان جي ماءُ پيءُ ڄڻ توهان کان پڇي مون لاءِ ها ڪٿي هئي.“ دادِيءَ طنز ڀريل آواز ۾ چيو.

”اڙي سڀاڳي، هنن کان اهائي نه غلطي ٿي ويئي... گهٽ ۾ گهٽ اسانکي ته اها غلطي نه ڪرڻ کپي.“

دادِي هئي چتر ڇالاک. هن کي الائي ڪئن اهو احساس ٿي ويو ته دولوءَ به ان ڇوڪريءَ تي هرڪ هاري ويٺو آهي. ان جادوگر ڇوڪريءَ جو دولوءَ تي وڌيڪ جادو هلي ٿي هلي، ان کان اڳ ئي دادِيءَ ڪٿي ٽپائي ۽ بلڪل ڇڪ واري کان

دادی دُولوء ماڻ

— اڇھڻ پمياڻي

سڀ هن کي دادِي دُولوء ماڻ تي چوندا هئا، ڀلي سندس
بستر دُولوء مان دولهه ۽ دولهه مان سيٺ دولترام ٿي ويو
هئي. پر اوڙو پاڙو اڃا به کيس دُولوء ماڻ ٿي ڪري سڏيندو
هنو. دادِي جهڙي بدن جي سگهاري هئي، اهڙو ئي سندس
آواز به ٻڌند هئو. نه چوڻ پئجهڻي ٿي گهر ۾، پر سڄي پاڙي
۾ سندس رعب هوندي هئو. سندس پتي ديوان رامچند نه هن
جي سامهون بڻجندو ٿي ڪونه هئو. ڪڇي ڀلا ڪري به ڇا ها.
جڏهن گهر ۾ هليدِي ٿي. دادِيءَ جي هئي. جيڪو چوڻ ۾
ٿيو هي اڪبر. هڪڙو ديوان صاحب ڀڳندي ڪا صلاح
ڏيندو هوس ته اوڪر هڻندي چوندي هئي ته. اوهان مرد ڇا
ڄاڻو ٿا هن گهر ۾ ڳالهه. مان، اوهان کي ڪهڙي خبر ته ڪهڙي
واهين سو ٿيندو آهي. ديوان صاحب ويچارو منهن پئي پاسي
ڪري، چنپ ٿي ويندو هئو.

جڏهن دُولوءِ وائيس جي ٽي مسافري ڪري ٿو ته دادِيءَ
کي اچي دُولوءَ جي وهانءَ جي چيٽا لڳي. ڪالونيءَ ۾، شهر
۾، پاڙي اوڙي ۾، اوانديءَ ۾ دُولوءَ لاءِ چوڪريءَ جي ڳولها
شروع ٿي وئي. ڀلا دُولوءَ هنر سلڇڻو، شڪل جو سهڻو، ساهه
جو مالڻو، سو جام مائٽيون اچڻ لڳيون، پر دادِيءَ جي ڪنهن
۾ اڪ ٿي ڪانه ٻڌي. ڪنهن چوڪريءَ جو رنگ نه وڃيس ته
ڪنهن چاروڻ، ڪنهن جو خاندان گهٽ ته ڪٿي وري ڏيئي
لپتيءَ جو حساب نه ٿي. هڻندي هڻندي هڪ چوڪري

دادیء جي اک ۾ مڙئي ٿوري چڙهي ويئي ۽ وڇوڪريءَ جي ٻيءَ دادیءَ کي چيو ته توهان ڇوڪريءَ جي رنگ روپ کي هروڀرو نه ڏسو، باقي ڏيئي لپتيءَ لاءِ بلڪل ڇيڪ ڏيائو. ٿو. ڇيڪو انگ وڌيڪ سو ڀري ڇڏيو.

ان وچ ۾ ديوان جو هڪ جهونو دوست پنهنجيءَ پٽيءَ ۽ ڌيءَ سان گڏ پهتو. ڳالهين ڳالهين ۾ هن پنهنجيءَ ڌيءَ لاءِ ڳالھ، چوري. دادی هئي هوشيار مائي. الاڻي ڇوڪريءَ ڇوڪري ڏسندي ئي هن جي من ۾ رڻا ڳالھ، اچي ويئي ته هيءَ سندس گهر جي ستياناس ڪندي. ڇوڪريءَ جو رنگ برابر کليل هئو، روشن تمام سٺا هئس، پر دادیءَ کي اڳو ته هن جي اکين ۾ چادو آهي، هو سڀني تي چادو ڪري ڇڏيندي. ۽ شايد ٿيو به ائين. هيءُ پهريون ڀيرو هو جو ديوان صاحب پنهنجي زبان کولي هئي ۽ چيو، ”دولوءَ ماءُ، منهنجو خيال آهي ته دولوءَ لاءِ هي گهر ليڪ رهندو.“

”پنهنجو خيال رکڻو پاڻ وٽ.“ دادیءَ رڙ ڪئي، ته ديوان هيسجڻي ويو. چوڻ لڳو ته مون ته پنهنجو ويچار پئي ٻڌايو. باقي جڏهن توکي وڏي ٿين ڪو. هونئن به ڪٿي به پڪ ڪرڻ کان اڳ دولوءَ کان به پڇين ها ته بهتر ٿئي ها.

”توهان جي ماءُ ٻيءَ جڻ توهان کان پڇي مون لاءِ ها ڪٿي هئي.“ دادیءَ طنز ڀريل آواز ۾ چيو.

”اڙي سڀاڳي، هنن کان اهاڻي ته غلطي ٿي ويئي... گهٽ ۾ گهٽ اسانکي ته اها غلطي نه ڪرڻ کپي.“

دادی هئي چتر چالاڪ. هن کي الاڻي ڪمڻ لهر احساس ٿي ويو ته دولوءَ به ان ڇوڪريءَ تي هرڪ هاري ويندو آهي. ان جادوگر ڇوڪريءَ جو دولوءَ تي وڌيڪ جادو هلي ٿي هلي، ان کان اڳ ئي دادیءَ کڙي تپائي ۽ بلڪل ڇيڪ واري کان

اوڃين منهنجا پٽا ٻيڙت ڪري رهندڙ ٻو. صبح ٻو اوهان
 کي سڀ ڪجهه ٻڌائيندس. (صبح نه ٻڌڻ ٿي ٻو ٻو)
 بس پٽن کان احاطو ٻائي هونئيل جي. ڪمري ۾ مون کي اڏڙي
 نه نند آئي هو صبح جا ڏهه يارھان لڳي ويا!

سنان ڪري آهي ٿي ڪپڙا ٻائي مون هونئيل واري کي مون
 ٿي، منهنجو ڪي ڇو نه. ”وڃو ٿي ڪي ٻيڙت ڪپڙا ملندا
 هجن ٻي فلاڻي ساڳيز جا مون کي گهرائي ڏيو. خميس - پٽت -
 ڪوٽ - ٻوٽ - سڀ ڪجهه.“

ڪپڙا پوري هونئيل جي چارچس ڏيئي، پٽا وٺي ۽ پوليس
 ٺاڻي لاڻ ٻيڙي مون ٺڪي ٿي گهرائي. پٽا وڃو واري پٽت
 ۾ جمع ڪرائي ٻي اٺو ٿي وٺس.

اوهان ٺاڻي ٿي الھڙڪڻ کي اعتبار ٿي نه آيو. مون کي
 عيال ٻنڌل هئو نه ڪا- ٻيو جي ٻوڙا ٻيڙي جي ٿي ۽ چالماڙي
 آهي. ٻوڙا الھڙڪڻ ٻيوڙا ٻيڙي ٿي نه آيو سگهي ڇاڪاڻ
 ته ”مڻهي. گنجلڪ ٻيڙي ٿي آساجي ڪڙي اک رهندي
 آهي.“ مون زور ٻڌو ته منهنجي ٻوڙت لک ۽ جاج ڪراو.
 ايتري ۾ اوهان ڪمشنر آيو ۽ چيائون ته. ”ٻوڙا ٻيڙي مان
 آيل واپارين جي ٻانه. آساجي ضرور ٻڌڻي آهي.“ هن ٻيڙي
 تمام گھڻا سوال ٻڌيا. ايت ٻوڙا ڪٿي مون سان هليو ۽ چيائون
 ته. ”اهو وٽر هلي سڃاڻ.“

مون ٽپ وٽر ڏٺا ٻوڙا هئو ڪين! هڏهن ٻاهر پئي
 لڪتا- سن ته ٺڪڙو ٻوڙو ٻيڙي ٺڪڙو ٻوڙو ٻيڙي واري
 گھڻي ۽ ٻوڙو ٻوڙو. ڪمشنر اچي پٽا ٻوڙو ٻوڙو وڃي ڪارو
 ۾ هٿ وجهي ٻڪڙي اهو منهن منهنجي پاسي ڪيو.

اهو ٻيڙي هئو. پوليس ڪم ٻڪڙي سڃي ڪرائي. هو ۽
 ڪاٺيو ۾ نه ٻيا ڪم ڪندڙ ٻاڻ ۾ ملند ٿي، ڪنڊڙ کي ان
 خاص ڪمري ۾ موڪليندا هئا. ٻوڙو هن کي ٻوڙو ڪري، لاش
 جي ڪمسي ۾ لکي ٻوڙو جي شيشي وجهي. انهن ٻيڙي جي

ڪوشش ڪندا هئا ڇا ته هن آبهگهات ڪيو آهي. فوٽي ڪاسينو ۾ گهڻو هارائڻ ڪري نراس ٿيو هوندو ۽ پاڻ ماريو هوندا آهن. اڄو شخص هوندو ئي ٻاهرئين ملڪ جو هئو ته سندس باري ۾ ڇا به گهڻي نه رهندي هئي ۽ هن ماڻهن کي. اهو ڏسڪ ته ڪاسينو جو مالڪ پڻ هنن سان شامل هوندو ۽ هنجو به انهن چورين ۽ خونن ۾ هڪ هوندو. ثابت ڪونه ٿيو. هن ڳالهه ۾ هنجو ڪوبه واسطو ڪونه هئو شايد.

بس - ائين جلد ئي ڇڻ ڪري منهنجي حياتي بچي ويئي! توهين سمجهندا هوندا ته اهڙي خوفناڪ آزمودي بعد مون ڪاسينوس ۾ وڃڻ ئي ڇڏي ڏنو هوندو. پر نه - عادت ڏاڍي آري ڇيز آهي. مان اڃا به ڪاسينو ۾ ويندو آهيان.

— 51, Sangita, Behind Telephone Exchange Colaba
Bombay-400 005

هيءَ منهنجي ٻوٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

ڪهاڻي ٻڌائڻ جو شروعاتي مقصد هوندو هئو وڌرائڻ. وندر انسان جي من جو ڪاڇ آهي. ان ڪري جيڪڏهن ڪهاڻي وندرائي ته انجو مطلب آهي ته ڪهاڻيءَ پنهنجو اصلوڪو مطلب پورو ڪيو.

ائين برابر آهي ته بعد ۾ ڪهاڻي ڪلا باز يون کائي پنهنجو روپ ۽ مقصد بدلائي ويئي آهي پر منهنجي هيءَ ڪهاڻي وندر ميسر ڪري ڏئي ٿي، اها مونکي پڪ آهي.

ساهت ڇاڻ جو دائرو پڻ وڌائيندو آهي. مان سمجهان ٿي منهنجي ”ڪاسينو“ ڪهاڻي ولالت جي ڪاسينوس جي ڇاڻ پڻ ڏئي ٿي.

بس - انهيءَ ڪري ئي مونکي هيءَ ڪهاڻي پنهنجين ٻين ڪهاڻين کان بهتر لڳي ٿي.

— ٻوٽي هيراننداڻي

اوهين منهنجا پئسا د پاڙت ڪري رسيد ٿو. صبح جو توهان
 کي 'سپ' ڪڏهن. ٻڌائيندس. (صبح نه چٽا ٿي ٿي ويو هو!)
 بس پئسن کان اڃا به ٻائي هونل جي. ڪمري ۾ مون کي اهڙي
 نه نند آئي جو صبح هاڻي ڏهه ٻارهان لڳي ويا!

سنان ڪري اهي ئي ڪپڙا پاڻي مون هونل واري کي فون
 ٿي، منهنجو ڪي ڇو نه. "ويجهو ٿي ڪي نه سيمٽ ڪپڙا ملندا
 هجن نه فلاڻي ساڳڙ ها مون کي گهرائي ٿو. خميس - پئمٽ -
 ڪوٽ - ٻوٽ - سپ ڪڇهر."

ڪپڙا پوري هونل جي چاروس ٿي، پئسا وٺي ۽ ٻوليس
 ٺاڻي لاڻ ٻڃي مون ٽئڪسي گهرائي. پئسا ويجهو واري بندڪ
 ۾ جمع ڪرائي ئي اولو ٿي وياس.

ٻوليس ٺاڻي ئي انسٽيڪٽر کي اعتبار ٿي نه آيو. مون کي
 خيال ويل هئو ته ڪاسيڊو جي پورٽرائٽ جي ٿي هيءَ چالاري
 آهي. پر انسٽيڪٽر ڇو نه اٿس ٿي ته نه ٿو سگهي ڇاڪاڻ
 ته "سهي گيمبلنگ ڊينس ٿي آسانجي ڪڙي آڪ رهندي
 آهي." مون زور ٻڌو ته منهنجي رپورٽ لکڻ ۽ حاح ڪرڻ.
 ايتري ۾ ٻوليس ڪمشنر آيو ۽ چيائون ته. "ٻاهرئين ماڪن مان
 آيل راپارين جي ڳالهه. آسانجي ضرور ٻڌڻي آهي." هن پاڻ
 تمام گهڻا سوال پڇيا. نيٺ ٽوپو ڪٿي مون سان هليو ۽ چيائون
 ته "اهو راپار هلي سڃاڻ."

مون سپ ويٺو ٿا پر هو نه هئو ڪين! جڏهن اهو پئي
 ٺڪتا سين ته هڪڙو ڇٽو پئمرو ٿي ٽڪڙو ٽڪڙو ٻارسان واري
 ڪهڙي ۽ ۾ هليو وڌو. ڪمشنر انهي پٺيان ڊوڙيو ۽ رڃي ڪار
 ۾ هٿ وجهي پڪڙي انجو منهن منهنجي پاسي ڪيو..

اهو ئي هئو. ٻوليس کيس پڪڙي سڄي ڪرائي. هو ۽
 ڪاشيڊو ۾ نه ٻيا ڪم ڪندڙ پاڻ ۾ ملڻ ٿي، ڪٽندڙ کي ان
 خاص ڪمري ۾ موڪليندا هئا. پوءِ هنکي خون ڪري لاش
 جي ڏيکي ۾ لکي ڏهر جي شهي وجهي ائين ڏيکارڻ. هي

ٻوٽ وارو ڪمرو هن ڏيکاريو ۽ چيو ”ڪنڊ واري ڪمري کي دريون گهڙيون آهن ان ڪري هيءُ ڪمرو ليڪ ٿيندو توهان لاءِ. آندران سڀ ڪڙا ۽ بولٽ پائي سمجهو. هيٺسڙ ڪجهه ڪچرو ته مان توهان لاءِ آڻيان؟“ مون ناڪار ڪئي ۽ هو هليو ويو. مان آندڙ گهڙيس. بتي ٻاري ڪهڙا مڏايم ۽ بستري ۾ گهڙيس. آلائي چو ٻي پئي لڳم. سو وري بتي ٻاري بستري هيٺان ليٽو پائي ڏٺم ته ڪو لڪو نه ويٺو آهي؟

ٻوٽ بتي وسائي سمهيس. خبر ناهي جهوڙو آيو هئم يا نه ٻڌ اچا آئي ٿئي يا اچا گهٽ ٻي هوس ائين محسوس ڪيم ڪنهن ليٽو پائي ٿئي ڏٺو ته مان سمهيو آهيان يا نه؟ سامهون دريءَ کان ڪنهن جو ڪارو مٿو ڏسڻ ۾ آيو. مون بتي ٻاري ته مٿو گم ٿي ويو.

هاڻي ته منهنجيئن اکين مان نٿو ٿئي. اڏامي ويئي آ وهاڻو ٻاري ڪري ٻيو ڏسان نه. پئسا آهن؟ (پئسن وارو رڳو مال وهاڻي هيٺان رکيو هئم) اوچتو وچ جهٽان هڪ خيال منهنجي من ۾ گهمي ويو اها هڪڙي چڻي چيو هو ته: ”ڪاسيندو وارا ڪيندڙ جا پئسا ڪيئن به ڪري واپس ڪٽيندا آهن!“ سو مٿان هو مونکي نئون ڪوڙ جي ڪوشش نه ڪندا هجن! بس اهو خيال ايندي ئي مون پئسا ڪڍيا ۽ نا ايمت سوٽ ۾ ئي ڏاکڻ تان لڪڻو لٽس (لفت لاءِ به ڪين ترسييس). مان پهرين اگهاڙو ئي هوس. (ڪهڙن ۽ ٻين عيبن واري بئگ. اتي ئي ڇڏيم).

ٻاهر نڪري ٻوڙ-ٻاٽر. ٿورو پريان ئي هڪ هوٽل هئي. اتي گهڙي ڪمرو گهڙيم ته هتي منهنجي رات واري پوشاڪ ۾ مونکي پهرين اگهاڙو ڏسي ڪاٺيو. هتي سمجهيو ته مان شايد هڪ خفخفائي يا شراپي آهيان. پر مون پنهنجي آواز ۾ لهر آنددي چيو: ”لاچارِيءَ هيٺ مونکي هيئن اچڻو پيو آهي.“

ستارو آهڙو زور ڏي، ڪنهن ٻيا راند ڪندڙ، ويٺو ۽ سهرواليزر
منهنجي مهر جي چوڌاري آهي مڙيا.

جيئن رانچ گذرندي وڃي، مون وٽ پئسنڪ جا سڪا
ڪڍا ٿيندا وڃن! هڪ ويٺو ڪن ر آهي چيو ”ڪنهن چوڪري
سان آيو آهين ڇا؟ ان سان رانچ گذرڻ پدران کيس هڪ اڪيلي
ٿي ڇڏي وڃي نه ته سڀ ڪجهه بهاري ويندو.“
هڪ راند ڪندڙ صلاح ڏني۔ ”هاڻي راند بند ڪر نه ته
ڪٽيل پئسا هارائي ويندين.“

انهن ڏانهن ٺهاري ڪاٺو ۽ ٺي ”ٽئڪسيو“ چئي مان راند ڪرڻ
۾ مشغول رهيس.

اوچتو ڪنهن آهستيگيءَ سان چيو، ”ڪاسينڊو مان ڪو ايترو
کڻي وڃي اُورو ٺي سگهندو آهي؟ ڪنهن نه ڪنهن طريقي
سان آهي پئسا واپس حاصل ڪري وٺندا آهن.“

ان کڻي مونکي ڇڙ ڪائي ڇڏيو ۽ مڙن ڪڍڻ ورائي
ڏانهن ٺهاري ٺي چاهيو پر ڳالهه چوندڙ ماڻهن جي وچ مان
ٽپي ويو.

غش... صبح جا چار لڳا نه مان اُٿيس. سڪا ڏيئي ڪاٺو ٺوڙو
ٿان پئسا ورتو ۽ رومال ۾ ٻڌو. پوءِ سڄي پچ ان پهنجي چوڪريءَ
ڏانهن، ريسٽورانٽ ۾ ويس ٺي ڪيئن. اُجا در ڪان ٻاهر ٺي
لڪيس نه آيو ويٺو، ڪنهن چوڪريءَ سان گڏ نه وڃڻ واري
چيٽاوي ڏيئي هئي، مون وٽ پئسو آيو ۽ آهستي چيائين:
”هڪڙو ڪهڙو مٿي آهي، جو تمام سوکھو آهي. ٺوھانکي آيو
ڏيکارين؟“ (ڪاسينڊو ۾ راند ڪندڙ لاءِ چيو ويو. ڪلاڪ ٺي
ڪهڙا ڪلاڪ رهندا آهن.)

هن مون ۾ وشواس جاڳايو هئو، سو مان اُمالڪ هڏجي پٺيان
ويس. پٺين ماڙي ٺي ڪنڊ. واري ڪهڙي کي ڇڏي ان کان

پوء وارو ڪمرو هن ڏيکاريو ۽ چيو ”ڪنڊ واري ڪمري کي
 دريون گهٽيون آهن ان ڪري هيءُ ڪمرو ٺيڪ ٿيندو توهان
 لاءِ. آندران سڀ ڪڙا ۽ بولٽ پائي سمجهو. هيٺس ڪجهه ڪپڙو
 ته مان توهان لاءِ آڻيان؟“ مون ناڪار ڪئي ۽ هو هليو ويو.
 مان آندڙ گهڙيس. بتي باري ڪپڙا مٽاير ۽ بستري ۾ گهڙيس.
 آلائي ڇو ڊپ پئي لڳم. سو وري بتي باري بستري هيٺان
 ليٽو پائي ڏٺم ته ڪو لڪو ته نه ويندو آهي؟

پوءِ بتي وسائي سمجهيس. خبر ناهي جهوڙو آيو هئڻ يا نه
 اڃا آئي ٿي يا اڃا گهٽت ۾ ئي هوس ائين محسوس ڪيم
 ڪنهن ليٽو پائي ٿي ڏٺو ته مان سمجهيو آهيان يا نه؟ سامهون
 ڊريءَ کان ڪنهن جو ڪارو مٿو ڏسڻ ۾ آيو. مون بتي باري
 ته مٿو ڳم ٿي ويو.

هاڻي ته منهنجيئن اکين مان نٽڻي اڏامي ويئي! وهائو واري
 ڪري ٻيو ڏسان ته پئسا آهن؟ (پئسن وارو رؤ مال وهائي
 هيٺان رکيو هئم) اوچتو وچ جھٽان هڪ ڪيال منهنجي من ۾
 گهمي ويو! هڪڙي جڳي چيو هو ته: ”ڪاسيندو وارا ڪٽيندڙ جا
 پئسا ڪيئن به ڪري واپس ڪٽيندا آهن!“ سو متان هو مونکي
 ڪون ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪندا هجن! بس اهو ڪيال ايندي
 ئي مون پئسا ڪڍيا ۽ نائيٽ سوٽ ۾ ئي ڏاکڻ تان اڪڙو لٽس
 (لفٽ لاءِ) ٻي ڪين (ٽرسيس). مان ٻيرون اگهاڙو ئي هوس.
 (ڪپڙن ۽ ٻين شين واري بئگ آئي ئي ڇڏيم).

ٻاهر نڪري ڊوڙ ٻائيم. ٿورو ٻريان ئي هڪ هوٽل هئي.
 اتي گهڙي ڪمرو گهڙيم ته هتي منهنجي رات واري پوڻاڪ ۽
 مونکي ٻيرون اگهاڙو ڏسي کليو. هتي سمجهيو ته مان شايد
 ڪو خفگاني پيشاڪراني آهيان. پر مون پنهنجي آواز ۾ لهڙ
 آڻيندي چيو: ”لاڻاريءَ هيٺ مونکي هيئن اڇڙو ٻيو آهي.“

ستارو اُهوڙو زور ڏي، ڪنهن به راند ڪندڙ، ويٽو ۽ سمروائڙو منهنجي مهر جي چؤڌاري آهي مڙيا.

جيئن رات گذرندي وڃي، مون وٽ پئسن ڇا سڪا ڪٺا ٿيندا وڃن! هڪ ويٽو ڪن به آهي ڇو ”ڪنهن چوڪري سان آيو آهين ڇا؟ ان سان رات گذرڻ بدران کيس هڪ اڪيلي ئي ڇڏي وڃڻ نه نه سڀ ڪجهه بهاري ويندو.“ هڪ راند ڪندڙ صلاح ڏني۔ ”هاڻي راند بند ڪر نه ڪم ٿيڻا هارائي ويهندين.“

انهن ڏانهن ٺهاري ڪانچو ٿي ”ٽئڪو“ چئي مان راند ڪرڻ به مشغول رهيس.

اوچتو ڪنهن آهستيگيءَ سان چيو، ”ڪا سهندو مان ڪو ويٽو ڪٿي وڃي اورو ٿي سگهندو آهي؟ ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان آهي ٿيڻا واپس حاصل ڪري وٺندا آهن.“

ان گھڻي مونکي چڙڪائي ڇڏيو ۽ مون ڪنڊ ورائي ڏانهن ٺهاري ٿي ڇاهيو پر ڳالهه چوندڙ ماڻهن جي وچ سان لڳي ويو.

هٿر... صبح ڇا ڇا لڳا نه مان آهيس. سڪا ڏيئي ڪاٺوٽر مان ٿيڻا ورتو ۽ رومال به ٻڌو. پوءِ سڄي ڀڄي ان پنهنجي چوڪري ڏانهن، ريسٽورانٽ به ويس ٿي ڪين. اڃا در ڪان ٻاهر ٿي اڪٽس نه اهو ويٽو، جيئن چوڪريءَ سان گڏ نه وڃڻ واري چيتاوي ڏيئي هئي، مون وٽ پهچندو آيو ۽ آهستي چيائين؟ ”هڪڙو ڪرو مٿي آهي، جو تمام سوگهو آهي. ٺوھانکي اهو ڏيکارين؟“ (ڪا سهندو. راند ڪندڙ لاءِ چو ويو. ڪلاڪ ٿي ڪهڙا ڪليل رهندا آهن.)

هن مون به رشواس جاڳايو هٿر. سو مان امانڪ هڏجي پٺيان ويس. ٻنهن ماڙي ٿي ڪنڊ. واري ڪهڙي ڪي ڇڏي ان کان

پوءِ ساڻ ڪنڊيل ڇوڪريءَ هٿان ٿورو ويو آهيان. خبر ناهي انهن ڇوڪرين کي اهو ڪهڙو حواس آهي جنهن ڏٺارن ڪٿي به لڪايل بڻسڻ کي - منگهي وٺندڙون آهن ۽ پوءِ اهڙي چالاڪيءَ سان ڪٿي وٺندڙون آهن جو مونکي بيت به نه پوندي آهي ته ڪيئن ۽ ڪيڏي بهل ڪڍيائين! عجب ته اهو آهي ته ٻنهي مان هڪ هٻڌ هارائڻو ئي پوندو آهي يا ڪاسينو اڏڻ يا ڪاسينو کان ٻاهر ڇوڪريءَ جي هٿان. ڇا ڪجي.

ڪن ملڪن ۾ ٺٽڪسيءَ وارا مڪو ڪندا آهن ته ڪيئن پنهنجي قومي ٻوليءَ کانسواءِ ٻي ڪا ٻولي اچي ئي ڪانه ٿي، روم هجي يا فرانس، ڪوريا هجي يا اسپين. ان ملڪ جي هڪ ماڻهوءَ جي ساٿ جي ضرورت پوندي ئي آهي جا منهنجي ڳالهائيل ٻوليءَ جي مراد ٺٽڪسي ڊرائڊور کي سندس ٻوليءَ ۾ سمجهائي. پوءِ پاڻ جهڙو مرد ملنگ ڪٿي نهن کان سهڻي نينگر جو ساٿ پيوند حاصل ڪجي؟

ها - سو ڳالهه ٿئي ڪير ته هڪ ملڪ جي ڪاسينور ويس. (ملڪ جو نالو نه، تو ڪٿان، جو ان ملڪ جي سرڪار اعتراض وٺي سگهي ٿي) هڪ لائين ساڻ ڪنير چنهڪي ريسٽارنٽ ۾ ويهاريو.

هميشه جيئمان ڪاسينو جي هو رانڊ جي چارج ۾ ڇوڪريون ئي هيون. مرد صرف سپروائيز ڪري رهيا هئا، جيئن ايموجنسيءَ جي حالت ۾ ڇوڪريءَ جي اچي مدد ڪن.

هڪ رانڊ ڪير هاريو. پوءِ اِيءَ ڏانهن وڌيس ۽ ٻه ڊاو هنيو. ٻئي هاريو. ٽئين هٿ هليو ويس. اُتي پهريون رانڊ ڪير ته اُتي چنڊڙي ويهي رهيس. وچان ڪٽندو... هڪ هڪ ڊاو سان ڪئين سڪا ٻه-مون ڏانهن رڙهن! منهنجيءَ قسمت جو

هو باهر واپس مون اندران در لاک (lock) ڪيو. پوءِ ٺڪڻ
 سڙو دري مان باهر نڪري پائيمپ کي پاڪو پائي ڪسڪي
 هيٺ لهي آئي. اڳس!

هڪ دفعي ڇهائين، ”لندن ٿو وڃان هينئر.“ اٺان مون
 ٿي ڇهائين لندن ۾ ملڪ جو لذيل کاڌو کاڌو هجي ٿي. سو هو
 ايراضيءَ ۾ وڃي. اتي انڊين، ڇائينڊز، لينڊز، ڪورين،
 جرمني، اٽالين، اسپينش يا ڪانٽينيٽل کاڌي لاءِ اڳي، اڳي،
 ريسٽورانٽس آهن. سموري کان مهانگو انڊين کاڌو آهي، ان
 ڪري ڪانٽينيٽل کاڌي واري ريسٽورانٽ ۾ گهڙيس ٿي. هڪ
 تمام سهڻي چوڪري آهي ٿي وڏي. چوڪريءَ مشڪو ٿي.
 مولڪي چٽا ٺهر چڙهي وارا هڪ ٻش مان هڪ ٿي ڇمچو کائي،
 هو ”ٺاٺا“ ڪري آئي هلي ويئي. کائي اٺا بعد ال ڀرڻ لاءِ
 ڪسي ۾ هڪ وڏي ٿي سون پائونڊن سان ڀريل بٽئون غالب
 ٿي! انڊين ڪسي مان هڪ وڏو ٽوٽ ڪڍي مٽاير ۾ باهر
 آيس ٿي. ٿي ٿي اها چوڪري ٿي ٿي لاهي، پنهنجي مٿي کان وارن
 جي وڌ، لاهي رهي هئي! ٿي لاهي رهي ٿي هئي ٿي لاهي رهي
 هئي! چاڪا ٿي. او هڪ چوڪري ٿي هئي!

ٻئي دفعي آيو ٿي ڇهومانس، ”ڪجهه ڪاسيڊوس جي ناري
 ۾ لڏاء. اتي ڇا ٿيندو آهي؟ ڪنهن ڪاسيڊوس ۾ ڪو غور رواجي
 آزمودو مليو آهي؟“

هن چيو، ”ڪاسيڊوس؟ هندستان جي زال جيڪو ڪلهنا ٿي
 ڪري ٿي سگهي ٿي ڪاسيڊوس ڪهڙي ٿي ٿي ٿي ٿي؟
 بٽيون، چوڪريون، وڪي جا ڪلاس، اڇلايل ڀارا، پلٽڪ
 جا سڪا، ميزون، ٿرندڙ رولٽس، حواس ڪم ڪندڙ هار ۽
 مٿي اڏائيندڙ جهيٽ... مطلب ته شيطان جي خلائل ٿي ٿي
 دنيا آهي هيءَ! ڪنهن دعويٰ ڪاسيڊوس ۾ پئسا ڪٿييا آهن؟“

”متان آئي لئو آهين. آئي جا مائڻو ڪٽا، پليون ۽ طوطا ماري
اسٽف ڪري رکندا آهن. مڇاڻ مائڻو ماري نه اسٽف ڪن؟
تمهنجو داد فرياد ڪيئن ٿيندو ۽ ڪير ٻڌندو؟“ سچ ٻچ
اسٽيشن آئي ته پائيفارم تي پليون ۽ طوطا پئي وڪاميا. انهن
جو بدن اهڙو نازو هئو، جو ڪير به جيڪو وشواس نه ڪري
ته هي جيئو ڪو مل آهن!“ مون پنهنجي هم سفر جا شڪراڻا
بچا آندا ۽ مالڪ کي ياد ڪري هندي مهراڻي مڇيڻ.

پتي دٽي اچي ٻڌايائين ته نشي جي حالت ۾ ڪنهن
اڻ ڄاتل اسٽيشن تي ٽرين مان لهي هيس. رات جو وڙو هئو.
بشڪر، هڪ ۾ ڪٽي مڪي، رستي تان هليو ته هڪ هنڌ اوڀر
پڙهيم ته ”هتي نيمون سوڌو ڪهو ملندو.“ مون گهڻي وڃائي
ته هڪ چالهيڻ پائيتالهيڻ سالن جي مرد دروازو کوليو. هو
ڏاڍو سهڻو هئو. سندن روش اهڙا نفيس هئا جو مون نه ٻار
زال آهي. ريجسٽر ۾ نالو داخل ڪري مون ڪمري ۾ چانهه
موڪلڻ لاءِ چيو. ٿوري وقت اندر هو پاڻ چانهه ڪٽي آيو.

مون چيو ”ڇو؟ ڪو بيمار يا ويڙو ڪونهي ڇا؟“
هن چيو ”رات جو ڏار تائين ڪنهنڪي ڪيئن ٿو روڪي
ويهاري سگهجي؟“ مان چانهه پيش وٺيس ته هو مون واريءَ
ڪوسيءَ جي ٻانهن تي اچي ويٺو ۽ منهنجي ڳڻي کي سهلائي
منهنجو ڳل ڇمڪ لڳو! مان اچي ٻنس ته آلائي ڪٿي اچي ٿاڻو
آهيان. سو ڇو مانس ته گهڻا پيسا وٺندو آهين؟ هن زال
وانگر نورو ڪندي چيو ”پيسا ڇا ڇا؟ ڪمري جي چارج ۾ سڀ
اچي ويا.“

مون ٽڪر ۾ سوچي ورتو. ڇو مانس؟ ”مان هيٺو لڪل
آهيان ۽ هڪ ٻن ڏينهن کان سنان به ڪونه ڪيو اٿم. تون اڌ
ڪلاڪ کن ٻاهر ٿوس ته پوءِ مان تيار هونديس.“

کاسیندو

— پویتی هوراندی

دنیا جي وڏن وڏن شهرن ۾ وندر ميسر ڪرڻ لاءِ اُنڪ
طريقا ورتا ويندا آهن. انهن وندر جي نمونن مان هڪڙو آهي
کاسيندو. آمريڪا جي لاس وگاس، فلوريڊا جي ميملا، ڪوريا
جي سيمبول، هالڪ ڪانگ جي مڪانو ۽ رولس آئلس جي لنڊن
شهرن ۾ تمام وڏا کاسيندوس آهن، جتي هر رات ڪروڙن ۽
اُربن جي دُٻا هليدي آهي.

منهنجو هڪڙو رايون مانت، جو ونديش ۾ واپار ڪندو
آهي، وڏو حوثاري آهي. هُو رالن هُون راليون کاسيندوس ۾
گذاريندو آهي ۽ لک ڪٽندو ۽ هارائيندو آهي. دل جو تمام
سرو ماڻهو آهي، چرچائي ۾ ڏاڍو آهي ۽ ان ڪري جڏهن به
ايندو آهي اُهي آهن تمام گهڻي دلچسپي سان ڳالههون ٿيندا
آهيون. سندس ٻڌايل ڳالههون مان ڪي اسُورا پڪ هوندا آهن،
پر ڪي جهڙي ۽ جا سچا واقعا هوندا آهن. ايت هجن ته هُو
پڇاڙيءَ ۾ کلي چوندو آهي ”واه! هندستان جا ماڻهو ڪهڙا
نه سادا سُڌا آهن! مٿن پئسيءَ جي ڳالهه اي اعتبار ڪري ويا
نوهين؟“

ڪيئن نه. مزدار ڳالههون حقيقي هجن يا اُٺا، ٻڌڻ ۾
لطف ڪيئن نه ايندو؟

هڪ دفعي چيائين ته آرين ۾ مسافري ڪندي پاسي واري
ماڻهوءَ کي چيو ته ”ٻاهر نظارا نه ڏاڍا سٺا آهن. ايندڙ اسٽيشن
تي لهي آو ٻوان.“ انهن ئي ان ماڻهوءَ خجودار ڪندي چيو

”متان لائي لئو آهين. لائي جا ماڻهو ڪٿان پليون ۽ طوطا ماري اسٽف ڪري رکندا آهن. مڇياڻ ماڻهو ماري به نه اسٽف ڪن؟ تنهنجو داد نرياد ڪيئن ٿيندو ۽ ڪير ٻڌندو؟“ سچ پچ اسٽيشن آئي ته پائينٽنارم تي پليون ۽ طوطا پئي وڪاميا. انهن جو بدن اهڙو تازو هئو، جو ڪير به چيڪر وٺواس نه ڪري ته هي چيو ڪو مثل آهن!“ مون پنهنجي هر سفر جا شڪراڻا بچا آندا ۽ مالڪ کي ياد ڪري هنجي مهرباني مڃيم.

پني دفعي اچي ٻڌايائين ته نشي جي حالت ۾ ڪنهن اڻڄاتل اسٽيشن تي ٿرين مان لهي پيس. رات جو وڏڙو هئو. بئگر هٿ ۾ کڻي مکيه رستي تان هليو ته هڪ هنڌ پورڊ پڙخير ته ”هتي نهن سوڌو ڪهرو ملندو.“ مٿن گهٽي وڃائي ته هڪ چاهين بائيٽالين سالن جي مرد دروازو کوليو. هو ڏاڍو سهڻو هئو. سدس روش اهڙا نفيس هئا جو مرد نه پر زال آهي. ريجسٽر ۾ نالو داخل ڪري مٿن ڪوري ۾ چانهه موڪلڻ لاءِ چيو. ٿوري وقت اندر هو پاڻ چانهه کڻي آيو.

مٿن چيو ”ڇو؟ ڪو بيشور يا ويٽر ڪونهي ڇا؟“ هن چيو ”رات جو دير تائين ڪنهنڪي ڪيئن ٿو روڪي ويهاري سگهجي؟“ مان چانهه پيش وٺيس ته هو مٿن واريءَ ڪرسيءَ جي ٻانهن تي اچي ويٺو ۽ منهنجي ڳٽي کي سهلائي منهنجو ڳل ڇمڻ لڳو! مان اچي ٻڌس ته الائي ڪٿي اچي ڦاٿو آهيان. سو چيو مانس ته گهڻا پئسا وٺندو آهين؟ هن زال وانگر نڪرو ڪندي چيو ”پئسا ڇا ڇا؟ ڪوري جي ٽچارج ۾ سڀ اچي ويو!“

مٿن ٽڪڙ ۾ سوچي ورتو. چيو مانس ”مان هيٺ ٽڪل آهيان ۽ هڪ ٻن ڏينهن کان سنان به ڪونه ڪيو اٿم. تون اڌ ڪلاڪ کن ٻاهر ٿرس ته ٻوڙ مان تيار هوندس.“

— پوي تي هيراننداڻي

دنيا جي وڏن وڏن شهرن ۾ وندر ميسر ڪرڻ لاءِ انهنڪ
طريقا ورتا ويندا آهن. انهن وندر جي نمونن مان هڪڙو آهي
ڪاسيندو. آمريڪا جي لاس وگاس، فلوريڊا جي ميملا، ڪوريا
جي سئول، هانگ ڪانگ جي مڪائو ۽ برٽش آئلس جي لنڊن
شهرن ۾ تمام وڏا ڪاسيندوس آهن، جتي هورامع ڪوڙن ۽
اُرين جي جوڙا هلندي آهي.

منهنجو هڪڙو ڀروڙن مائٽ، ج. و. وديش ۾ واپار ڪندو
آهي، وڏو چوڌاري آهي. هو راتين جون راتيون ڪاسيندوس ۾
گذاريندو آهي ۽ لڪ ڪٽندو ۽ هارائيندو آهي. دل جو تمام
سٺو ماڻهو آهي، چرچائي نه ڏاڍو آهي ۽ ان ڪري جڏهين نه
ايندو آهي آسپن تمام گهڻي دلچسپي سان ڳالهائون ٻڌندا
آهيون. سندس ٻڌايل ڳالهين مان ڪي لسُورا پٽ هوندا آهن،
پر ڪي حياتيءَ جا سچا واقعا هوندا آهن. پٽ هجن ته هو
پڇاڙيءَ ۾ کلي چوندو آهي ”واهه! هندستان جا ماڻهو ڪهڙا
نه سادا سُڍا آهن! مون پئسيءَ جي ڳالهه تي اعتبار ڪري ويا
توهين؟“

ڪيئن نه — مزيدار ڳالهائون حقيقي هجن يا افسانن، ٻڌڻ ۾
لطف ڪيئن نه ايندو؟

هڪ دفعي چيائين ته توين ۾ مسافري ڪندي پاسي واري
ماڻهوءَ کي چهر نه ”ٻاهر نظارا نه ڏاڍا سٺا آهن. ايندڙ اسٽيشن
تي لهي ٿو ڀوان.“ تنهن تي ان ماڻهوءَ خبردار ڪندي چيو

وقت ڏٺو هئو. هيءَ ڪهاڙي به ان ئي گهرائي جي آهي جا ۲۵ سال اڳ-۱ ڇڏي هئي. ان وقت مون ڏٺيءَ در ڀار ٿڌا ڪئي هئي ته جلد به جلد هن ڪهاڙيءَ جو موسم ٿئي. پر لڳي ٿو ته هن ڪهاڙيءَ جي اوستا وڏي آهي.

هن ڪهاڙيءَ جا ٻه مکيه پائر هڪ ”الف“ ۽ ٻيو ”مان“ آهن. اهي ٻئي ڪردار اڄ به ٽوهان جي ويجهو ملندا. ان لاءِ شرط صرف هڪ ئي آهي ته ٽوهان آرسيءَ جي اڳيان بهي هن ڪهاڙيءَ جي ٻنهي پائرن جو هڪ ڪن لاءِ..... ها! صرف هڪ ڪن پر لاءِ خيال ڪيو. ٽوهان کي هڪ ئي عڪس ۾ ٻئي پائو ڏسڻ ۾ ايندا. اها ئي هن ڪهاڙيءَ جي وسيلو آهي.

— نند جوڀري

هن موهنيء ر اٿن ان ٻالهاڻو جهڙو لنگ مٿان ٽنگيل
 ٻالڏي مان ٻائي لس اي لس وهندو آهي. گونا آڃار به ڪونه ٻالڏي
 لوهه سڀا ر ٻوڙن اڳيان گوهي رهندو هئو. او ٻالڏي وڌيڪ نه
 سگهي ۽ هو ٿڌو لي وٺو جهڙو ڪونه ٻالڏي صاحب ٻالڏي
 ڌرمجهڙي سڃيٽا ڏاڍيءَ کي مثال ڏي سان شامل ڪرڻ ر
 ٺاڪامساب وارو آهي ۽ ٿڌو شوڪتارو وارو جهڙو آهي.

سهي کي شاهوش ڏسي، ڪوڙ جواب نه ڀاني هن ٻولي
 الڪواريءَ ر چيو ”جهڙو اڪهار نه ڏارو.“

”او هيءَ سنڌي اڪهار آهي.“ مون هڪي الڪواريءَ ر چيو.
 ”ها مان سنڌي آهيان.“ هن وري الڪواريءَ ر چيو.
 هڪ سنڌيءَ کي ٻئي سنڌيءَ سان الڪواريءَ ر ٻالڏي اوندو
 ٻڌي مڏهڻي من ر هڪ عجب لهر جي هواجهر اڏا لي.
 اڪن هن اهالي حالت هئي ها اڳ امان ڪري آيو آهيان.
 يعني هڪ اڪه ر ڏڪار ۽ ٻيءَ ر اجاس هئو.

اڙوڪ اڙيان ڪڏهن راکو ڪري چيو ”ڪاٺو.“ ٻي مان
 هن بداهه ڏوسهه کي جواب ر هڪل ر ڪري نه سگهوس.
 منجهڙو ٻئي اڪهون ڪو امان اٿس ان ڪل هون. مان به اڪن
 سان به وري ڏسي رهندو هوس.

هيءَ منجهڙي ٻوٽن ڪهائي ڇو آهي؟

مون ڪهاڻيون ٻاڪل اڙيان ٺهون آهي. اهي ڪهاڻيون
 هن جو ٻڌڻ مسئلن سان واسطو يعني رهندو آهي، او جهڙو نه
 ٻڌڻ. مسئلا صرف ٻڌڻ آهي... ۲ اح- ٻائي رسامي رهندا،
 اڪه ڪهاڻيون جي ولڏي نه... اهڙو اي رار لڏائون ان

”نہ ٻوڏ ڪنهنونست غدار چڻيا“ هڪ چڻي راڳو ڪري

چيو.

”مان نه ڇوان ٿو نه سنڌي به غدار آهن.“ هڪ موهڻي گهاٽيءَ موهڻي ۾ چيو ”سالو سنڌيڪت مهاراشٽر جي آندولن ۾ هڪ ٻنهي جي به مدد نه ڪيائون. منهنجو سنڌي سڀت نه انجام ڪري به ڦري ويو.

لڏهن هو دنڀو گهڻو مل سوت پهريال شريمان الف منهن ورائي خاموش ٿي ويو.

هن موهڻي گهاٽيءَ وري چيو ”سالو ڪنڊلا ۾ وڏا وڏا سميان ٿا ڪن. سرڪار سنڌي ٻوليءَ کي وڌان به نه وڌو آهي ڇو وڏو ظلم ڪيو آهي...“

مان وڌيڪ ٻڌي نه سگهيس. چاهيم ته هن کي ٻڌايان ته ڪو ڪو بند ڪر، پاسي ۾ سنڌي ويٺو اٿيس. ياد آيم ته ٿيلهيءَ ۾ هندستان اخبار پيشي آهي، سو هندستان اخبار کسي وسيلو بڻائي پاڻ ظاهر ڪيم ته مان سنڌي آهيان.

سڀني جي نظر وڃي اخبار تي پيشي. باقي سڀ اخبار ڏسي خاموش ٿي ويا. گويا هندستان اخبار راوڻ هئي. پر هن گهاٽيءَ جي اخبار تي نظر ٿي نه پيشي. هو چوندو ٿي ويو ”...ڏسو ته جڳهه جڳهه وڏا وڏا مڊل ۽ سڀائون ڪڙيون ڪيون اٿائون، وڏا وڏا نعرا ٿا هڻن ”سنڌي ٻولي زنده باد.“ مان نه ڇوان ٿو ته انهن سنڌين کي ٻيئي مٿي مان ڪيڏو گهرجي...“ هو اٿي ڪڙو ٿيو، جو پهريال اچي ويٺي هئي ۽ هن کي اٿيئي لهڻو هئو.

هو نه گهو متارو ڏل سوت پهريال الف صاحب منهن ورائي وري سڀني جي سامهون آيو ۽ مشڪي وري سڀني سان ٿيڻه موهڻيءَ ۾ ڳالهائڻ لڳو ”ڀائي! ڪهڙو زمانو آهي، هندستان آزاد ٿئي ورهيه گذري ويا...“

ٺهڻ تي هو صاحب مڙهي ٿيو. پر ايتري ۾ ئي هو ڏٺو
 گهڻو شريمان الڳ وڃي وڪاٽ ڪرڻ لاءِ آهي ٿو.

هن مرعئيءَ ۾ چيو، ”صاحبان اوهان کي ٿو شهر ڏوڏي
 ٿو چين هندستان تي ڪاٽيندو ٿو اچي ۽ عيڏانهن هندستان
 جي جيتا به ڪهڙوستان خلاف ڪاٽ ڪهاڙا ڪيا آهن.
 حالت اچي اها ئي آهي جو ڏي وڃان ڪهڙائي ڏروڙ
 ڪهڙوستان قوميت جا ٺهرا ٿا ڇڏن. هاڻي هڪڙا ٻيا قومي
 ڪهڙوستان ۽ ٻيا ٿيا دور اچي ڪهڙوستان. اها ملاوٽ ٺاهي
 ٿو ٻيا آهي؟“

”اورار آهي اورار آهي.“ ٺهڻ تي ٻي چڻي هن کي وڃي
 ڪٽيندي چيو.

هن شريمان الڳ اچي ڇڏي چيو، ”ايتري قدر جو مان اوهان
 کي هڪ پنهنجي ڳالهه ٿو ٻڌايان. مان هڪ ڇڪو، اوسڻ ٺاهي
 آهيان. وڃي هڪ غزلن جو مجموعو ڇپايو. پر ماڻهن ۾ جو
 ڏي وڃي آهي ته اچي ٿو چين ڏهليءَ تي حملو ڪري ۽
 هند ۽ چين وڃي ڇڪي لڳي، سو ماڻهو پنهنجن مان ٻيا ڪڍاڻ
 لڳا آهن ۽ حالت اچي اها ئي آهي، جو اڏار ٿو پنهنجن کي
 وڃي. هاڻي ٻڌايو ته جڏهن مارڪس ۽ ٻئي جي ايتري
 ڇڪ آهي، انهن ڪري ٿو پنک اچي ٿو ڪري.“

”ا. اوهانجو مطلب آهي ٿو شاعر پنک آهي.“ هڪ
 مرعئي ڪهاڻيءَ ۾ چيو.

”اڪل صديق. اڄ ڪالھ ٿو هر ڪنهن شيءِ ۾ ٿو آهي.
 انهن ڪهڙوستان کي ئي ٿو. مٿي ۾ ڪهڙوستان جو اڏو ٿو
 ٿو ڇڙهيل اٿن جو ٿو کي ٿو اورالگهي ٿو ڇڻ.“ هن ٿو
 سوت بهرڻ ٿو ٺاهي گهڻي شريمان الڳ چيو.

”نہ ٻوڙ ڪهه وٺست غدار ڇڻبا“ هڪ چڙهي واکو ڪري ڇڏيو.

”مان نه ڇوان ٿو نه سنڌي نه غدار آهن.“ هڪ مرهڻي گهاٽي ۽ مرهڻي ۾ ڇيو ”سالا سڌيڪت مهاراشٽر جي آندولن ۾ هڪ بڻهي جي ۾ مدد نه ڪيائون. منهنجو سنڌي سڀيت نه انجام ڪري نه ٿري ويو.

لڏهن هو دٻو ڪهڙو دل سوت بهرايل شريمان الف منهن ورائي خاموش ٿي ويو.

هن مرهڻي گهاٽي ۽ وري ڇيو ”سالا ڪڍلا ۾ وڏا وڏا سهيلن ٿا ڪن. سوڪار سنڌي ٻوليءَ کي وڌان ۾ نه وڌو آهي ڇو وڏو ظالم ڪيو آهي...“

مان وڌيڪ ٻڌي نه سگهيس. ڇاهير نه هن کي ٻڌايان ته ڪو ڪو بند ڪر، پاسي ۾ سنڌي ويلو اٿيس. ياد آيم ته ٿيلهيءَ ۾ هندستان اخبار پڙهي آهي، سو هندستان اخبار کي وسيلو بڻائي بان ظاهر ڪيم ته مان سنڌي آهيان.

سڀني جي نظر وڃي اخبار تي پئي. باقي سڀ اخبار ڏسي خاموش ٿي ويا. گويا هندستان اخبار راوڻ هئي. پر هن گهاٽيءَ جي اخبار تي نظر ئي نه پئي. هو چونڊو آي ويو ”...ڏسو ته ڇڪهه ڇڪهه وڏا وڏا منڊل ۽ سڀاڻون ڪڙيون ڪيون اٿائون، وڏا وڏا نعرا ٿا هڻن ”سنڌي ٻولي زنده باد.“ مان ته ڇوان ٿو ته ٻانهن سنڌين کي بمبئي مان ڪڍڻ گهرجي...“ هو اٿي ڪڙو ٿيو، ڇو ٻولل اچي ويهي هئي ۽ هن کي اٿيئي لهڻو هئو.

هو نه گهو متارو دل سوت بهرايل الف صاحب منهن ورائي وري سڀني جي سامهون آيو، ۽ مڪي وري سڀني سان ٿيڻه مرهڻيءَ ۾ ڳالهائڻ لڳو ”ڀائي! ڪهڙو زمانو آهي، هندستان آزاد ٿي ورهيه گذري ويا پر...“

ٺي سٺي بي روڪ مرعبي ڳالهائي سگهندو آهيان جهڙي اوهان
 ۽-ي ذرمندي اوهان کي گهر ڏيو سان ٻهڻي آي سنڌي
 ۾ بي روڪ غصي اڙا لٽ ڳالهائيندي آهي. منهنجي (ڏاڻ)،
 ڀڳاڪا ٻاڪڪل کي ڏسي ڪوبه ٻيو ڪوڙ غلط ٿيندو. مان
 نڪو هرهن ٿو. ٿو ڪوئي ٻارو ۽ رڪار ٻيو منڇري آهيان. او
 سنڌ ٻان پڳل هڪ وائيو آهيان ۽ ڏر جي اها ۽ سبب منشي
 ٺي رهڻي وڏو آهيان، ٿو ٿو ٿو ٻهڻي جي ماهر اڪ واري
 ۽-رسل ڪا اونساري ضرور ملي وڃي ها.

انهيءَ ڏهاڙي وڃي. ٺي اسٽيم ٺي ڪلاماڻ وڃي ٿو اهو
 عوس. اڃا ٽرين ٻاڪڪار ٺي ڪانه آئي هئي. منهنجي هڪ
 خاص عادت آهي. مون کي ”فاسٽ ٽرين“ ۾ سفر ڪرڻ جو
 خاص شوق آهي. پر ڪميشن سميت ريلوي وارا هميشه
 ”فاسٽ ٽرين“ ”ڪنسل“ ڪندا آهن. انهيءَ ڏهاڙي ٻه ٽين
 آيو. سو لاچار وڃي ”سٺو“ ٽرين ۾ چڙهيس. هڪ ڪر خدا جو،
 دويءَ واري جڳهه ملي ويئي. دل ڪر ٺي ٿو ڪلاماڻ جي
 ليمي مسافري سڪ مان ڪٽي. ايتري ۾ ٺي اوسي پاسي وارا ٽون
 سبب جڳهه ٻن ٻنهي وٽون. هڪ ماڻهن جي اهي ٻه ٻه منجهند
 جو وقت اس وال لڳو ٻه ٻه ٻه. شڪر ٻڌوان جي جٿان مان
 هڪ گنگا نڪتي هئي ۽ اسان جي مٿي مان سون ٻگهو ٻڌون
 ٿارا ٽون گنگا ڪملا ٺي وهي رهن ٿيون.

ٽرين غلط ٿو وقت ٺي وڃي. پر سميت ريلوي جي ڪرمتارين
 کي ڪجهه ڪم جي ٻهڻي ۽ جي ايتري آهي. ٿو هميشه
 ٽرين کي رکي رکي ڏيو سان ڇڏيندا آهن.

سميت ريلوي جي ڪرمتارين ٻان مون کي ٿو هڪ مرض
 لڳل آهي. هونءَ ٿو منهنجيون ٻن اڪون ڏم اسٽار ٺي ۽ جهڙا ٽون
 آهن، ٿو ڪڏهن ڪا اهڙي جهڙي ڳالهه ٻڌان ٿو هڪ اک جو

آڪار وڌي، ويندو اٿم. ان وقت منهنجي اک مان ڏيا يا قياس
نٿو بچي وهندو آهي ته، ٻي اک ٽماٺي وانگر سڄي لال ٿي
ويندي اٿم. گویا نفوس ۽ ذڪار جون ڇٽيون ٻنهيون ٽڪرنديون
آهن. سچ ٿو چوان، اسماسر جي هٿ ۾ ايتري شڪتي نه
هوندي، جهڙي ان وقت منهنجيءَ اک ۾ جلائڻ جي شڪتي
موجود هوندي آهي. انهيءَ ڪري ئي وڃيها گستاخ دوست
جان وچان مون کي ڪاٺو ڪري سڏيندا آهن.

آخر ٿرڻ هلي + ماڻهن ۾ ساهه ڇڏيو.

”سالو! سينڊرل ريلوي ڪو ختم ڪرڻا چاهيئي“ هڪ بمبئيءَ
جي اورچي هنديءَ ۾ چيو.

”بروار! شايد سينڊرل ريلوي جي ڪروچارين جا ابا گڏهه
هڪائيندا هئا“ هڪ مواليءَ پگل موهڻيءَ ۾ چيو. انهن ئي
گفتگو شروع ٿي ويئي.

منهنجي سامهون واري بيمچ ٿي شريمان الف ويندو هئو. هن
ڊگهي متاري، فل سوت بهريل، ويٺي ٻان ڇٽاڙيو. خيال ڪيم
ته سنڌي آهي. ٻوڙ جڏهن هن بمبئيءَ جي ماڇاڻين وانگر
ٻي روڪ ليٽ موهڻيءَ ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو گویا بوسائي پاڻيءَ
جو وهڪرو روڪي نه ٿي رکن، تڏهن پڪ ٿيم ته هو
سنڌي ڪونه آهي.

”ته ٻوڙ ڇٽي سينڊرل ريلوي جي ڪروچارين ۾ گڏهه
هڪائيندڙن جي ملاوت آهي.“ هن ڏسي گهڻي شريمان الف
چيو.

”مهڃي بلڪل مهڃي! اڄ ڪلهه ڪميونسٽن ۾ ڇا ٻوڙ
هرڪنهن شيءَ ۾ ملاوت آهي.“ هڪ ڇٽي موهڻيءَ ۾ چيو.

”سو وري ڪيئن؟“ هڪ موهڻيءَ ۾ چيو.

ٺي سٺي ئي روڪ رهڻي ڳالهائي سگهندو آهيان جهڙي نوهان
 جي ذريعي نوهان کي گهر ڏيو سان پهچڻ ئي سنڌي
 ۾ ئي روڪ غصي ڀرڻا لفظ ڳالهائيندي آهي. منهنجي زبان،
 پوڄاڪ يا شڪل کي ڏسي ڪو به غصو ڪرڻ غلط ٿيندو. مان
 اڪو رهڻو، اڪوئي ڀارت سرڪار جو منتر آهيان. اڄ
 سنڌ مان ڀڳل هڪ وائو آهيان ۽ زور جي اهڙو سبب منشي
 ئي رهڻي رهيو آهيان، ا. ا. ا. بهڻي جي ماهر اڪ واري
 مڃولسول ڪا اوساري ضرور ملي وڃي ها.

انهيءَ ڏهاڙي وري. ٺي استيهن ئي ڪامياب وڃڻ لاءِ اڃو
 عوس. اڃا تڙين ڀاڱيٽارم ئي ڪانه آئي هئي. منهنجي هڪ
 عاص عادت آهي. مولڪي ”ناسٽ آرين“ ۾ سفر ڪرڻ جو
 خاص شوق آهي. پر ڪميشن سميت ريلوي وارا هميشه
 ”ناسٽ آرين“ ”ڪنسل“ ڪندا آهن. انهيءَ ڏهاڙي ر ائين
 آيو. سو لاچار وڃي ”سارو“ آرين ۾ چڙهيس. شڪر خدا جو،
 دريءَ واري جڳهه ملي ويئي. دل خوش ٿي ته ڪامياب جي
 لپي مسافري سکر سان ڪٽمي. ايتري ۾ ئي اوسي پاسي وارا اون
 سڀ جڳهون ڀرجي ويون. هڪ ماڻهن جي آمد، اڃو منجهند
 هو وقت! بس وٺل ڳوڙ اڃو عوس. شڪر ڳوڙان جي جٽان مان
 هڪ گنگا نڪتي هئي ۽ اسان جي مٿي مان سون ڳوڙ جون
 ڌارا اون گنگا جيتري وڃي رهي رهيون هيون.

آرين هلڻ جو وقت ئي رهيو. پر سميت ريلوي جي ڪروڙين
 کي ڪجهه سکر جي قبضيءَ جي بيماري آهي. هو هميشه
 آرين کي رکي رکي ڏيو سان جهڙندا آهن.

سميت ريلوي جي ڪروڙين جيان مولڪي به هڪ مرض
 اڳل آهي. هونءَ به منهنجون ٻئي اکيون وٺم استار ٺهي جهڙا
 آهن، اڃو جڏهن ڪا اهڙي جهڙي ڳالهه ٻڌان ته هڪ اک جو

هڪ انسان ۾ روپ

— نند جوڙي

ڪاڏي ۽ ڇو لالو ايترو ۽ بدنام ٿي چڪو آهي ڇو سرورود ۽ جا والڻڻڻ ۽ ڪاڏي پاڻ کان هڪن ٻيا. پر ڪنهن وقت مونکي ان ڪاڏي ۽ سان ٻار هئو، ۽ اڄ اهو ٻار ٻڌجي هڪ نالو ٿي پيو آهي. منهنجو ڪاڏي ۽ سان اهڙو ئي نالو آهي جهڙو هڪ همدو استريءَ جو پنهنجي بدنام پٽيءَ سان ٿيندو آهي. مڙس ڪيترو ۽ لڏو ۽ شراڻي هجي پر همدو استريءَ جو فرض آهي ۽ ان نالي کي نڀاهيندي اچي، ۽ انهيءَ لاءِ ئي ڪاڏي پائيندو ۽ پيو اچان.

اڃا سفيده ڪاڏي منهنجي ڪاريءَ ڇمڙيءَ تي بلڪل ائين ئي سونهندي آهي، جيئن نهرو صاحب جي گوري ۽ ملايم ڇمڙيءَ تي ڪاڏي ۽ جو ڪارو جهڪيڪ. اگر هندستان جي وزيرن جون شڪليون ۽ پوشاڪون ڏسيون وڃن ته توهان کي مون لاءِ غلظت فيصلو ڪرڻو ٿي پوندو. منهنجي شڪل ۽ پوشاڪ ڀارت جي رڪشا منتر جي چوهاڻ يا مرڪزي منتر جي جهڳڙن سان ڪيترائي ٻه ملندي هجي، پر مونکي وري وري چوڻو پوندو ته مان ڪاڏي گرام اڏوڪ منڊل جو هڪ منهي آهيان ۽ نه ڀارت سرڪار جو ڪوئي منتر.

توهان جي اگر مون سان ملاقات ٿئي ته توهان کي مون لاءِ هڪ ٻيو به غلظت فيصلو ڪرڻو پوندو. منهنجي ڪاري ڇمڙي ۽ برساتي پاڻيءَ جيان تيز وهندڙ زبان توهان کي مڃور ڪندي ته توهان پنهنجي من ۾ مونکي هڪ مرهڻو سمجهو. مان ايتري

هن ڄاڻو ٿي. هڪ پرسنل ٿي پندي آهي. هڪ شخصيت ٿي پندي آهي. جنهن جي هن کي شايد ڄاڻ نه آهي! ڪاش... هو ڪا پرسنل ڌاري سگهي ها...

جنهن ڏينهن هو استعفا ڏيڻ وارو هئو، ان ڏينهن سنسٽا جا ڪيترائي ميمبر حاضر رهيا هئا. خاص ڪري ڪيترا هندجي استعفا ڪري ئي آيا هئا. ميٽنگ شروع ٿي هئي. هن ميٽنگ جي ڪارروائي هلائيندي هلائيندي چيو هئو:

”ڪنهن به ناگورک تي ڇڏيل آهي ته هو ڪنهن به سنسٽا کي پختو ڪري. سنسٽا نه مرندي آهي. سنسٽا جا بائيڪار مرندا آهن. جيڪڏهن سنسٽا جا بائيڪار سٺا آهن، هڏ ڏوڪي آهن، ته ضرور ئي سنسٽا جي پوري رهندي. ان جي مرڻ جو ڪو سوال ئي نه اٿندو. اها ته ويندي رهي، رهي، ترقي ترقي ڪندي ۽ ڪمال تي رسندي... پر هڪ ٻيو به پهلو آهي. ٻيل بائيڪار ڪهڙا به هجن. پر سنسٽا اهر رهندي آهي.. سنسٽا نه بدلجندي آهي. هن جا بائيڪار بدلجندا آهن... مان ڪمزور آهيان...“

وڌيڪ هو چئي نه سگهيو هئو. ميٽر اوچتو ڌڪ چاڻچي ويو هئو. هن جي ويجهن مخالفتين جي دلين ۾ ٻڻ ٿرڻو مچي ويو هئو. ذري گهٽ جڳ سڀني ڏک محسوس ڪيو هئو. گهڙيءَ ٻل لاءِ سڄو ماحول ڊڪائڻ ٿي ويو هئو. سڀني جون نظرون هن جي پهري تي ئي ڪٽل هيون... من هو ڪجهه ڳالهائي، ڪجهه ڳالهائي... پر هن وڌيڪ نه ڳالهايو هئو... فقط ٻيڙا وس ٿي، هن چيو هئو، ”مان ڪمزور آهيان. مان پنهنجي پڌر تان استعفا ڏيان ٿو.“

سڀ هن ڏانهن بهارڻ لڳا هئا. ڪنهن جي به مک مان ڪو ويڻ نه اٿڪو هئو. ۽ هو گهر آيو. هن لاءِ اڄ جو ڏينهن ڪافي ويچار ڪٽي آيو. هن باڻ پنهنجن مترن بابت گهڻو ئي سوچيو.

ڪارڻ هن وقت ڪونه هئو. پر هن ڄاڻو ٿي ... شايد... شايد،
هو ”ٻڌو“ جو رهڻو هئو!

۽ ٻڌو رهڻو هئو!... ٿڌهن ٿي شايد هن گهڻو ڪجهه سڏو هئو!
گهر ٻار کي ٿلاڻڇاڻي ڏيئي، ٻڌي ماءُ ٻي ۽ جي سنڀال کان
دور - هن پنهنجيءَ سنڀالا لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو هئو. سنڀالا
کي مالي مدد ڪرڻ لاءِ هن ڏينهن رات پاڻ ٻٽوڙيو هئو.
ايتري قدر عوراس جي هڪ هڪ اٺن هن کي روئي به نصيب
نه ٿيندي هئي. فقط روئي به انسان لاءِ سڀڪجهه ناهي! سنان
پاڻي، پنهنجي صحت جو هن ڏرو به نال نه ڪيو هئو. جڏهن
سنڀالا کي مدد ڪرڻ لاءِ هنن واراڻي پروگرام رکيو هئو، ٿڌهن
ڪيترا ڏينهن نه هن سنڀالا لاءِ ٻئي مالي مدد ورائي. ايتري
قدر جو ڪنهن ڪنهن وقت هن جو دماغ ڇڪرائڻ لڳندو هئو.
هنجي گهڻيءَ ڇن - بت کي ڏسي هن جا متر اصل ڏٺا، رهجي
ويڌا هئا. ڪيترن نه هن کي ٻاڳل ۽ ڇراو به ڪوٺيو هئو...
”ٻاڳل آهي... اڃا به ٻٽوڙيو پاڻ ٻٽوڙي.“ هن جي هڪ متر
ڇو هئو.

”ٻوٽو... اٺن ٿي، ڊيڙي مولڊو. ڪجهه، عئل نه اٿس.“
”سائو نه آهي... هيٺون مٿون هوندي به مري رهيو آهي.“
”اسانجو ڇا رجي...!“

”او هڪي ڏلو آهي. وارا ليا، ميرا ڪهڙا ۽ مريهاڻل ڇهري
ٿي عجيب مسڪراحت ڪئي ۽ ٻيو گهمندو آهي. مان به نه ڇڏو
پاڻي... ڪجهه ايتريڪيت به نه هئڻ گهرجي. ڪا سٺي پرستائي
نه هجي. ڪا شخصيت نه هجي...“

”ڇراو... پنهنجي پرستائي ٿي وڃائي ويٺو آهي. اهو ئي
ڪارڻ آهي... ڇو هنجي سادي پرستائيءَ جو ڦاٽو وٺي...
هيتر جا متر هن کان ڏور ٿي ويا آهن. هنجي ڪيل ڪار به ٿي
خنده زني ڪري رهيا آهن...!“

جن کي ڪار اهميت نه هوندي هئي. پر انهن ۾ هن پنهنجن
متن کي سمجهڻ ۾ وسارڻ ڪيئن گهٽايو هئو. پر هو ڇاڻو ڪري
سگهي؟ انهن جي معدي ۾ ڀاڻ ڪي، هو پنهنجي ڪهڙي معدي
تو ڏئي سگهي؟

”جنتا جدارن آهي. پنهنجن ۾ پرميشور آهي.“ هن جو
هڪ ويجهو مخالفتي چوندو هئو.

پر هن کي ڇاڻ آهي ته جنتا جدارن تي ٿئي سگهي. ۽
نه ئي پنهنجن ۾ پرميشور رهڻو آهي. اڄ دنيا کي ڪي پنهنجو
جدارن پنهنجو پرميشور... يعني...

دنيا ۾ جي سنسٽائن ۾ - پوءِ چونڊ آهي ڪهڙي ۽ قسم جون
سنسٽائن هجن - انفراديت اچي چڪي آهي. ۽ انفراديت آڻي
آهي راجنيتيءَ کي ڪٽي. هر ڳالهه ۾، هر فرد ۾، هر ڌرم ۾،
راجنيتيءَ کي ڳولهي وٺو آهي. ”ڪهڙي پارٽي آهي؟“

”ڪنهن جو ماڻهو آهي؟“ اس پهرين ان جي ڇاڻ ڪئي
ويندي آهي. پوءِ ئي ڪنهن کي مدد ڏئي ويندي آهي.
جيڪي راجنيتيءَ جي چال کان دور آهن، انهن لاءِ اڪثر ٻيو
ڪجهه، ڇو ويندو آهي! يعني هو ٻڌو آهن... اي سمجهه آهن...

اڪثر ان ڳالهه تي هو ڪلي ويندو آهي. هن کي ۽ نه هنجي
متن ۾ ٻڌو ڪوليو هئو. ۽ شايد ٻيو ۽ اهڙو ڪجهه... جنهن کي
ٻڌي، اڪثر هو نفرت ئي نفرت ۾ زور زور سان ڪٽي لڳندو
هئو... ها... ها... ها...

ڪجهه ڏينهن کان هنجي من تي ڪيترائي رد-عمل آيا
اڳا هئا. هن جا تمام ويجهو متن، جنهن کي هن اڪثر ساراهيو
هئو - سڀ هن کي ڪوڪلائي نظر آيا هئا. هن جي اندر کي
ڇاڻ لاءِ هن ڪافي ڇاڻ کان ڪم ورتو هئو. پر پنهنجن متن
جي ان ڪوڪلائپ جو ٻيو ڪارڻ ڪهڙي نه سگهيو هئو. ان جو

کي پنهنجي ادواهن جو مرڪز بڻايو، هو هن لاءِ ٻاهر نڪرڻ
مڪمل ٿي ويو...

”خير آئي، هن اسانجا جو ڏاڏي آهي؟“

”نه، مرڻي ڪهڙي جاڳا!“

”ڀائي، چون ٿا - هن ڀينس جي گهروئي هئي آهي!“

”اهي شخص جيڪي ڪنهن سندس جا پٽسا ٺهائين ٿا،

سي ٺوڳ جا ڀائي آهن.“

”نون، آهڻ پور ڏاڏا ٺوڳ - سرڳ، هتي ئي آهي. ٺوڳ، نه هو

هتي ئي پوڳي رهيا آهن...!“

اها به ڳالهه ٻئي ختم ٿيڻ واري نه هئي!

جڏهن هو اسڪولي شاگرد هئو، ٽڏهن کان ئي هن اهو اڳو
ڪيو هئو ته عهد بدار اهو ٿئي، جو ڪم به ڪري ۽ ٻهلاڪه جا
ويٺا به ٺڌي. اهو ئي سبب هئو، جو هن ڪيترن هر ڪلاسي
ميٽرن جي ڪافي زور ڀرڻ ٿي، ماڻهو به ڪوڙا ٿيڻ لڳا هئا،
ته ئي ڪنهن ڏاڍي تنگ سوسائٽيءَ يا ڊراما سوسائٽيءَ جي ڪنهن
پد ئي اچڻ قبوليو هئو. پنهنجن هر ڪلاسي ميٽرن لاءِ اسڪول
جي ننڍي وڏي ڀلي لاءِ هن اڪثر اڪيلو بڻي پاڻ ڀڙوڙيو
هئو. غريب شاگردن جي ڏين لاءِ، انهن جي حقن لاءِ هو ڀڙوڙيو
سان به لڙي چڪو هئو.

۽ هن پنهنجي سر جا نه ڪيو هئو؟

ٽڏهن ته هو چپ هئو. هاڻ به هو چپ آهي. هڪ سنڀا
ٿي، هو ميٽرن جي راه ٿي سيڪريٽري چونڊجي آيو هئو. اڳي
سنڀا ٿي، جانتيت سيڪريٽري. هن پنهنجي اڳي چيڪو
ڪم ڪيو هئو، سو حد کان وڌيڪ ساراڻو ڇوڪرو هئو. پر هن جا
ڪيترا ميٽر هئا، جي هن جي ڪم کي نه ڏسي هن جي بد
کي ڏسندا هئا ۽ ويٺا هئا هن مان ڀلون ڪندا. ڀلون آهي،

— گورتن نهواڻي

اازو ئي دن استعفا ڏني آهي. استعفا ڪري، هن جي مٿو
منڊليءَ ۾ ڪافي پڙ جو ٻڌو آهي. ”ڏس، ڏس، ڏس، ڏس، ڏس، ڏس،
ڪهڙن نه استعفا ڏيئي ويا.“

سندس هڪ مٿو ڇڏي، ”مون کي ڇڏڻ هٿي. هن جهڙا غير
عملي ماڻهو استعفا ئي ڏيندا آهن.“
هڪ ٽهڪ هلاڪو هلاڪو، پر ڪڏهن ڏس!

”ڪمزور وري اڇڙو- ڇي: مان ڪمزور آهيان جو ان ڀڃ
تي رهي نٿو سگهان. واءِ، ڀاني واءِ...!“
”هيءُ ماڻهو رڳو، نام- نهاد نه آهن، پر...“

”اي سمجهه. وقت ڪا اُڪل نه آهي- ڪا هاليسي نه آهي-
جو ڇٽرائيءَ سان پنهنجي سنڌيا ئي ڏاڪو ڄماڻي سگهي.
اڄ ڪلهه نه وڻ ٻون وڻ ٻون ٺاهو سنڌيانون ان ئي اصول تي هلي
رهيون آهن. اندران هڪ نه ٻاهران ٻي- يعني اهي هاليسيءَ
واري نيتي...“

”شايد پنهنجو مطلب...“

وري ڪجهه ٽهڪ.

ڳالهه اتي ختم ٿيڻ واري نه هئي!

۹

*

*

هندي استعفا نه هئي- ڪا مهاڀاري لڙائي هئي! هڪڙا تمام
مٿو- جي اڪثر ڇالبازيءَ کي ئي راجنيتيءَ جي چڙ سمجهندا
هئا، هن باب ۾ ڇا ڇا آڏواڻا ٿيڻا ٿيندا رهيا. هنن ايترو نه هن

ڦيرائي وار ڪرڻ لڳا پر اميزان ۾ موت جي ڊپ جو نانءُ نشان نه هئو. ايتري طاقتور ۽ مردن سان وڙهندي سندس پيشانيءَ تي ڪو گھنج به ڪونه هئو ڇو هوءَ ڪا رواجي راند ڪري رهي هئي يا ڪو رڳو ناڪي جنهن ۾ ڪو جان جو جوکوئي ڪونه هئو. جڏهن ڪڏهن ڏسندڙن موجب سندس لاءِ صاف خطرو هئو. چئن تلوارن جي جهن جهن هيٺس پهرئين ڪيل کان وڌيڪ نرالي هئي. اوچتو اميزان اُڀو ڏٺو ۽ ساڄي هٿ واري تلوار هڪ جي پٺت ۾ گھڙي ويئي ۽ ٻيو جيئن ئي سندس ويجهو آيو ته کاٻي هٿ واري هنجو ڪاهو چيري ٽڪري ويئي. ٻئي اُٿي ڏيروي ٿي پيا. حاضرين اُٿي مڙاڪو ڪري سندن چوڌاري اچي بيٺا. هڪ ته اُٿي دم ڏيئي ڇڏيو، ٻيو جو سخت زخميو هئو تنهن امير کي پاڻ ڏانهن سڏي آهستي ڪجهه چيو. گيرارڊ سڪا جي بدن تي ڪجهه زخم ۽ ڪجهه خون جا اڏاميل چنڊا ڳاڙهن مڙين جي ڳهڻن جيان سندس گوريءَ ڇهڙيءَ تي، شيشن انڌران ٻوندڙ بئين جي روشنيءَ ۾ ڇڪمڻ لڳا ڇو ٻنهي شيدن کي ڪيرائي هن خود ئي اهو انعام منجهانن کسي حاصل ڪري ورتو هئو.

* * *

ٻئي بازين ڪٽڻ کانپوءِ به اڄ اميزان لاءِ آرام نصيب ڪونه هئو. لڳي ٻيو اڄ هوءَ روم جا باقي بچيل سڀ غلام ماري ئي رهندي. هيٺس اميرن ان شخص کي سندس سامهون ڪيو جو شيدن کي رت ۾ وٺي آيو هئو ۽ جو ڪيترو وقت ڪمري ۾ گيرارڊ سڪا کي لڳل رهڙن کي صاف ڪري دوا لڳائي ساڻس ڳالهيون ڪري رهيو هئو. صاف ظاهر هئو ته اڃانڪه هن بيگناهه کي صدي جي بڪري بڻائي اڄ هن عورت جي ڪاميابيءَ ۾ هڪ وڌيڪ عدد جوڙيو ئي ويو، ڇو ته اعلان ٻڌندي ئي هن ماڻهوءَ جي منهن تي هوايون ڦري ويئون ۽ هو ٻئي ڪيترو وقت وري ڪمري ۾ هلي ويا. لڳي ٻيو هو پنهنجي

هلي ويندي آهي. ان ڪلاڪ اندر ٻاهر رت ٻيهڻ جو آواز آيو.
 گهوڙن هٽڪار ڪئي ۽ ٻه غلام شيدائي ۽ سارڙي رت مان اهي
 اندر شاهي هال ۾ گهريا. ٻنهي شيدائين جا ڏورا وٽيل، اکيون
 شراب ۾ ڳاڙهيون ۽ بدن لوهه جا پٽي لڳا، جڙڪ ڪارا ڏانءِ
 جا پتلا هئا. حاضرين کي ڏسي ڀڪ ٿي ته اڄ اميرن جي آخرين
 شام آهي.

گوشه ۽ ڦٽن جون تشويون ۽ شراب جا جام ٽپلن تي ڦرڻ
 لڳا، جڙڪ ٺاٽڪ جو هڪ انڪ پورو آيو هئو. ڪجهه وقت
 ۾ ئي سورهي ٻنهي هٿن ۾ ٺاوارون کڻي اچي حاضر ٿي. هوءَ
 پنهنجو ڏرو ٽي ويل ڪهڙو چاٽن ٿي ۽ هيٺ وڌيڪ مضبوطيءَ
 سان ٻڏي آئي هئي. پتي شيدائي هڪي ڏسندڙي ٿي رهجي
 ويا. هنن گهوڙن ٻهڪا جو ٺاڙو ٻڌو هئو پر کيس ڏسڻ جو
 موقعو ڪونه مليو هئو. ڏوٻڙو ٽپل کان اڳ، جڏهن آهستي
 هڪ پتي جي وڃڻو آيا ته لڳو عورتن جو حسن اڃا به وڏي
 رڍ ۽ شيدائي اڃا به وڌيڪ ڪارا ٿي ويا. هو انجي شخصيت
 کان ابتو متاثر ٿي ويا جو پنهنجون ٺاوارون کڻي هٿ ۾ جهلي
 ڏانهن هٿ ملائڻ لاءِ وڌيا جيئن به رانديڪو راندي جي شروعات
 ۾ پاڻ ۾ ملندا آهن. اميرن به هنن کي ٺاهيند نه ڪيو ۽
 مڪندي ساڻن هٿ ملايو.

اهو جي اشاري تي وري تماشو شروع ٿي ويو. عورتن هن
 دفعي پنهنجو سمنڊل به لاهي آئي هئي. هوءَ ڏاڍو ڏڙايءَ
 سان ڦولندي ٻنهي شيدائين جو مقابلو ڪرڻ لڳي. ڪڏهن هوءَ
 ٽپ ڏيئي ڪنهن ٽپل تي چڙهي پئي وڃي ته آسي پاسي
 ويل ٽپل مهمان هڪدم ڀڙڪي هڻي ٿي ويا ۽ هوءَ ٽپ ڏيئي
 وري هيٺ لهي ٿي آئي. پتي شيدائي پنهنجو چاورو ڏيکارڻ
 ۽ ڪمزور جنس کي ڪمزور ثابت ڪرڻ لاءِ کيس چيئي پاسي

ڦيرائي وار ڪرڻ لڳا پر اميزان ۾ موت جي ڏپ جو نانگ نشان
 نه هئو. ايتري طاقتور ٻن مردن سان وڙهندي سندس پيشانيءَ
 تي ڪو گھنچج به ڪونه هئو ڇو هوءَ ڪا رواجي زائد ڪري
 رهي هئي يا ڪو رڳو ناڪ، جنهن ۾ ڪو جان جو جوکوئي
 ڪونه هئو، جڏهن ڪڏهن ڏسندڙن موجب، سندس لاءِ صاف خطرو
 هئو. چئن تلوارن جي جهن جهن هيٺس ٻه رئين ڪيل کان وڌيڪ
 نرالي هئي. اوچتو اميزان ڏٺو ۽ ڏٺو ۽ ساڄي هٿ واري تلوار
 هڪ جي پٺت ۾ گھڙي وئي ۽ ٻيو جيئن ئي سندس ويجهو
 آيو ته ڪاٻي هٿ واري هنجو ڪاهو ڇڏي ڪري وئي. ٻئي
 ائين ئي ڏيکاري ٿي پيا. حاضرين اٿي مڙاڪو ڪري سندن
 چوڌاري اچي بيٺا. هڪ ته ائين ئي دم ڏيئي ڇڏيو، ٻيو جو
 سخت زخميو هئو تنهن امير کي پاڻ ڏانهن سڏي آهستي ڪجهه
 ڇڏيو. گيرارڊسڪا جي بدن تي ڪجهه زخم ۽ ڪجهه خون جا
 اڙاميل چنڊا ڳاڙهن مڙين جي ڳهڙن جيان سندس گوريءَ
 ڇمڙيءَ تي، شين اُتارن ٻوندڙ ٻئين جي روشنيءَ ۾ ڇڪو
 لڳا ڇو پنهي شيدان کي ڪيرائي هن خود ئي اهو انعام منجهائن
 ڪسي حاصل ڪري ورتو هئو.

ٻئي بازون ڪٽڻ کانپوءِ به اڃ اميزان لاءِ آرام نصيب ڪونه
 هئو. لڳي ٻيو اڃ هوءَ روم جا باقي بچيل سڀ غلام ماري ئي
 رهندي. هيٺس اميرن ان شخص کي سندس سامهون ڪيو جو
 شيدان کي رت ۾ وٺي آيو هئو ۽ جو ڪيترو وقت ڪمري ۾
 گيرارڊسڪا کي لڳل رهڙن کي صاف ڪري دوا لڳائي ساڻس
 ڳالهائڻ ڪري رهيو هئو. صاف ظاهر هئو ته اڃانڪ هن
 بيگناه ڪسي صدي جي ٻڪري بڻائي اڃ هن عوربت جي
 ڪاميابيءَ ۾ هڪ وڌيڪ عدد جوڙيو ٿي ويو، ڇو ته اعلان
 ٻڌندي ئي هن ماڻهوءَ جي منهن تي هوائون ڦري ويئون ۽ هو
 ٻئي ڪيترو وقت وري ڪمري ۾ هلي ويا. لڳي ٻيو هو پنهنجي

هلي ويدي آهي. اڌ ڪلاڪ اندر ٻاهر رت ٻيهڻ جو آواز آيو
 گهوڙن هٽڪار ڪئي ۽ ٻه غلام شيدائي ۽ سارڻي رت مان اهو
 اندر شاهي هال ۾ گهريا. ٻيئي شيدائي جا ڏورا وٺي، اڳيون
 شراب ۾ ڳاڙهيون ۽ بدن لوڻ، ٻئي لڳل ڇٽڪ ڪارا ڏاڍو
 ڪا پٽلا هئا. حاضرين کي ڏسي ٻڪڻي نه اچ اميزان جي آخري
 شام آهي.

گوشه ۽ ڏنل جون نشروون ۽ شراب جا جام ٽهين تي ڦرڻ
 لڳا، ڇٽڪ ٽاڪ ڇو هڪ اٽڪ ٻورو ٿيو هئو. ڪتھر وٽس
 ٻه ٽي سورمي ٻڌي هٿن ۾ ٿلوارون کڻي اچي حاضر ٿي. هوءَ
 پنهنجو ٻورو ٿي وٺي ڪهڙو چائين ٿي ۽ غصت وٺي ڪم مضمبوطي
 سان ٻڌي آئي هئي. ٻئي شيدائي هڪي ڏسندي ئي رهندي
 ويا. هنن گهرارڻ ٻڪا جو ٿاڻو ٻڌو هئو ۽ ٻه ڪيس ڏسڻ جو
 موقعو ڪن ڪونه ملو هئو. ڏوٻڙو اٻڻ کان اڳتي ڪڍڻ
 هڪ ٻئي جي ويجهو آيا نه لڳو عورتن جو حسن اڃا به وڏي
 ويڙهي ۽ شيدائي اڃا به وڏي ڪارا ٿي ويا. هو انجي شخصيت
 کان ابترا متاثر ٿي ويا هو پنهنجون ٿلوارون کڻي هٿ ۾ جهلي
 ڏانهن هٿ ملائڻ لاءِ وڌيا جيئن ٻه رانديگر راندي جي شروع
 ۾ پاڻ ۾ ملندا آهن. اميزان به هنن کي ٿاڻو ڏي ڪيو ۽
 مڪندي ساڻن هٿ ملايو.

اهو جي اشاري تي وري اچڻ شروع ٿي ويا. عورتن هن
 دفعي پنهنجو سمنڊل به لاهي آئي هئي. هوءَ ڏاڍو ڦڙاڻي
 سان ٿرلندي ٻيئي شيدائي جو مقابلو ڪرڻ لڳي. ڪڏهن هوءَ
 ٽپ ڏيئي ڪنهن اٽڪل تي چڙهي ٻئي ويڙهي نه آسي پاسي
 ويٺل اٽڪل مهمان هڪدم ٻڙي هئي ٿي ويا ۽ هوءَ ٽپ ڏيئي
 وري هڪ لهي ٿي آئي. ٻئي شيدائي پنهنجو ٿاڻو ڏيکارڻ
 ۽ ڪمزور جنس کي ڪمزور لاءِ ڪوڙ ڪوس چڙهي پاسي

واجھائڻ لڳو. سڀني کسي سلام ڪندو هو اڳتي وڌيو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي ٻيٽ تي چڙهي کيس پاڪو ٻائي سندس ڇمپ ڇمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو ڦوهارو ڦاٿي نڪتو. جيئن ڪو نانگ يا وڇونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اٿي عورس جي ساڄي ٻانهن کي ٻڌيان نوڙي سان ٻڌي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳوان جو آواز تلوارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ’ڏپ-ڏپ-ڏپ-ڏپ‘ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ٿي مستري ٻڌا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ ۾ مذاقي ٻڌي لڳو جو هو هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلوار عورس جي ٻيٽ تائين مس ٻڌي پھتي. پر گيرارڊ بسڪا ڪهي هٿ سان به اهڙا ڦڙڙيءَ سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلدي ئي ڪل مستري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو اڇلي چمڪي ۽ غلام جو سر ڪوڪيت جي بال جيان ٽپ کائي پريان رکيل جولين پليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. پليٽن جي آواز سان گڏ تازين جي گڙگڙاهٽ به گونججي اٿي. پر اميزان مهمانن جي واھ واھ ڏانهن ڪو ڌيان نه ڏيئي ڏانهن نفرت سان نهاريندي وڃڻ لڳي ته امير اٿي چيو ”توس توس اڃا سوڀو آهي هڪ ٻه ٻيو به ڪيل ٿيڻ ڏي. هيٺ تون هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيدين سان وڙهندينءَ، ٻن تون پنهنجي ٻي تلوار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساهي ٻڌڻ لاءِ ٻئي ڪوري ۾ هلي ويئي، جيئن نرڪي ٻي ڇيڙ پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي پنڀان

وقت پنهنجي موص کي مهمل ڪري سگهو، اوهان جي اٺوار
هي توفيق ئي مدار آهي.

— مولڪي خبر آهي، جي عورتون بد چيو ڪندي ٻڪڙيون
وڃن ٿيون يا جن پنهنجي پويهن لاءِ مڙسن کي زهر ڏنو، سي
به نه ڀلس ڀرسان ڪا پوتا جي ان مرڪز ۾ موص جي سزا بدوان
غلامن سان اٺوار جي اعلمر وٺي رهندون هيون، پر اها ڪا اوهان
جي ملڪ جي فرائدي نه پر وڏي جو هڪ واهياف طرعو آهي.

— ڪرار ڏي-ڪا، تو سو زمين-روم ئي ٺهي روم جي
باشندن هي بي عزاي ڪئي آهي، پنهنجي گذريل ڪاميابين
پنهنجو حوصلو وڌائي ڇڏيو آهي، اهو صاف ظاهر آهي هينئر
وڌيڪ دٻس نه وڃائي اڃ جي دٻندڙ ڪل لاءِ کاڌي هي
آهيان کان پري هڻي وڃ. پنهنجي زبان درازيءَ جي سزا
آهي ته اڄ توکي سڄو هٿ پٺيان پڌي ڪبي سان وڙهڻو پوندو.

— اوهو! نه اهو به صاف ظاهر آهي ته اوهين پنهنجي
وڌيڪ ڪاميابي ڏسڻ لڳا ڇاهيو. پر مان ڪنهن نه ظلمت ۾ ڊڄڻ
واري نه آهيان. مان ڪا رومن ٺاهيان ڄا پنهنجي اڀت ۾ اٺوار
ڇپائي ڇڏيان ته ڪا مصر جي ڪاوڙيندڙا جو پنهنجي ڇاهن
ئي لالڪ سمهاري پنهنجي ڪهر سان سندن زهر بدلي ڪريان،
مان اوهان کان رڳو هڪ ئي ڳالھ، گهران ئي ته مولڪي اڄ ڪنهن
به عورت سان وڙهڻ لاءِ نه ڇڏو وڃي.

— ملڪ آهي ته توکي پوين پنهنجي ڀت سان ٿا لڙايون.
رئيس ايجل ئي ڏک ڪيو. هڪ چار فوٽ ڄامڙو اٺوار ڪٽي
ڪمري مان ٻاهر نڪتو. ڏسندي ئي ڏسندي مهٽل جي ڪنڊو
نضا ڪل ۽ چرچي ۾ بدلي وئي. هو ٿورو ٺنگڙا ٻڌو هلي
رهيو هئو. سندس منهن ۾ رانديگر واري مرڪ هئي ۽ هو
سروڪس هي مشوري وانگر حاضر ٿين ڏانهن چڻ ٻاهه واهه لاه

واجهاڻا لڳو. سڀني کي سلام ڪندو هو اڳتي وڌايو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي ٻيٽ تي چڙهي کيس پاڪو پائي سندس چپ چمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو قوهارو ڦاٽي نڪتو. جيئن ڪو نانگ يا وچونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اُتي عورت جي ساڄي ٻانهن کي پٺيان نوڙي ۽ سان ٻڏي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳرائين جو آواز تلووارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ”ڏپ-ڏپ-ڏپ-ڏپ“ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ٽي مسخري ٻڌا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ ۾ مذاقي ٻڻي لڳو جو هو هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلووار عورت جي ٻيٽ تائين مس ٻڻي پهتي. پر گيرارڊ بسڪا کڄي هٿ سان به اهڙا ڦڙڙيءَ سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلد ئي ڪل مسخري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو ٻڌي ڇمڪي ۽ غلام جو سر ڪرڪيٽ جي بال جيان ٽپ کائي پريان رکيل جولين پليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. پليٽن جي آواز سان گڏ تارڙين جي گڙگڙاهٽ به گونججي اُٿي. پر اميزان مهمانن جي واڌ واه ڏانهن ڪو ڌيان نه ڏيئي ڏانهن نفرت سان نهاريندي وڃڻ لڳي ته امير اُتي چيو ”توس توس اڃا سوڀر آهي هڪ به ٻيو به ڪيل ٿيڻ ڏي. هيٺ توڻ هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيدين سان وڙهندين ۽ ٻل تون پنهنجي ٻي تلووار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساهي ٻڌڻ لاءِ ٻڻي ڪوري ۾ هلي ويئي، جيئن نرڪي ٻي ڇيڙ ٻيڙ ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي پٺيان

وقت پنهنجي موت کي مهمل ڪري سگهيو. اوهان جي نالي
هي توبه ٿي مدار آهي.

— مونکي خبر آهي، جي عورائون بد ٻڌڻ ڪندي پڪڙي
وڃن ٿيون يا جن پنهنجي پريمن لاءِ مڙس کي زهر ڏئي
بد نپولس پوسان ڪايو ٿا جي ان موڪل ۾ موت جي سزا بدلا
غلامن سان ٿلوار جي تعليم وٺي رهن ٿيون هيون، پر اها ڪا اوهان
جي ملڪ جي ذرا حداي نه پر وندر جو هڪ واهياف طريقو آهي.

— ڪرار ٿي سگهي ٿو سر زمين-روم اي اهڙي روم جي
ناشدن هي بي عزتي ڪئي آهي، پنهنجي گذريل ڪاميابي
پنهنجو حوصلو وڌائي ڇڏيو آهي، اهو صاف ظاهر آهي هيئن
وڌيڪ دٻس آهه وڃائي اڄ جي دوندو ڪيل لاءِ ڪاڏي
آهيان کان پرکي هڻي وڃي. پنهنجي زبان درازيءَ جي اها سزا
آهي ته اڄ توکي سڄو هٿ پٺيان ٻڏي ڪهي سان وڙهڻو پوندو.
— اوهان! نه اهو به صاف ظاهر آهي ته اوهين پنهنجي

وڌيڪ ڪاميابي ڏسڻ لڳا ڇاهيو. پر مان ڪنهن به ظالم ۽ بد
واري نه آهيان. مان ڪا رومن ناعيبان جا پنهنجي اڳي
جهڙائي ڇڏيان نه ڪا مصر جي ڪلوٽيٽرل جو پنهنجي چاهين
تي ٽانگ سمهاري پنهنجي ڪير سان سندن زهر بدلي ڪريان.
مان اوهان کان رڳو هڪ ئي ڳالھ گهران ٿي ته مونکي اڄ ڪنهن
به عورت سان وڙهڻ لاءِ نه ڇڏو وڃي.

— نه ڪو آهي ته توکي پهرين پنهنجي پٽ سان ٿا لڙائون.
رئيس آيجل ئي ڏک هڻيو. هڪ چار موت ڄامڙو ٿلوار کڻي
ڪورب مان ٻاهر نڪتو. ڏسندڙ ئي ڏسندي مهٽل جي گنجهو
فضا ڪل ۽ چرچي ۾ بدلي وئي. هو ٿورو لنگرائيندو هلي
رهيو هئو. سندس منهن ۾ رانديڪو واري مرڪ هئي ۽ هو
سورڪس جي مشوري وانگو حاضرين ڏانهن چڻ 'راه راه' لاءِ

واجبائو لڳو. سڀني کسي سلام ڪندو هو اڳتي وڌيو ۽ ٽپ ڏيئي اميزان جي بيمت تي چڙهي کيس پاڪو پاڻي سندس چپ چمي ورتائين. محفل ۾ ڪل جو ڦوهارو ٿاڻي نڪتو. جيئن ڪو نانگ يا وچونءَ کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪندو آهي، تيئن هن ڄامڙي کي لاهي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ کانئس پري هڻي ويئي. هڪ شخص اتي عورت جي ساڄي ٻانهن کي پٺيان نوڙي ۽ سان ٻڏي آيو.

ڏسندي ڏسندي ڪيل شروع ٿي ويو. مهمانن جي اوڳراڻن جو آواز تلوارن جي جهنگار کي راند جو روپ ڏيئي رهيو هئو. ”ذپ-ذپ-ذپ-ذپ“ ڄامڙو ڪجهه، ته پنهنجي قد سبب ئي مستري ٻڌا ڪري رهيو هئو ڪجهه سندس سپاءَ ۾ مذاقي ٻڌي لڳو جو هو هر اميزان کي اک هڻي عجيب آواز ڪري کيس فاحش اشارا ڪري رهيو هئو. هنجي تلوار عورت جي بيمت تائين مس ٻڌي پهتي. ٻي گيرارڊيسڪا ڪپي هٿ سان به اهڙا ڦڙڙا سان وار ڪرڻ لڳي جو هن کان جلدي ئي ڪل مستري وسري ويئي ۽ هو پنهنجي جان بچائڻ ۾ لڳي ويو. ڏهه منٽ به ڪونه ٿيا هوندا جو بجلي چمڪي ۽ غلام جو سر ڪرڪيٽ جي بال جيان ٽپ کائي پريان رکيل جونين پليٽن مٿان وڃي ڪريو ۽ ڌڙ وڪيٽ وانگر اُٿي ڪري پيو. پليٽن جي آواز سان ڪڏ تارڻن جي گڙگڙاهٽ به گونججي اُٿي. ٻي اميزان مهمانن جي واھ واھ ڏانهن ڪوڏيان نه ڏيئي ڏانهن نفوس سان نهاريندي وڃڻ لڳي ته امير اُٿي چيو ”نرس نرس اڃا سوڀر آهي هڪ به ٻيو به ڪيل ٿيڻ ڏي. هيڊمر نون هڪ ئي وقت ٻن آفريڪي شيددين سان وڙهندڙين، ٻن نون پنهنجي ٻي تلوار به ڪٽي اچ.“

هوءَ ڪجهه ساھي ٻڌڻ لاءِ ٻئي ڪمري ۾ هلي ويئي، جيئن نرڪي ٻي ڇيڙ پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت منڇ جي پنڊان

ٿامڻي هڻي ويو ۽ مڙبان جي آواز سان گڏيل هڪ ئي غصي
يڙيل آواز نڪتو ”ڇو؟ ڇو؟“

— ڇو نه. اوهان رومنس نه ٻولائين وانگر ڳجهيءَ طرح
ڇوڪڙيڙا آهيو. اوهان ڪچيون ڇوڪڙيون سان عشق ڀرمائي ڄاڻو.
اوهانجن فيلسوفن ۽ شاعرن نه ڇوڪڙيون جي خوبصورتيءَ تي
شعر لکيا آهن. ٻولان ڇو انقلابون (پليٽو) آهن کان آهيو. رهيو
۽ اوهان جا بهادر سمزر ۽ آئنيٽوني به ان شوق جو لطف وٺڻ
کان رهي نه سگهيا. هي ڏسو، بنا ڏاڙعين يا مڇن جي رهڻ
آيل لسراڻ ڇوڪرا، جي رنگورنگي ڪپڙا ڪلهن تي ٽوڪاڻهندا،
هتي به ڳجهي رهيا آهن. سي سڀ ڀڪه ٿي ڀڪه اوهان مان
ڪنهن نه ڪنهن جا معشوق هوندا.

امير رڙ ڪري ڇڏو. غبردار گيرارڊ اسڪاڻ ٽون پنهنجي
اولاد کان ٺاهڻ وڃي رهي آهين. ٺوڪي ڪوئي حق ناهي
آسانتي ڪنهن شوق تي نڪتو ڇهين ڪرڻ جو. اهو نه وسار
نه ٽون هڪ نمڙي آهين. اسان ٺوڪي مارار ڪوا آهي، ان
لاءِ ٺوڪي اسان جو شڪوڪلار ٺيڻ گهرجي.

نه اوهان ماربو ڪونه آهي نه پنهنجي شوق کي زنده رکڻ
لاءِ. اوهان هزارين عورتن کي ٽلوار ٻاڙي سيکاري مڇلن ۾
ٻن ٻن کي ويڙهائي عوني راند ڏسڻ جا عادي ٿي ويا آهيو.
مان گذريل يارهن مهينن کان اوهان جي دل بهلاو لاءِ لڙي رهي
آهيان. مون اٽڪل ۲۰۰ غلام، خطولاڪ ڏوهاري، ڪولي عورتن
۽ مردن کي هنن مڇلن ۾ پنهنجي ٽلوار جي گهاٽ اٿاريو آهي.
اوهن ڇهين ڪڪڙن کي ويڙهائي ٽارڻيون وڃاڻيندا آهيو، ٽهين
ٽي هنن مڇلن ۾ عورتن کي ويڙهائي، ماري، ٽارڻيون وڃاڻيندا
آهيو، اوهان جي هر مڇل شراب سان شروع ۽ ڪون سان ختم
ٿيندي آهي. اوهان وٽ جي عورتن جي حسن جو قدر هجي

ها ٺه هيندن هزارين عورتن کي پنهنجي روشني لاءِ هڪ ٻئي کان پاڙي تي وٺي کائڻن هي ڪم ڪرايو هاءِ؟

پارين ۽ ٽيبل تان آواز آيو — هن بڪايل عورت ڪي، هن محفل کانچوءِ، جيڪڏهن هيءُ اڄ به اچي وڃي ته ان جي انعام طور مان هم بستر ڪوڙ لاءِ تيار آهيان. حاضرين ۾ ٽهڪڙو مڃي ويو.

— انعام مون سوين ڪٽيا آهن ۽ اهي منهنجي مالڪ ڪي ملندا پئي رهيا آهن، جن مان خوش ٿي مولڪي امر ڪوڙ لاءِ هن منهنجو پٿر جو بست به ٺهرائي رکيو آهي. مولڪي نه لڳي ٿو ته هڪ ڏينهن روم ڊگهو سهڻن بيچان پتلن جو ملڪ رهجي ويندو ۽ ان جو شرف ته آهي هتي جي بست تراش ڪي نه ڪو اوهان ٻارن اميرن کي، جي عورت کي هم بستر ڪوڙ ٿي بهادري ٿا سمجهن. جي اوهان مان ڪنهن ۾ دم هجي ته مان للڪار ٿي ڪريان پنهنجي تلوار سنڀاليو. غلامن کي ويڙهائڻ بجاءِ اڄ اوهان مان ڪوبه مون سان به هٿ ڪري.

امير رڙ ڪئي — زبان دراز عورت! اڄ تون زبان جي تلوار هلائي رهي آهين. توکي اسان سان هڪ ڪوڙ يا اسان کي للڪارڻ جو ڪو حق نه آهي. توهان لڙائي ڪوڙ اسان جي عزت جي گهٽتائي آهي. تون هڪ هزاريل لڙائيءَ مان هڪڙيل عورت آهين ۽ تون ڪهڙي ملڪ مان آئي آهين سان به سڀني کي پليءَ پانٽ خبر آهي — اهو ملڪ جتي مردن کي زندهه نه ڇڏيو ويندو آهي. عورتون جنگ ۾ مردن کي پڇاڻي انهن مان ٻار پيدا ڪري مردن ۽ پٽن کي تلوار جي حوالي ڪري ڇڏينديون آهن ۽ ڏينهن کي پالي لڙائيءَ جي تعليم ڏينديون آهن. اهڙان! اهو نه وسار ته اسان توکي ۽ ٻين هيتري عورتن کي تلوار ٻاڙيءَ جي وڌيڪ سکيا ڏني آهي ته توهين پنهنجو بجاءِ ڪري جيترو

نامي هتي ويو ۽ مڙبان هي آواز سان گڏيل هڪ ئي غصي
برال آواز نڪتو ”ڇو؟ ڇو؟“

— ڇو نه. اوهين رومنس نه يونانين وانگر ڳجهيءَ طرح
ڇوڪڙاڄار آهيو. اوهان ڪڇيون ڇوڪڙون سان عشق فرمائي ڄاڻو.
اوهانجن ڏيلاسوفن ۽ شاعرن نه ڇوڪڙن جي خوبصورتيءَ تي
شعر لکيا آهن. يوانن ڇو املاطون (پلاٽو) نه ان کان آڃو نه رهيو
۽ اوهان جا بهادر سمزر ۽ آئسٽوني نه. ان شوق جو لطف ولڻ
کان رهي نه سگهيا. هي ڏسو، بنا ڏاڙهن يا مڇن هي رهڙ
آيل لسراڻ ڇوڪڙا، جي رنگوننگي ڪپڙا ڪلهن تي ڦڙڪائيندا،
هتي نه. گهڻي رهيا آهن. سي سڀ ڀڪه ڀڪه اوهان مان
ڪڍن نه. ڪڍن جا معشوق هوندا.

امر رڙ ڪري ڇڏيو. خبردار ڳوڙاڻ ڀڪا! تون پنهنجي
اوقات کان ٺاهو وڃي رهي آهين. اوکي ڪوئي حق لاهي
آساني ڪڍن شوق تي نڪتو. چئبي ڪرڻ جو، اهو نه وسار
نه. تون هڪ ڏيندي آهين. اسان اوکي مارڻو ڳوڙا آهي، ان
لاءِ اوکي اسان جو شڪرگذار نيٺ ڪهرجي.

— اوهان مارڻو ڪونه آهي نه. پنهنجي شوق کي زنده رکڻ
لاءِ. اوهان هزارين عورتن کي ڏاواراڙي سڀڪاري مڪملن ۾
تنهن کي ويڙهائي خوني راند ڏسڻ جا عادي ٿي ويا آهيو.
مان گذريل يارهن مهينن کان اوهان جي دل بهلاو لاءِ لڙي رهي
آهيان. مون اٽڪل ۲۰۰ غلام، غورلاڪ ڏوهاري، ڪوئي عورتن
۽ مردن کي هنن مڪملن ۾ پنهنجي ڏاوار جي گهاٽ آڻايو آهي.
توهن جيئن ڪڙن کي ويڙهائي ٽاڙيون وڃائيندا آهيو، تڏهن
ئي هنن مڪملن ۾ عورتن کي ويڙهائي، مارڻ، ٽاڙيون وڃائيندا
آهيو. اوهان هي هر مڪمل شواب سان شروع ۽ خاتم سان ختم
ٿيندي آهي. اوهان وقت جي عورتن جي حسن جو قدر هجي

روم ۾ هڪ رات

— چٽرو ناڪيال

اڃا اسانجي هن محفل ۾ اوهين جانبازيءَ جو هڪ وڏيڪ ڪارنامو ڏسندا. هن ٽلوار باز اميزان عورس کي اوهان ٻين نه شاهي مهمان نواز اميون جي دعوتن ۾ ڏسي چڪا هوندا. سڄي روم ۾ هن جو ڏاڪو ڄمي ويو آهي. اسين روم جا باشندا بهادري ۽ سونهن جا ڪوڏ يا آهيون. اسان جا آکاڙا ۽ راندين جا ميدان ترڻ جا ٽلاءَ ۽ ٽلوار بازيءَ جا تعليم گهر، اسان کي ميدان-جنگ لاءِ هميشه تيار رکندا آهن ۽ ان لاءِ اسان کي متاثر ڪندي آهي، جسماني سونهن. حسن اسانجي روح جي خوراڪ آهي ۽ توهين هن عورس ۾ ائيني چيزون ڏسندا.

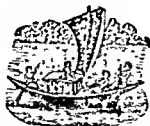
رومن رئيس اڃا اهو ڄميو ٻورو ئي ڪيو ته هڪ ڪمري مان هوءَ پاڻ جهڙي ئي سنهي ۽ ڊگهي ٽلوار ڇمڪائيندي ٻاهر نڪتي، هڪ ئي ڪپڙي ۾ ملبوس! پر هن جا ڪلها ۽ سٿرون اگهاڙيون هيون. ڪڏيل وار ڊگهي ڳچي ڇمڪندڙ اڪيون جهنڊار نڪ، گوري ۽ لسي ڇمڙيءَ تي ڪٽي ڪٽي گهاون جا نشان، ڊگهيون چنگهون ۽ ٻيون ۽ رسين سان ٻڌل سنبڊل، چٽڪ هال ۾ لڳل سفيد سنگموري پتلن مان ڪو ٽپ ڏيئي هيٺ لهي آيو. انڪري ٻيا موداڻا اگهاڙا پتلا، حاضرين وانگر اڪيون ٽاڙي کيس نهاريندا ئي رهيا. هڪ ۾ اگهاڙي ٽلوار سبڊس سونهن کي تيز ڌار ڏيئي ڇڏي هئي.

امير جي جملي جو جواب ڏيندي هن چيو ”عورس جي بهادري ۽ حسن جو قدر اوهين ڄاڻو.“ مهمانن جو منهن

جڏهن ٿيندڙون ٿيندو، پڙهندو آهيان، پڙهندو آهيان اڏهن
 من ۾ گهڻو چوڻ پيدا ٿيندو آهي. 'پوس' اڄ هر ناڳوڪ جي
 مڃوري ٿي پئي آهي. شايد اهائي خصوصيت منهنجي نظر
 ۾ آهي ۽ ڪهاڻي ۽ ڪي اهڙيون ٻڌائي اچي آهي.

هي ۽ ڪهاڻي جڏهن ڪجروائيءَ ۾ 'چاندي' مڙن ۾ چڻي
 هئي اڏهن ڪجهڙن سجاڳيءَ، بالڪن خط لکي ان کي خوب
 ساراهيو هئو. اهو به اڻڻاڪ ٿي چئبو هو هي ۽ ڪهاڻي 'سورن'
 ۾ ٿي ۱۹۷۷ ۾ پڙهڻو ڏنو وڃي هئي.

— هوند راج بلواڻي

ٽيمر بيهوش ۽ درد کان بيهال هوندي به هو چاهي ٿو. هن جي اڌ ميل سروي کي مئٽرنيٽي هوم ٽائين پهچايو وڃي جنهن هُو ڪنهن کي نياپو ڏيئي سگهي ۽ هن جي پٽيءَ کي بهيڙا کان نجات ملي سگهي.

پوءِ هُو اُٿي نٿو سگهي. هن جي سروي مان چٽ سموري سگهي نڪري چڪي آهي. هن جي سروي جي اُنڪ اُنڪ ۾ پُرور آهي. ۽ ائين ئي هن جو سروي بيهان ٿي وڃي ٿو.

هوڏانهن پٽيءَ جي حالت به تمام نازڪ بڻجي وهي آهي. گهڻو وقت لڳل، ڦٽڪل، ٽڙڦٽل کان پوءِ هوءَ به سدا لاءِ شانت ٿي وڃي ٿي.

پوليس اُچان به آئي آهي. ڪير چاڻي ايندي به يا نه! ايندي نه پوءِ مٿاڇريون پهچائون ڳاڇائون ٿينديون. گونڊن کي ٻڪڙيو ويندو پوءِ آخر ۾ سڀ لاش مت ٿي ويندو.

— 761/5, Textbok Board Qrts, Sectore-24 Gandhinagar-382 023 (Gujarat)

هيءَ ملهه جي بهارين ڪهاڻي ڇو آهي؟

’بن ٻڙن جي وچ ۾ آڄ جي ’ڊسٽرب‘ ٿيل زندگيءَ ۾ بي سلامتيءَ جي ڪهاڻي آهي ۽ ڊپ ۾ هراس ۾ جيئندڙ عام ناڪرڪ جي جان- مال جي سلامتيءَ جي ڪاٺي گھرندي ڪانهي. لوڪهاڻي راج ۾ به، اسماڪڪ عنصرن جو ٻول بالا آهي. پوليس جي اُڪھوٽ آهي. اهڙين حالتن ۾ عام ناڪرڪ جي حالت ڇنڊ جي ٻن ٻڙن ۾ ڦاٿل اناج جي ڍاڻن جهڙي آهي. هيءَ سڃندو رهڻ ئي هن جي نصيب ۾ لکيل آهي.

ڪهاڻيءَ ۾ ذڪر ڪيل گھڻائين سان ملندڙ جلندڙ گھڻائون

”شڪر آهي جو توهان موٽي آيا آهيو. گوليءَ جو آواز
ٻڌي مان نه ٻڃي وائي هئس.“

”خبر ناهي هيءَ لڙائي ڪجهه ستائين هلندي.“
”مها وڙهندي وڙهندي پاڻهه ڇپ ٿي ويندا“ انهن
ڇٽي پٽن، پٽيءَ کي دلداري ڏئي ٿي: ”وڙهي ڪن وري
پڙا وڌي وڃڻ ڪري هوءَ چور ٿي.“ ”مولتان هيءُ وڌيڪ
سنو نغو وڃي. اٿس. مولڪي ڪنهن به طرح مئٽرنٽي هوم لائين
پهچايو يا...“

”مان ڇا ڪريان، سشي! مان انهيءَ درد سمجهان ٿو پر...“
”مان نه مري وينديس.“
”انهن نه ڇو.“
”ان بل پٽي ڏر ڪي اوي ٿي.“
هو ڏکي وڃي ٿو.

پٽيءَ جون اکيون اڏاڏا لڳيون آهن، دم گهٽجڻ لڳو آهي.
هوءَ زور زور سان گهٽجڻ لڳي ٿي. هن جي چپ ٻاهر نڪري
آئي آهي.

هو ڪجهه ڊار لاه ڪر سر ٻڙجي واپس آهي.
انڌهن هن جي ڊال من ۾ اڇاڻڪ غضب جي طاعت اچي
وڃي ٿي. هو بنا هڪ منٽ به اجازت وڃائڻ جي ٽڪڙو ٽڪڙو
ڊر طرف وڌي ٿو ۽ ڪڙو گولي ٻاهر نڪري اچي ٿو.
هن جا قدم مئٽرنٽي هوم طرف وڌي رهيا آهن.
ان وقت شروعات ڪندي هڪ گولي اچي ٿي ۽ هن جي
سميئي کي پار ٽڪري لنگهي وڃي ٿي. هن جي چاٽيءَ مان
خون ٻوڙ ٿوهارو ڇٽي لڪري ٿو. هو پاڻ سڀالڻ جي ڪوشش
ڪري ٿو پر سندس قدم لڙڪڙاڻجڻ لڳن ٿا ۽ هو ٿان ٿي ڪري
پوي ٿو.

ڪاٺي عرصي کان لڇندي ٿيڪندي هوءَ ڇوٽ سائي ٿي چڪي آهي. ڪنهن نامعلوم خوف کان هن جي ڇائي ڌڙ ڪٽا لڳي ٿي. هرءَ اشاري سان پٽيءَ کي پاڻ ڏانهن سڏي ٿي. هو ٻليڪ جي ڀرسان اچي بيهي ٿو.

”ڏسو... ذرا سنبالي وڃجو. هنن مٿن گولڊن کي به هن وقت ئي.. اٺ ڏاڍو سور ٿو ٿئي.“ پٽي چوي ٿي.

هو نيز قدمن سان در طرف وڌي ٿو. در جو ڪڙو لاهي هڪ طاق هوريان هوريان ٿورو کولي ٿو ۽ ٻاهر اچائي ٿو.

ٻاهر گهٽيءَ جي رستي تي ٺهليل شيشي جا ٽڪر سج جي روشنيءَ ۾ پيمڪي رهيا آهن. هڪ ٻي ماڻهو رستي تان لنگهندو نظر نٿو اچي. پٽي ڪرو هن جا زخمي ٿيل ڪجهه گولڊا پٽ تي ڪرايل آهن. مٿس جهڙو ماحول آهي.

لا.. ٺا...

اڇاڪ هڪ کولي چٽي ٿي ۽ اڀر وقت ئي ڪنهن ماڻهوءَ جي ڌار بندڙ چيخ ٻڌڻ ۾ اچي ٿي. هڪ وڌيڪ موت ٿيو.

چيخ ٻڌي هو ٻڌجي وڃي ٿو. نيزيءَ سان در پڪڙي وڌا وڌا ساهه کڻڻ لڳي ٿو. ٻاهر نڪرڻ مشڪل آهي ڇو ته ڀڻ ڀڻ ڪري ٿو ۽ وري ڪڙو لڳائي اندر لنگهي اچي ٿو. کوليءَ جو آواز پٽيءَ به ٻڌو آهي. هوءَ پنهنجي سموري طامع لڳائي اٿي ويٺي آهي. هوءَ من ٿي من ۾ پنهنجي پٽيءَ جي وڏي آواز جا لاءِ ڀڳوان کي ٻار ٿيڻا ڪوي ٿي.

هو موني آيو آهي. پٽيءَ کي خوشي ٿئي ٿي. هوءَ پنهنجي ٻيڙا وساري سنئون جو ساهه کڻي ٿي. ”ٻاهر نه گواپياري اچا چالو آهي.“

جو ڀڄو ڪري رهيو هئو. ڀڄو ڪندي ڪندي اڪ ڏسي
 در وٽ آي رڪجي ويو هئو. در وٽ بيلي ايلي ڀنگ هيٺان
 لڪي ويٺل ڏاڍي ڪٽي ڏانهن يڪ ٽڪ گهڙي رهيو هئو.
 هن ان وقت ڏاڍي ڪٽي ڪي اڪ ڏيکاري ٻاهر ڪڍڻ
 چاهيو هئو پر ڪٽو هئو جو لڳاتار ڪڙن ڪڙن آي ڪري رهيو
 هئو. ڊپ وچان هن جو بهاب به وهي ويو هئو. اڪ جي
 ڊپ کان ڏاڍي ڪٽي ٻاهر نڪرڻ چاهيو پئي پر در وٽ ويٺل
 پنهنجي دشمن کي ڏسي ان کي عمت آي نه پئي آي.

هن پوءِ سمجهه کان ڪم وٺي ٻيڙين شڪاري ڪٽي کي در
 کان ٻاهر هڪالي ڪڍيو هئو ۽ پوءِ ڏاڍي ڪٽي کي ڏاڍي
 ڏاڍي، ڀڄائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي.

اڄ هن جي حالت به ان ڏاڍي ڪٽي جهڙي آهي جنهن
 لاءِ پئي راهون ٻيڙا بندڙ آهن. پٽيءَ جو درد هن کان سٺو
 نٿو رهي ۽ ٻاهر ڪوڙ شور لڳو پيو آهي. انهن مهمان جي اچڻ
 جي خوشي، بي وقت هلي آئي آهي.

۽ ٻاهر اچا ضرر آهي.

هن جي اکين اڳيان اچا به پئي، سرون، لاهون، شهنشون اچي
 رهيون آهن ٻاهر وقت ٻاهون ٻيڙي ٻيڙو آهي. رڪي رڪي
 گولمن جا لڪاء هن جي ٻاهر نڪرڻ لاءِ ڪٽي ڪيل اوري
 گهڙي شڪتيءَ کي وڌيڪ ڪمزور بڻائي رهيا آهن.
 پٽيءَ کائي عرصي کان ڪراهي رهي آهي.

هڻ پٽيءَ جي ٻيڙا ڏسي اٿو.

”نه، ڇا به ٿي پوي، مان ويندس، ٻاهر ويندس. اوسان آي
 به منترائي هوم آهي. اٿان ڪنهن نه ڪنهن کي ڇڏي وٺي اٿو
 اچان.“ هڻ پٽيءَ کي آلم ڏيندي چوي اٿو.

پٽيءَ کي مڪتيءَ جو مارڪ وڃي رهيو اٿندو نظر اچي اٿو.

هن شهر ۾ عي ڪو بهراون دفعو انهن ڪوٺڻ ٿيو هئو.
 ڳوٺڻ جي ان اولهن جون سنهون ڀڪراون اڪثر هتي لڳندا آهن
 رهندون آهن. ننڍي ننڍي ڳالهه تان وڏو طوفان مچي
 ويندو هئو. انهي اولهن جا سر ڪرڻا پنهنجي طاقت جي نشي
 ۾ ماڻهن جو ساءُ مٿ ۾ ڪري ڇڏيندا هئا.
 پر اڄ ته عدلي چڪي هئي!

عُ سوچي ٿو، جيڪڏهن هو ڊوڙندي ڊوڙندي حادثي
 جو شڪار ٿي پوي ها، يا هن جي مغز کي سڙيا وائڙ جي بوتل
 لڳي ها، يا هن جو ٻانهون اوعِي شيخ لڳا سان ٻڪار ٿي پون
 ها، يا...

ان کان اڳتي عُ ڪجهه سوچي نٿو سگهي. هن جي اکين
 اڳيان اونداهه اچي وڃي ٿي. هن کي هن ننڍي شهر جي ماڻهن
 جي عيائتي جوڪر واري لڳي ٿي. ڳوٺڻ جي ان اولهن جي
 چڪراڻ ۾ هتان جي ماڻهن ڳهڙو سٺو آهي. هن کي ڪڏهن
 ڪڏهن نه هن شهر لاءِ گهڻي نشرت ٿيندي آهي. هڪ اڌ دفعو
 نه هن کي عي شهر ڇڏي وڃڻ جو ارڙ خيال آيو آهي، پر وڃي
 ڪيڏانهن؟ ڪهڙي خاطري ته انهيءَ شهر ۾ شائتي هوندي!
 هُو وري سوچ ۾ پئجي وڃي ٿو. ان وقت پتتي وري اڇاڻڪ
 رڙ ڪري ٿي!

هُو پتتيءَ جي ٻيڙا متسوس ڪري رهيو آهي. پتتي جلد ئي
 ڪنهن 'مئنورنٽي هوم' (ويپر گهر) پهچائڻ لاءِ چئي رهي آهي.
 پوندي پوندي لڳي رهي آهي. پر هُو...

هڪ دفعي هن جي گهر ۾ هڪ ڏاڍو ڪٽو ٽيزيءَ سان
 ٻڌندو آيو هئو. ٻڪڙ ڀنگ جي هيٺان گهسي وڌو هئو.
 ان جي ٻيٺان هڪ قدآور ڀوائٽو ڪٽو ٻڌو گهسي اچي ها، هو هن
 ٻڪڙ هڪ لڪ ڪٽي ورتي هئي. ٺڪاري ڪٽو ڏاڍي ڪٽي

ٻن پڙن جي وچ ۾

— هوند راج بلواڻي

هو هڪ رات وري پنهنجيءَ ٽوڻندڙ پٽيءَ ڏانهن ڏسي اٿو. کيس پنهنجي اهرسيءَ تي وڃر اچي. هڪ طرف پٽي ويار هي سؤرن کان ٽٽڪي رهي آهي، ائي طرف ٻاهر لڪوڻ هون وانئون ٻڌ آهن. اُچ عؤ پنهنجي حالت تي گونگا ڳوڙغا ڦاري رهيو آهي. هنن هي حالت ڀر ڪٽڻل پکيءَ جهڙي آهي، جيڪو اڏامڻ چاهي اٿو، پر اڏامي نٿو سگهي.

ٻاهر شور آهي. اُجا ڪلاڪ کن اڳ-ئي نه هيترو ڪجهه ئي گذريو آهي. گولڊن جي ان ٽولن جي چڪوي-ئون ٽون، مان مان، گار گند لولهياري، ۽ ان ڪانهه.....

سرواڻا وائر بولن جا ٽڪرا شور جي مڪه. گهٽيءَ ۾ پکڙهي ويا، ڇوڙا ٻيل ماڻهو پنهنجن ارادن جي گورن ۾ خوف و جان لڪي درياڻا لڳا، گولڊن جي زوردار چڪري اُجا ۾ جيبش ۾ آئي. لڏين جا وسڪارا اڻڻا لڳا. سرون، پٿر، لوعي ٽپتون - جهنگلي جهنگو هٿ آيو، جنگ جي ميدان ۾ گهڙي بهر. ڏسندي ڏسندي زوالورن ۽ پستولن سان گولن چٽا جا آواز ٻڌا اڻڻا لڳا.

هو غصه ڪري هڻ ڇوڙا ٻيل ۽ ڇوڙا وڃن وڃن کيس پنهنجي گهر چوڻي ڏانهن آيو هئو. هن پنهنجي گهر ۾ لڪي، ڏوڇو ڪڙو، ٻيل، سک جو ساهه کنيو هئو. هن جي پٽيءَ کيس واپس آيل ڏسي آلف ٿيو هئو.

هن شهر ۾ هيءُ ڪو پهريون دفعو ائين ڪونه ٿيو هئو.
 ڳوٺن جي ٻن ٽولين جون سنهيون ڇڪريون اڪثر هتي لڳنديون
 رهنديون هيون. ننڍي ننڍي ڳالهه تان وڏو طوفان مچي
 ويندو هئو. ٻنهي ٽولين جا سرڪندا پنهنجي طاقت جي نشي
 ۾ ماڻهن جو ساهه من ۾ ڪري ڇڏيندا هئا.
 پر اڄ ته حد ٿي چڪي هئي!

هو سوچي ٿو جيڪڏهن هو ٻوڙندي ٻوڙندي حادثي
 جو شڪار ٿي پوي ها، يا هن جي مغز کي سوڍا واڙ جي بوتل
 لڳي ها، يا هن جو ٻانهون لوهي شيخ لڳل سان بيڪار ٿي پون
 ها، يا...

ان کان اڳتي هو ڪجهه سوچي نٿو سگهي. هن جي اکين
 اڳيان اونداهه اڇي وڃي ٿي. هن کي هن ننڍي شهر جي ماڻهن
 جي حياتي جو ڪم واري لڳي ٿي. ڳوٺن جي ٻن ٽولين جي
 ڇڪريون ۾ هتان جي ماڻهن گهڻو سنو آهي. هن کي ڪڏهن
 ڪڏهن ته هن شهر لاءِ گهڻي نفرت ٿيندي آهي. هڪ اڌ دفعو
 ته هن کي هيءُ شهر ڇڏي وڃڻ جو به خيال آيو آهي، پر وڃي
 ڪيڏانهن؟ ڪهڙي خاطري ته انهيءَ شهر ۾ شائتي هوندي!
 هو وري سوچ ۾ پئجي وڃي ٿو. ان وقت پتني وري اڇانڪ
 رڙ ڪري ٿي!

هو پتنيءَ جي ٻيڙا مهسوس ڪري رهيو آهي. پتني جلد ئي
 ڪنهن ’مٽرنٽي هوم‘ (ويپر گهر) پهچائڻ لاءِ چئي رهي آهي.
 چوندي چوندي لڇي رهي آهي. پر هو...

هڪ دفعي هن جي گهر ۾ هڪ ڏاڍو ڪتو تيزيءَ سان
 پڄندو آيو هئو. ڪدم پلنگ جي هيٺان گهسي ويو هئو.
 ان جي پٺيان هڪ قذاور پوائنٽو ڪتو به گهسي اچي ها، پر هن
 ڪدم هڪ لٽ ڪٽي ورتي هئي. شڪاري ڪتو ڏاڍي ڪتي

ٻن پٽن جي وڇڻ

— هوند راج ٻاروڻي

هُوَ هڪ وار وري پنهنجيءَ ٿڙ ۽ ٿڌي ڏانهن ڏسي اُڻو.
کيس پنهنجي نمونيءَ تي رعب اُڻو آهي. هڪ طرف ٻئي
ڀاءُ جي سُون کان ٿڌي رهي آهي، ٻئي طرف ٻاهر نڪرڻ
هون وانڙن بند آهن. اُڃ هُو پنهنجي حالت تي کولڻا ڳوڙها
ڳاري رهيو آهي. هن جي حالت ڀر ڪٽيل پکيءَ جهڙي آهي،
جهڙو اڏامڻ چاهي اُڻو، پر اڏامي نٿو سگهي.
ٻاهر شور آهي.

اُڃا ڪلاڪ کن اڳ، ٻي ڏهه ٿورو ڪجهه ئي گذريو آهي.
گولڊن جي ٻن اولهن جي ڇڪري - ٽون ٽون، مان مان، گار گار
ٺولهه ماري. ۽ ان کان پوءِ.....

سڌا وائر وٽان جا نڪرا شهر جي مکيه گهٽيءَ ۾ پکڙيل
وڻا. هزارن ملهه پنهنجن ٻارن جي گهرن ۾ خوف وڃان لڪي
در پاڻ لڳا. گولڊن جي زردار ڇڪري اُڃا به حبش ۾ آلي.
لنڊن جا وسڪارا ٽوڙ لڳا. سرون، ٻٽر، ٺوڙهي شيڊون - جهنگلي
جهڙو هڪ آيو، جنگ جي ميدان ۾ جهڙي ٻيو، ڏسندي
ڏسندي روالڊن ۽ پستولن سان گولڊن چٽا جا آواز ٻڌ
آڇڻ لڳا.

هُوَ خوشحال هو جو خوف ۽ هراس وڃان ٻڇڻ وقت کيس
پنهنجي گهر جو ٻي در هڪ آيو هئو. هن پنهنجي گهر ۾ لڪي،
در جو ڪڙو پٽو، سڪ جو ساھ، کنيو هئو. هن جي ٻئي
کي به، کيس واپس آيل ڏسي آتو هئو.

۽ ٿورن ڏينهن کانچوءِ احوال آيو ته. اُسِيءَ صهيح سلامت سرحد پار پهچي ويو آهي... ۽... ۽ پوءِ هڪ نياپو آيو ته اُسِيءَ کي فوجين شوت ڪري ڇڏيو آهي.....

ٻڌندي ئي مون من ئي من ۾ ڀڙڪيو. ”سدا جيئي...!“

3/41, Adarsh Nagar, Bombay 400 025.

هيءَ مندوڪي ٻوٽرين ڪهاڻي ڇو آهي؟

مون کي هن ڪهاڻيءَ سان خاص قسم جي محبت آهي. جنهن دليرو پاڻو مون کي هن ڪهاڻيءَ لاءِ اتساهه بخشي، سو هڪ حقيقي سنڌ جو سورمو آهي، جنهن جي سنڌ ڌرتيءَ سان محبت اُڙلي آهي.

سنڌ ڌرتيءَ تي جيڪو اتهاس نهي رهيو آهي ۽ جيڪي سورويو انهيءَ اعليٰ ڊراما ۾ ڀاڱو وٺي رهيا آهن، تن مان هڪ هڪ عظيم افساني جو ڪردار آهي. مون کي ڪافي عرصي کان دل هڻي ته سنڌ جي هن ولولخيز سمي جي پس-منظر ۾ ڪي ڪردار خليفان، جن تي اسين فخر ڪري سگهون ۽ جيڪي سنڌ جي اڄوڪي روح جو درشن پُٺائين.

قوم جي قسمت ۾ طوفاني چئلينج ايندا آهن. ڪيئن ئي اها قوم اهڙي چئلينج کي منهن ڏيئي، تنهن مان قوم جي ڪردار جو درشن ٿيندو آهي. اهڙي هڪ جهلڪ کي جهٽڻ جي ڪوشش هن ڪهاڻي ۾ آهي.

— ڪيرت ٻاٻاڻي

مون چيو، ”ڪير آهي اوهان جي اور نظر؟“
 چيائين، ”گندوار آهي، ڇيلا - ڇيلايون سنڀاليندي آهي.“
 مون چيو، ”مان ايترو گندوار نه آهيان جو ڳالهه ڪي ڳنڍ ٻڌي
 سگهان. آخر چهرو به ڪردار جو آندو آهي؟“

ڏاڍي مذاقي ڏنگ ۾ چيائين، ”ادا، اڃا اعرابي اسڪول ۾
 ماستر بڻائي نه ڇڏيا ۽ ڇوڙيون نه سنڀاليندي هوندي نه ٻيو ڇا
 ڪندي هوندي؟“

”۽ اوهان جي اهرڪ ۾ اوهان مان ڪوتري حد تائين
 واعدو آهي؟“

”ڏاڍو - مون ڪاررواين ۾ هوءَ آسان سان ٻول آهي، هڪ
 اهرڪي ڪارڪر ڳنڍ چيان، جنهن کان سواءِ اڻڻاڻي - هڪ ٻيڻ
 مهال آهي....“

”ڇڏو سنڌ ڏريءَ تي شهيد مائي اختيار جون ٻوٽون ۽
 ڏوهينون مڇي مهڏان ۾ آيون آهن...“ - مون پنهنجي واضح ۾
 اهاڙيو. وڃڻ جو وقت اچي آيو هو. مون اُٿي کيس پاڪو ۾
 جهليو ۽ جڏهن جدا ٿياسون ته پنهجي جون اکيون آڏيون هڻيون.

ٻوٽي ڇاڙ هڻتا آسڻ جو ڪوبه احوال ڪونه آيو. آخر
 هڪ ڏينهن، دهليءَ مان لکيل هڪ مشعر خط مليو؛
 ادا.....

منهنجي من ۽ ارادي جا ٽپتا ڪهڙو اُڳتي چري نه سگهيا
 آهن. حال ئي الحال نه واپس آڻ ورتا. اکر سلامت هونديس
 ته وري ملاقاتون ڪنداسون، جيئي سنڌ!

اوهانجو پنهنجو

..... (آءُ)

۴ ٿورن ڏينهن کانپوءِ احوال آيو ته. اسيرو مهينج سلامت سرحد پار پهچي ويو آهي ... ۴ ... ۴ پوءِ هڪ ڏينهاو آيو ته اسيرو کي فوجين شوت ڪري ڇڏيو آهي.....

ٻڌندي ئي مون من ئي من ۾ ڀڙڪيو - ”سدا جيئي...!“

3/41, Adarsh Nagar, Bombay 400 025

هيءَ منجهي ٻوٽن ڪهاڙي ڇو آهي؟

مون کي هن ڪهاڙيءَ سان خاص قسم جي محبت آهي. جنهن دليرو پاڻو مون کي هن ڪهاڙيءَ لاءِ اتساهه بخشيون سو هڪ حقيقي سنڌ جو سورمو آهي، جنهن جي سنڌ ڌرتيءَ سان محبت اُڙلي آهي.

سنڌ ڌرتيءَ تي جيڪو اتهاڻس ٺهي رهيو آهي ۴ جيڪي سورويو انهيءَ اعليٰ ڊراما ۾ ڀاڳ وٺي رهيا آهن، تن مان هڪ هڪ عظيم افساني جو ڪردار آهي. مون کي ڪافي عرصي کان دل هئي ته سنڌ جي هن ولولائيز سمي جي پس-منظر ۾ ڪي ڪردار خلائيان، جن تي اسين فخر ڪري سگهون ۴ جيڪي سنڌ جي اڄوڪي روح جو درشن ڀسائين.

قوم جي قسمت ۾ طوفاني چئلينج ايندا آهن. ڪيئن ئي اها قوم اهڙي چئلينج کي منهن ڏئي، تنهن مان قوم جي ڪردار جو درشن ٿيندو آهي. اهڙي هڪ جهلڪ کي جهٽڻ جي ڪوشش هن ڪهاڙي ۾ آهي.

— ڪيرت باباڙي

مون چور، ”ڪر آهي اوهان جي زور نظر؟“

چيائين، ”ڳنڍاڻ آهي، ڇهه لک ڇهه ايون سڀا ايندي آهي.“

مون چيو، ”مان ايترو ڳنڍاڻ نه آهيان جو ڳالهه ڪي ڳنڍ ٻڌي

سگهان. آخر ڇهه ورهيه ڪرڻاڻو هو آڻيندو آهي؟“

ڏاڍي مذاقي ڏيک ۾ چيائين، ”اڏا، اوائلي اسڪول ۾

مستر ٻاڻي نه ڇڏيا ۽ ڇڏيا ٿا ڇهه ٿاڻيون نه سڀا ايندي هوندي نه بدو ڇا

ڪندي هوندي؟“

”۽ اوهان جي ٿڌوڪ ۾ اوهان مان ڪهڙي حد تائين

واحدو آهي؟“

”ڏاڍو-ڏهه ڪاررواين ۾ هوءَ آسان سان ٻول آهي، هڪ

اهڙي ڪارڪر ڳنڍ ڇان، ڇهه ڪانسواءِ انگلن ۽ هماري ڇوڻ

مهال آهي.....“

”ڇهه سنڌ ڏريءَ تي شهيد مائي اختيار ڪون ٿا ڇهه ڇهه

ٿا ڇهه ڇهه مڇي مڇن ۾ آهن آهن...“ مون پنهنجي وڃ ۾

اهاڙو. ڇوڻ جو وڃ ڇوڻ آيو هئو. مون اُٿي کيس پاڪو ۾

ڇهه ۽ ڇهه جدا ٿاڻيون نه ڇهه ڇهه آهن آهن ڇهه ڇهه ڇهه

ٻوڏ ٿي ڇا هئا آسرو ڇو ڪو به احوال ڪونه آيو. آخر

هڪ ڏينهن، ڏهائيءَ مان لکيل هڪ مختصر خط مليو:

اڏا.....

منهنجي مشن ۽ ارادي جا ٿيڻا ڪهڙو اڳتي چري نه سگهيا

آهن. حال تي الحال نه واپس ٿو وڃان. اڳوڻو سلام هوندس

آءٌ وري ملاڪاڻون ڪنداسون. جيئي سنڌ!

اوهانجو پنهنجو

..... (آسرو)

ان وچ ۾ مون واسطيدار شخصن سان آسپور جي مڻن بابت تفصيل ۾ ڳالهائون ڪري ورتيون. کين ضروري خاطريون ڏنڻ ۽ سهڻي شڪ ڏور ڪري ڇڏيم. هڪ عملي خاڪو تيار ٿي ويو. وڃڻ کان اڳ ۾ وري مان آسپور وٽ آيس. کيس ڏاڍو سهڻو ڏٺو. هو ڊائريءَ جو ورق لکي رهيو هو. مون کيس ذري پوڙي ڳالهه سمجهاڻي ڇڏي ۽ رٿيل پروگرام مطابق ذهن نشين ڪرايم. ڪڏهن ڪيئن ۽ ڪٿي اسين پنهنجو ڳنڍڻ قائم رکنداسون، سو به طم ٿي ويو. پوءِ ڊائري طرف اشارو ڪندي چيم: ”تيون ڏينهن راحت مون هڪ غير مذهب حرڪت ڪري ورتي.“

هن ڀڪڻ ڳالهه کي سمجهي ورتو. چيائين، ”ان ۾ ڪا به غير مذهب ڳالهه ڪانهي. هيءَ ڊائري منهنجو خانگي سرمايو ڪانهي. هيءَ ته قوم جي ملڪيت آهي ۽ اسان سڀني جو گڏيل ورثو آهي... اوهان کي ڪيئن لڳو منهنجو دستاويز؟“

”مون چيو، ”اوهين ته غضب جي نقاشي ٿا ڪريو. بارود پريو پيو آهي اوهان جي هودي ۾. شجاعت اوهان جي ورثي ۾ آهي... اوهانجو همت پهچڻ ان جو عظيم ثبوت آهي...“ پوءِ ٿورو مذاقي لهجي ۾ چيم، ”اوهان اهڙي بازو ڇڏي وڃ ۾ هڪڙو خوبصورت گل ڪيئن سانڍي رکيو آهي؟“

ٿورو هڻڪي پوءِ ڳالهه جي تند کي ڀڳندي چيائين، ”اوهين سڪينا جي فوٽي جي ڳالهه ٿا ڪريو نه؟ مان کيس سورت چونڊو آهيان...“ ڪن لاءِ هڪ خوني ڪٽار منهنجي ذهن جي پوڙي اڳيان چاڪاٽ ڪري ويئي. مون ذهن کي ڌوڏو ڏيئي ان کي هٽائي ڇڏيو. پوءِ هڪڙي گمان جي ذري- اڻ چيم، ”اوهان جي هيٺي جوڪم جي خبر اٿس؟“

ڏاڍي فخر جي احساس وچان جواب ڏنائين، ”صرف خبر نه پر ناز به اٿس!“ ۽ سندس چهرو چمڪي پيو.

کي سڄو کان ئي ميل پري لاهي ويو ته مون هن طرف رخ
 وڪيو. ٿوريءَ دير ۾ ڪجهه آواز منهنجي ڪن ۾ آيو. سمجهيم
 ته پيٽرول کي ڪو پٺلاءِ ٻيو آهي. سو جيڏانهن آيو هوس اوندانهن
 وٺي ڊوڙ ۾ وڃي هڪ ڏيڍ ۾ ويس. هڪدم ڳوڙن لائين
 اندر هليو ويس. وٽ ۾ وٽو وٺي، اُتي ئي جهڪي ويهي
 رهيس. ڪلاڪ کن کانپوءِ ٻاهر نڪري، وري ڪڙي ڪڍيم.
 پاڻيءَ ۾ ويهڻ ڪري بدن سڄو ڳوڙو ٿي ويو هئو ۽ ڏٺو ته
 ٻي به آهستي آهستي چڙهندو پيو وڃي. مون کي خود هوش
 ڪونهي ته ڪيئن سلامت اوهان تائين پهتس. شايد اهو دور
 ٿا ٿي سڄن...”

مون چيو، ”ٻيون-ٻيون، وڏيون-وڏيون جي ڏوٽي اوهان
 اڃا اڳوڻا...!“ همراھ کان وڏو تهڪ لڳوي وارو. چڻ هو
 ٻڪڙ جي ٻيو هجي. منهنجي لڏوليءَ جو مزو ماڻهندي ڇڏائين،
 ”ڏس ٻار هڪ آهي ماحول جي مڇوويءَ ۾ ٻيو آهي زبان
 سڳوريءَ جو ڍوڪو... ته ته پاڻ بس اُتي ڏهرين (ٺاسڪن) جي
 لست ۾ آهيون. ملن جي بلڪ لست تي اولن ۾ ٽنگهه ٻڌو
 آهيان.“

ايتري ۾ ڊاڪٽر ڇڪاس لاءِ آيو. سڀ ڪجهه ٻاراڪيءَ
 سان ڇاڇي، ڪو لستو تيار ڪري ڏنائين، جيڪو اردلي کڻي
 هليو ويو. ٻيو ڇڏائين، ”سڀ ليڪ آهي. ٻي هن کي گهٽ ۾
 گهٽ ٻن ڏينهن لاءِ مڪمل آرام جي ضرورت آهي.“ مان اشارو
 سمجهي ويس. مون آئيني کي چيو، ”منهنجي همت پوري خاطر داري
 آيندي. تون ڪنهن به قسم جو الڪو نه ڪجانءِ. ڊاڪٽر جي
 چوڻ موجب اوون آرام ڪر. باقي سڀ ڪجهه ليڪ ٿي
 ويندو...“

ٻئي ڏينهن مون کي منهنجي رٿا پٽائڻ واپس موٽڻو هئو.

ڇڏي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت ٻڃي ٻاهر
 ٿيان. تنهن کان اڳ ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوھين ته ساري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لونيءَ جي لڄ رکنداسون.
 سو جي سنڌ ڏينداسون...“

مون چيو، ”ٻو...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ٺهين دوست اڃا
 هو اٿي ويو.“ ”مڃت جي ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... ٻو ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استبداد
 ڪٽي آهي نه، هو وڏيون جي حورخانن ۾ جڳهه حاصل ڪرڻ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سڀڪڙو سنڌ
 ماڻهو ڄاڻو! سندس من ۾ مڃت جا گويا مچ پئي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لاڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن،
 جن جي هٿن ۾ انھاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن.
 مون دل ئي دل ۾ اهڙيءَ سرويچيءَ کي سلام پوري ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۽ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇڏا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوھين
 ٿڙندا. سو ڪٿار تي رکندا... هيءَ گهٽ، هيءَ بوسافت، ڄڻ رڻ
 ۾ واکو!“

”ها، موت جهڙو سٺو آهي، ٻو رڳي رڳي جا رٽپ ٺڪري
 ٿي، سا ويڙين جا ھان و ڌاري ٿي ڇڏي. رک هيٺان ٽانڊا
 آهن. ٿوڪون ڏيون ويٺا. پنهنجن جو ووڳ جو سودو، وه،
 ٻو! آهي. اڏا الله! ڏاکڻا مڙسن لاءِ سڄيون آهن.“

مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته پٺيانين،
 ”ها، موت جي چنڊ ۾ مان ٺڪري آيو آهيان. اولي، ڇڏ ه، مون

هو وڌو ٿاڻڪ ٻار ڪري هڪ بئوڪ جي سامهون پهچي چڪي هئي ۽ جڏهن ٻار اٿورو بئوڪ لڳايو تڏهن ٽوڙي ئي ٻروڙ ٻيهر ۽ اڪيون مٿي ڪٽي. سامهون ههرا، مون کي حيرت وڃڻ ٿي رهيا هئا، ڳوٺا مان ڪنهن ڪاٺ جي اٿر هيٺ هوس. ههراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪهري ۾ کڻي بستري تي لٽايو. ڪن ۾ هڪ ٽپاڪٽر وارو ٿيو، جڏهن ٻوري چڪاس ڪري هن کي مٿي هڻي ۽ اسان کي دلداري ڏني ته صبح تائين سڀ ڪهه ليڪ ٿي ويندو.

* * *

ٻه ٽي ڏينهن ٿيڪ ۽ ٻار سان بستري داخل ٿيڻ ڪري اهڙو ننڊ جو ڪمار چڙهيو جو سڄي مٿي چڙهي اچڻ جي سڪ نه بچي. جڏهن راتوڪن ههراهن مان هڪ اچي ٽرلڙاڙو آيو ته ههراهن سڄاڻ ٿيو آهي، تڏهن وڃي اک پٽي. نه چار ٻاٽيءَ جا چنڊا اکين تي هڻي اٿار ٿي اڪڙن قدمن سان سندس ڪوليءَ طرف ويس. ههرا، خون اڪيون دروازي ۾ ڪٽل هليون. مون کي ٽسي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين پر کيس روڪي، بستري تي اچي کلي لڳي ۽ چيو، ”جهڙي - بند!“ جهڙي آواز ۾ چيائين، ”بند! جهڙي... اسان جي امڙ!“

سندس ڪهڙوڙيءَ چڙخاڻ ڪندي، مان سندس احوال حاصل ٿيڻ لاءِ آواز ڏنو ته غرس. پڙ هو آواز ڏنو. مون کي پنهني سموري وائڻ ٿيڻ ۽ پنهني مهن جي لڙڪ لڙڪ کان واقف ڪيائين.

مون چيو، ”اسپر (پنهني طرفان ڏال مڙهي ٿالو) بند جو ڪهڙو حال آهي؟“

بند کي پڇڙن جي حوالي ڪري ويا آهيون ۽ هالي ٿا. ”وڏو“ هن جو اهڙو جواب ڏنو ته پنهني اندر ئي

ڇيڙ ڇيڙي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت بچي ٻاهر
 آيان، تنهن کان اڳ ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوهين ته ماري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لوتڻيءَ جي لڇ رکنداسون.
 سو جي ست ٿي پنداسون...“

مون چيو، ”ها...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ڏهين دوست!“
 هو اٿي ويٺو. ”مڙهه جي ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... ٻو ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استعدا
 ڪئي آهي نه، هو وڏيون جي حوٽانن ۾ جڳهه حاصل ڪرڻ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سيڙو سنڌ
 ماڻ جو جائزو! سندس من ۾ مڙهه جا گويا مڇ پئي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن،
 جن جي هٿن ۾ لٽاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن،
 مون دل تي دل ۾ اهڙيءَ سرويچيءَ کي سلام پوي ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۾ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇٽا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوهين
 لڙندا. سو ڪٿار تي رکندا... هيءَ گهٽ، هيءَ وسعت، جڳ رڻ
 ۾ واڪو!“

”ها، موٽ جهڙو سنڌو آهي، ٻو رڳي رڳي جا رٽپ نڪري
 ٿي، سا ويڙين جا هان و ڌاري ٿئي ڇڏي. رڳ هيٺان ڏانڊا
 آهن. ٿوڪون ٿيون ويٺا. پنهنجن جنو وويڪ جو سودو، وه
 برابر آهي. اڏا الله! ڏاڪڙا مڙس لاءِ سڀيون آهن.“

مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته ڇپاڻين،
 ”ها، موٽ جي چنبي مان نڪري آيو آهيان. اوليٰ ڇڏهن مون.“

جو وڏو ڦاٽڪ ٻار ڪري هڪ بئريڪ جي سامهون پهچي چڪي هئي ۽ هڏهين ڌراڻوڙو اڀرڪ اڳاڙو لڏهين ڌوڏي تي ٻروڙ پير ۽ اکيون مٽي ڪمر. سامهون همراھ مون کي حروف وچان ڏسي رهيا هئا، ڪوڙيا مان ڪنهن ڪاٺ جي اتر هيٺ هوس. همراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪوري ۾ کڻي استري تي لڙتاڻو. ڪن ۾ هڪ ڊاڪٽر وارد ٿيو، جنهن پوري چڪاس ڪري هن کي سٺي هٿين ۽ اسان کي داداري ڏني ۽ صبح ٽائين سڀ ڪجهه اٽڪ تي ويٺو.

* * *

پهڙي اٽڪ ۽ ڌار سان بستري داخل ٿيا ڪري اڙو لنڊ جو ڪمار چڙهيو جو سڄ مٿي چڙهي اچڻ جي سهڪ نه ٿي. هڏهين راڻوڪن همراهن مان هڪ اچي ڌرنڌارو اسان هومان سڃاڻي ٿيو آهي، لڏهين وڃي اک پئي. نه چار پاڻي ۽ ٻه ڇنڊا اکين تي هڙي اٽڪ تي اڪڙن قدمن سان سندس ڪوليءَ طرف وٺس. همراھ، جنهن اکيون ڌرواڙي ۾ ڪٽل هيون، مون کي ڏسي اٽڪ جي ڪوشش ڪيائين پر ڪس روڪي، بستري تي ٿي کلي لکي چمر، ”جهڙي سنڌ!“ جهڙي آواز ۾ چيائين، ”سنڌ جهڙي... اسان جي امڙ!“

سندس ڪمزوريءَ جو بحال ڪندي، مان سندس احوال ڄاڻڻ لاءِ آواز ڏنو هوس. پر هو آواز ڏنو، مون کي پنهنجي سموري واقفيت ڏنائين ۽ پنهنجي مٿن جي نازڪ ارادي کان واقف ڪيائين.

مون چيو، ”آسپر (منهنجي طرفان ڏنل مٺي نالو) سنڌ جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سنڌ کي بگهڙن جي حوالي ڪري ويا آهيو ۽ هاڻي ٽا حال ٻڌو؟“ هن جو اهڙو اڇاڪ ڏور ٻوڙي منهنجو اندر ٿي

ڇڄوڇي ويو. مان اڃا اهڙي ”شاڪ“ مان سلامت بچي ٻاهر
 ٿيان، تنهن کان اڳ، ۾ هن هڪ ٻيو قاتل گهاٽ ڪري ڇڏيو.
 ”اوهين ته ساري سنڌ تان دست بردار ٿي آيا. اسين ٿورو ئي
 دست بردار ٿينداسين. اسين ته سندس لونيءَ جي لڄ رکنداسون.
 سو جي ست ٿينداسون...“

مون چيو، ”پر...“

هن مون کي هڪدم ڪٽي ڇڏيو، ”منهنجا ذهين دوست!“
 هو اٿي ويٺو. ”مهربان جي ميدان ۾ سنڌ وارن ٻو... پر ڪي
 پنهنجي زبان تان ميساري ڇڏيو آهي. اهڙن کي اسان استدعا
 ڪئي آهي ته هو وٽيون جي حرمخانن ۾ جڳهه حاصل ڪوڙ
 لاءِ درخواستون پيش ڪري ڇڏين...“ سنهڙو سڀڪڙو سنڌ
 ماڻ جو ڄاڻو! سندس من ۾ مهربان جا گويا مڃ پئي پويا. سندس
 ارادي جي قوت ۾ اها لاڪار هئي جيڪا اڪثر انهن ۾ هوندي
 آهي جيڪي قومن جون قسمتون بدلائڻ جو عزم ڪندا آهن،
 جن جي هٿن ۾ اٽھاس کي موڙڻ جون واڳون هونديون آهن.
 مون دل ئي دل ۾ اهڙيءَ سرويچيءَ کي سلام پوري ڇڏيو. مون
 سنڌ جي بغاوت، سنڌ جي عظمت ۽ سنڌ جي روشن آئيندي
 جا ڇڏا عڪس سندس اکين ۾ ڏسي ورتا. مون چيو، ”اوهين
 ٿڙندا. سرڪار تي رکندا... هيءَ گهٽ، هيءَ بوساٽ، ڇڻ رڻ
 ۾ واڪو!“

”ها، موٽ جهڙو سنداڻو آهي، پر رڳي رڳي جا رٽپ نڪري
 ٿي، سا ويڙين جا ٺاهڻ وڌاري ٿي ڇڏي. رک هيٺان ٺانڊا
 آهن. ڦوڪون ٽي يون وٺيا. پنهنجن جنو وويڪ جو سودو، وه
 رابر آهي. اڏيا الله! ٽاڪڙا مڙس لاءِ سڃڻون آهن.“
 مون راحت واري سندس حالت جو ذڪر ڪيو ته ڇپاڻين،
 ”ها، موٽ جي چنبي مان نڪري آيو آهين. اولي ڇڏهن مون

جو وڏو ٿاڻڪ ٻار ڪري هڪ بئوڪ جي سامهون اڏي هڪي
 عشي ۽ هڏهن ڊرائڊور اوڪ اڳاڙو لڏهن ڏوڏي ئي ڀرڙ
 ڀير ۽ اڪيون مٿي ڪير. سامهون همراھ. مون کي ڇوڙ وڃان
 ٿي رهيئا عشا، گونا مان ڪنهن ڪاٺ جي اٿر هٿ هوس.
 همراهن هن جوان کي لاهي هڪڙي ڪمري ۾ کڻي بستري
 تي لڏيائون. ڪن ۾ هڪ ڊاڪٽر ڀارڻ آيو، جڏهن پوري چڪاس
 ڪري هن کي سٺي هٿن ۾ اسان کي ڏاڍاڙي ٿي. صبح
 ٿاڻن سڀ ڪڍه. اٽڪ ئي ويٺو.

* * *

ڪهڙي اٽڪ ۽ ڀير سان بستري ڏاڍل اٽڪ ڪري اٿڙو لڏ
 جو همراھ چڙهيو جو سج مٿي چڙهي اچڻ جي سهڪ ٿي. اٿي.
 هڏهن ڊاڪٽر همراهن مان هڪ اچي ٿيڻ ڏاڍاڙو ٿي. همراهن
 هاڻڪ ٿي آيو آهي. لڏهن وڃي اک پٽي. ٻه چار ٻاٽيءَ جا
 چنڊا اکين تي هڻي آيو آهي اٽڪ ٿيڻ سان سندس ڪوليءَ
 طرف وٺس. همراھ. همون اڪيون ڊرواڙي ۾ ڪٽل هون.
 مون کي ٿيڻ اٽڪ جي ڪوشش ڪيائون پر ڪس روڪي،
 بستري تي آئي گلي لڳي ڇو، ”جهڙي سنڌ“ ڏهه ٿي آيا
 ۾ ڇيائين، ”سڌا جهڙي... اسان جي اٿڙ!“

سندس ڪمزور ڪٽو ڏو ڪمال ڪندي، مان سندس احوال
 ڄاڻڻ لاءِ آيا ٿا. هوس. پر هو آيا ٿا هٿو. مون کي پنهنجي
 سموري واقعت ٿاڻين ۾ پنهنجي مٿن جي اٽڪ ڏاڍي
 کان واقف ڪيائون.

مون چيو، ”آهيو (پنهنجي طرفان ٿاڻ مڪئي ٿاڻ) سنڌ
 جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سنڌ کي بگهڙن جي حوالي ڪري ويا آهيو ۾ هاڻي ٿا
 حال ڇو؟“ هن جو اٿڙو ڏاڍاڙو ٿي پنهنجو اندر ٿي

— آڄ واپس سنڌ جي شرافت، محبت ۽ مڙهيان نوازيءَ جو خون ڪيو آهي. سندس ماءُ جو هڪ ڪونڌر ڪسجي ويو آهي. ٻراون عبدالرزاق سومري کي سنڌ ڌرتيءَ سان نينهن ڪوڙ ڪري شهيد ڪيو آهي. هوشو، هيٺون، دريان خان جي قطار ۾ هڪ ٻيو ڳاڙهو گل ڪڙي پيو آهي.....

اڳ ٿاڙين ۾ هي ورنن پڙهندي منهنجو ساهه اڀامي رهيو هئو. وڌيڪ پڙهي نه سگهيس. غصي ۽ نفرت جي آڱ اندر ۾ هڪ واولو پيدا ڪري رهي هئي. سنڌ جو نئون نڪورو انهناس لکجي رهيو هئو ۽ منهنجي هڪ ٻيوسي، هڪ پشيماني... ٻاڙيءَ کي بند ڪري ڇڏين. سمجهه ۾ نه پيو اچين ته مان ڇا ڪريان. شاهه جي ڪلام واري ڪتاب مان نچ سنڌي پوشاڪ ٻهريل سنڌ جي سڄاڻي نينگر جو فوٽو ڪڍين. فوٽي کي هٿ ۾ جهلي سندس گهرين اکين ۾ ٻريل محبت جي سيلاب ۾ ڪي معناون ڳولڻ لڳس. پاڻان پيو هنجي اڃاڪ مشڪ منهنجي رنج-عالم کي ڪجهه تسڪين ٻراون منزلون ڏيئي رهي آهي. فوٽو ٻاڙيءَ ۾ وجهي، ٻاڙي ٿيلهي جي حوالي ڪين. ”لطيف جو چونڊ شعر“ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، بي-اختيار ان کي وچ مان ڪڍي ڪولير جهڻ نه ڪي شردالو ڪرو ڪرنت ڪي وچ مان ڪولي وڃن وٺندا آهن. مون شاهه جو ”وڃن“ پڙهيو:

سـوري سنڌ ڪري اڀري عاشقن کي
جي اٿي سنڌ سڪڙ جي، نه ڪو ۾ پيو ٻاري
سي ڌار ڌري، پڇڻ پوءِ ٻـريـتـڙـون.

وري ٻئي صفحي تي نظر وڌو:

گهوڙن ۾ گهوٽن جيڪو ٿورا ڏينهن
ڪڏهه منجهه ڪوٺن، ڪڏهه واهي رڻ جا.

مون کي وقت جي سمڪڻي نه رهي هئي. جيڪو ڪمپ

۱. ڪنهن دعويدار جو مڪواڻيندڙ ڦوٽو هئو. روزي ورام ۽
 ڏکيءَ راهه ۾ اول پنهنجي مڃوڻا کي هر- سٺو ڀاڱو ڏي-جي.
 ڦوٽو ڪتاب ۾ رجھي پاسور ڪري رکهر جو ڊائريءَ منهنجي
 اڻ ٿڌ وڌائي هئي. ڊائري جي پهرئين ئي ورق تي لکيل هئو
 قيامت جو ڏينهن ۽ نٿو ڄاڻان ته اهو ڏينهن مومن لاءِ
 ايندو يا نه. پر سنڌ ڌرتيءَ تي جن گهرا زخمر ڪيا آهن،
 انهن لاءِ اهو نتوي جو ڏينهن ايندو ۽ ستمگرن کي سنڌي
 عوام جي سامهون هيلين گناهن جو حساب ڏيڻو پوندو هيءَ
 ڊائري اهڙي اهمي چوڪي جو سنڌي دستاويز ئي اٿس ايندي.
 مان اڪڙا اڪڙا صفا روائيعدر وچ وچ مان پڙهندو ئي
 راس:

— آج مقدس ڏهاڙيءَ جي ڀل ڀوسان سنڌ ارادورسٽيءَ جا
 بي-هٿيار جوڌا لنگي شهداد اڳيان لڙيا آهن. گواهن، لهن ۽
 اهو ڪٿس اڳيان پنهنجا سڀا-سهايا اٿس. اڀرڻ سنڌن رڳو
 رڻ وهاڙ آهي. سنڌ ڌرتيءَ کي رڻ جو رڻچ ملڻو آهي.
 رڻ ٻڌل جوان سنڌ ماءُ کي لهنيا آهن. آب سڄي کي لاک
 لڳي آهي. سنڌ صدين جي لهد مان سڃاڻپ ٿي آهي.....

— آج آخرو ٻلوچ ۽ اهن سنڌ جي نماڻن اهنڪرن، ٻانڙن
 جي رڻ سان رڳول ڏوڀتا هوا ۾ لهرائي آهرڻ جو مقابلو ڪيو
 آهي. سندن گلن جهڙي بدن تي ڏنڊن جو وسڪارو ٿيو آهي.
 ڪن ٻڪرن والڪو سٽي شاعري جهڙي ڏيوارين اندر بند
 ڪيو وڃي آهي. سنڌي ماءُ ڪرم ۾ بند آهي.....

— آج ڌارن سنڌي ٻوليءَ تي حملو ڪيو آهي. سنڌ جي
 ڦوٽن کي چولندي چولندي مارڻو آهي. سنڌيءَ جي اڀر
 کي لٽن هيلان لتاڙو آهي. عهرون ۾ راکاس گهمي وڃي آهي.
 لادرگاه سنڌ جي ڪنهن ۾ ٿوڀ رهيو آهي.....

— آڄ واراڻ سنڌ جي شرافت، محبت ۽ مهمان نوازيءَ جو خون ڪٿو آهي. سندس ماءُ جو هڪ ڪونڌر ڪسڻي ويو آهي. واراڻ عبدالرزاق سومري کي سنڌ ڌرتيءَ سان نينهن ڪوٺ ڪري شهيد ڪيو آهي. هوشو، هيڻمون، دريان خان جي قطار ۾ هڪ ٻيو ڳاڙهو گل کڙي بيٺو آهي.....

اڳوڻو تاريخن ۾ هي وران پڙهندي منهنجو ساهه اڀامي رهيو هئو. وڌيڪ پڙهي نه سگهيس. غصي ۽ نفرت جي آڱ اندر ۾ هڪ واولو پيدا ڪري رهي هئي. سنڌ جو نئون نڪورو انهناس لکجي رهيو هئو ۽ منهنجي هڪ بيوسي، هڪ پشيماني... ٻاڙيءَ کي بند ڪري ڇڏيم. سمجهه ۾ نه پيو اچيم ٿا، مان ڇا ڪريان. شاهه جي ڪلام واري ڪتاب مان نچ سنڌي پوشاڪ بهريل سنڌ جي سهاجهي نينگر جو فوٽو ڪڍيم. فوٽي کي هٿ ۾ جهلي سندس گهروان اکين ۾ ڀريل محبت جي سيلاب ۾ ڪي معنائون ڳولڻ لڳس. پاڻان پيو هندي ايهاڪ مشڪ منهنجي رنج - عالم کي ڪجهه تسڪين پويون منزلون ڏيئي رهي آهي. فوٽو ٻاڙيءَ ۾ وجهي، ٻاڙي ٿيلهي جي حوالي ڪيم. ”لطيف جو چونڊ شعر“ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، بي - اختيار ان کي وچ مان ڪٽي ڪوليم چئن نه ڪي شردالو ڪرو گرنت کي وچ مان ڪولي وڃن وٺندا آهن. مون شاهه جو ”وڃن“ پڙهيو:

سـؤري سـڏ ڪـري اُپـي عاشقن ڪـي
جي اُٿي سڏ سڪڻ جي، ٻه ڪو م ٻيو ٻاري
سسي ٿار ٿري، ٻيڇ ٻوٽ ٻوٽ ٻـون.

وړي پټي صفحي لې زار وځم:

گھوڑن ۾ گھوٽن جيڪا ٿوري ڏسڻ لاءِ
ڪڍهه منجهه ڪوٺي ڪڍهه واهي رکي ٿي.

مون کي وقت جي سوکے آي، نه رهي هئي. چيمپ ڪئمپ

۱. ڪنهن دوشيزه جو مسڪرائيندڙ نونو هئو. ٻوڙي ورار
 ٺڪي، راهه ۾ اول پنهنجي مڙهي کي هٿ ۾ سٿر ڀڙو ٿوڻ سڄي
 نونو ڪتاب ۾ وجهي ٻا-هور ڪري رکيو جو ٻاڙيءَ منهنجي
 اٺاڻ وڌائي هئي. ٻاڙي جي پهرئين ئي ورق تي لکيل هئو
 قيامت جو ڏينهن؛ ٿو چاڻان ته اهو ڏينهن مومن لاءِ
 ايندو به يا نه. پر سنڌ ڏرنديءَ ئي جن گهرا زخمر ڪيا آهن،
 انهن لاءِ اهو فتويٰ جو ڏينهن ايندو ۽ ستمگرن کي سنڌي
 عوام جي سامهون هڻين ڪنهن جو حساب ڏيڻو وڌو هئو.
 ٻاڙي اهڙي لمڪي چوڪي جو سنڌي دستاويز ئي اڄ اچي.
 مان ٽڪڙا ٽڪڙا صفا ورائيندو رڃ رڃ مان پڙهندو ئي
 واس؛

— اڄ مقدس ڏينديءَ جي ڀل ڀوسان سنڌ ٻوڙو رستيءَ جا
 بي-هٿيار چوڏا ٺيڪي ٿيندا اڳيان لڙيا آهن. گولين، لڏين ۽
 ٽپو ڪٽس اڳيان پنهنجا سڃاڻا هڻيا آهن. اواريس سندن ريتو
 ريت وڃاڻو آهي. سنڌ ڏرنديءَ کي ريت جو رڃ ملو آهي.
 ريت ٻڌل جوان سنڌ ماءُ کي لهڻا آهن. آب سڄي کي لاڳ
 لڳي آهي. سنڌ صدين جي ليد مان سڃاڻي ئي آهي.....

— اڄ آخر بلوچ ۽ ڀٽن سنڌ جي نماڻن ٺيڪوڙن، ٻاڙن
 جي ريت سان رڳول ڏوٻا هوا ۾ لهرائي آڻيندڙ جو مقابلو ڪيو
 آهي. سندن کلن جهڙي بدن تي ڏنڊن جو رسڪارو ٿيو آهي.
 ڪين ٻڪرين والڪر سڄي شاهي جهل جي ڏاڍاڻن اندر بند
 ڪيو ويو آهي. سنڌي ماءُ ڪوت ۾ بند آهي.....

— اڄ ڌارين سنڌي ٻوليءَ تي حملو ڪيو آهي. سنڌ جي
 نواندن کي چوڻدي چوڻدي ماريو آهي. سنڌيءَ جي اوجھ
 کي لتن هڻيان لٽاڙو آهي. شهرن ۾ راکاس گهمي ويو آهي.
 لادرگاه سنڌ جي ڪنهن ۾ ٿري رهيو آهي.....

سان سندس ٻيو واڙهي ڇڏيا. آڻ جي اتر هيٺ مڙس ڪڍجھي رھيو هئو.....

ان وقت اسان وٽ ڪا دوا يا ٻيو ڪو واهر وسيلو ڪونه هئو. جو مٿس آزمائون. اهڙي دال جو تہ اسان تصور بہ ڪونه ڪيو هئو. اسان لاءِ اهو ئي رستو هئو تہ جيپ کي ڊوڙايون ۽ سيگھہ ڪئمپ ٻيڙا آيون (هٽ ان ڪئمپ جو ذڪر ڪرڻ لاءِ ڇڪائي جو اهو هڪ مشئي هئڻ آهي.) هٽ مون کي تيار ٿيڻي ڪهرايو ويو هئو تہ ڪو همراهہ سرحد پار کان فلاني کي فلاني ٿيڻي آهي، فلاني هٽ ئي داخل ٿي رهيو آهي ۽ سندس خواهش موجب مان اتي حاضر هجان. ۽ اسان مقرر هٽ ئي ٻيڙي انتظار جون ڪيڙيون گذاريون. پر اڻوس جو حالتن اسان جي آميدن کان مٿي هڪ اٽو ڇڪر کائي ورتو ۽ اسين همراهہ سان رجائون ڪرڻ دوران کيس بيهوشي ۽ جي حالت ۾ جيپ ۾ اڏاڻندا ڪئمپ طرف ڊوڙي رهيا هئاسين.

اٽ سوڇيل، اٽ چال عالمن جي اتر هيٺ مان گهڙي پاڪ لاءِ سن بر آهي. وڏو غوس ۽ جيپ ۾ ڪجهہ اندر طرف سرڪي ويٺو غوس. جيپ اندر مون کي هڪ سٺاؤ مھسوس ٿيو. هڪ اجنبی فضا! موٽي ٻاٿر اپڻا جي ڪوشش ڪيم. پر سان رکيل همراهہ جي ٿيلهي مون کي سرحد ۾ آندو، جنهن مان سنهي ڇادر ۽ ٽوال ڪڍي اسان کيس ڏي ڪٽا جي ڪوشش ڪئي هئي. مون ان ۾ هٽ گھمائڻي ڇڪاس ڪئي. هڪ ڪپڙن جي وڳي کان سواءِ ان ۾ هيون ٻيون روزمره جي استعمال جون ڇيڙون ۽ هڪ ڪتاب ۽ هڪڙي ڊائري. ڪتاب جي مٿان وڏن اکرن ۾ ڇپيل هئو. ”لطيف جو چونڊ شعر“. مون ان کي ڇهن جي ويجهو آڻي ڇهيو ۽ اکيون ڀرجي آيون. ڪتاب جڻن ئي کولڻ جي ڪوشش ڪيم تہ هڪ تصوير هيٺ ڪري پيئي. ڪٽي لٽر

جيئي سنڌ .... سدا جيئي !

— ڪيرت ٻاٻاڻي

ٻاٻاڻي ڪي گهلييندو گهلييندو چئن ئي اسان جي ويجهو پهتو
تہ ڀڳندي چيائين. ”جيئي سنڌ!“ مون وڌي کيس پاڪر
۾ گهلييندي چيو، ”سدا جيئي...!“ هو منهنجي ڪنڌي تي
ڀرڪي ٻيو ۽ سندس اکيون بند ٿي ويئون. مون ائين محسوس
ڪيو تہ هڪ ڀڄونڌڙ بند منهنجي چاٽيءَ سان لپيٽجي ويو
آهي، ۱۰۵ ڊگريون کان بہ وڌيڪ بخار هن جي سڙو ۾ گهمي
رهيو هئو. منهنجو بدن، جو هن کان اڳ ۾ ڪليل ريگستاني
هوا ۾ سياحت محسوس ڪري رهيو هئو، سو گویا ڀونڌڙ ٽانڊن
جي حرارت محسوس ڪرڻ لڳو. هو بيهوش ٿي ويو هئو، ڇاڪاڻ
تہ چئن ئي ڪنڌ منهنجي ڪلهي تي رکيائين تہ وري چڙوئي
ڪين. مون همراهن کي هڪل ڪئي تہ جلدِي ڪريو، مڙس
ٽپ جي ٻليءَ ۾ ٻيو ڀري. هڪڙي سگهڙي مڙس کيس ٻڪ
وجهي کڻي ڪلهي تي رکيو ۽ ٻئي سندس ڀوسان ٻيل ٽيڻو
۽ هيٺ ڪڙيل ٽارچ کڻي ورتي. اسين ٽڪڙا ٽڪڙا ڪجهه
ڀري ڇڏيل جيب طرف وڌياسين، جيڪا هڪ ڪچي ٻيڙي
لڳ، ڇڏي آيا هئاسون.

اسان کي هنس بيٺي ٿي ڪلاڪ واه جا ٿي چڪا هئا.
رات ڪافي لڙي چڪي هئي. ڪٿان ڪٿان مون جا آواز ٻئي
آيا. اسين ٻن ملڪن جي سرحد وٽ (هنس ان سرحد جو ذڪر
ڪرڻ مناسب نہ آهي) اٽڪل اڌ ميل کن اندر پهتي، هن ياد
جي انتظار ۾ بيٺا هئاسون. اسان کي ڳاڙهي شيشي وارو لالٽين

ٻڌائڻ جو شروعاتي مقصد آهي) ۽ ساڻ ساڻ ڄاڻ جو دائرو
وڌائي ٿي. ڪنهن کي وري وسهه سواھ نه اھ، جي لھاڻ کا
سندس ڪھاڻي بهترين ٿي لڳي. ڪنهن کي وري لانگري
ٿي بهترين لڳي، جو اها حقيقت ئي بدل آهي. ڪنهن کي
لانگري بهترين ٿي لڳي، جو اها اح هي مفيد ڪار يا هينئر
وچولي درجي جي اندروني حالت کي ۽ ان جي مانسڪتا کي
شدت سان ظاهر ٿي ڪري. ڪنهن کي لانگري بهترين ٿي
لڳتي، هو ان ڪھاڻي ۽ کي مٺڪرن، ادمن پسند ڪيو آهي
۽ امن نولسن هر ترجو ٿي چڪي آهي.

ڪنهن ڪهاڻي نويس لاءِ اهو ٻڌائڻ آهي، فلاڻي ۽ فلاڻي سندس بهترين ڪهاڻي آهي ۽ ساڻ ساڻ اهو به لکي ڏيڻ آهي. ان ۾ ڪهڙي خصوصيت آهي، جنهن ڪري اها سندس نظر ۾ سندس بهترين ڪهاڻي آهي، اڪر تمام مشڪل نه آهي ته اسان به اهي. انڪري هڏهن موهن ڪلهي لکي ٿو. اها منهنجي زيادتي آهي، جو مان کيس سندس لکيل چار سؤ کن ڪهاڻين مان هڪ بهترين قرار ڏيڻ لاءِ زور ڏيو آهيان، ته هو پنهنجي لکي لکيل صحيح آهي. پر اها زيادتي نه ڪرڻ آهي، ته اڄ هيءُ موهن شاعري ٿي نه سگهي ها. مولڪي ٿوڻي امجد آهي ته ساهت يونين کي هوءَ هڪ سالن لائق ڪهاڻي سنگره لکندو.

مجموعی جو بہرہ ورانہ پانگو آواز دیتی ہیں یہ آہی۔ خلد ہی
ہیون پانگو نہ شایع آئندو، آہڑی آمد کو مان گو۔ جن کھاٹی
نویسن جون کھاٹیوں، جن پانگی یہ آچی نہ سکھوں آہن، آہی
بہس پانگی یہ درج کہوں ویسوں۔

هن مجھ و عي ہنسیت پندھنچا رايما موکلي سگھو تہ عین احسان .
 ۴ بس .

واسی ۽ ”زهرل“

19AA-V-1F -

چون ڪاٺيون ملي وڃن، جنهن لاءِ مان اتر صاعب جو تهل
شڪرگذار آهيان.

ڪن ڪهاڻي نويس پنهنجيون ڪهاڻيون نه موڪليون، پر
انهن بمسببت پنهنجا شخصي رايو ڪونه لکي موڪليا ته انهن ۾
ڪهڙيون مخصوصيتون آهن. صرف ايترو ئي لکيائون ته ماءُ لاءِ
سڀ ٻار سرڪا هوندا آهن، انڪري اهو چوڻ ممڪن ناهي ته
سندن موڪليل ڪهاڻي سندن بهترين ڪهاڻي. مان هنن سان
شامل راءِ ناهيان، جيئن ته هر ماءُ سڄي ٻارن کي پهاڙيندي
آهي، پوءِ به ڪنهن هڪ ٻار لاڏاڻو هوندو ئي آهي. ازانسواءِ
هر ليکڪ جي اندر ۾ هڪ نقاد هوندو آهي. ليکڪ رچنا
پوري ٿيڻ بعد ان تي هڪ نقاد جي نظر سان نظر ٿاڻي ڪندو
آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ان رچنا کي بهتر بڻائڻ لاءِ ٿورو ڌار
ڪندو آهي. ساڳيءَ طرح هڪ ڪهاڻي نويس به نقاد بڻجي اڳو
پنهنجن ليکيل ڪهاڻين جي نظر ٿاڻي ڪندو ته هن لاءِ به
اهو فيصلو ڪرڻ ناممڪن نه هئڻ گهرجي ته سندس بهترين
ڪهاڻي ڪهڙي آهي. ڪن ته انهن ۾ ڇو نه پنهنجي بهترين
ڪهاڻي مون آيا لکي ٿي ڪانهي. انهن کي وري انهن ڇهر
ته هيل تائين جيڪي ڪهاڻيون لکيون اُو ان مان بهترين
چونڊي موڪليو. هن مجبوري ۾ درج ڪيل ڪهاڻين بمسببت
سندن ليکڪن جي شخصي رايي کي هاريڪه ڀيٽ سان ڄاڻو
ته ان نتيجي تي پهچيو ته هر ليکڪ وقت سندس بهترين
ڪهاڻيءَ لاءِ ماڻ ۽ ماڻا پنهنجا آهن. ڪنهن کي ڪهاڻي ان
ڪري بهترين لڳي ٿي، ڇو ته ان ۾ هڪ اهڙيءَ استريءَ جي
ڪردار نگاري ڪئي وئي آهي، جيڪا روايتي ماءُ جي ڪردار
جي بلڪل ابتڙ آهي. ڪنهن کي پنهنجي ڪهاڻي انڪري
بهترين لڳي ٿي، ڇو اها وندر ميسر ڪري ٿي (جو ڪهاڻي

گذارش

سنڌي ۽ هي بهترين ڪهاڻين يا چوڻن ڪهاڻين جا ڪي
 موعا شايع ٿي چڪا آهن. انهيءَ بهترين ڪهاڻين جو ڳڻڪو
 هن کان بلڪل علاحدو آهي. هوئن سڄاڻ ڪهاڻي چوڻدي، مدهوعي
 سنڌي ۽ مطابق هو ڪهاڻي نويس هيءَ ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 ۽ درج ڪندو آهي. انهن مدهوعي ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 ۽ رهندڙ سڀني نامدارن سنڌي ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 ته هو پنهنجيءَ نظر ۾ ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 ڪهاڻي هئي، اها ئي هاري موڪلس ۽ ساڻ ساڻ ڪهاڻي نويسن کي لکي موڪليو
 اهو نه لکي موڪلس ته ان ڪهاڻيءَ کي پنهنجيءَ بهترين ڪهاڻي نما
 حدين سمجهي، هو ان ڪهاڻيءَ کي پنهنجيءَ بهترين ڪهاڻي نويسن
 سمجهي، ڪن کي (دور دور جا) ڪن کي مون ئي بهر ڪهاڻي نويسن
 ٿي پاري. ڪافي ڪوشش بعد سنڌي ۽ هي ڪن ڪهاڻي نويسن
 وٽان ڪڍي ڪهاڻيون آڻي واپس. انهن مان ڪن ڪهاڻي نويسن
 ڪهاڻيءَ هي مخصوص نموني پنهنجو ڪهاڻي نويسن ۽ ڪهاڻين
 موڪليو، ته ڪن آيو. موڪليو. هنن ڪهاڻين ۽ ڪهاڻين
 نموني ڪهاڻي نويسن جا پنهنجا راجا ايندا ويا، تنهن نموني آهي
 نويسن ۾ ٿي بندو ويس. مدهوعي حواله ۾ شايع ڪرڻ هٿ، انڪري
 سڀني ڪهاڻي نويسن هي ڪهاڻين بهتري ٿاڻس اوسي، انهن
 کي آرام ٿيڻي شايع ڪرڻ ممڪن نه هئو. اهو سڀ آهي
 جو سنڌي ۽ هي ڪن چوڻيءَ هي ڪهاڻي نويسن جون ڪهاڻيون
 مدهوعي هي نويسن آڻ ۾ شايع ٿي سگهون آهن.

ڪهاڻي نويسن سندن نظر ۾ پنهنجن بهترين ڪهاڻين
 آيا، پر انهن هي ڪافي وٽان هڪي حاضر
 ري آهي. هي اکر هي سهڪار سان انهن کي

ف-و-ر-س-ت

نمبر	عنوان	ايڪڙ	صفحہ
۱.	جيئي سنڌ... سدا جيئي!	ڪيوت بااڻي	۹
۲.	ان ٻڙن جي وچ ۾	هوندراج بلواڻي	۲۰
۳.	روم ۾ هڪ رات	چترو ناگڇال	۲۷
۴.	استعفا	گورڌن تندواڻي	۳۴
۵.	هڪ انسان ۾ روپ	نند جواري	۴۱
۶.	ڪاسيندو	باواڻي هيرواننداڻي	۴۸
۷.	دادِي دَوَ لَوَ ماءُ	لچمن ٻهياڻي	۵۶
۸.	نشانِي	ٽيڪچند مسٽ	۶۴
۹.	شيشي جي ديوار	ڪوشن راهي	۷۲
۱۰.	موني	هولارام هسيچا هڏس	۷۸
۱۱.	اُچيئي ٿي	مرچو مسڪين	۸۳
۱۲.	ٽڪليف جي قابل نه	ڊاڪٽر موني لعل چوٽواڻي	۸۵
۱۳.	ڪور ڪنڊاي	رام ٻيسواڻي	۹۱
۱۴.	محببت جو مينهن	مايا راهي	۱۰۲
۱۵.	سوڀ جو احساس	ڀڳوان ٿلواڻي	۱۱۶
۱۶.	هڪ ٽٽل شخص	نازڪ مدناڻي	۱۲۲
۱۷.	دل ڏي دل وارن کي	گوبند مالهي	۱۲۵
۱۸.	ٻڙاڏو	گدو سامتاڻي	۱۳۷
۱۹.	بندن	سندري اتمچنداڻي	۱۴۷
۲۰.	سفيد چادر سهيل سڏ ڪا	اي. جي. اتم	۱۵۶
۲۱.	ڪوشن نڪري	گوبند ٻهڃاي	۱۶۴
۲۲.	رام دڻ	موهن ڪلپنا	۱۷۷
۲۳.	پوسٽ مارٽم	چينو لاواڻي	۱۸۵
۲۴.	ٽي خط	لکشمي گوپ سنڌوا	۱۹۸
۲۵.	ٽي ٽي ٽي ٽي	چوهڙ ڪيسواڻي "لعل"	۲۰۸

ص ۱۰۰	خط	ست	ص ۱۰۱
رهندس.	رهندس.	۵	۹۴
سائين	سائين	۲	۹۶
آئين	آئين	۶	۱۰۵
آئين	آئين	۱۵	۱۰۷
آئ ورن	آئ ورن	۱۹	۱۰۸
آڪڙو	آڪڙو	۴	۱۱۰
سگهجي.	سگهجي	۲	۱۱۰
ئي	ئي	۸	۱۱۸
پڙاڻو	پڙاڻو	۱۰	۱۳۱
سائين؟	سائين؟	۱۳	۱۴
پٿار وادي	پٿار وادي	۱۲	۱۴۵
انصاف لاءِ	انصاف	۲۳	۱۵۵
ئي	ئي	۲۶	۱۷۵
روڙگار	روڙ	۳	۱۷۵
پٽليون	پٽليون	۲۴	۱۷۵
ن.	ن.	۶	۱۷۷
پنهنجن	پنهنجن	۳	۱۷۹
ڪاليج	ڪاليج	۲۳	۱۸۷
گاڙيءَ جي	گاڙيءَ جي	۲۱	۱۸۹
ٻاٻو	ٻاٻو	۱۶	۱۹۰
ڪاٺ	ڪوٺ	۱	۲۰۲
ويليس	ويليس	۱۵	۲۰۴
هٿو	هٿو	۱۲	۲۰۵
ئي	ئي	۱۳	۲۰۵
فوار	فوار	۱۹	۲۰۵
		۲۲	۲۰۶

پښتانهامو

صفحہ	ست	غلط	صفحہ
۶	۶	موکایو	۶
۶	۱۹	اھو	۶
۷	۷	کھاڼي	۷
۷	۱۴	جي	۷
۸	۱۰	پ	۸
۸	۱۹	هرو	۸
۱۷	۹ ۱۱ ۶	مذهب	۱۷
۳۴	۲۱	کھاڼي	۳۴
۲۷	۱۹	پ	۲۷
۴۱	۱۵	غلط	۴۱
۴۴	۱	متجهي	۴۴
۴۵	۱	روز	۴۵
۵۲	۵	گدارځ	۵۲
۵۲	۱۵	چړکائي	۵۲
۵۳	۳	سمجهو	۵۳
۵۵	۲۰	ويدر	۵۵
۷۵	۲	اھي	۷۵
۷۵	۶	هڼي	۷۵
۷۵	۱۴	قرص	۷۵
۷۹	۵	ږ	۷۹
۷۹	۲۵	پټسان	۷۹
۸۱	۱۲	د سهڙو	۸۱
۸۵	۴	بمايا	۸۵
۸۷	۱	سندن	۸۷
		موکایم	
		اھو ڼي	
		کھاڼي آ	
		ڼي	
		ک	
		هڼي	
		مذهب	
		کھاڼي	
		پ	
		غلط	
		متجهي	
		روز	
		گدارځ	
		چړکائي	
		سمجهو	
		ويدر	
		اھي	
		هڼي	
		قرص	
		ږ	
		پټسا	
		د سهڙي	
		بمايا	
		سندن	

Munhinji Bahitreen Kahaani

(A Collection of 26 Sindhi Short Stories)

Editor : VASDEV "NIRMAL"

Address of the Editor : Flat 3, MAHRAN, Plot 16,
J. V. P. D. Scheme,
N S, Road 10,
JUHU, BOMBAY-400 049
Phone: C/o. 6200012

Month & Year of Publication : December 1988

Edition : FIRST

Price : Rs. 30-00

Cover Design : Shri Ram Lalchandani

Publishers : POORNIMA PUBLICATION
30, B. K. Co-op. Housing Society,
Shankar Lane,
KANDIVLI, BOMBAY-400 067

Printers : B. A. PUNWANI
CROWN PRINTERY
Sane Guruji Marg,
BOMBAY-400 011
Phone : 39

ملفوظات

پندرہ

کھاٹی

(۲۶ سیدی کھاٹی ۵۰ مچھو)

سماد ک:

واسد یو "نومل"

[چا: ۱۶۷۱: ۱۶۷۱]

[سال: ۱۶۸۸]

نیم:

نیم رپا

پرکاشک:

پورٹما پبلکیشن

م. بی. کی. کوآپریٹو ہاؤسنگ سوسائٹی

منکر لین، کاندھولی،

بمبئی-۶۷، ۴۰۰

صحيح	غلط	سٺ	صحيح
۱ رهندس.	۱ رهندس.	۵	۹۴
سائين	سائين	۲	۹۶
آئين	آئين	۶	۱۰۵
ٺي	ٺي	۱۵	۱۰۷
”آڙ ورن	آڙ ورن	۱۹	۱۰۸
ڪڙو	ڪڙو	۴	۱۱۰
سگهجي.	سگهجي	۲	۱۱۲
ٺي	ٺو	۸	۱۱۸
پڙاڙو	پڙاڙو	۱۲	۱۳۱
سائين؟	سائين؟	۱۳	۱۴
پتار وادي	پتار وادي	۱۲	۱۴۵
انصاف لاءِ	انصاف	۲۳	۱۵۵
ٺي	ٺي	۲۶	۱۷۳
روڙ ڪار	روڙ	۲	۱۷۵
پتلون	پتلون	۲۴	۱۷۵
ٺي.	ٺي.	۶	۱۷۷
پنهڻجن	پنهڻجن	۲	۱۷۹
”ڪاليج	ڪاليج	۲۳	۱۸۷
ڪاڙي جي	ڪاڙي جي	۲۱	۱۸۹
ٻاٻو	ٻاٻو	۱۶	۱۹۰
ڪاٺ	ڪوٺ	۱	۲۰۲
ويليس	ويليس	۱۵	۲۰۴
هٿو	هو	۱۲	۲۰۵
لي	ٺي	۱۳	۲۰۵
ڦرمار	ڦرمار	۱۹	۲۰۵
		۲۲	۲۰۶

Munhinji Bahitreen Kahaani

(A Collection of 26 Sindhi Short Stories)

Editor	:	VASDEV "NIRMAL"
Address of the Editor	:	Flat 3, MAHRAN, Plot 16, J. V. P. D. Scheme, N. S. Road 10, JUHU, BDMBAY-400 049 Phone: C/o, 6200012
Month & Year of Publication	:	December 1988
Edition	:	FIRST
Price	:	Rs. 30-00
Cover Design	:	Shri Ram Lalchandani
Publishers	:	PODRNIMA PUBLICATION 30, B. K. Co-op. Housing Society, Shanker Lane, KANDIVLI, BDMBAY-400 067
Printers	:	B. A. PUNWANI CRDWN PRINTERY Sene Guruji Marg, BDMBAY-400 011 Phone : 392375

